МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, СПОРТУ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ

ВІДДІЛЕННЯ НОК УКРАЇНИ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

МІЖНАРОДНОГО НАУКОВОГО ФОРУМУ

«ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАЦІЯ: АДАПТАЦІЯ, СТІЙКІСТЬ І ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ»

(13 ЛИСТОПАДА 2025 Р.)

Ірпінь

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-гуманітарних технологій, спорту та реабілітації

Відділення НОК України в Київській області

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАЦІЯ: АДАПТАЦІЯ, СТІЙКІСТЬ І ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Збірник матеріалів
І Міжнародного наукового форуму

13 листопада 2025 року

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Ірпінь
2025

УДК 316.77(06)
ББК 60.5я431
Л 93

Розглянуто та затверджено Вченою радою
Державного податкового університету
(протокол № 6 від 18 грудня 2025 року)

Рецензенти:

Валентина Махнюк, доктор медичних наук, професор, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу профілактичної медицини Науково-дослідного інституту проблем військової медицини Української військово-медичної академії;

Таїсія Ткачук, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін Державного податкового університету.

Редакційна колегія:

Н. І. Зикун, д-р наук із соц. ком., проф.; **І. Й. Малинський,** канд. наук з фіз. виховання і спорту, проф.; **О. В. Ключка,** канд. екон. наук, доц.; **І. Г. Канцур,** канд. екон. наук, доц.; **Л. В. Волкова,** канд. пед. наук, доц.; **Т. С. Гиріна,** д-р наук із соц. ком., проф.; **М. В. Гусятинський,** канд. техн. наук, доц.; **О. М. Лаврентьєв,** канд. наук з фіз. виховання і спорту, доц.; **І. О. Пєтухова,** канд. пед. наук, доц.

Л 93 **Людина, суспільство, комунікація: адаптація, стійкість і лідерство в умовах трансформацій** [Електронний ресурс] : збірник матеріалів І Міжнародного наукового форуму, м. Ірпінь, 13 листопада 2025 р. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. – 347 с. – PDF-формат ; мережеве видання, інституційний репозитарій.
ISBN 978-966-337-783-4

Збірник містить матеріали І Міжнародного наукового форуму, що відбувся 13 листопада 2025 року на базі факультету соціально-гуманітарних технологій, спорту та реабілітації Державного податкового університету. Представлені наукові дослідження охоплюють міждисциплінарні виміри людського розвитку, психологічної резильєнтності, сучасних управлінських практик, комунікаційних і медійних стратегій, мовної ідентичності, а також актуальні виклики цифрової доби.

Видання розраховане на науковців, викладачів закладів вищої освіти, практиків у сферах публічного управління, психології, журналістики, медіакомунікацій, перекладу, фізичної культури та спорту, а також керівників і лідерів організацій, освітян, які працюють в умовах суспільних трансформацій і зацікавлені в інструментах забезпечення стійкості, адаптації, ефективної комунікації та управління змінами.

Збірник укладено з готових матеріалів, наданих авторами.
Тези публікуються в авторській редакції. Автори несуть відповідальність
за достовірність і точність викладених фактів і положень.

.

УДК 316.77(06)
ББК 60.5я431

© Факультет соціально-гуманітарних технологій, спорту та реабілітації, 2025
© Державний податковий університет, 2025

ISBN 978-966-337-783-4

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

СЕРЕБРЯНСЬКИЙ Дмитро Миколайович, в. о. ректора Державного податкового університету, кандидат економічних наук, доцент.

ОСИПЕНКО Жанна Жоржівна, заступник голови Київської обласної державної адміністрації.

ВЕНЦКОВСЬКИЙ Дмитро Юрійович, проректор з науково-педагогічної роботи та соціального розвитку Державного податкового університету, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник.

ЛУЦИК Василь Васильович, проректор з наукової роботи Державного податкового університету, кандидат юридичних наук, доцент.

ШЕМЕЛИНЕЦЬ Іван Іванович, проректор з навчально-методичної роботи, кандидат юридичних наук, доцент.

БОЛДОВ Андрій Олександрович, проректор з європейської інтеграції та цифрової трансформації Державного податкового університету.

ВІТЮК Дарія Любомирівна, проректор з навчально-виховної роботи та професійного розвитку, доктор юридичних наук, доцент.

БУЛГАРУ Артем Іванович, проректор з економіки та розвитку інфраструктури Державного податкового університету.

ЗИКУН Наталія Іванівна, декан факультету соціально-гуманітарних технологій, спорту та реабілітації Державного податкового університету, доктор наук із соціальних комунікацій, професор.

МАЛИНСЬКИЙ Ігор Йосипович, Голова відділення НОК України в Київській області, заслужений працівник фізичної культури і спорту України, заслужений тренер України, майстер спорту України, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, професор.

КЛЮЧКА Ольга Володимирівна, заступник декана з навчально-методичної роботи факультету соціально-гуманітарних технологій, спорту та реабілітації Державного податкового університету, кандидат економічних наук, доцент.

КАНЦУР Інна Григорівна, в. о. заступника декана з наукової роботи та міжнародної діяльності факультету соціально-гуманітарних технологій, спорту та реабілітації Державного податкового університету, кандидат економічних наук, доцент.

ЛИСЕНКО Сергій Володимирович, член Комітету зі спортивного права та фізичної культури Національної асоціації адвокатів України, адвокат, керівник Адвокатського бюро «Сергій Лисенко та партнери», магістр фізичної культури і спорту.

ГАЄВИЙ Вадим Юрійович, начальник Центру студентського спорту Державного податкового університету.

ВОЛКОВА Людмила Вікторівна, завідувач кафедри іноземних мов Державного податкового університету, кандидат педагогічних наук, доцент.

ГИРІНА Тетяна Сергіївна, завідувач кафедри соціальних комунікацій, словесності та культури Державного податкового університету, доктор наук із соціальних комунікацій, професор.

ГУСЯТИНСЬКИЙ Микола Володимирович, завідувач кафедри менеджменту та публічного управління Державного податкового університету, кандидат технічних наук, доцент.

ЛАВРЕНТЬЄВ Олександр Миколайович, завідувач кафедри технологій оздоровлення та фізкультурно-спортивної реабілітації Державного податкового університету, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент.

ПЄТУХОВА Ірина Олексіївна, завідувач кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін Державного податкового університету, кандидат педагогічних наук, доцент.

ВДОВЕНКО Лариса Іванівна, старший викладач кафедри іноземних мов Державного податкового університету.

ТАРНАВСЬКА Валентина Валентинівна, завідувачка відділу профорієнтації та кар'єрного розвитку Державного податкового університету.

РОМАНІВ Ірина Ігорівна, голова Студентської ради факультету соціально-гуманітарних технологій, спорту та реабілітації Державного податкового університету, здобувачка вищої освіти, спеціальність «Журналістика».

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1
СПОРТ, ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ І СОЦІАЛЬНА СТІЙКІСТЬ ЯК РЕСУРС ЄДНОСТІ, ВІДНОВЛЕННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Ганна ГНІЗДОВСЬКА
ПРИНЦИП СУВОРОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
У СФЕРІ АНТИДОПІНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
МІЖ ПРАВОМ І СПРАВЕДЛИВІСТЮ 18

Natalia ZYKUN, Oleksandr LAVRENTIEV,
Valentyna MAKHNIUK, Oleksandra VASYLIEVA,
Volodymyr MAKHNIUK
COMPREHENSIVE REHABILITATION AS THE BASIS
OF SOCIAL ADAPTATION AND PERSONAL RESILIENCE
IN THE CONDITIONS OF MILITARY TRANSFORMATIONS:
PUBLIC ADMINISTRATIVE ASPECT 21

Василь ТОПЧІЙ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ЧЕСТІ Й ГІДНОСТІ
СПОРТСМЕНА В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ 25

Василь ЧАПЛИГІН, Ольга КЛЮЧКА
СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СПОРТУ
В ПЕРІОД КРИЗОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 28

Ірина ЧЕХОВСЬКА
СПОРТИВНІ ПРАВОВІДНОСИНИ:
НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ 31

Леонід ЧУПРІЙ
РЕЛІГІЙНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 35

СЕКЦІЯ 2
РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК НОВА НОРМА: ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ В ЕПОХУ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Діана БАЧУРІНА
РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ 38

Марія БЕРТАШ
СТІЙКІСТЬ ЯК СТИЛЬ ЖИТТЯ: ФОРМУВАННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 42

Олена ГОТРА
ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ В ЕПОХУ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ 45

Марина ЗАУШНІКОВА
РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ 48

Олена ІВАНОВА, **Маргарита КАРЛОВА**
ФЕНОМЕНОЛОГІЯ РЕЛІГІЙНОЇ ВІРИ В УКРАЇНСЬКОМУ ДОСВІДІ ВІЙНИ ТА ЕМІГРАЦІЇ 51

Руслан КАЛЕНИЧЕНКО, **Ірина МОРОЗ**
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БЕЗКОНФЛІКТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ 54

Інна КОВАЛЕНКО, Оксана ДЕШКО, **Інна ГОРБАЧЬОВА**
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ 57

Тетяна КОВАЛЬКОВА
ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СПЕЦІАЛІСТА В ЕПОХУ СУЧАСНОСТІ 60

Олексій КУБУША, **Аліна ЧЕРНЯКОВА**
ОПТИМІСТИЧНИЙ І ПЕСИМІСТИЧНИЙ ТИП
ОСОБИСТОСТІ: СУТНІСТЬ, ПОРІВНЯЛЬНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ТА УСТАНОВКИ
В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ 63

Вікторія ЛИТВИНОВСЬКА
ПСИХОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ
ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ 66

Олена ЛЬОВКІНА, **Ігор БОГДАНОВСЬКИЙ**,
Арсеній ДАЛЕКОРЕЙ
«РЕЛІГІЙНА» КОНЦЕПЦІЯ ХАРИЗМИ:
АКТУАЛЬНІСТЬ ТА СУЧАСНЕ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ 69

Ірина ОВДІЄНКО
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО СТРЕСУ
В ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗМІН 72

Наталія ОРТІКОВА, **Софія ОХРОМІЙ**
ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ 75

Ірина ПАРХОМЕНКО
РОЗВИТОК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ КЕЙС-МЕНЕДЖЕРІВ/ОК
ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ 78

Ірина ПЄТУХОВА, **Василь ПЄТУХОВ**
ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 81

Олексій ПЛУТЕНКО, **Аліна ЧЕРНЯКОВА**
ПСИХОЛОГІЧНА ПРИРОДА СПРИЙМАННЯ:
ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 83

Катерина СОТНІКОВА, **Аліна ЧЕРНЯКОВА**
ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ: СУТНІСТЬ,
ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОГО НАПРУЖЕННЯ 86

Валерія ТАТАРЧУК
ПОТРЕБА В ДОПОМОЗІ ЯК ОСНОВА ВІДНОВЛЕННЯ:
ВІД ДИТИНИ ДО СІМ'Ї ТА ГРОМАДИ 89

Таїсія ТКАЧУК
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОПІНГУ
ВЕТЕРАНАМИ БОЙОВИХ ДІЙ 92

Богдан ФЕЩАК
РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ВЧИТЕЛІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ
ДО УМОВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА 95

Олександра ЧИЖ
КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ 98

Вероніка ШЕВЧЕНКО
ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ:
ЕФЕКТИВНІ СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ..... 101

Інна ШЕВЧУК
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОРЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ
ДРУЖИНАМ / КОХАНИМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ,
ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ 104

СЕКЦІЯ 3
МЕДІА ТА СТІЙКІСТЬ СУСПІЛЬСТВА:
ВІДПОВІДАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ В ЧАСИ КРИЗ

Анастасія БЕССАРАБ
УКРАЇНСЬКІ ПРОЄКТИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ
ЯК ЧИННИК СТІЙКОЇ КОМУНІКАЦІЇ
В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 108

Тетяна ГИРІНА
РОЛЬ ЖУРНАЛІСТА У ФОРМУВАННІ
ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ: ОСОБЛИВОСТІ
МОВИ ТА ФОРМАТІВ ПОДАЧІ МАТЕРІАЛУ 110

Ігор ДАРМОСТУК
КОМУНІКАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ
ОРГАНАМИ ВЛАДИ В УМОВАХ ВІЙНИ:
КЕЙС ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКРАДИ 113

Інна ЗАЙЦЕВА
ТРАНСФОРМАЦІЯ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ДОБИ:
ПРОБЛЕМИ, ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ 116

Наталія ЗИКУН
ВІДПОВІДАЛЬНА ЖУРНАЛІСТИКА
ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ СУСПІЛЬСТВА:
ФУНКЦІОНАЛЬНА ПЕРЕОРІЄНТАЦІЯ 121

Олена КАЛИТА
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МЕДІА:
ПОТЕНЦІАЛ, ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ..... 126

Віталій КУЦЕНКО
ЦИФРОВА КОМУНІКАЦІЯ ТА ПРОТИДІЯ
ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗ 129

Софія ОХОТА
ГЕНЕРАЦІЇ ШІ В МЕДІА: ТЕХНОЛОГІЧНІ,
ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ..... 132

Дмитро ПЕРМЯКОВ
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК
РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ 135

Маргарита СОВА, **Світлана ДЄНІЖНА**
ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОЇ
РЕКЛАМИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ
НА СУЧАСНОГО СПОЖИВАЧА..... 138

СЕКЦІЯ 4
МОВА ТА МЕДІА: ЯК СЛОВА ФОРМУЮТЬ РЕАЛЬНІСТЬ, ІДЕНТИЧНІСТЬ І ДОВІРУ

Ірина ВОРОНЮК
ОПТИКО-КІНЕТИЧНІ НЕВЕРБАЛЬНІ СИГНАЛИ
ЯК КОМПОНЕНТ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА УЧНІВ 141

Катерина ДІХТЯРЕНКО
МОВА СПОРТУ – ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА
Й ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ
В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС 146

Ліана НАУМЕНКО
МОВА МАСМЕДІА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ
СУЧАСНОГО СТАНУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 151

Ірина РОМАНІВ
МЕДІАМОВА ВОЄННОГО ЧАСУ: ФОРМУВАННЯ
ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ДОВІРИ ЧЕРЕЗ НОВІ СЛОВА 154

Микита ЧУБАТОВ
МОВА Й МЕДІА: ЯК ЗАСОБИ МАСОВОЇ
ІНФОРМАЦІЇ ФОРМУЮТЬ ДОВІРУ ДО СЕБЕ
ТА ВПЛИВАЮТЬ НА ЧИТАЧІВ 157

СЕКЦІЯ 5
ІНОЗЕМНА ФІЛОЛОГІЯ ТА ПЕРЕКЛАД У ДОБУ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: НОВІ ВИКЛИКИ Й МОЖЛИВОСТІ

Олеся АНДРУШКО
ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ
В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ 160

Анастасія БЕССАРАБ
ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДУ:
НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ 163

Лариса ВДОВЕНКО
СИНЕРГІЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ
У ФОРМУВАННІ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НОВОЇ ЕПОХИ 167

Liudmyla VOLKOVA
THE LINGUISTIC WORLDVIEW IN THE AGE
OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE 170

Аріф Джаміль огли ГУЛІЄВ
ТОЛЕРАНТНІСТЬ І ЕМПАТІЯ ЯК ОСНОВА
ЕФЕКТИВНОЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ 173

Анна КЛЕШНЯ
ПЕРЕКЛАД ЯК КЛЮЧОВИЙ МЕХАНІЗМ
МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ 176

Наталія ЛАВРИЧЕНКО
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В XX–XXI СТ. 179

Аліна МАКЕЄНКО
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАГРОЗА ЧИ ПАРТНЕР? 182

Людмила ОНУЧАК
МОВА ТА КУЛЬТУРА В СВІТІ ЦИФРОВИХ КОМУНІКАЦІЙ 185

Сергій ОРДЕНОВ
ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ФОРМУВАННЯ
СВІДОМОСТІ ТА ДОЛЮ ЦИВІЛІЗАЦІЇ 188

Олександра ПОЗУР
ПЕРЕКЛАД І МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ:
ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ 191

Тетяна РУЖЕНСЬКА
ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ В НАВЧАННІ
ІНОЗЕМНИХ МОВ: ЕФЕКТИВНІСТЬ І ВИКЛИКИ 194

Анатолій САВЧЕНКО
КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ 197

Софія ХАРЧЕНКО
РОЛЬ ПЕРЕКЛАДАЧА В МІЖНАРОДНИХ ПЕРЕГОВОРАХ 202

Альона ЧОРНА
ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ТВОРЧІСТЬ У СВІТІ
НЕЙРОМЕРЕЖ І ВЕЛИКИХ ДАНИХ 205

СЕКЦІЯ 6
**КОМУНІКАЦІЯ ЯК РЕСУРС ЕФЕКТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ
В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ**

Наталія ДОЦЕНКО
ВПЛИВ СОРОМ'ЯЗЛИВОСТІ НА ЯКІСТЬ
КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ 208

Владислав ЖУРАВЕЛЬ
АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОГО
ПРОГНОЗУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ 211

Євгеній ІВАНОВ
КОМУНІКАЦІЯ ЯК РЕСУРС ЕФЕКТИВНОГО
МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ 214

Андрій КАРСІМ
SMART GOVERNANCE У ПІСЛЯВОЄННІЙ УКРАЇНІ:
ПОЄДНАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
І ГУМАНІТАРНИХ ЦІННОСТЕЙ 217

Олександр ЛИНЧУК, Наталія МАРТИНОВИЧ
ТИПОЛОГІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ
МОЛОДІЖНОЇ УЧАСТІ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ 220

Олексій МІЩЕНКО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ
ЯК ФУНКЦІЯ КРИЗОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ 223

Олег СИНЯНСЬКИЙ
КОМУНІКАЦІЙНІ ПРОТОКОЛИ В МІСЦЕВОМУ ВРЯДУВАННІ:
ЯК ПІДВИЩИТИ СПРОМОЖНІСТЬ ГРОМАД У КРИЗАХ 226

Владислав ЮДІН, **Наталія МАРТИНОВИЧ**
КОМУНІКАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ГРОМАДАМИ
ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ..... 230

Владислав ЯЩЕНКО, Наталія МАРТИНОВИЧ
КРЕАТИВНІСТЬ У ПУБЛІЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ:
МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ 233

СЕКЦІЯ 7
ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ:
ЯК УПРАВЛЯТИ ЗМІНАМИ ТА ЗБЕРІГАТИ КОМАНДНУ ЄДНІСТЬ

Нікіта БАШКІРЕВ
АДАПТАЦІЯ ЯК БЕЗПЕРЕРВНИЙ МЕХАНІЗМ ОСОБИСТІСНОЇ,
ПРОФЕСІЙНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ..... 237

Дмитро БОЛЬШАГІН, **Лариса ВДОВЕНКО**
СПІЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК «ВНУТРІШНІЙ КОМПАС»
ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЗОВНІШНІХ ПОТРЯСІНЬ 239

Олександра ВАСИЛЬЄВА
ЛІДЕРСТВО В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ..... 242

Інна КАНЦУР
ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЛІДЕРСТВО
В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ
У ПЕРІОД ТУРБУЛЕНТНИХ ЗМІН 245

Оксана КОВТУН
ЛІДЕР / ЛІДЕРКА – АПОЛОГЕТ КОМАНДНИХ ЗМІН 247

Юрій КРАСИЛЬНИК
ДЕТЕРМІНАНТИ ЦІННІСНО-ЦІЛЬОВОЇ СФЕРИ
САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ 251

Анастасія ЛЕВЧЕНКО, **Лариса ВДОВЕНКО**
ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ЛІДЕРА 255

Ангеліна ЛЕКАРЬ
СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК
ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
КЕРІВНИКІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 258

Валерій МАЛЬЧЕНКО, Наталія МАРТИНОВИЧ
ЛІДЕРСТВО ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ
ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ БОРОДЯНСЬКОЇ
ГРОМАДИ ПІСЛЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ 261

Олександр ФЕДІК
КОМУНІКАЦІЯ ТА ДОВІРА ЯК ВАЖЛИВІ
ЕЛЕМЕНТИ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО ЛІДЕРСТВА
В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ ТА ЦИФРОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙ 265

Максим ЯРЕМУТА, **Чернякова АЛІНА**
ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ
УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ 268

СЕКЦІЯ 8
ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ
В РОЗВИТКУ ГУМАНІТАРНОГО ДИСКУРСУ

Таїсія БОНДАРУК, **Людмила БОГРІНОВЦЕВА**
ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ
СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ
УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ 272

Антон ВАНІН
ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ ЯК ВЕКТОР ГУМАНІТАРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІТ-СФЕРИ УКРАЇНИ 276

Віктор ВЕКЛИЧ
ДЕФІЦИТ РОБОЧОЇ СИЛИ В УКРАЇНІ ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ..... 279

Тимур ВЕЛІЄВ
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТРАНСПОРТНОЮ ІНФРАСТРУКТУРОЮ – МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ 282

Олег ВОЛОВІН
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОЗОРОСТІ ТА ДОВІРИ В СУСПІЛЬСТВІ..... 285

Вілена ВОРОНОВА
ГЕОБРЕНДИНГОВІ СТРАТЕГІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ МІСТ 288

Надія ДАВИДЕНКО
ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ГУМАНІТАРНОГО ДИСКУРСУ В ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ 293

Ольга КЛЮЧКА
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЯК КАТАЛІЗАТОР ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 295

Олександр КОЛОСОВ
МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПАРКІВ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ..... 298

Юлія КОСТИНЕЦЬ
ЦИФРОВІ МАНІПУЛЯЦІЇ ТА ТЕМНИЙ МАРКЕТИНГ: ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ВПЛИВУ НА СВІДОМІСТЬ У ДОБУ АЛГОРИТМІВ 302

Iryna MIHUS
MECHANISMS OF CORPORATE CULTURE
TRANSFORMATION THROUGH FINANCIAL
AND DIGITAL EDUCATION OF WAR VETERANS 306

Ігор ПРАЙС
МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ЕКОСИСТЕМА ГУМАНІТАРНОГО
ДИСКУРСУ: ЦИФРОВІЗАЦІЯ, ЕКОНОМІКА, ЕТИКА..... 308

Марія РОМАНЧУК
ПОДАТКОВА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ 311

Вікторія САВЧЕНКО
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ЧИННИК
ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА..... 313

Андрій САКОВЕЦЬ
ІТ-ІНДУСТРІЯ ЯК ДРАЙВЕР ГУМАНІТАРНОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 316

Микола СИЛЕНКО
ЕКОНОМІЧНО-ГУМАНІТАРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
ЦИФРОВИХ ЕКОСИСТЕМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ..... 319

Олександр СІРУК
ІННОВАЦІЙНО-ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ
ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ 322

Галина СКРИПНИК
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ
В ЗБЕРЕЖЕННІ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ..... 325

Крістіна СТАСЮК
РОЛЬ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ЗМІЦНЕННІ
ВЗАЄМНОЇ ДОВІРИ МІЖ ПОДАТКОВИМИ
ОРГАНАМИ ТА ПЛАТНИКАМИ ПОДАТКІВ..... 329

Антон ХІЛЬМАН
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У МЕДІА:
ЗАГРОЗИ ТА НОВІ МОЖЛИВОСТІ
ДЛЯ ГУМАНІТАРНИХ ПРАКТИК 332

Антон ЧАЙКА
ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК
ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
СИСТЕМИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ 335

Микола ЧЕРНИШ
СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ПОЄДНАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ
І ГУМАНІТАРНИХ ПРІОРИТЕТІВ РЕГІОНІВ 338

Ростислав ЯЦЕНТЮК
ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ЕКОСИСТЕМ
НА ФОРМУВАННЯ ГУМАНІТАРНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМНИЦТВА 341

РЕЗОЛЮЦІЯ І МІЖНАРОДНОГО ФОРУМУ
«ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАЦІЯ:
АДАПТАЦІЯ, СТІЙКІСТЬ І ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ»
(м. Ірпінь, 13 листопада 2025 року) 344

СЕКЦІЯ 1
СПОРТ, ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ І СОЦІАЛЬНА СТІЙКІСТЬ ЯК РЕСУРС ЄДНОСТІ, ВІДНОВЛЕННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Ганна Гніздовська,
кандидат юридичних наук,
адвокат, керуючий партнер адвокатського об'єднання «Юріс Феррум»,
член Апеляційної комісії Національного антидопінгового агентства,
член Палати з вирішення спорів Української асоціації футболу України,
м. Київ, Україна

ПРИНЦИП СУВОРОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ АНТИДОПІНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: МІЖ ПРАВОМ І СПРАВЕДЛИВІСТЮ

Принцип суворої відповідальності (strict liability) є однією з ключових засад сучасної антидопінгової системи, закріпленої у Всесвітньому антидопінговому кодексі (далі – Кодекс ВАДА) та імплементованої у Закон України «Про антидопінгову діяльність у спорті» (2022). Його сутність полягає у тому, що спортсмен несе повну відповідальність за будь-яку заборонену речовину, виявлену у його організмі, незалежно від наявності наміру, вини, недбалості або необізнаності.

Стаття 2.1.1 Кодексу ВАДА формулює один із базових принципів сучасної антидопінгової політики - принцип персональної відповідальності спортсмена за чистоту власного організму, що є практичним втіленням концепції суворої відповідальності (strict liability).

Кожен спортсмен зобов'язаний забезпечити, щоб жодна заборонена речовина не потрапила до його організму, і несе відповідальність за будь-яку заборонену речовину, її метаболіти чи маркери, виявлені у відібраних у нього пробах.

Наявність такої речовини в організмі спортсмена сама по собі становить порушення антидопінгових правил, незалежно від того, чи діяв спортсмен умисно, з необережності або без будь-якої вини. Іншими словами, для встановлення факту порушення не потрібно доводити намір, недбалість чи обізнаність спортсмена.

Саме тому будь-яке відхилення від принципу «чистоти» проби тягне за собою юридичні наслідки – навіть у разі ненавмисного або випадкового потрапляння речовини.

Ця норма Кодексу ВАДА має подвійне значення: по-перше, вона забезпечує ефективність і дієвість антидопінгової системи, унеможливлюючи уникнення відповідальності через відсутність доказів вини; по-друге, вона формує високий стандарт професійної обачності, який вимагає від спортсмена постійного контролю за ліками, харчовими добавками та іншими речовинами, що вживаються.

Разом із тим, стаття 10 Кодексу ВАДА передбачає, що питання вини та умислу можуть мати значення на стадії визначення санкції, тобто впливати на тривалість відсторонення або можливість його повного скасування у разі доведення відсутності вини чи значної недбалості [1].

Особливості застосування принципу суворої відповідальності в антидопінговій діяльності були сформовані практикою Спортивного арбітражного суду у Лозанні (Court of Arbitration for Sport, CAS). У своїх рішеннях арбітри неодноразово наголошували, що вимога доведення вини спортсмена зробила б боротьбу з допінгом практично неможливою. Це зумовлено низкою об'єктивних чинників: заборонені речовини можуть потрапити до організму спортсмена у мізерних кількостях і без очевидних ознак умислу; за умови вимоги доказу наміру будь-який спортсмен міг би уникнути відповідальності, посилаючись на помилку або необережність; антидопінгові організації, більшість із яких функціонують за умов обмеженого фінансування, не мали б можливості доводити наявність «грубої вини» у кожній справі.

У рішенні CAS 94/129 (USA Shooting & Quigley v. UIT) Суд визнав, що навіть якщо принцип суворої відповідальності «може видаватися несправедливим у конкретному випадку», він є справедливим у системному вимірі, адже гарантує рівність можливостей і захищає права «чистих» спортсменів. Судді підкреслили, що застосування принципу може «здаватися несправедливим в окремій ситуації, але ще більшою несправедливістю було б допустити, щоб заборонені речовини залишалися безкарними, навіть якщо вони потрапили до організму спортсмена випадково» [2].

Таким чином, антидопінгова система свідомо жертвує індивідуальною справедливістю у виняткових випадках, щоб зберегти інституційну справедливість спорту як соціального явища, заснованого на чесній конкуренції.

Останні роки ВАДА запровадило низку норм, спрямованих на гуманізацію та пропорційність застосування принципу суворої відповідальності. Зокрема, встановлено мінімальні допустимі концентрації окремих речовин, нижче яких факт порушення не вважається доведеним. Такий підхід покликаний запобігти покаранню спортсменів у разі випадкового потрапляння речовин через забруднені харчові добавки або лікарські засоби (наприклад, кленбутерол, формотерол, тетрагідроканабінол).

Сучасна практика CAS демонструє поступову трансформацію підходу до застосування принципу суворої відповідальності. Якщо раніше основна увага приділялася формальному встановленню факту порушення, то нині спостерігається зміщення акценту на дотримання належної процедури (due process) та забезпечення процесуальних прав спортсменів.

Зокрема, у справі CAS 2013/A/3327 Cilic v. ITF суд визнав факт порушення, але скоротив строк відсторонення, зазначивши, що спортсмен має право на чесну та неупереджену процедуру, своєчасне повідомлення про тестування та можливість бути присутнім при відкритті проби «B». Суд підкреслив, що порушення процедурних гарантій може призвести до недопустимості доказів, навіть за наявності підтвердженого факту вживання забороненої речовини [3].

До найважливіших рішень CAS, які формують доктрину суворої відповідальності у спорті, належать:

1) CAS 95/142 (L. / FINA) – суд підтвердив, що сам факт наявності забороненої речовини у пробі спортсмена є достатнім для встановлення порушення. Намір, вина чи недбалість не мають значення для кваліфікації діяння, оскільки контроль за власним тілом є персональним і невідчужуваним обов'язком спортсмена [4].

2) CAS 94/129 (USA Shooting & Quigley v. UIT) – арбітри визнали, що принцип суворої відповідальності є «об'єктивно суворим, але соціально виправданим», оскільки він гарантує рівність умов для всіх спортсменів і підтримує довіру до системи чесного спорту [2].

3) CAS 2001/A/317 – суд наголосив, що прийом будь-яких медикаментів або харчових добавок перебуває у виключній сфері контролю спортсмена, а тому саме він несе ризики можливих наслідків. Цей підхід утвердив концепцію «контроль = відповідальність», яка нині є основою антидопінгової юриспруденції [5].

Отже, аналіз судової практики CAS свідчить, що принцип суворої відповідальності залишається незмінним у частині визначення порушення, однак у процесі правозастосування арбітри дедалі частіше керуються принципами пропорційності, індивідуалізації покарання та процесуальної справедливості. Це відображає еволюцію від формальної каральної моделі до гуманістичної концепції спортивного правосуддя, що визнає важливість як колективної довіри до спорту, так і захисту індивідуальних прав спортсмена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. World Anti-Doping Code / World Anti-Doping Agency. Montreal, 2021. 192 p. URL : https://www.wada-ama.org/en/resources/the-code/world-anti-doping-code (дата звернення: 01.06.2025).
2. CAS 94/129 USA Shooting & Quigley v. UIT. Court of Arbitration for Sport, Lausanne, 1995. URL : https://www.tas-cas.org/en/jurisprudence/archive.html
3. CAS 2013/A/3327 Cilic v. ITF. Court of Arbitration for Sport, Lausanne, 2013.
4. CAS 95/142 L. v. FINA. Court of Arbitration for Sport, Lausanne, 1995.
5. CAS 2001/A/317 A. v. IOC. Court of Arbitration for Sport, Lausanne, 2001.

Natalia Zykun,
Doctor of social communications, professor,
dean of the Faculty of social and humanitarian technologies,
sports and rehabilitation,
State Tax University,
Irpin, Ukraine;
Oleksandr Lavrentiev,
PhD in physical education and sports, associate Professor,
head of the Department of wellness technologies
and physical and sports rehabilitation,
State Tax University,
Irpin, Ukraine;
Valentyna Makhniuk,
Doctor of medical sciences, professor,
professor of the Department of wellness technologies
and physical and sports rehabilitation,
State Tax University,
Irpin, Ukraine;
Oleksandra Vasylieva,
Doctor of public administration, professor,
professor of the Department of managemen
and public administration,
State Tax University,
Irpin, Ukraine;
Volodymyr Makhniuk,
PhD Candidate of the Department of management
and public administration,
State Tax University,
Irpin, Ukraine

COMPREHENSIVE REHABILITATION AS THE BASIS OF SOCIAL ADAPTATION AND PERSONAL RESILIENCE IN THE CONDITIONS OF MILITARY TRANSFORMATIONS: PUBLIC ADMINISTRATIVE ASPECT

The full-scale invasion of Ukraine by the russian federation has led to a significant increase in the number of people requiring medical, psychosocial, and vocational rehabilitation. According to O. Zelenska, there are officially over three million people with disabilities in Ukraine, of whom approximately 300,000 acquired this status as a result of

military actions [1]. This situation underscores the urgent need to develop an effective, comprehensive rehabilitation system capable of restoring functional abilities, promoting social adaptation, and facilitating the professional integration of individuals affected by the war.

Ukraine has an extensive legislative framework in the field of rehabilitation. The basic documents are the Laws of Ukraine «On the Rehabilitation of Persons with Disabilities in Ukraine» [2], «On Rehabilitation in the Healthcare Sector» [3], which define: types of rehabilitation measures; system of rehabilitation institutions; mechanisms of state support and social integration of persons with disabilities; powers of central and local authorities to control and coordinate rehabilitation services; standards of medical rehabilitation; integration of rehabilitation services into the healthcare system; regulation of professional training and certification of specialists; role of state authorities in planning, financing and control over the provision of rehabilitation services.

Thus, state regulation ensures unity of approaches in the field of comprehensive rehabilitation, guarantees social support and integration of citizens into society, and also creates legal mechanisms for interdepartmental coordination and strategic management of the processes of adaptation and recovery of the population in the war and post-war periods.

According to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1268 of November 3, 2021, the organization of rehabilitation in the healthcare sector is carried out by multidisciplinary teams, which include doctors of physical and rehabilitation medicine, physical therapists, occupational therapists, speech therapists, psychologists, prosthetists-orthists and other specialists [4].

A significant step was taken with the adoption of Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 805 of 09.07.2024, which approved the procedure for social and professional adaptation of persons discharged from military service and their family members [5]. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 307 of 18.03.2024 regulates the issues of mental, physical, sports and professional rehabilitation of war veterans [6].

The rehabilitation system of Ukraine has undergone significant transformations in connection with military operations, which necessitated the creation of a multidisciplinary approach to restoring the physical and psychosocial health of the population. Adaptation and resilience have become key indicators of the effectiveness of rehabilitation programs, and leadership in the field of health care and social support is a critically important factor in their successful implementation. Rehabilitation measures include medical, psychological and pedagogical, professional, physical culture and sports, and social components.

A comprehensive rehabilitation system involves the integration of efforts: medical areas – physiotherapy, psychological support, drug therapy; physical culture and sports programs – physical activity, sports rehabilitation, occupational therapy; social support – psychological counseling, social services, volunteer initiatives; leadership competencies – team management, strategic planning, public relations.

A comprehensive rehabilitation system involves the interaction of specialists of different profiles, who jointly form an individual recovery plan for the person. This approach ensures continuity of care from the moment of injury to social integration.

In accordance with the order of the Ministry of Health № 190 dated February 1, 2022, a new type of healthcare institution was introduced into the system of healthcare institutions – a medical rehabilitation center, designed to provide comprehensive care. However, the current State Building Norms (SBN V.2.2-10:2022) do not contain separate requirements for such centers, therefore, in 2024, a working group was created under the Ministry of Development to develop relevant standards.

Significant changes have occurred in the higher education system regarding the training of rehabilitation specialists. Orders of the Ministry of Education and Science № 1549 and № 1541 (October 2024) approved new educational standards for specialty 227 «Therapy and Rehabilitation».

The Ministry of Youth and Sports has developed a professional standard for «Physical Culture and Sports Rehabilitation Specialists», aimed at combining medical and sports approaches to restoring functional abilities.

These changes lay the foundation for the formation of a unified interdepartmental training system covering the Ministry of Health, the Ministry of Education and Science, the Ministry of Veterans Affairs, the Ministry of Social Policy, and the Ministry of Youth and Sports.

International experience and its adaptation in Ukraine. Ukraine actively cooperates with NATO within the framework of the Implementation Agreement under Resolution № 49 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 3, 2016, on the implementation of the project «Professional training and education of prosthetics/orthotics specialists». An important benchmark is the experience of the Netherlands (Nijmegen), where multidisciplinary rehabilitation centers combine departments of rehabilitation medicine, physical and occupational therapy, speech therapy, and training spaces for the restoration of life and professional skills. International practice confirms that effective rehabilitation is based on the principles of multidisciplinarity, continuity of services, interagency coordination, and social inclusion. The WHO is implementing the Rehabilitation 2030 initiative, which aims to strengthen the role of rehabilitation in health care systems [7]. The World Rehabilitation Alliance plays an important role in this process. It is a global platform that supports the implementation of the WHO initiative through advocacy, cross-sectoral collaboration, and the integration of rehabilitation into comprehensive health insurance in line with Sustainable Development Goal 3. The adaptation of these principles in Ukraine contributes to the integration of medical, social, and psychological services, the strengthening of social resilience among the population, and the development of leadership competencies in the field of public management of rehabilitation processes during wartime and post-war periods.

Despite significant progress, a number of challenges remain: the lack of approved building codes and standard designs for new rehabilitation centers; uneven infrastructure development across regions; a shortage of trained personnel, especially in rural communities; and the need for sustainable funding and interagency coordination.

A comprehensive rehabilitation system is a key element in building a sustainable society in the context of wartime and post-war transformations. It combines medical, psychological, social, and educational mechanisms aimed at restoring human potential, building trust, leadership, and social activity. The development of a comprehensive network of rehabilitation centers, the training of a new generation of specialists, and the adaptation of international standards will enable Ukraine to create an effective rehabilitation model that will contribute not only to restoring health but also to strengthening the social stability of the state.

LIST OF SOURCES USED

1. Zelenska O. There are officially three million people with disabilities in Ukraine. LB.ua, 15.10.2024.

2. On the rehabilitation of persons with disabilities in Ukraine : Law of Ukraine of October 6, 2005 № 2961-IV (as amended). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text

3. On rehabilitation in the field of healthcare : Law of Ukraine of 3 December 2020 № 1053-IX (as amended). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text

4. Issues of organizing rehabilitation in healthcare : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 3, 2021 № 1268. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1268-2021-%D0%BF#Text

5. On amendments to resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 432 of June 21, 2017, and № 307 of March 18, 2024 : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 9, 2024 № 805. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-2024-%D0%BF#Text

6. Certain issues of mental, sports, physical, psychological rehabilitation and professional adaptation of war veterans, their family members and certain other categories of persons : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 18, 2024 № 307. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/307-2024-%D0%BF#Text

7. World Health Organization. Rehabilitation in Emergencies and Conflict Settings. Geneva : WHO, 2022. URL : https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/rehabilitation

Василь Топчій,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
директор навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ЧЕСТІ Й ГІДНОСТІ СПОРТСМЕНА В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ

У сучасних умовах цифровізації спорту та суспільної комунікації честь і гідність спортсмена дедалі частіше стають об'єктом протиправних посягань у віртуальному середовищі. Соціальні мережі, стрімінгові платформи, онлайн-медіа створюють не лише можливості для популяризації спорту, а й ризики поширення неправдивої інформації, цькування, маніпуляцій з іміджем спортсмена. Випадки кібербулінгу та фейкових звинувачень у вживанні допінгу мають серйозні наслідки – від моральної травматизації до руйнування спортивної кар'єри та економічних втрат.

Хоча Кримінальний кодекс України не містить спеціальних норм, які б безпосередньо захищали честь і гідність спортсмена, такі особи мають загальний кримінально-правовий захист, як і будь-які громадяни – із урахуванням специфіки публічного статусу спортсменів (їх упізнаваності, репутації, участі в змаганнях, взаємодії зі медіа).

Проте попри наявність у національному законодавстві загальних норм, спрямованих на захист честі, гідності та ділової репутації (зокрема ст. 161, 182 Кримінального кодексу України), їхня ефективність у цифровому просторі залишається низькою. Правозастосовна практика не враховує специфіку правопорушень, що вчиняються у віртуальному середовищі: анонімність, швидкість поширення інформації, транскордонний характер інтернет-комунікацій [1].

Так, світовій практиці відомі багато випадків щодо онлайн-цькування (кібербулінгу) спортсменів. Так, World Athletics опублікувала дослідження на 4-річний період, в якому проаналізовано понад 1,4 мільйона постів чи коментарів щодо спортсменів під час великих змагань (олімпіади, чемпіонати світу тощо). У дослідженні World Athletics щодо Олімпійських ігор у Токіо (2020), яке охопило 240 707 твітів / відеозображень, було ідентифіковано 132 повідомлення як абсюзивні (націлені спеціально на спортсменів) з 161 відстеженого атлета. 63 % усіх таких повідомлень були спрямовані лише на двох спортсменок. Дослідження Loughborough University показало, що до однієї третини постів, спрямованих на відомих спортсменів, містять негативний контент (образи, цькування) у соціальних мережах. Ці дані свідчать про те, що хоча абсолютна доля абсюзивних повідомлень від загальної маси постів може бути невеликою, вплив їх дуже концентрований – тобто велика частина цькування

припадає на невелику кількість спортсменів, а характер його – часто расистський, сексистський чи пов'язаний з гендером [2; 3].

Що стосується України, офіційної статистики щодо розслідування справ стосовно кібербулінгу спортсменів немає, проте на практиці існує багато таких випадків. Наприклад, у 2023 році Національний комітет спорту інвалідів України спростував інформацію в соціальних мережах Facebook та Instagram щодо одного із учасників-спортсменів. І на цьому захист честі та гідності спортсмена завершується: особи до суду не звертаються і ніяким іншим чином не намагаються захистити свої права.

Варто зазначити, що у деяких країнах ЄС за такі дії передбачено окрему статтю щодо захисту честі та гідності спортсменів у межах кримінального законодавства. Проте в Україні такого законодавчого аналога немає.

З огляду на це, виникає потреба у вдосконаленні кримінально-правових механізмів захисту честі та гідності особи у цифровому середовищі в Україні. Проаналізувавши норми чинного законодавства України, судово-слідчу практику, зарубіжний досвід, ми дійшли таких висновків [4]:

1. Потрібно доповнити Кримінальний кодекс України новою статтею, яка передбачатиме відповідальність за створення, публікацію чи поширення неправдивої інформації або цифрово модифікованого контенту (deepfake), що завдав істотної шкоди честі, гідності чи професійній репутації особи.

Розширити положення ст. 173-4 КУпАП («Булінг») і включити до неї випадки кібербулінгу публічних осіб**,** зокрема спортсменів.

Запровадити обов'язкові кодекси цифрової етики для спортивних федерацій**,** що міститимуть процедури реагування на випадки онлайн-цькування та фейкових звинувачень.

Створити механізм «цифрової реабілітації спортсмена» – комплексну процедуру спростування недостовірної інформації, інформаційного відновлення репутації та психологічної підтримки потерпілих.

Таким чином, забезпечення кримінально-правової охорони честі й гідності спортсмена у цифрову епоху є важливою умовою розвитку безпечного, етичного та справедливого спортивного середовища. Українське законодавство має рухатися у напрямі гармонізації з європейськими стандартами захисту прав людини в Інтернеті (зокрема положеннями Digital Services Act ЄС), забезпечуючи баланс між свободою слова та правом на повагу до честі й гідності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2. World Athletics finds female athletes faced a worrying level of online abuse during 2020 Summer Olympics. URL : https://www.infobae.com/aroundtherings/articles/2021/11/30/world-athletics-finds-female-athletes-faced-a-worrying-level-of-online-abuse-during-2020-summer-olympics/

3. World Athletics publishes ground-breaking four-year analysis into online abuse. URL : https://worldathletics.org/news/press-releases/four-year-analysis-online-abuse-athletics?utm_source=chatgpt.com

4. Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) від 23 листопада 2001 р. (ратифікована Україною 2006 р.) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text

Василь Чаплигін,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри технологій оздоровлення
та фізкультурно-спортивної реабілітації,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Ольга Ключка,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СПОРТУ В ПЕРІОД КРИЗОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сучасне суспільство функціонує в умовах постійних викликів – воєнних, економічних, екологічних, інформаційних. У таких обставинах особливого значення набуває поняття соціальної стійкості, що визначає здатність індивідів і спільнот адаптуватися до криз, зберігаючи базові цінності, солідарність і життєздатність. Одним із дієвих чинників підвищення соціальної стійкості є спорт і фізична активність, які виступають ресурсом відновлення, єднання та самоідентифікації нації.

В Україні роль спорту як соціального феномена значно посилилася у період воєнних дій, коли спортивна спільнота стала частиною руху опору та волонтерства. Через спортивну діяльність формуються цінності взаємодопомоги, гідності, витривалості, що підсилюють відчуття національної єдності та приналежності до спільної мети.

Спорт виконує функції соціалізації, інтеграції та комунікації, виступаючи майданчиком для колективної взаємодії. За словами соціологів (П. Бурдьє, Е. Дюркгейма, Н. Еліаса), спортивна діяльність створює простір соціального капіталу, де взаємна довіра й підтримка є ключовими чинниками успіху.

У період суспільних потрясінь спорт сприяє відновленню горизонтальних зв'язків між людьми. Масові спортивні події – марафони, благодійні турніри, ініціативи на підтримку військових – перетворюються на символи солідарності та віри в спільні цінності. Спортивна символіка, кольори національної форми, гімн і прапор у контексті змагань зміцнюють колективну ідентичність і національну гордість.

Регулярна фізична активність має не лише фізіологічний, а й психосоціальний ефект. Вона знижує рівень стресу, допомагає долати наслідки травматичних подій, сприяє реінтеграції ветеранів і вимушено переміщених осіб.

Під час війни в Україні виникли численні ініціативи, що використовують спорт як засіб реабілітації та соціальної адаптації – зокрема, програми Invictus Games: Team

Ukraine, проєкти спортивних федерацій для військових і переселенців. Такі практики підтверджують, що фізична активність має потенціал для відновлення не лише тіла, а й внутрішнього ресурсу особистості.

У сучасній культурі спорт є одним із потужних носіїв національної ідентичності. Перемоги українських спортсменів на міжнародній арені – це не лише спортивні досягнення, а й прояв сили духу нації.

Спортивна спільнота формує образ України як держави, що здатна боротися, долати труднощі й зберігати людяність. Участь спортсменів у благодійних акціях, зборах коштів для Збройних Сил, підтримка дітей і ветеранів через спорт створює нову етику єдності – засновану на цінностях відповідальності, честі та взаємопідтримки.

Таким чином, спорт стає частиною культурного коду нації, а фізична активність – інструментом громадянського виховання й збереження колективної пам'яті.

Спорт і фізична активність відіграють ключову роль у зміцненні соціальної стійкості, єдності та національної ідентичності. Вони формують соціальний капітал, сприяють адаптації в умовах кризи, підсилюють відчуття належності до спільноти.

Для України, яка переживає випробування війною, спорт є не лише сферою рекреації, а й механізмом відновлення, символом незламності й платформою для об'єднання суспільства.

З позицій сучасної соціальної психології спорт виконує не лише рекреаційну чи оздоровчу функцію, а й стає механізмом емоційної регуляції та колективного катарсису. Як зазначають дослідники (А. Маслоу, Е. Еріксон, В. Франкл), участь у колективній діяльності, спрямованій на досягнення спільної мети, сприяє задоволенню базових потреб людини у приналежності, визнанні й самореалізації. Саме ці чинники лежать в основі соціальної стійкості – здатності суспільства долати травматичні події без втрати ідентичності.

В українському контексті спорт виконує психотерапевтичну й об'єднавчу функцію. Багато спортивних клубів і тренерів створюють ініціативи для ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб та дітей, що пережили стрес. Наприклад, програми «Спорт для всіх», спортивно-патріотичні табори для молоді поєднують фізичні тренування з психологічними практиками, що сприяють адаптації й зниженню рівня тривожності. Через групову фізичну активність формується почуття підтримки, відчуття «ми», яке є базою для соціальної інтеграції.

Окрім психологічного аспекту, спорт має ціннісно-виховний потенціал. Він сприяє поширенню норм чесної гри, взаємоповаги, рівності можливостей, що є невід'ємними складовими демократичного суспільства. Виховання молоді через фізичну культуру допомагає формувати відповідальне ставлення до здоров'я, праці, держави. Особливо актуально це в умовах післявоєнного відновлення, коли суспільству потрібні моделі колективної дії, солідарності та взаємодопомоги.

Значущим є й аспект інклюзивності спорту. В Україні дедалі більше розвивається паралімпійський рух, який став не лише джерелом національної гордості, а й прикладом соціальної рівності. Перемоги українських паралімпійців демонструють усьому світові приклади незламності, мужності та самоповаги. Це формує образ України як гуманної, відкритої й стійкої держави, де кожен громадянин має право на гідність і успіх.

Отже, спорт у період кризових трансформацій виступає багатовимірним ресурсом: фізичним (оздоровлення), психологічним (зниження стресу), соціальним (зміцнення зв'язків), культурним (збереження ідентичності) та економічним (створення можливостей для інтеграції через спортивну індустрію). Поєднання цих вимірів забезпечує стабільність і поступальний розвиток нації навіть у найскладніших історичних умовах.

Спорт і фізична активність відіграють ключову роль у зміцненні соціальної стійкості, єдності та національної ідентичності. Вони формують соціальний капітал, сприяють адаптації в умовах кризи, підсилюють відчуття належності до спільноти.

Для України, яка переживає випробування війною, спорт є не лише сферою рекреації, а й механізмом відновлення, символом незламності й платформою для об'єднання суспільства.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на аналіз ефективності програм спортивної реабілітації, впливу масового спорту на відновлення громад та формування позитивного соціального клімату в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваль О. Олімпійські ігри у велику політику. *Дзеркало тижня*. 2018. № 27 (706). 19 липня – 1 серпня.

2. Білогур В. Є. Світоглядні орієнтації сучасної студентської молоді в контексті вибору духовних пріоритетів. *Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки.* Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2021. Вип. 49 (№ 7). С. 496–503.

3. Олексенко Р. Мовна ідентичність як засіб самовизначення та самоідентифікації в умовах посттоталітарного суспільства. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта: науковий журнал* / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2022. Вип. 1. С. 16–23.

4. Воронкова В. Г. Місце і роль України в глобалізаційних процесах сучасності. *Гуманітарний вісн. ЗДІА*. 2019. Вип. 37. С. 16–32.

Ірина Чеховська,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

СПОРТИВНІ ПРАВОВІДНОСИНИ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ

Глобалізаційні процеси вплинули на розвиток суспільних відносин окреслюючи напрями подальшого розвитку законодавства. Одним із таких напрямів є сфера фізичної культури і спорту яка має важливе значення для держави з точки багатьох аспектів як чинник впливу на здоров'я громадян; соціальну інтеграцію; розвиток молоді; економічний розвиток внаслідок розвитку спортивної індустрії; патріотизм та національну гідність; на боротьбу зі злочинністю; національну безпеку; дипломатичні відносини.

Розуміючі значення фізичної культури і спорту уряди розвинених держав світу ще у 90-х роках XX століття виокремили спортивне право як особливий правовий комплекс. Окрім розвитку законодавства у зазначеній сфері було запроваджено програми навчання фахівців, сформовано спортивні судові інстанції.

В Україні спортивна система ще до російсько-української війни неодноразово піддавалась критиці через неналежне фінансування за остаточним принципом, низьку якість спортивно-оздоровчих послуг, недостатність інфраструктурних об'єктів для занять фізичною культурою і спортом, низьку залученість населення країни до фізичної активності тощо. Так, учені вказували на те, що ще до війни на кожні 100 тисяч населення в Україні припадало спортивних залів у 2–3 рази менше, ніж у розвинених державах світу, басейнів – у 30 разів менше. Понад 80 % спортивних майданчиків не відповідали сучасним вимогам [1, с. 67]. В переважній більшості спортивна інфраструктура є недіючою. Більшість споруд, отримані у спадок від СРСР, ліквідовані чи знищені, басейни не функціонують, спортивні тири перепрофільовані, лижні траси та трампліни не працюють, спортивні зали перебувають у вкрай незадовільному стані, решта спортивних споруд і майданчиків вимагають капітального ремонту чи реконструкції, а відсутність аналізу показників ефективності використання спортивних споруд, в результаті призвела до значних фінансових втрат при їх експлуатації [2, с. 72]. Наразі ці показники є ще гіршими через руйнацію спричинену бойовими діями на території України. Міністр молоді та спорту М. Бідний в інтерв'ю РБК-Україна зазначив, що від початку повномасштабного вторгнення росії пошкоджено чи зруйновано майже 800 спортивних об'єктів. За його словами, 179 споруд знищено повністю, 134 – частково, ще понад 400 мають серйозні пошкодження. Міністр зазначив, що

постраждали стадіони, спорткомплекси, льодові арени, тренувальні бази, у тому числі 21 база олімпійської, паралімпійської та дефлімпійської підготовки [3].

Доводиться констатувати, що відсутність злагодженого фінансування, належного рівня інфраструктури та військові дії сприяли міграції багатьох перспективних українських спортсменів і тренерів за кордон.

Негативно впливають на розвиток фізичної культури і спорту в країні такі чинники як: недосконала система законодавства у сфері фізичної культури і спорту; відсутність скоординованої взаємодії між усіма суб'єктами спортивної сфери; низькі показники національних команд на міжнародних спортивних змаганнях; недостатнє матеріально-технічне забезпечення (відсутність механізмів залучення коштів та інвестицій); низький розвиток спортивної індустрії (медіа, спонсори); відсутність механізму залучення населення до регулярних занять фізичною культурою; відсутність визначеного регулювання професійних спортивних відносин, що відображається в діяльності спортсменів, тренерів та інших фахівців; проведення спортивних заходів на низькому організаційному рівні; недостатня кількість висококваліфікованих кадрів тощо [4, с. 47].

Наведене вище обумовлює доцільність реформування сфери фізичної культури і спорту. Насамперед шляхом розвитку спортивного права. Наразі доводиться констатувати, що спортивне право в Україні перебуває на стадії виділення з інших галузей права. Слід зазначити, що питання виділення спортивного права в окрему галузь тісно пов’язане із рівнем розвитку спортивного руху в Україні, який за нормальних умов може забезпечити економічний (особливо в сфері інвестування, туризму), соціально-культурний (зростання національної самоідентифікації) та інший розвиток держави.

Про необхідність виділення спортивного права в окрему галузь також вказує факт наявності інститутів спортивного права, які не характерні для інших структурних частин системи права (наприклад, інститут міжнародного олімпійського права), а також те, що сучасна державна політика та регулювання в галузі фізичної культури і спорту передбачає зведення всього масиву «спортивних» нормативних правових актів у єдину систему з урахуванням розуміння спортивного права як самостійної галузі права. Також цікавим є той факт, що юристи зі спортивного права (спортивні агенти) в Україні існують, а галузь як така – ні. Крім того необхідність вирішення спортивних спорів також вказує на доцільність розвитку спортивного права. До спортивних спорів відносять: суперечки між спортсменами і спортивними організаціями, пов’язані із питаннями працевлаштування; суперечки, що стосуються комерційного блоку (спортивна індустрія); суперечки між спортивними суб’єктами щодо розподілу повноважень; щодо дисциплінарних санкцій тощо.

Існує декілька наукових підходів до визначення змісту спортивного права: як галузі законодавства, як галузі права; як міжгалузевого інституту права [5, с. 9].

Наразі можемо констатувати, що спортивне право має приватно-публічний характер, оскільки з одного боку суспільні відносини, що є його предметом, виникають на основі цивільних та трудових договорів, а з іншого – є суспільними відносинами в сфері оподаткування спорту, управління спортом тощо. Основою виникнення, розвитку та припинення спортивних правовідносин є цивільний або трудовий договори, тому приватний аспект стосується найбільшої групи суспільних відносин, які виникають між суб'єктами спортивного права.

Одним із ключових в дослідженні є поняття «спортивні правовідносини».

Л. Заїченко пропонує виділити кілька типів спортивних правовідносин, а саме:

1) правовідносини щодо створення і функціонування спортивних та фізкультурних організацій;

2) правовідносини, пов'язані з розробленням, запровадженням та застосуванням внутрішніх спортивних регламентів, правил та процедур;

3) правовідносини щодо здійснення державного контролю за дотриманням установлених нормативних приписів у сфері спорту та застосування передбачених санкцій;

4) відносини реалізації фізкультури і спортивної діяльності на громадських та господарсько-правових засадах;

5) відносини, пов'язані із участю спортсменів у спортивних заходах та спортивних організаціях;

6) відносини, пов'язані з державним фінансуванням спортивної та фізкультурної діяльності з огляду на їх суттєве публічне значення [6, с. 120].

Відповідно, за інститутами спортивного права спортивні правовідносини можуть бути класифіковані наступним чином:

1) правове регулювання державного фінансування спортивної та фізкультурної діяльності;

2) правове регулювання засад державного управління фізичною культурою і спортом;

3) правове регулювання професійного спорту;

4) правове регулювання сфери студентського спорту;

5) правове регулювання дитячо-юнацького спорту;

6) правове забезпечення суспільних фізкультурно-спортивних об'єднань;

7) правовий статус спортсменів, тренерів та інших учасників спортивної діяльності;

8) правові аспекти організації та проведення спортивних змагань, участь спортсменів у спортивних заходах та спортивних організаціях;

9) регулювання податкових відносин у сфері спорту;

10) право інтелектуальної власності у сфері спортивної діяльності;

11) міжнародне співробітництво у сфері спорту;

12) олімпійське (та паралімпійське) право;

13) спортивний арбітраж та спортивне суддівство;

14) спортивна відповідальність (відповідальність у сфері спорту);

15) правове регулювання створення і функціонування спортивних та фізкультурних організацій;

16) розроблення, запровадження та застосування внутрішніх спортивних регламентів, правил та процедур;

17) здійснення державного контролю за дотриманням установлених нормативних приписів у сфері спорту та застосування передбачених санкцій;

18) здійснення фізкультурної і спортивної діяльності на громадських та господарсько-правових засадах;

19) меценатство у сфері спорту;

20) гральний бізнес у сфері спорту (тоталізатор).

Підсумовуючи варто зазначити, що спортивні правовідносини – це специфічні суспільні відносини, що виникають у зв’язку з реалізацією фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності та розвиваються відповідно до законодавства у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поташній Ю. Законодавчі амбіції спорту. *Віче*. 2009. № 4. С. 66–67.

2. Черба В. М., Герасимова Є. В. Стан та перспективи розвитку сфери фізичної культури в Україні. *Економічна наука. Економіка та держава*. 2017. № 7. С. 72–73.

3. Скільки спортивних об’єктів постраждало від війни: міністр Бідний озвучив жахливі цифри / РБК-Україна : вебсайт. URL : https://www.rbc.ua/rus/entertainment/skilki-sportivnih-ob-ektiv-postrazhdalo-vid-1760430119.html

4. Чеховська І. В., Сергієнко Ю. П. Механізм публічного адміністрування сферою фізичної культури і спорту в умовах воєнного стану: напрями удосконалення. *Державне управління: удосконалення та розвиток :* електронний журнал. 2025. № 10. С. 46–52.

5. Апаров А. М. Спортивне право України : навч. посіб. для студ. внз / Київ. держ. акад. вод. трансп. ім. Гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного. Київ : Істина, 2012. 518 с.

6. Заїченко Л. І. Комерціалізація спортивних відносин: завдання господарсько-правового забезпечення. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 3 (14). С. 120–126.

Леонід Чупрій,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

РЕЛІГІЙНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Продовжується російсько-українське військове протистояння. За цей час Україна зазнала збитків більш ніж на 700 мільярдів доларів. Крім руйнувань житлової інфраструктури окупанти не зупинялися і перед знищенням пам'яток історико-культурної спадщини та релігійних споруд. За даними Міністерства культури і інформаційної політики в Україні знищено чи пошкоджено 664 пам'ятки історико-культурної спадщини. За повідомленням Інституту релігійної свободи в Україні було знищено або пошкоджено 494 церков, мечетей і синагог [1]. Найбільше релігійних споруд було знищено в окупованих Донецькій (не менше ніж 120) та Луганській (понад 70) областях України. Значні масштаби руйнувань спостерігаються також у Київській області (70), де велися запеклі бої за оборону столиці, а також у Херсонській і Харківській областях, кожна з яких втратила понад 50 культових споруд. Більшість релігійних об'єктів, які зазнали руйнувань під час російського вторгнення, є християнськими (297), п'ять належать мусульманським громадам, і ще п'ять – юдейським. Серед постраждалих будівель 30 належать різним протестантським громадам, 21 – Православній церкві України, п'ять – Римсько-католицькій церкві, чотири – Греко-католицькій церкві, а 95 – Свідкам Єгови [1].

Проте це тільки попередні дані оскільки інформація постійно надходить в ЮНЕСКО і остаточний список буде сформовано тільки після закінчення війни. Слід зазначити що напад на історичну пам'ятку, релігійну споруду, що перебуває під захистом ЮНЕСКО "Блакитний щит" є порушенням норм міжнародного права і вважається військовим злочином. Все це підтверджує той факт, що російська федерація не тільки країна-терорист і країна-агресор, а й країна-варвар, для якої немає нічого святого, яка все руйнує, в тому числі і важливі історичні пам'ятки та релігійні споруди.

В цих умовах деякі вітчизняні релігійні організації продовжують підтримувати ідеологію держави-агресора. Так Українська православна церква Московського патріархату досить довгий час діяла і продовжує діяти як частина Російської православної церкви. За інформацією Інституту дослідження війни, в 2014 році Українська православна церква підтримала вторгненню Росії в Крим і Східну Україну, надаючи певну матеріальну підтримку російським військовим, які використовували деякі церковні будівлі у цих регіонах як військові бази, польові лікарні чи з іншою метою і ця

практика продовжилася після повномасштабного вторгнення росії в Україну. Українська православна церква МП нібито осудила ці події, закликаючи до миру та переговорів, висловлюючи незгоду з Патріархом Кирилом. Вона також оголосила про певні статутні зміни, які нібито свідчать про її «повну автономію та незалежність» від Російської Православної Церкви, проте на сайті останньої зазначено понад 100 членів Української Православної Церкви як членів її єпископату, відтак вона й надалі залишається складовою Російської православної церкви, яка продовжує виправдовувати загарбницьку війну росії проти України. А останнім часом Російська православна церква перейшла будь–яку моральну межу, зокрема на Всесвітньому російському народному соборі 27 березня 2024 р. назвала агресію росії проти України «священною війною», виправдовуючи будь-які злочини російських військовослужбовців на українських територіях, навпаки називаючи їх визволителями і обіцяючи після смерті пробачення всіх гріхів [5]. Вона також чітко зазначила, що вся територія України повинна перебувати в зоні виключного впливу росії чим свідомо закликала до порушення принципів суверенітету та територіальної цілісності України. У своєму підсумковому документі, так званому «Наказі», «псевдоправославні російські священники», взагалі зазначили, що ця «священна війна» ведеться не тільки проти України а й проти всього колективного Заходу, який впав у сатанізм, відтак росія – це єдина сила яка здатна врятувати світ від «наступу глобалізму і пропаганди содомських цінностей» [4].

Російська православна церква та Українська православна церква МП виконують деструктивну та дестабілізаційну функцію в релігійному середовищі України, відтак сьогодні потрібно впроваджувати інновації, які зможуть послабити чи нівелювати цей негативний вплив, серед цих іновацій найбільш оптимальним є законодавчі нововведення, спрямовані на регулювання релігійного життя України і його захист від шкідливих російських інформаційних впливів [3, с. 465].

Відтак щоб протидіяти деструктивним проявам Української православної церкви МП, Верховна Рада України у серпні 2024 року прийняла закон №8371 «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності в Україні релігійних організацій», спрямований на усунення ризиків для національної безпеки з боку релігійних організацій, які підтримують зв'язки з Росією. Цей закон не передбачає норм, що переслідують віруючих людей чи забороняють сповідувати певну релігію. Він містить норми, що забороняють українським релігійним організаціям належати до релігійних організацій, які мають місцезнаходження або керівний центр у країні, що здійснює збройну агресію проти України, відтак він протидіє поширенні ворожої пропаганди, в тому числі матеріалів із закликами до знищення України, геноциду українського народу, а також до насильницького загарбання та окупації Росією інших держав.

8 липня 2025 року Державна служба України з етнополітики та свободи совісті в рамках перевірки зв’язків Київської митрополії Української православної церкви з російською православною церквою видала наказ “Про виявлення ознак афілійованості

Київської митрополії Української православної церкви", у якому зафіксовано наявність зв'язків між УПЦ (МП) та Російською православною церквою (РПЦ), діяльність якої в Україні заборонена [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Близько 500 церков і релігійних об'єктів зруйновано в Україні під час війни. URL : https://www.oikoumene.org/uk/news/500-churches-and-religious-sites-destroyed-in-ukraine-during-the-war

2. Виявлено ознаки афілійованості Київської митрополії Української православної церкви з Російською православною церквою, діяльність якої в Україні заборонено. URL : https://dess.gov.ua/vyiavleno-oznaky-afiliyovanosti-kyivskoi-mytropolii-upts-z-rpts/

3. Гай-Нижник П. П., Чупрій Л. В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея :* науковий вісник. 2014. № 84 (5). С. 465–471.

4. Чолій Є. Що робити зі «священною війною» Росії проти України та колективного Заходу. URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3851295-so-robiti-zi-svasennou-vijnou-rosii-proti-ukraini-ta-kolektivnogo-zahodu.html

5. WSJ: Чи є релігійна свобода в Україні «під загрозою»? URL : https://risu.ua/wsj-chi-ye-religijna-svoboda-v-ukrayini-pid-zagrozoyu_n147110

СЕКЦІЯ 2
РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК НОВА НОРМА: ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ В ЕПОХУ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Діана Бачуріна,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
Науковий керівник:
Віталій Березюк,
доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, Україна

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Період вступу до закладу вищої освіти є одним із найбільш стресогенних і водночас вирішальних етапів у житті молодої людини. У цей час відбувається інтенсивна перебудова життєвих орієнтацій, зрушення у системі цінностей, зростає соціальна активність, розширюється коло міжособистісних контактів. Усе це створює підґрунтя для адаптаційних труднощів, які можуть проявлятися в зниженні успішності, тривожності, апатії або втраті інтересу до навчання. Саме тому актуальним постає питання про внутрішні ресурси особистості, які забезпечують здатність долати ці виклики. Одним із таких ключових ресурсів є резильєнтність, тобто здатність людини ефективно протистояти життєвим труднощам, підтримувати психологічну рівновагу та відновлюватися після стресових подій.

У сучасній психологічній науці поняття резильєнтності розглядається як системна властивість особистості, що інтегрує когнітивні, емоційно-вольові й соціальні компоненти. За визначенням Любіної Л. А., резильєнтність - це природна здатність особистості адаптуватися й функціонувати ефективно попри складні обставини. Резильєнтна людина не уникає проблем, а навпаки - мобілізує власні ресурси для їх подолання, зберігаючи при цьому оптимізм, самоконтроль і віру у власні можливості [1].

Резильєнтність першокурсника проявляється в його здатності гнучко реагувати на нові умови, приймати зміни як природну частину розвитку, а не як загрозу. Вона

забезпечує гармонійне поєднання емоційної стабільності, позитивного мислення та активного життєвого підходу. Студенти з високим рівнем резильєнтності здатні зберігати продуктивність навіть у стресових ситуаціях, мають розвинене почуття самоефективності та усвідомлення власних меж. Вони частіше демонструють успішні стратегії адаптації: активне залучення до навчального процесу, соціальну ініціативність, конструктивну взаємодію з викладачами та однокурсниками. Натомість низький рівень резильєнтності часто супроводжується почуттям безпорадності, залежністю від зовнішніх оцінок, уникненням труднощів і схильністю до емоційного вигорання вже на початкових етапах навчання.

В умовах сучасної вищої освіти, особливо в період кризових явищ (пандемія, воєнний стан, економічна нестабільність) значення резильєнтності суттєво зростає. Студенти стикаються не лише з академічними викликами, а й із соціально-психологічними факторами невизначеності, втрати відчуття безпеки, обмеженням комунікацій. У цих обставинах саме психологічна стійкість, здатність підтримувати внутрішню мотивацію та адаптивність стають визначальними для збереження навчальної ефективності [2].

Розвиток резильєнтності в студентів першого курсу є не спонтанним, а керованим процесом, який потребує системної педагогічної підтримки. Важливою передумовою є створення в університетському середовищі психологічно безпечного простору, де студенти відчувають прийняття, довіру та можливість висловлювати власні думки без страху осуду. Викладачі та куратори академічних груп мають відігравати роль фасилітаторів, наставників і модераторів, які допомагають студентам розвивати навички саморегуляції, емоційного інтелекту, критичного мислення. Значну роль у цьому відіграють також тренінги з розвитку стресостійкості, практики ментального здоров'я, групові дискусії, наставницькі програми, студентські спільноти підтримки [3].

З педагогічної точки зору, формування резильєнтності пов'язане з інтеграцією принципів особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів у навчальний процес. Викладач має не лише передавати знання, а й допомагати студенту усвідомити власний потенціал, розвивати здатність до рефлексії, аналізу помилок і перетворення досвіду невдач у навчальні результати. У цьому контексті резильєнтність постає не просто як психологічна якість, а як ключова життєва компетентність, що забезпечує успішність не лише в навчанні, а й у подальшому професійному становленні. Узагальнити чинники розвитку резильєнтності в студентів першого курсу можна в таблиці 1.

Таблиця 1 – Чинники розвитку резильєнтності в студентів першого курсу

Група чинників	Зміст чинника	Значення для розвитку резильєнтності
Індивідуально-психологічні чинники	Особистісні якості студента: емоційна стабільність, само-контроль, оптимізм, самоефек-тивність, здатність до рефлексії	Забезпечують внутрішню готовність до подолання труднощів, сприяють формуванню позитивного мислення та впевненості у власних силах
Соціально-психологічні чинники	Підтримка з боку викладачів, кураторів, родини й одногрупників; сприятливий мікроклімат у студентській групі	Формують відчуття належності до колективу, знижують рівень тривожності, підвищують соціальну інтегрованість і самоповагу
Освітньо-організаційні чинники	Адаптивна система навчання: зрозумілі вимоги, доступність зворотного зв'язку, інклюзивне середовище, гнучкість методів навчання	Сприяють поступовій адаптації до нових форм навчальної діяльності, зменшують ризик емоційного виснаження та перевантаження
Психолого-педагогічна підтримка	Проведення тренінгів зі стресостійкості, коучингових сесій, консультацій психолога, наставницьких програм	Сприяє розвитку навичок саморегуляції, підвищенню емоційної грамотності та готовності діяти конструктивно в складних ситуаціях
Мотиваційно-ціннісний компонент	Усвідомлення мети навчання, внутрішня мотивація до саморозвитку, інтерес до обраної спеціальності, професійна спрямованість	Підсилює наполегливість, цілеспрямованість і внутрішню відповідальність, що підвищує стійкість до зовнішніх стресів
Культурно-середовищні чинники	Академічна культура університету, традиції взаємоповаги, волонтерська активність, участь у студентському самоврядуванні	Сприяють розвитку соціальної компетентності, альтруїзму, адаптивної поведінки та позитивної самоідентифікації
Кризово-адаптаційний досвід	Попередній досвід подолання труднощів, уміння робити висновки з невдач, толерантність до невизначеності	Сприяє формуванню психологічної зрілості, здатності сприймати труднощі як ресурс особистісного розвитку

Джерело: складено автором самостійно на основі [1–4].

Можна стверджувати, що розвиток резильєнтності студентів першого курсу є результатом взаємодії особистісних, соціально-психологічних і педагогічних чинників. Високий рівень цього ресурсу формується за умови поєднання внутрішньої готовності студента до подолання труднощів із підтримкою зовнішнього середовища: дружнього колективу, наставництва, гнучкої освітньої системи та цілеспрямованої психолого-педагогічної роботи. Резильєнтність не є вродженою якістю, а розвивається поступово, у процесі взаємодії особистості зі стресовими ситуаціями, соціальними викликами та професійними вимогами. Саме тому університет має створювати умови, що сприяють становленню психологічно стійких, соціально адаптованих і мотиваційно зрілих студентів, здатних ефективно діяти в умовах змін та невизначеності [2; 4].

Отже, резильєнтність є однією з базових умов успішної адаптації студентів першого курсу до навчання у вищій школі. Вона визначає здатність особистості ефективно функціонувати в умовах невизначеності, долати труднощі без втрати мотивації, підтримувати внутрішню рівновагу й оптимістичне бачення майбутнього. Сприяння розвитку резильєнтності має бути пріоритетом освітньої політики університетів, оскільки саме цей психологічний ресурс забезпечує формування покоління молодих фахівців, здатних до самореалізації та відповідального ставлення до власного навчання й життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Любіна Л. А. Психологічна резильєнтність особистості в умовах війни. *Перспективи та інновації науки*. *Серія : Психологія.* 2023. № 10 (28). С. 601–611.

2. Єгорова В. Особливості життєстійкості студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. Вип. 15. С. 58–66.

3. Кравчук С. Л. Особливості життєстійкості як фактора психологічної пружності особистості юнацького віку в умовах воєнного конфлікту. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. *Серія «Психологічні науки».* 2018. № 1 (1). С. 99–105.

4. Сулім В. О. Дослідження стресостійкості студентів-психологів першого курсу з різними рівнями тривожності та типами темпераменту. *Габітус*. 2021. № 30. С. 97–102.

Марія Берташ,
Ph.D у галузі психології,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

СТІЙКІСТЬ ЯК СТИЛЬ ЖИТТЯ: ФОРМУВАННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У добу швидких трансформацій, глобальних викликів і невизначеності здатність окремої особи, спільноти чи суспільства не просто «виживати», а адаптуватися, трансформуватися й знаходити нові шляхи – стає одним з ключових ресурсів. Саме в цьому контексті концепт резильєнтності (стійкості) набуває нового значення – не лише як реакція на кризу, а як стиль життя.

Термін «резильєнтність» походить від англ. resilience – «пружність», «опір», «здатність відновлюватися». У наукових контекстах він застосовується до систем (екологічних, соціальних, особистісних) і означає здатність витримати зміни, адаптуватися до них або й трансформуватись у відповідь на них [1].

Резильєнтність визначається як здатність системи «зберігати, адаптуватися або трансформуватися у відповідь на зміни» [2]. Це поняття включає три виміри:

1) зберігати стабільність функціонування;

2) змінювати внутрішні ресурси або поведінку;

3) докорінно змінювати структуру для ефективного функціонування у нових умовах.

Сучасне суспільство стикається із багатьма викликами: глобалізація, технологічні зміни, пандемії, економічна нестабільність, соціальна фрагментація. У таких умовах класичні стратегії «очікування стабільності» більше неефективні.

Пандемія COVID‑19 та війна продемонстрували, що моделі життя, роботи, спілкування можуть швидко змінюватися – а люди, які зберігають адаптивність, мають менші ризики психічних розладів і вищий рівень добробуту [3]. Дослідження також довели, що психологічна стійкість сприяє здоровішому способу життя та вищому рівню добробуту [4].

Отже, резильєнтність – це не «розкіш» чи «буфер на випадок лиха», а необхідність: спосіб жити, працювати, взаємодіяти, коли зміни є нормою.

Формування резильєнтного стилю життя передбачає розвиток кількох компонентів. По-перше, регулярна фізична активність, здоровий сон, контроль над малорухомістю – такі поведінкові чинники корелюють із вищою резильєнтністю. Наприклад, у дослідженні старших дорослих: менша кількість годин за комп’ютером, більша

кількість ходьби, кращий сон – передбачали меншу втому й депресію під час стресових змін. Підтримка позитивного психологічного стилю: оптимізм, самоефективність, вдячність, позитивні емоції (за теорією broaden-and-build) сприяють побудові ресурсів, які допомагають долати труднощі [6]. Гнучкість і готовність до навчання – вміння змінювати власні підходи та навички. Нарешті, мета й цінності – наявність сенсу життя сприяє внутрішній стабільності [7].

Ставати резильєнтним означає не лише «повернутись до попереднього стану», а бути готовим до змін: змінювати свої навички, підходи, переконання. Це може бути освоєння нових технологій, кар'єрна адаптація, зміна ролей. Резильєнтність передбачає mindset навчання: «що можу я змінити?», «чому можу навчитись?».

Важливо пам'ятати, що індивідуальна резильєнтність формується в контексті соціального середовища, інституцій та державної політики. Без підтримки цих систем можливості особистості бути стійкою значно знижуються [8].

Наведемо деякі практичні рекомендації для формування резильєнтного стилю життя.

Оцінка власного режиму. Подумайте: скільки часу ви спите, скільки часу фізично активні, скільки годин проводите сидячи? Зменшити малорухомість і покращити сон – може бути простим кроком до більшої стійкості.

Активне соціальне включення. Шукайте можливості бути частиною груп (волонтерство, громадські ініціативи, клуби за інтересами). Не ізолюйтесь під час стресів.

Розвиток гнучкості. Навчіться новим навичкам, відкрийтесь до змін. Наприклад: онлайн-курси, нові хобі, експерименти з роботою чи формою діяльності.

Зв'язок із сенсом і метою. Сформулюйте свої ключові цінності та мету. Періодично повертайтесь до них у складні моменти – вони служать «якорем».

Робота із контекстом. Якщо ви маєте змогу – створюйте для себе середовище, яке підтримує здоров'я й адаптованість: регламентовані години роботи, час для відпочинку, соціальну мережу, фізичні простори для активності.

Не слід ідеалізувати резильєнтність – це не означає, що людина повинна «самотужки все витримати». Суспільна нерівність, системні проблеми, несприятливі умови можуть значно обмежувати можливості.

Таким чином, резильєнтність як стиль життя – це активна стратегія, що поєднує внутрішні ресурси, соціальну підтримку та готовність до змін. У світі, де стабільність стає винятком, розвиток цієї якості є не просто бажаним, а необхідним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hartanto A., Kasturiratna K. T. A. S., Soh X. C. Cultivating positivity to achieve a resilient society: A critical narrative review from psychological perspectives. *Knowledge.* 2022. 2 (3). P. 443–451. DOI 10.3390/knowledge2030026

2. Resilience: A critical appraisal of the state of research for business and society. *Schmalenbach Journal of business research.* 2022. 74. P. 453–463. DOI 10.1007/s41471-022-00151-x

3. Tseliou F., Ashfield‐Watt P. The association between resilience resources, contextual factors and mental health status: a national population‐based study. *BMC Public Health.* 2022. 22. P. 602. DOI 10.1186/s12889-022-13013-2

4. Nishimi K. M. et al. Association of psychological resilience with healthy lifestyle and body weight in young adulthood. Journal of adolescent health. 2021. 70 (2). P. 258–266. DOI 10.1016/j.jadohealth.2021.08.020

5. BMC Geriatrics. The importance of physical activity, sedentary behavior, and sleep for resilience during COVID‐19 among older adults. 2024. DOI 10.1186/s12877-024-05251-3

6. Critical review of social resilience properties and pathways in disaster management. *International journal of disaster risk science.* 2021. 12. P. 790–804. DOI 10.1007/s13753-021-00378-y

7. Hartanto A. et al. Psychological well-being and meaning in life as factors of resilience. *Knowledge.* 2022.

8. Esposito M. Social resilience in the context of societal inequality. *European Scientific Journal.* 2023. 19 (2). P. 75–90.

Олена Готра,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ В ЕПОХУ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

З початком війни питання психологічної адаптації в Україні перестало бути суто академічним стало етапом щоденного виживання. В умовах постійної небезпеки, інформаційного тиску та екзистенційної невизначеності важливо не лише зберегти психічну рівновагу, а й переосмислити власні життєві орієнтири.

Хронічний стрес, війна вимагають не тимчасової реакції, а тривалої психологічної витривалості**,** побудованої на внутрішніх опорах, цінностях і сенсах. У цьому контексті особливого значення набуває дослідження психологічної стратегії подолання викликів.

Психічне здоров'я населення в умовах війни в Україні зазнає значного впливу як через безпосередні бойові дії, так і через супутні соціальні, економічні та гуманітарні наслідки. Це постійна небезпека, вимушене переселення, втрата близьких, руйнування житла та соціальних зв'язків. Для подальшої дискусії визначимо, що сучасний стан історіографії показує зростання інтересу до проблематики психологічної адаптації. Мета дослідження – розглянути психологічні стратегії подолання викликів в умовах війни.

Важливі грані проблематики розкриває дослідження Панкової Г. Ш., яка доводить, що повномасштабна війна спричинила потужний та тривалий вплив на населення України. Психічні розлади можуть проявлятися по-різному: від проявів тривоги до більш важких станів. Найпоширенішими проблемами психічного здоров'я є тривога, депресія та посттравматичний стресовий розлад та запропонувала стратегії, які сприяють зниженню рівня стресу й покращують психологічне здоров'я в цілому [1, с. 824–835].

Дуже цінною є Національна програма психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. У межах програми МОН було здійснено низку заходів для підтримки кожного українця та українки. Від квітня 2022 р. за ініціативи першої леді Олени Зеленської реалізовано Всеукраїнську програму ментального здоров'я «Ти як?». Пріоритетним є проєкт Міністерства охорони здоров'я України «Охорона психічного здоров'я у структурі медичної допомоги». Уряд затвердив розпорядження від 21 червня 2024 р. № 572-р «Про затвердження плану заходів на 2024–2026 роки з реалізації Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року».

Для нашого дослідження особливий інтерес становить думка дослідниці Шатирко Л. О., почесного доктора психологічних наук, Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України. На її думку у психологічних вимірах війна для українського суспільства – це, зокрема, культурна та соціально-психологічна травма, яка, безумовно, вже переживається й буде розвиватись як частина національної ідентичності, завдаючи шкоди стану психічного здоров'я [2]. Досліджуючи проблему психологічної адаптації зазначимо, що у нових умовах розгортаються складні, часто неусвідомлені, довготривалі процеси психологічного виживання**,** що пронизують мислення, емоційний стан, поведінкові стратегії та навіть змінюють спосіб присутності людини в соціальному просторі. Формуються нові моделі адаптації, серед яких: сенсотворення – пошук особистого значення подій як способу подолати травматичний досвід; психологічна резильєнтність – здатність зберігати гнучкість і відновлюватися після втрат; соціальна підтримка – активізація горизонтальних зв'язків, волонтерство, взаємодопомога; реінтеграція ідентичності – переосмислення себе у нових умовах, зокрема через досвід приналежності до спільноти, нації, місії; духовна саморегуляція – звернення до віри, культури, традицій як джерела внутрішньої сили. Особливо цінною може бути культурна рефлексія війни: осмислення досвіду через літературу, кіно, мистецтво, що сприяє інтеграції травматичного досвіду в національну пам'ять. Тому психологічна стратегія відновлення має поєднувати особистісну терапію, суспільну солідарність, культурне осмислення та державну політику. Лише так можна перетворити колективну травму на джерело духовного й національного відродження.

Експерти по-різному оцінюють довгострокові наслідки для сучасного покоління. Анастасія Заболотна бачить дві сторони цього питання: «З одного боку, війна формує в них стійкість і зрілість. Вони вчаться цінувати прості речі, бачити сенс у родині, дружбі, взаємопідтримці. Це може зробити їх сильним поколінням, здатним швидко адаптуватись і брати на себе відповідальність». Але є й серйозні ризики: «Тривалий досвід життя в умовах війни може сформувати підвищену тривожність, недовіру, відчуття, що «планувати немає сенсу». Це може впливати на здатність будувати довготривалі стосунки, вибудовувати кар'єру, мріяти». Саме тому зараз надзвичайно важливо створювати для підлітків простори підтримки: психологічні групи, арт-терапевтичні заняття, безпечні середовища [3] …

Аналізуючи дослідження можемо зробити висновок, що психологічна стратегія виживання українців сьогодні – це не лише боротьба зі страхом чи втомою, а творення нової внутрішньої системи координат**,** у якій гідність, взаємопідтримка, свобода та надія стають ключовими ресурсами стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Панкова Г. Ш. Психологічні стратегії подолання наслідків війни у дорослих. *Перспективи та інновації науки.* 2024. № 7 (41). DOI : https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7(41)-824-835

2. Шатирко Л. О. Виклики війни, їх відображення в освітньому просторі: психологічні інтерпретації. *Захист і підтримка ментального здоров'я українців в умовах воєнного стану: виклики і відповіді* : наукова доповідь загальним зборам НАПН України, 22 листопада 2024 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2024. № 6 (2). С. 1–5. DOI : https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6231

3. Травма покоління Z: як війна формує світогляд і соціальні навички підлітків і молоді. URL : https://zn.ua/ukr/ukraine/travma-pokolinnja-z-jak-vijna-formuje-svitohljad-i-sotsialni-navichki-pidlitkiv-i-molodi.html

Марина Заушнікова,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У сучасному світі, який характеризується нестабільністю, соціальними трансформаціями, воєнними конфліктами, швидким розвитком технологій та інформаційним перенасиченням, особистість постає перед необхідністю щоденного пристосування до умов невизначеності. У цьому контексті феномен резильєнтності (від англ. *resilience* – пружність, відновлення) набуває статусу нової норми психологічного функціонування. Резильєнтність розуміють як здатність людини ефективно долати труднощі, адаптуватися до змін і відновлювати внутрішню рівновагу після стресових подій [5].

Проблема формування психологічної стійкості в умовах невизначеності є надзвичайно актуальною для українського суспільства, особливо в період воєнних дій, внутрішніх міграцій і зростання соціально-економічного тиску. Як зазначає Т. Титаренко, життєстійкість та здатність до сенсотворення стають основними чинниками психологічного виживання, а резильєнтність при цьому виступає не лише як властивість особистості, а як процес динамічного відновлення, що поєднує гнучкість, активність і довіру до світу [4]. На думку, С. Дмитришин, спільним у підходах до визначення поняття резильєнтність є «властивість, котра допомагає людям функціонувати на оптимальному рівні й достатньо швидко відповідати на життєві виклики [1, с. 69].

На думку А. Антонівскі, ключовою умовою резильєнтності є наявність почуття когерентності – переконання, що життя має сенс, є зрозумілим і підконтрольним [5]. Цей концепт знаходить відображення й у гуманістичних та екзистенційних підходах, зокрема у В. Франкла, який вважав, що здатність знаходити смисл навіть у стражданні є фундаментом внутрішньої сили людини.

Згідно з ідеями позитивної психотерапії Н. Пезешкіана (2020), розвиток резильєнтності можливий через гармонійне поєднання базових здібностей людини: любові, терпіння, надії, віри та довіри. Психотерапевтична робота у цьому підході спрямована на балансування протилежностей – активності та пасивності, прийняття та зміни, турботи про себе і про інших. Такий баланс забезпечує внутрішню гнучкість, що є сутністю резильєнтності.

«Резильєнтна людина» не заперечує труднощів, а сприймає їх як природну частину життя, що відкриває нові можливості для зростання. Як підкреслює M. Seligman (2018), позитивна адаптація до стресу базується на розвитку оптимізму, усвідомленості та почуття вдячності, які перетворюють негативний досвід у ресурс.

У психологічній практиці доцільно застосовувати кілька стратегій розвитку резильєнтності. По-перше, когнітивну реструктуризацію, що допомагає змінювати інтерпретацію подій на більш конструктивну (Beck, 2011). По-друге, розвиток усвідомленості (mindfulness), який сприяє прийняттю реальності без надмірних оцінок і дає змогу зменшити рівень тривоги (О. Чиханцова, 2023). По-третє, створення мереж підтримки – як на рівні особистих стосунків, так і професійних спільнот. І, нарешті, смислотворення – здатність осмислювати власні дії, навіть у складних обставинах, що сприяє відчуттю контролю й автономії.

На шляху розвитку резильєнтності особистості, особливої уваги заслуговує поєднання резильєнтності з концептом позитивної психології, яка підкреслює важливість розвитку сильних сторін особистості, де резильєнтність – це не просто опір негативним подіям, а вміння трансформувати досвід втрат у досвід зростання (Peterson & Seligman, 2004).

В українських реаліях феномен резильєнтності також має суспільно-психологічний вимір. Як зазначає О. Кокун (2025), у період кризи спільнота здатна стати джерелом колективної стійкості – «соціальної резильєнтності», вона проявляється у взаємопідтримці, солідарності та спільному відновленні після травматичних подій [2].

Отже, резильєнтність виступає як інтегративна характеристика особистості, що поєднує когнітивні, емоційні, поведінкові та смислові аспекти адаптації. Вона стає новою нормою психологічного функціонування людини в період невизначеності, коли виживання та розвиток залежать від здатності до відновлення, прийняття й творчого осмислення досвіду. Розвиток резильєнтності можливий через поєднання індивідуальної рефлексії, соціальної підтримки та сенсотворення. З огляду на сучасні виклики, формування резильєнтності має стати пріоритетним напрямом як у психологічній освіті, так і в практичній роботі з різними категоріями населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дмитришин С. Резильєнтність особистості: сутність феномену та методи розвитку. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2024. Випуск 20. С. 67–74.

2. Кокун О. М. Життєстійкість і резильєнтність людини в сучасному світі: теорія, дослідження, практика : монографія. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. 214 с.

3. Лазос Г. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології.* Том 3 : Консультативна психологія і психотерапія / Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Вінниця : ФОП Рогальська І. О., 2018. Вип. 14. С. 26–64.

4. Психологія життєтворення особистості в сучасному світі : монографія / Ю. Д. Гундертайло, В. О. Климчук, О. Я. Кляпець та ін. ; за ред. Т. М. Титаренко ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ : Міленіум, 2016. 320 с.

5. Antonovsky, A. (1996). The salutogenic model as a theory to guide health promotion. *Health Promotion International.* 11 (1), 11–18.

Олена Іванова,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Маргарита Карлова,
студентка Університету Tomáše Bati ve Zlíně
м. Zlín, Česká Republika

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ РЕЛІГІЙНОЇ ВІРИ В УКРАЇНСЬКОМУ ДОСВІДІ ВІЙНИ ТА ЕМІГРАЦІЇ

Початок збройної агресії Російської Федерації у 2014 році та повномасштабне військове вторгнення в Україну у 2022 році спровокували безпрецедентну гуманітарну, соціальну, культурну та екзистенційну кризу. Мільйони українців стали вимушеними переселенцями як усередині країни, так і за її межами. Станом на 20 березня 2025 року, за даними офіційного сайту Агентства ООН у справах біженців, через повномасштабне вторгнення Росії, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, за межами країни перебувало 6 932 700 українців. Ця цифра не враховує осіб, добровільно або примусово переміщених на територію Російської Федерації та Республіки Білорусь. Станом на грудень 2024 року 3 665 000 осіб були віднесені до внутрішньо переміщених осіб. У цьому контексті особливого значення набувають питання адаптації, збереження ідентичності та переосмислення часу – індивідуального та колективного, історичного та сакрального. Релігійність служить не тільки інститутом або системою вірувань, але і динамічним часовим ресурсом - джерелом сенсу, психологічної захисту, моральної орієнтації і почуття зв'язку між минулим, сьогоденням і майбутнім.

Розуміння війни в Україні як багатошарової кризи зумовлює необхідність дослідження не лише політичних чи економічних наслідків, а й глибших антропологічних та психологічних вимірів. Досвід українських біженців та внутрішньо переміщених осіб демонструє унікальні стратегії виживання, інтеграції та творення сенсів. Ці процеси розгортаються в умовах постійної напруги між руйнуванням звичних життєвих структур і необхідністю реконструкції суб'єктивної цілісності. У цьому контексті віра, релігійна практика, ритуал і колективна пам'ять функціонують як ключові механізми адаптації. Водночас концепція «часової релігійності» дозволяє аналізувати зрушення в релігійній свідомості з часом – у кризовому, екзистенційному та історичному сенсі.

Зазначена проблема міститься у міждисциплінарному колі, що інтегрує: філософію існування в кризі (В. Франкл, М. Мамардашвілі), теорію тимчасовості (А- і В-ряди часу) Дж.М.Е. Мак-Таггарта, поняття наративного часу і пам’яті (П. Рікер,

Д. Мак-Адамс), соціальну антропологію релігії (В. Тернер, М. Дуглас, М. Еліаде), концепцію сакрального часу, архетипи та містичний досвід (В. Джеймс, К. Г. Юнг), теорію критичного часу і «політику тимчасовості» (Б. Адам, Х. Роза), вітчизняні підходи до вивчення міграції, релігійності та ідентичності (Н. Паніна, О. Доній, С. Кримський).

Важливим є дослідити, як релігійна віра та практика формують соціально-психологічну адаптацію українців в умовах війни та еміграції. Порівняти регіональні особливості релігійної ідентичності в Україні та в межах української діаспори. Виявити закономірності розвитку релігійності в Україні під час різних соціальних криз. Проаналізувати роль жінки у збереженні релігійної та соціальної нормативності під час суспільних трансформацій та криз. Проаналізувати, як релігійні ритуали та символи структурують час на особистому та колективному рівнях. Дослідити феномен «синдрому відкладеного життя» серед українців як реакцію на кризові умови війни та еміграції, та його вплив на часову перспективу та психосоціальну адаптацію.

Таким чином, визначення сучасної ролі релігії як механізму психологічної стійкості та розроблення науково обгрунтованої бази знань про релігійно-світські механізми, що підтримують адаптацію українців в екстремальних життєвих умовах можуть бути реалізовані в практичних рекомендаціях для гуманітарних, освітніх, духовних та державних установ в питаннях соціально-психологічної підтримки в умовах війни, відновлення та соціального виховання населення територіальних громад та українців у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Київ : Основи, 2018.
2. Мамардашвілі М. Лекції з античної філософії. Київ : Дух і Літера, 2010.
3. McTaggart, J. M. E. The Unreality of Time. *Mind.* 17, no. 68 (1908) : 457–474.
4. Рікер П. Пам’ять, історія, забуття. Київ : Дух і Літера, 2004.
5. McAdams, D. P. The Stories We Live By: Personal Myths and the Making of the Self. New York : The Guilford Press, 1993.
6. Turner, V. The Ritual Process: Structure and Anti-Structure. Chicago : Aldine Publishing, 1969.
7. Douglas, M. Purity and Danger: An Analysis of Concept of Pollution and Taboo. London : Routledge, 1966.
8. Еліаде М. Священне і мирське. Київ : Центр Європи, 2001.
9. James, W. The Varieties of Religious Experience. New York : Longmans, Green & Co., 1902.
10. Adam, B. Timewatch: The Social Analysis of Time. Cambridge : Polity Press, 1995.
11. Rosa, H. Social Acceleration: A New Theory of Modernity. New York : Columbia University Press, 2013.

12. Паніна Н. Соціальні трансформації та ідентичність в умовах кризи. Київ : Інститут соціології НАН України, 2016.

13. Доній О. Ідентичність українців: регіональні відмінності. Київ : Український культурний фонд, 2020.

14. Кримський С. Питання філософії культури. Київ : Академперіодика, 2008.

15. Чижевський Д. Нариси з етнопсихології українського народу. Мюнхен : Український Вільний Університет, 1948.

Руслан Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Ірина Мороз,
старший викладач кафедри професійної освіти,
Київський національний університет
будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БЕЗКОНФЛІКТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У психологічних працях, присвячених вивченню проблеми безконфліктної комунікації (або культури спілкування) особистості, значна увага приділяється питанню професійного етикету. Під ним розуміють чітко визначену систему норм і правил поведінки, які відображають уміння людини діяти відповідно до ситуації: дотримуватися належного зовнішнього вигляду, правил поведінки за столом, а також норм спілкування [8]. Водночас це поняття має переважно моральний характер, адже саме моральні норми пояснюють мотиви людської поведінки. Правила ж поведінки визначають, як слід діяти в певних обставинах.

Чимало наукових публікацій присвячено аналізу професійної культури представників різних сфер діяльності, основними складовими якої вважаються професіоналізм, порядність, відповідальність, компетентність, готовність до ризику та ефективного спілкування [1; 2; 3].

Конфліктостійкість педагога, студента або учня – це здатність людини раціонально організовувати власну поведінку в складних ситуаціях соціальної взаємодії та конструктивно вирішувати проблеми, що виникають у міжособистісних стосунках [6; 8].

Чим вищий рівень розвитку конфліктостійкості учасників освітнього процесу, тим ефективніше вони діють у конфліктних обставинах. Це виявляється у здатності:

адекватно оцінювати конфліктну ситуацію та прогнозувати можливі шляхи її подальшого розвитку;

усвідомлювати завдання, що стоять перед педагогами, учнями й студентами на кожному етапі перебігу конфлікту;

постійно спостерігати й контролювати власну поведінку та дії інших учасників взаємодії;

забезпечувати узгодженість рішень і взаємодії під час їх реалізації;

розуміти поставлені завдання, відчувати впевненість у їх доцільності й важливості;

своєчасно та чітко передавати необхідну інформацію всім учасникам спілкування в процесі розвитку конфлікту.

До способів корекції конфліктного спілкування в закладі освіти можна віднести:

1. Не вимагати від конфліктуючих неможливого.
2. Не прагнути швидко, радикально, шляхом прямого впливу перевиховати конфліктуючих.
3. Оцінювати психічний стан конфліктуючих.
4. Інформувати конфліктуючих про зачеплення ваших інтересів.
5. Дотримуватися твердої позиції стосовно проблеми і наполегливо відстоювати свої інтереси, одночасно м'яко ставитися до конфліктуючих.
6. Не перебивати конфліктуючих, а дати можливість їм висловитися [6].
7. Завчасно інформувати конфліктуючих про прийняте вами рішення, якщо воно зачіпає їх інтереси.
8. Вирішувати одну проблему, а не декілька; не критикувати особистісні якості співрозмовника.
9. Надавати опоненту можливість «зберегти своє обличчя», тобто «не заганяти його в глухий кут».
10. Встановлювати неформальний, особистісний контакт з партнером по взаємодії.
11. Уникати жорстких і категоричних за формою оцінок будь-яких питань, позиції та особистості опонента.

Основні напрями психопрофілактичної діяльності, спрямованої на запобігання конфліктам, можуть полягати в такому:

1. Оволодіння психологічними прийомами і навичками безконфліктного спілкування.
2. Уміння уникати конфліктогенів і їх переборювати [7].
3. Позбавлення особистісної конфліктності.
4. Уміння обирати стиль поведінки відповідно конфлікту.
5. Оволодіння знаннями і навичками попередження деструктивних наслідків конфлікту.

Отож, успішність і компетентність у розв'язанні завдань взаємодії та досягненні професійних успіхів вимагають від педагогів та учнів у закладах освіти безконфліктного спілкування. Така взаємодія є найкращим доказом їхньої вихованості та інтелігентності, оскільки передбачає сформованість необхідних комунікативних рис і вмінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Донченко Е. А., Титаренко Т. М. Особистість: конфлікт, гармонія. Київ : Либідь, 2009. 175 с.
3. Калениченко Р. А., Іванов Г. А. Управління конфліктними ситуаціями в бізнесі. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали VII Міжнародної конференції, 14 листопада 2024 р. Київ : Видавництво Ліра‑К, 2025. С. 170–173.

4. Калениченко Р. А., Касіч З. В. Характеристика конфліктів та підходів до їх вирішення. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали V Міжнародної конференції, 17 листопада 2022 р. Київ : КОМПРИНТ, 2023. С. 108–113.

5. Інформаційно-технологічне забезпечення професійної підготовки майбутнього викладача в умовах магістратури. *Підготовка сучасного вчителя: інформаційно-технологічне забезпечення* : монографія / за ред. О. І. Огієнко ; авт. кол. : О. І. Огієнко, Т. Г. Калюжна, Ю. С. Красильник, Л. О. Мільто, Ю. Л. Радченко, Т. О. Гончарук, К. В. Годлевська, Н. І. Вінник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. С. 45–62. URL : https://lib.iitta.gov.ua/3057/1/МОНОГРАФИЯ_.pdf

6. Лапаєнко С. В., Красильник Ю. С. Психолого-педагогічні умови використання комунікаційних технологій в системі професійної освіти. *Інформаційно телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : зб. наук. пр. 2006. Вип. 1. С. 131–135.

7. Ложкін Г. В. Психологічні конфлікти в педагогічних інноваціях. *Конфлікти у педагогічних системах*. Вінниця : Вид-во ВДТУ, 2007. С. 194–196.

8. Мороз І. М. Психологічні проблеми безконфліктного спілкування під час навчально-виховного процесу в закладах освіти. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : зб. матер. V Міжнародної конференції, 17 листопада 2022 р. / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Київ : КОМПРИНТ, 2023. С. 205–209.

9. Чернишова К. С., Калениченко Р. А. Психолого‑педагогічне забезпечення освітнього процесу: сучасні виклики. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : матеріали VII Міжнародної конференції, 14 листопада 2024 р. Київ : Ліра‑К, 2025. С. 696–699.

Інна Коваленко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Оксана Дешко,
завідувач навчальної лабораторії
«Тренінговий центр «Human resourses (consalting)»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Інна Горбачьова,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Резильєнтність, або психологічна стійкість, є критично важливою якістю для молоді, яка стикається з травматичними подіями, зокрема війною. Молодіжне середовище є вразливим до впливу зовнішніх стресорів, проте також має високий потенціал до адаптації та змін. Саме тому вивчення психологічних чинників які впливають на здатність молоді адаптуватись до стресових обставин заслуговує на особливу увагу.

Виникнення концепції резільєнтності науковці пов'язують із роботами E. Werner та її колеги R. Smith, які у 1955 році розпочали фундаментальне лонгітюдне дослідження з резільєнтності і запровадили цей термін у психології.

Аналіз наукових джерел дозволив виділити значимі закордоні і вітчизняні дослідження з проблеми резильєнтності. Серед закордонних науковців відомі праці: B. Becker, B. Bernard, K. Bolton, G.A. Bonanno, D. Cicchetti, L.G. Calhoun, D.S. Charney, K.M. Connor, J.R. Davidson, D. Hellerstein, S. Jensen, K. Kumpfer, S.J. Lepore, S.S. Luthar, A. Masten, E.D. Miller, B. Neiger, R. Newman, C.J. Osborn, T. Olivier, V. Payne, T.A. Revenson, G.E. Richardson, M. Rutter, A. Smith-Osborne, R. Smith, S. M. Southhwick, R.G. Tedeschi, E. Werner.

Мета дослідження – є аналіз чинників суспільної резильєнтності в умовах війни та визначення шляхів її посилення з урахуванням українського контексту.

Поняття резильєнтності походить від англ. *Resilience – стійкість*.

У психології резильєнтність розглядається як динамічний процес адаптації до життєвих труднощів із збереженням функціонування та психічного здоров’я (Masten,

2014). У молодіжному контексті це проявляється через здатність подолати втрати, невизначеність, соціальні зміни, при цьому зберігаючи цілісність особистості (Luthar et al., 2000).

Воєнний конфлікт створює для молоді численні виклики, які впливають на психічне здоров'я, емоційний стан та процеси формування особистості. Основними факторами психологічного тиску виступають: травматичний досвід (особисті втрати, свідчення насильства, евакуація або втрата дому); хронічна тривожність і невизначеність (відсутність стабільного плану на майбутнє, тривожні новини, зміни в освітньому процесі); соціальна ізоляція (розрив зв'язків із друзями, вимушене переселення, самотність); психоемоційна відповідальність (участь у піклуванні про інших, волонтерство, необхідність швидкої дорослішої адаптації). Ці фактори є тригерами для стресових реакцій, але водночас – потенційними стимулами для розвитку внутрішніх ресурсів.

Незважаючи на сильний психологічний тиск, багато молодих людей демонструють високий рівень адаптивності. Це пояснюється активацією внутрішніх ресурсів, які формують психологічну резильєнтність: смислова саморегуляція – здатність молоді надавати сенс подіям, формулювати особисту місію чи ціль (Frankl, 2006); когнітивна гнучкість – уміння адаптувати мислення до нових умов, переосмислювати травматичні події (Facione, 2011); емоційна грамотність – розвиток здатності до розпізнавання й регулювання емоцій через техніки самозаспокоєння та рефлексії (Gross, 2015); адаптивна самооцінка – підвищення впевненості в собі шляхом фокусування на власних силах, навіть у складних обставинах (Zimmerman & Schunk, 2011).

Резильєнтність молоді в умовах війни – це багатофакторний процес, що залежить як від внутрішніх психологічних ресурсів, так і від соціального середовища. Психологічна підтримка та розвиток навичок емоційної регуляції мають стати основою довготривалої стратегії збереження психічного здоров'я молодого покоління України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваленко І. Інформаційно-аналітичний супровід розвитку резильєнтності освітян в умовах воєнного стану. *Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації суспільства: реалії й майбутнє освіти, педагогіки і психології (до Всеукраїнського фестивалю науки)* : збірник матеріалів (тез доповідей) круглого столу відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ.

2. Frankl, V. E. (2006). Man's search for meaning (Beacon Press ed.). Boston : Beacon Press. URL : https://antilogicalism.com/wp-content/uploads/2017/07/mans-search-for-meaning.pdf

3. Facione, P. A. (2011). Critical thinking: What it is and why it counts / Insight Assessment. URL : https://www.insightassessment.com/LinkClick.aspx?fileticket=2i8F7J-TNh0%3d&tabid=92

4. Gross, J. J. (2015). Emotion regulation: Current status and future prospects. *Psychological Inquiry*. 26 (1), 1–26. URL : https://doi.org/10.1080/1047840X.2014.940781

5. Masten, A. S. (2014). Global perspectives on resilience in children and youth. *Child Development*. 85, 6–20. URL : https://doi.org/10.1111/cdev.12205

6. Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*. 71 (3), 543–562. URL : https://doi.org/10.1111/1467-8624.00164

7. Zimmerman, B. J., & Schunk, D. H. (Eds.). (2011). Self-regulated learning and academic achievement: Theoretical perspectives. 2nd ed. *Routledge.*

Тетяна Ковалькова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СПЕЦІАЛІСТА В ЕПОХУ СУЧАСНОСТІ

Специфіка будь-якої професії зумовлює високий рівень вимог щодо фахово-особистісних якостей людини. Найголовнішими вимогами, що висуваються до особистості, є упевненість в собі та в необхідності своєї діяльності. Поряд із цим, працівнику доцільно бути зорієнтованим на людей, з якими він працює; йому необхідно дбати про свій імідж, удосконалювати комунікативну культуру. Сприятимуть підвищенню рівня професійної придатності людини такі якості, як сильний, рухливий тип нервової системи і високий рівень працездатності.

Формування готовності до професійної діяльності є ядром професійного становлення фахівця і передбачає розвиток соціально значимих та професійно важливих якостей [1]. У зв'язку з цим до спеціаліста висуваються певні соціально-етичні та професійні вимоги, дотримання яких дозволяє особистості зберігати довіру колективу, правильно орієнтуватися в ситуаціях конфлікту між нормами субординації і моральності, потребами та інтересами окремих людей і різних груп.

Професійна готовність є умовою швидкої адаптації випускника до умов праці, його майбутнього професійного самовдосконалення і підвищення кваліфікації. Готовність до професійної діяльності розглядається як загальна особистісна готовність та спеціальна професійна готовність, що є певним синтезом психологічних феноменів та понять на різних рівнях розвитку професіонала. Тому професійна готовність – це активно-дієвий стан особистості, що забезпечує швидку адаптацію й використання в процесі практичної роботи набутих у навчальному закладі знань і вмінь.

Звернемося до витоків дослідження питання готовності. Готовність є особливим психічним станом, який характеризується наявністю в суб’єкта образу, структури певної дії та постійної спрямованості свідомості на її виконання. Явище готовності трактується як цілісний прояв усіх сторін особистості, який дає можливість ефективно здійснювати провідну діяльність і виконувати свої професійній функції; вона досягається у процесі моральної, психологічної, професійної та фізичної підготовки і є результатом всебічного розвитку особистості з урахуванням вимог, що висуваються особливостями професійної діяльності. Готовність є цілісним утворенням, яке характеризує емоційно-когнітивну та вольову мобілізаційність суб'єкта в момент його включення в діяльність певного спрямування.

Розглянемо складові поняття готовності. Провідною складовою готовності до професійної діяльності є особистісна готовність, яка, на думку О. О. Грейліх, розуміється як цілісна система утворень особистості, її переконання, погляди, ставлення до оточуючих, емоційно-вольові та почуттєві якості, знання та набутий досвід [2]. У структурі професійної готовності виокремлюють психологічну готовність. Психологічна готовність до професійної діяльності характеризується наявністю у фахівця знань та умінь, що дозволяють йому здійснювати свою діяльність на рівні сучасних вимог.

Фахова діяльність будь-якого спеціаліста відбувається в умовах спілкування – професійного спілкування. Здатність встановлювати міжособистісні контакти з різними учасниками комунікативного процесу, компетентність у спілкуванні значною мірою впливають на ефективність праці, отже, є однією з найважливіших ознак професійної придатності. Крім того, фахівцю для ефективного здійснення професійних функцій необхідно бути зрілою особистістю.

Психологічна зрілість пов'язується з соціальною зрілістю особистості. Соціальна зрілість особистості характеризує одне з основних досягнень процесів навчання і виховання, здійснюваних сім'єю, соціальним оточенням, навчальними закладами, соціумом в цілому. Соціальна зрілість розглядається як стан особистості, що характеризується цілісністю, соціальною спрямованістю поведінки у всіх сферах діяльності. Зріла особистість – це людина, яка творчо володіє своїм оточенням, характеризується єдністю особистісних властивостей і сформованістю ціннісних орієнтацій, спроможна правильно сприймати себе і оточуючих людей.

Професійна діяльність передбачає високі вимоги до спеціалістів в умовах глобальних трансформацій: вміти контролювати свій емоційний стан, бути готовими до швидкого прийняття рішень, адекватно оцінювати ситуацію. Все це потребує життєстійкості та резильєнтності. Життєстійкість є особистісною рисою, що допомагає людині протистояти негативним ситуаціям в житті та сприяє пристосуванню до стресу. Резильєнтність допомагає людині відновлюватися після нормативних та ненормативних життєвих криз та адаптуватися до нових викликів сучасності [3, с. 35].

Отже, підводячи підсумки:

- Наявність необхідних для конкретної професії особистісних якостей принципово важлива для успіху в кар’єрі. Ці якості допоможуть зростати, краще спілкуватися, знайти друзів на роботі та вирішити проблеми. Щоб бути найкращим на роботі, варто ретельно обміркувати свої особистісні якості та те, як їх можна покращити.
- Готовність до професійної діяльності в обраній сфері є питанням першочергової важливості. Психологічна готовність є однією з найважливіших умов успішної самореалізації в професійному житті, що передбачає свідомий вибір професії відповідно до навичок і вмінь людини, усвідомлення власних потреб, запитів суспільства і колективу, поставлених цілей, співвідношення між особистими можливостями, рівнем прагнень і необхідними досягненнями. Психологічна готовність людини до професійної діяльності в обраній професії визначає її конкурентоспроможність і потенціал.

- Психологічну зрілість можна охарактеризувати за набором психосоціальних, емоційних і когнітивних характеристик. Зрілі люди характеризуються більшою індивідуальною адаптацією, яка передбачає готовність виконувати професійні зобов'язання, проявляти ініціативність та самостійність, не дозволяти іншим здійснювати надмірний контроль над своєю роботою.
- Професійна придатність є результатом самовизначення людини в процесі навчання, освоєння професії й професійної спрямованості особистості. В психограмі зображуються професійно важливі якості, наявність яких дає людині можливість стати висококваліфікованим працівником.
- Багаторічне виконання професійної діяльності в умовах глобальних трансформацій може призводити до появи особистісних деформацій, що знижують якість виконання трудових функцій і ускладнюють професійну комунікацію. До факторів, що впливають на процес професійного деформування особистості, належать: вік; зміни, що відбуваються з особистістю протягом всього життя; зміни, що зумовлені соціальним середовищем, професійним і подіями, які можуть викликати у людини сильний емоційний відгук. Розвитку професійного деформування особистості можуть сприяти акцентуації характеру, перебільшені риси характеру і стагнація професійного розвитку.
- Професійна діяльність багатьох фахівців пов’язана з необхідністю засвоєння та переробки великого обсягу інформації, що призводить до перенапруження. Вигорання – це складна психофізіологічна реакція, обумовлена постійними, часто малоефективними зусиллями, спрямованими на те, щоб задовольнити власні або соціальні потреби. З появою ознак «синдрому емоційного вигорання» у працівника, необхідно звернути увагу на такі соціально-психологічні чинники: поліпшення умов праці (організаційний чинник), врегулювання взаємовідносин у колективі (міжособистісний чинник), особистісні реакції й можливе почастішання хворобливих станів (індивідуальний чинник).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волеваха І. Б. Формування готовності майбутніх практичних психологів до забезпечення конкурентноздатності організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2010. 25 с.
2. Грейліх О. О. Теоретико-методологічні основи особистісної готовності учнівської молоді до професії бізнесу. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету*. Чернігів : ЧДПУ, 1998. Вип. 74, т. 1. 279 с.
3. Кокун О. М. Життєстійкість і резильєнтність людини в сучасному світі: теорія, дослідження, практика : монографія. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. 214 с.

Олексій Кубуша,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна;
Аліна Чернякова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри психології, політології
та соціокультурних технологій,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна

ОПТИМІСТИЧНИЙ І ПЕСИМІСТИЧНИЙ ТИП ОСОБИСТОСТІ: СУТНІСТЬ, ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА УСТАНОВКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Питання оптимізму й песимізму в психології особистості є надзвичайно актуальними, оскільки ці характеристики визначають здатність людини долати труднощі, адаптуватися та зберігати життєву стійкість. Згідно з сучасними дослідженнями, оптимістичні риси особистості формують її ресурсну сферу й сприяють активному подоланню невизначеності. Натомість песимізм пов'язаний із меншим відчуттям контролю над подіями і може призводити до зниження мотивації. Ця тема є особливо важливою в умовах сучасних викликів (соціальних, професійних, воєнних), коли оптимістичний життєвий погляд допомагає підтримувати психологічне здоров'я та ефективність діяльності [2].

Метою наукової праці є аналіз сутності оптимістичного та песимістичного типів особистості, виокремлення їхніх типологічних рис і характеристики, а також порівняльна оцінка цих типів за такими критеріями: особистісні риси, атрибутивні стилі та вплив на адаптацію, міжособистісну комунікацію і професійну ефективність.

Аналіз психологічних досліджень дозволи стверджувати, що оптимістичний тип особистості розглядається як стійка схильність бачення позитивних перспектив в майбутньому, активний пошук ресурсів для подолання труднощів та зберігання віри у власний вплив на події. Згідно з результатами дослідження А. Шиделко, О. Шпирковського оптимізм трактують як «складну та глибоку емоційно-психологічну якість, яка переповнює наше мислення та ставлення до світу» [4]. Навпаки, песимістичний тип характеризується очікуванням, що складності невдачі домінуватимуть, та зосередженням на потенційних перешкодах. Іншими словами, оптимісти сподіваються на світлу смугу у майбутньому і налаштовані на досягнення, тоді як песимісти очікують негативних подій і частіше відчувають безпорадність.

Серед теоретичних підходів розрізняють оптимістичне і песимістичне пояснення життєвих подій (атрибутивні стилі), далі цей аспект буде розглянуто більш детально.

Аналіз наукової літератури з окресленої теми дозволив виокремити типологічні риси оптимістичного і песимістичного типів особистостей [3].

Ключові властивості оптимістичної особистості включають:

- *Позитивне мислення і віра у власний контроль:* оптимісти вірять у можливість змінювати ситуацію і очікують сприятливого розвитку подій.
- *Емоційна стійкість:* здатність регулювати негативні емоції і зберігати спокій при труднощах.
- *Реалістичність та адаптивність:* оптимісти мають реалістичний підхід до проблем, активно шукають шляхи розв'язання й не уникають невизначеності.
- *Активність і наполегливість:* оптимістична особистість проявляє ініціативу та енергію для досягнення цілей.

Песимістичний тип характеризується протилежними рисами: переважанням негативних очікувань, схильністю до песимістичних інтерпретацій подій, низькою мотивацією до дії та тривожністю. Песимісти частіше демонструють знижений рівень активності, що корелює із зменшеною життєстійкістю.

Уточнення потребують атрибутивні стилі оптимістів і песимістів. Оптимісти здебільшого демонструють позитивний атрибутивний стиль: успіхи приписують власній компетентності та внутрішнім факторам, а невдачі – тимчасовим чи зовнішнім обставинам. Це сприяє збереженню впевненості в собі й внутрішнього почуття контролю. Навпаки, песимісти пояснюють невдачі як наслідок своїх невдачливих внутрішніх рис, що посилює почуття безсилля і негативний настрій.

Спробуємо з'ясувати вплив оптимізму і песимізму на адаптацію, комунікацію та професійну ефективність згідно з результатами наукових праць І. Аршави, Е. Носенко, Д. Леонідової [1; 3].

- *Адаптація та психологічна стійкість:* оптимізм виступає важливим ресурсом життєстійкості. Активно-оптимістична позиція особистості сприяє більш ефективному подоланню стресів і невизначеності. Оптимістично спрямована людина має більше енергії та ресурсів для подолання перешкод, що дозволяє їй нести відповідальність за життєві події і уникати надмірного вживання захисних механізмів. Навпаки, песимізм асоціюється з меншим рівнем внутрішнього локусу контролю і нижчою адаптивністю.
- *Комунікативна ефективність:* люди з оптимістичними установками зазвичай встановлюють більш відкриті й толерантні стосунки. У дослідженнях Rezaei & Bahadori Khosroshahi, 2018 року (Optimism, Social Intelligence and Positive Affect as Predictors of University Students' Life Satisfaction) було показано позитивні кореляції між оптимістичними атрибуціями і високим рівнем соціального інтелекту, діалогічності та толерантності у спілкуванні [5]. Отже, оптимісти краще справляються з конфліктами та будують конструктивний діалог, тоді як песимісти можуть бути схильні до соціальної самоізоляції, закритості і пасивності.

• *Професійна ефективність:* оптимістичне ставлення підвищує продуктивність праці. Так, професіонали, які орієнтуються на позитивні прогнози, демонструють кращі результати і швидшу адаптацію до змінних умов праці. У наукових дослідженнях встановлено, що позитивні атрибутивні параметри в професійній діяльності корелюють із високим рівнем професійного благополуччя: зокрема з показниками життєвої стійкості, самореалізації і відчуттям ідентичності. Песимізм, у свою чергу, може стримувати ініціативу та знижувати працездатність.

Оптимістичний і песимістичний типи особистості мають суттєві відмінності за низкою критеріальних ознак. Оптимістична особистість вирізняється позитивними когнітивно-емоційними настановами: вірою у власні сили, емоційною стабільністю та активністю. Песимістична особистість, навпаки, частіше тяжіє до зовнішнього локусу контролю, очікує негативних наслідків і має менший рівень адаптивності. Порівняльний аналіз показує, що оптимісти мають переваги у соціальній взаємодії (краща толерантність і діалогічність) і професійних сферах (вища життєстійкість, мотивація та ефективність). При цьому обидва типи можуть по-різному використовувати механізми психологічного захисту та копінг-стратегії. У сукупності результати досліджень підтверджують, що формування оптимістичної установки є важливим завданням психологічного супроводу для підвищення адаптивності та благополуччя особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аршава І. Ф., Носенко Е. Л. Психологія особистості : підруч. для студентів ЗВО. Дніпро, 2024. 500 с. URL : http://info.dgu.edu.ua/bitstream/123456789/1723/1/Психологія%20особистості.pdf (дата звернення: 30.10.2025).

2. Курова А. В. Оптимізм та песимізм як особистісні предиктори психологічного здоров'я молоді. *Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія: психологія.* 2023. № 1. С. 26–29. URL : https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.1.5 (дата звернення: 30.10.2025).

3. Леонідова Д. В. Психологічні особливості атрибуції успіхів і невдач особистості. Харків, 2025. 268 с. URL : http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Rada/D_64_053_08/2025/Leonidova_dis.pdf (дата звернення: 30.10.2025).

4. Шиделко А. В., Шпирковський О. В. Психологічні атрибути оптимізму особистості. *Scientific research in the modern world*. Toronto, 2023. С. 277–285. URL : https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/6466 (дата звернення: 30.10.2025).

5. Rezaei A., Bahadori Khosroshahi J. Optimism, social intelligence and positive affect as predictors of university students' life satisfaction. *European journal of mental health*. 2018. Vol. 13, no. 2. P. 150–162. URL : https://www.researchgate.net/publication/329846746_Optimism_Social_Intelligence_and_Positive_Affect_as_Predictors_of_University_Students'_Life_Satisfaction (date of access: 30.10.2025).

Вікторія Литвиновська,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Організаційна психологія»,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна
Науковий керівник:
Наталія Коляда,
кандидат психологічних наук, старший викладач,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна є однією з найскладніших кризових ситуацій, що впливає на всі сфери життя, зокрема на систему освіти. Педагоги закладів дошкільної освіти в умовах війни стикаються зі специфічними психологічними викликами, пов'язаними з емоційною напругою, підвищеними вимогами до роботи, а також необхідністю підтримувати дітей та їхніх батьків у складних життєвих обставинах.

Окреслимо основні психологічні виклики, з якими найчастіше стикаються педагоги закладів дошкільної освіти у процесі своєї професійної діяльності.

Емоційне виснаження та синдром вигорання. Робота в умовах постійної небезпеки, вимушених змін і невизначеності призводить до підвищеного рівня емоційного виснаження у педагогів. Їм доводиться не лише виконувати професійні обов'язки, але й виступати в ролі емоційної підтримки для дітей, які часто перебувають у стані стресу або травми. Постійний контакт із травматичною інформацією та необхідність залишатися стійкими може спричиняти синдром вигорання, що проявляється через втому, апатію та зниження мотивації [4, с. 83].

Психологічна травматизація. Педагоги, які самі стали свідками або жертвами воєнних дій, можуть переживати посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Симптоми такого стану включають флешбеки, нічні кошмари, підвищену тривожність і уникання ситуацій, що нагадують про травму [2].

Робота з дітьми, які пережили травму. Діти, які стали свідками воєнних дій або втратили близьких, потребують особливого підходу. Для педагогів це означає необхідність володіння спеціальними методиками роботи з травмованими дітьми, що нерідко виходить за межі їхньої підготовки. Нездатність забезпечити адекватну допомогу дітям може викликати у педагогів почуття безсилля та провини [3, с. 79].

Зміна умов роботи. Через війну багато закладів дошкільної освіти змушені змінювати формат роботи, це може бути:

– дистанційна робота – педагоги мають швидко адаптуватися до нових технологій, що для багатьох стає додатковим стресом;

– переміщення закладів – евакуація дитячих садків та адаптація до нових умов, наприклад роботи в укриттях, є значним викликом для педагогів;

– недостатність ресурсів – брак матеріалів, відсутність належного фінансування та обмежений доступ до необхідних засобів ускладнюють виконання професійних обов'язків [3, с. 79].

Посилення відповідальності. В умовах війни педагоги часто виконують функції, що виходять за рамки їхньої професійної ролі, зокрема:

– надання психологічної підтримки дітям і їхнім сім'ям;

– організація безпеки під час повітряних тривог чи інших надзвичайних ситуацій;

– допомога в евакуації дітей та організація навчання в нових умовах [2].

Суспільний тиск на педагогів також є джерелом психологічних викликів. Очікування від педагогів, що вони будуть прикладом стійкості, зберігатимуть оптимізм та підтримуватимуть інших, можуть бути надмірними в умовах, коли самі педагоги переживають важкі емоційні стани.

Серед негативних чинників, що впливають на рівень резильєнтності педагогів, також виокремлюємо:

– хронічний стрес, викликаний роботою в умовах постійної небезпеки;

– відсутність ресурсів для організації роботи;

– відсутність доступу до професійної психологічної допомоги [5].

У результаті розгляду наукових джерел з питань дослідження, виокремлено ряд чинників, що сприяють посиленню психологічної резильєнтності педагогів .

Індивідуальні чинники:

– емоційна стабільність – здатність зберігати спокій та емоційну рівновагу в стресових ситуаціях;

– стресостійкість – здатність долати стресові ситуації, адаптуватися до змін та підтримувати професійну ефективність;

– мотивація до роботи – внутрішнє бажання виконувати свої професійні обов'язки, навіть у складних умовах.

Соціальні чинники:

– підтримка колег – взаємодопомога та підтримка в колективі, наявність здорових міжособистісних стосунків;

– підтримка родини – емоційна та практична підтримка родини у складні часи, яка допомагає педагогу залишатися стійким;

– підтримка громади – активна участь громади у наданні підтримки педагогам, допомога в умовах кризових ситуацій [2, с. 19; 4, с. 83].

Організаційні чинники:

– умови праці – безпека, комфорт та організаційна підтримка на робочому місці, що дозволяє зберігати ефективність;

– доступ до психологічної допомоги – можливість звернутися за психологічною підтримкою, участь у тренінгах або групах підтримки.

Взаємодія означених чинників є сприятливою для покращення психологічної резильєнтності педагогів, і показує, як кожен з них може сприяти покращенню професійної стійкості у складних умовах.

Отже, психологічні виклики, з якими стикаються педагоги закладів дошкільної освіти в умовах війни, є багатогранними та комплексними. Вони пов'язані як з професійною діяльністю, так і з впливом зовнішніх обставин. Своєчасна підтримка педагогів, створення сприятливих умов праці та підвищення їхньої психологічної грамотності є ключовими для забезпечення їхньої стійкості та ефективності в роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Професійне здоров'я педагогів в умовах травми війною: виклики для професійної ідентичності та мотивації. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2025. Випуск 2 (8). С. 30–37.

2. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : метод. рекомендації. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 52 с.

3. Формування навичок емоційної стійкості учасників освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій / Коломієць А., Литвин А., Жовнич О., Тертична Т. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер.: педагогіка і психологія.* 2023. Випуск 76. С. 79–85.

4. Цюман Т., Нагула О., Адамська З. Психологічні умови резильєнтності педагога в період воєнного стану. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка.* 2022. № 38 (2). С. 83–89. DOI : https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.3813

5. Bolton K. The development and validation of the resilience protective factors inventory: a confirmatory factor analysis / University of Texas at Arlington, 2013. 118 p.

Олена Льовкіна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Ігор Богдановський,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Арсеній Далекорей,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна

«РЕЛІГІЙНА» КОНЦЕПЦІЯ ХАРИЗМИ: АКТУАЛЬНІСТЬ ТА СУЧАСНЕ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ

Історично першою серед концепцій харизматичного лідерства сформувалась так звана релігійна концепція харизми, яка має декілька основних положень. Харизма – мистецтво причаровувати інших людей. Харизматик за допомогою сильного емоційного впливу здатний діяти на велику групу людей. Харизма лідера створює неповторний тип взаємодії між лідером та його прихильниками, групою. Лідер з харизмою здатний через власну привабливість спонукати великі маси людей до певних дій, задаючи певні вектори діяльності.

Вважається, що харизматичний лідер в арсеналі особистісних якостей має яскраво виражені екстраординарні, які вказують на його обраність вищими силами. Носії харизми розподіляються за наслідками їх лідерства для суспільства. Такі лідери можуть або мати гіпнотичний вплив на послідовників, причому останні будуть виконувати їх волю беззаперечно. Або ж харизматичні лідери здатні підвисити радикально мотивацію адептів їхньої віри для самореалізації. Крім того, релігійні харизматичні лідери зазвичай мають особливо високі моральні, духовні характеристики, які в парі з надзвичайними властивостями справляють неабиякий ефект на їх прихильників, заохочуючи їх прагнути вищих ступеней саморозвитку та самодосконалості.

Серед найбільш значущих рис харизматичного лідера можна назвати здібність сугестії, оскільки від нього йде магнетична сила, особлива зовнішність, як правило, з характерними їй стигматами, надзвичайні ораторські дані, отримання задоволення від власної популярності й «вау реакції» оточуючих, вміння ефектно й впевнено вести комунікацію, впливати на волю й переконання людей, управляти їх увагою, прихильностями, цілями, довірою. Здатність правильно і чітко ставити цілі, підбір правильної

й ефективної мотивації, власна успішність, енергійність і талановита вправність в діях, мистецтво приймати правильні рішення, вміння стати іконою діяльності й взірцем для інших, демонстрація впевненості в своїй позиції і перевазі, душевна рівновага та оптимістичне ставлення до життя, новаторство –все це можна назвати візитівкою харизматичного лідера. Він завжди в центрі уваги оточуючих, притягує погляди випромінюванням надзвичайних рис, які не знайдеш у звичайних людей, і це насамперед натхнення, енергія успіху, магія перемоги.

Є декілька акцентів, які в своїй діяльності виявляють харизматичні лідери відповідно до власних здібностей, характеру, можливостей, переконань. Це може бути харизматик - батько, який буде демонструвати одночасно турботу, увагу, панування та твердість, буде керувати, організовувати, контролювати своїх прихильників. Можна виділити харизматика – героя, який насамперед демонструватиме власну виключність, силу, відданість власній справі й успішність реалізованих прожектів, виявляючи при цьому владу і силу. Крім того, виділяють також образ харизматика – «царя» з потужною харизмою, особливостями якого є інтроверсія й автентичність – відповідність людини самому собі; здатність жити, не зраджуючи своєму істинному Я, готовність до кооперації і точність почуттів, виключність і незалежність.

Німецький соціолог М. Вебер вперше вивів поняття харизми за межі релігійної інтерпретації. М. Вебер поєднав економічний аналіз з дослідженням соціально-політичних, етичних і культурних факторів [3, с. 135]. Він, розмірковуючи над ідеальними типами влади, пов»язав поняття «харизма» з політичною владою. За сучасної доби схема, окреслена М. Вебером, також актуальна [7, с. 88].

В сучасному світі, на думку М. Вебера, наука витісняє релігію. Крім інших наслідків цього процесу, світ заполоняє легальне, бюрократичне панування. Харизма лідерів сьогодення плавно нівелюється бюрократичним апаратом. Бюрократичне панування західного зразка стає провідним в світі, на авансцену виходить лідер – функціонер, легітимно обраний та з набором формальних повноважень. Безособові відносини в бюрократичному світі сучасних людей функціональні, раціональні, ефективні, але знелюднені. Люди ставляться одне до одного як до функцій, вправно організованих в межах вселенського бюрократичного апарату [2, с. 40–41].

Релігійні цінності протестантизму як то працелюбство, аскеза, неможливість спочивання на лаврах та інші сформували специфічне ставлення до служіння Богу, що характеризується великою часткою прагматизму. Тобто, з одного боку, протестантські лідери дали початок новому напрямку християнства, революційно раціоналізованому. З іншого боку, «за Вебером, відчужені форми взаємодії виникають під час поєднання процесів бюрократизації та інтелектуалізації суспільства і виявляються у формі безособових соціальних відносин та панування соціальних інститутів над людьми» [4, с. 8]. Виникає суспільство, де «всі політичні, технічні та господарські передумови життя впадають в абсолютну залежність від професійно підготовлених

чиновників [1, с. 21]. І далі він зазначає, що «такого перетворення технічно, комерційно і насамперед юридично освічених державних чиновників у носіїв найважливіших функцій повсякденного життя... не знала, крім сучасного Заходу, жодна країна та жодна епоха» [1, с. 21]. Всеохоплююча раціоналізація суспільства є наслідком наукового прогресу.

Вигнання магічних елементів з життя людини, неможливість науки відповісти на питання, пов'язані із сенсом людського життя, породжують ряд негативних моментів в житті як окремих індивідів, так і раціоналізованого, «розчаклованого» суспільства в цілому.

У сучасному світі описаний М. Вебером аксіологічний комплекс, що сформувався в західних капіталістичних країнах під впливом специфічної етики протестантизму, оформився в систему ціннісних установок, що домінують на глобальному рівні, яких дотримується більшість людей у своєму повсякденному житті. Це ціннісні установки, які орієнтують отримання якісної освіти, гарантує кар'єрне зростання, як магістральний шлях досягнення матеріально забезпеченого і соціально схваленого життя [6, с. 698].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. Київ : Основи, 1994. С. 19–261.
2. Льовкіна О. Г. Відчуження людини у соціокультурному просторі: минуле і сучасність : монографія. Київ : Парапан, 2006. 168 с.
3. Льовкіна О. Г. Історичні трансформації філософії діяльності: від трансценденталізму до праксеології : монографія. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2011. 270 с.
4. Льовкіна О. Г. Проблема відчуження в соціальній філософії Франкфуртської школи (спроба осмислення в контексті глобалістики) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.03 / АПН України ; Інститут вищої освіти. Київ, 2003. 18 с.
5. Льовкіна О. Г. Проблема відчуження у світлі сучасних глобалізаційних трансформацій: соціокультурний та політико-економічний аспекти. *Практична філософія*. 2006. № 6. С. 37–41.
6. Льовкіна О. Г. Релігійні цінності як основа повсякденної діяльності європейських суспільств (на матеріалах вчення М. Вебера). *Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції* [Електронне видання] : збірник матеріалів XV Міжнародної науково-практичної конференції, Ірпінь, 22 листопада 2024 року. Частина 1. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. С. 695–699.
7. Особистісно-професійне становлення сучасної молоді: соціально-психологічні та соціологічні аспекти : монографія / авторський колектив ; за заг. ред. О. Г. Льовкіної. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 370 с.

Ірина Овдієнко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО СТРЕСУ В ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗМІН

Організаційний стрес в умовах впровадження інновацій являє собою особливий феномен, який присутній у сучасному освітньому середовищі. У науковій літературі під організаційним стресом розуміється сукупність психологічних станів педагогічних працівників, що виникають у відповідь на підвищення вимог, зміни форм і змісту праці, а також появи нових ролей у процесі інноваційних перетворень [5]. Слід розглянути характерні риси прояву організаційного стресу у педагогів на основі наукових підходів та актуальних досліджень в області психології праці та освіти.

У вітчизняній педагогіці та психології освіти підкреслюється комплексний характер організаційного стресу як явища, що включає когнітивні, емоційні, поведінкові і фізіологічні компоненти. Ключовою характеристикою слугує розвиток стресового стану не на індивідуальному, а на організаційному рівні. Організаційний стрес виникає внаслідок структурних або культурних змін в організації, а також під впливом інноваційних процесів, які торкають всі елементи освітньої системи. Відповідно до позицій М. Гуцол, Ю. Куравської, І. Чупрія, впровадження інновацій – процес, що супроводжується не тільки введенням нових технологій, але і змінами управлінських стратегій, що викликає у працівників напругу, відчуття невизначеності і потреби в адаптації [1].

Організаційний стрес у педагогів трактується як стан внутрішньої напруги, обумовлений порушенням усталених професійних стереотипів, збільшенням зони відповідальності, необхідністю застосування нових компетенцій та інтеграції в існуючу професійну культуру нових елементів (методів, підходів, стандартів). У сучасних дослідженнях виділяються когнітивні та афективні компоненти стресу: погіршення здібності до запам'ятовування і концентрації уваги поєднується з підсиленням тривоги, дратівливості, зниженням емоційного контролю [2].

Впровадження інновацій виступає одним із основних факторів, які провокують організаційний стрес у педагогів. Перехід до нових технологій, оновлення освітніх стандартів, застосування інтерактивних методик – все це потребує від педагогів швидкої перебудови професійних установок, засвоєння сучасних цифрових інструментів, підвищення комунікативної гнучкості. Для педагогів процес впровадження інновацій часто асоціюються з необхідністю виходу із зони комфорту, перебудови рольової

поведінки і адаптації до підвищених очікувань зі сторони адміністрації, учасників освітнього процесу і суспільства [7].

У науковій літератури виділяють основні специфічні ознаки прояву організаційного стресу педагогів під час інноваційних змін:

– виникнення емоційної напруги і тривожності;
– зниження професійної мотивації, зацікавленості;
– формування негативних установок до змін;
– труднощі у взаємодії з колегами і керівництвом;
– відчуття професійної невпевненості та втоми [2].

Вчені вказують на тісний зв'язок між ступенем вираженості організаційного стресу і готовністю педагога до інновацій, виокремлюючи наступні прояву: зниження віри у власні професійні можливості, поверхова або уникаюча стратегія реагування на зміни, зростання конфліктності в колективі, поява симптомів емоційного вигорання [3].

Організаційний стрес не є однорідним явищем. Він включає декілька компонентів, які по-різному проявляються у педагогів на етапі впровадження інновацій. Індивідуальні відмінності суттєво впливають на рівень і форму прояву організаційного стресу під час впровадження інновацій. Встановлено, що педагоги, які володіють високою стресостійкістю, гнучким стилем мислення і розвинутою професійно-особистісною готовністю до інновацій, демонструють більше адаптивності і внутрішнього ресурсу для подолання змін. У той же час перфекціонізм, виражена ригідність, недостатній рівень технологічної компетентності або відсутність соціальної підтримки сприяють зростанню стресових реакцій [3].

На думку Н. Ткачук, формування «інноваційного» освітнього середовища загострює актуальність діагностики та корекції організаційного стресу у педагогічній спільноті [5]. організаційна культура освітнього закладу, стиль управління, наявність механізмів підтримки і супроводу педагогів відіграють ключову роль у модифікації прояву організаційного стресу. Позитивна соціально-психологічна атмосфера, сітка система наставництва, взаємодія по принципу «рівний – рівному», сприяють зниженню негативних ефектів змін і сприяють формуванню довіри, що суттєво зменшує рівень стресу.

Виділяються такі критерії стану організаційного стресу у педагогів в умовах інновацій:

1) когнітивні симптоми – утруднення при обробці інформації, зниження швидкості прийняття рішень; часті помилки у професійній діяльності;

2) емоційні прояви – зниження загального емоційного фону; розвиток почуття безвиходу; часті епізоди тривожності;

3) послаблення саморегуляції – зростання імпульсивності, труднощі у відновленні психологічної рівноваги, зниження самоконтролю;

4) соціальні прояви – виникнення напруги у спілкуванні з колегами; поява конфліктних ситуацій; ізоляція від колективу.

Професійні та особистісні особливості педагогів відображаються на домінуючих формах прояву організаційного стресу. Ступінь вираженості симптомів залежить від віку, стажу роботи, рівня кваліфікації, особистісних цінностей і потреб у професійному розвитку. Якісна діагностика стресових станів стає одним із пріоритетних напрямків підвищення ефективності кадрової політики у сфері освіти.

Організаційний стрес у педагогів відрізняється комплексністю, проявляється у когнітивній, емоційній, поведінковій і фізіологічних сферах і суттєво підсилюється на фоні активних інноваційних перетворень в освітньому середовищі. Організаційний стрес виступає закономірною реакцією на складну систему інновацій і потребує наукового осмислення і комплексної діагностики. Розуміння специфіки його проявів закладає основу для удосконалення системи психолого-педагогічної підтримки і розвитку кадрового потенціалу освітньої організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуцол М. І., Чурпій І. К., Куравська Ю. С. Впровадження інноваційних технологій у вищу освіту України в контексті глобальних змін. *Педагогічна Академія: наукові записки.* 2024. № 11. URL : https://doi.org/10.5281/zenodo.13869024
2. Лєскова А. А. Стрес у педагогів в умовах війни та шляхи його подолання. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку* : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16 травня 2025 р. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2025. С. 70–73.
3. Максименко С. Д., Карамушка Л. М., Зайчикова Т. В. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар’єра працівників освітніх організацій: ґендерні аспекти. 2-е вид. перероб. та доповн. Міленіум, 2006. 368 с.
4. Психологія стресу та стресових розладів : навч. посіб. / уклад. О. Ю. Овчаренко. Київ : Університет «Україна», 2023. 266 с.
5. Ткачук Н. Інноваційне освітнє середовище як умова розвитку професійної компетентності педагогів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2015. № 1. С. 124–129.

Наталія Ортікова,
доктор філософії у галузі психології,
доцент кафедри психології,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна;
Софія Охромій,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю «Маркетинг»,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ

Життя неминуче підкидає нам складні виклики, і кожен з нас по-своєму справляється з горем та втратами. Однак, навіть у найтемніші часи люди знаходять у собі сили не лише вижити, а й знайти новий сенс та стати опорою для інших. Є багато прикладів з життя. Жінка, яка втратила дім через війну, пережила жах, відчай та безвихідь. Проте, завдяки підтримці небайдужих людей, вона змогла не тільки відновити своє життя та життя своєї родини, але й стати маяком надії для інших біженців. Вона навчилася цінувати кожну мить і кожну людину, а допомога іншим стала її покликанням. А колишній військовий, який отримав поранення, після тривалої реабілітації знайшов своє місце у мирному суспільстві. Він ділиться своїм досвідом з молоддю, наголошуючи на важливості патріотизму та миру, а також допомагає своїм побратимам адаптуватися після повернення з війни. Війна навчила його цінувати кожен день і знаходити глибокий сенс у підтримці інших. Також є прикладом підліток, який зазнав цькування та змінив школу, отримав психологічну підтримку і почав ділитися своїм досвідом через блог. Його власна травма перетворилася на джерело сили та впевненості, надихаючи інших приймати себе та долати труднощі. Ці історії демонструють, що навіть після найтяжчих випробувань людина здатна знайти новий сенс життя, розкрити свій внутрішній потенціал та допомагати іншим. Посттравматичне зростання не стирає біль, але перетворює його на джерело сили, вдячності та соціальної згуртованості.

Поняття «посттравматичне зростання» з’явилося завдяки американським психологам Р. Тедескі та Л. Калхун, які понад десять років досліджували, як люди змінюються після важких криз, і в науковій літературі це явище мало назву «трансформація травми». Автори визначили, що посттравматичне зростання – це позитивні зміни, які виникають не завдяки самій травмі, а внаслідок боротьби з її наслідками. Вони зазначили п'ять головних напрямів, у яких найчастіше проявляються ці зміни:

– зміна особистісних уявлень, нові можливості;

– нові життєві цінності;
– покращення стосунків з іншими;
– відчуття більшої сили;
– духовна екзистенційна зміна.

Цікаво, що дослідники не знайшли прямого зв'язку між посттравматичним зростанням і такими соціально-демографічними характеристиками, як вік, стать, освіта чи дохід. Іншими словами, здатність зростати після травми не залежить від соціального статусу – це внутрішній процес, який формується через те, як саме людина осмислює свій досвід [6].

За результатами досліджень, П. Лайнлі та С. Джозеф дійшли до висновку, що близько 30–70 % людей повідомляють про певні позитивні зміни у своєму житті [5].

Показовим також є дослідження, проведене С. Джозефом після катастрофи порома «Herald of Free Enterprise», що перекинувся у березні 1987 року поблизу Бельгійського узберіжжя. Із 193 загиблих частина пасажирів вижила, і через три роки їх опитали. Результати були вражаючими: 46 % респондентів повідомили, що їхні погляди на життя стали песимістичнішими, в той же час 43 % опитаних відмітили покращення, зокрема, почали глибше розуміти цінність життя та бути вдячними за кожен день. Це доводить, що навіть після трагедії люди здатні знайти новий сенс [4].

В. Хельгесон, К. Рейнольдс, П. Томіч здійснили аналіз більше ніж 80 досліджень і підтвердили, що посттравматичне зростання тісно пов'язане з оптимізмом, релігійністю, позитивним добробутом, а також із копінг-стратегіями прийняття, позитивної реінтерпретації та навіть часткового заперечення. Тобто важливо не лише те, що людина пережила, а те, як саме вона це пережила [3].

Останні роки надали науковцям великий шанс досліджувати посттравматичне зростання в масовому масштабі. За даними багатьох опитувань (понад 60 % людей у різних країнах), стало відомо, що люди, які проходили через пандемію COVID-19, часто демонстрували високі показники посттравматичного зростання, особливо в аспекті оцінки життя та стосунків між людьми. Виявлено, що здатність адаптуватися, підтримка близьких та усвідомлення сенсу життя є головними факторами, які впливають на посттравматичне зростання. Схожі фактори відмічаються серед ветеранів військових, медичних працівників та осіб, які пережили бойові дії: посттравматичне зростання відбувається під впливом високого рівня стресу, але для його стабілізації потрібне безпечне соціальне оточення [2].

Для досягнення посттравматичного зростання необхідним є розвиток стійкості (резильєнтності), що відбувається через уміння адаптовуватися до нових труднощів на основі своїх внутрішніх ресурсів та досвіду, через аналіз своїх взаємин з іншими людьми (хто є важливий серед оточення і чи приділяється цим людям достатньо часу). Окрім цього, також є необхідним усвідомлення себе, що полягає у зосереджені на власних сильних сторонах і застосуванні їх у подальшому житті.

Саме переосмислення свого життя як чинник посттравматичного зростання, дозволяє зосередитися на цінності власного життя, на цілях майбутнього, та тому, чи стають щоденні дії кроками до них.

В умовах військової агресії Російської Федерації, на думку Г. Лазос, важливим завданням на шляху відновлення та подальшого зростання постраждалих українців є саме пошук ресурсів людини. Дослідниця підкреслює, що це можуть бути як ресурси, пов‘язані з минулим та теперішнім життям (особистісні, організаційні та системні), так і зовсім нові, незвичні, але актуальні та дієві [1, с. 125].

Підсумовуючи: на нашу думку, посттравматичне зростання – це поступове перетворення болю на досвід, який дає людині глибше розуміння себе та життя. Кожен, хто пережив щось дуже важке, вже ніколи не буде тим самим. Але не обов'язково в гірший бік. Ми не можемо уникнути травм у житті, але ми можемо вирішити, що зробити з ними далі: дозволити їм зламати нас або перетворити їх на рушійну силу. І найціннішим у посттравматичному зростанні є саме те, що вчить не боятися власного болю.

Отже, посттравматичне зростання – це не заперечення болю, а його переосмислення. Життя змінилося, але завдяки цьому можна побачити щось нове та почати все з чистого аркушу. Наукові дослідження підтверджують: хоча травма може залишати глибокі шрами, вона також може стати початком нового етапу – більш усвідомленого, глибокого і певного сенсу життя. В цьому й проявляється найвища форма людської стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лазос Г. Посттравматичне зростання: теоретичні моделі, нові перспективи для практики. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2016. Вип. 45, т. І. С. 120–127.

2. Bovero A, Balzani S, Tormen G, Malandrone F, Carletto S. Factors Associated with Post-Traumatic Growth during the COVID-19 Pandemic: A Systematic Review. *Journal of clinical medicine*. 2023. Vol. 13 (1), 95. URL : https://doi.org/10.3390/jcm13010095

3. Helgeson V. A Meta-Analytic Review of Benefit Finding and Growth. *Journal of Consulting and Clinical Psychology.* 2006. Vol. 74 (5). P. 797–816.

4. Joseph S. Growth Following Adversity: Positive Psychological Perspectives on Posttraumatic Stress. *Psychological Topics.* 2009. Vol. 18 (2). P. 335–344.

5. Joseph S., Linley P. Growth following adversity: Theoretical perspectives an implications for clinical practice. *Clinical Psychology Review*. 2006. P. 1041–1053.

6. Tedeschi, R. G., Calhoun, L. G. Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry.* 2004. 15. P. 1–18.

Ірина Пархоменко,
докторка філософії, здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна

РОЗВИТОК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ КЕЙС-МЕНЕДЖЕРІВ/ОК ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Професійна діяльність кейс-менеджерів інститутів громадянського суспільства супроводжується високим рівнем емоційного навантаження, постійною взаємодією з клієнтами, які перебувають у кризових ситуаціях, і необхідністю швидкого прийняття рішень у непередбачуваних умовах. За таких обставин здатність до психологічної стійкості, гнучкості й ефективного відновлення власних ресурсів стає ключовою передумовою збереження професійної ефективності [2].

Резильєнтність у цьому контексті розглядається як інтегральна характеристика особистості, що охоплює когнітивні, емоційно-регулятивні, мотиваційні, соціальні та рефлексивні компоненти. Її розвиток передбачає не лише засвоєння загальних стратегій подолання стресу, а й формування професійно специфічних умінь – зокрема, здатності до емоційного дистанціювання від травматичних історій клієнтів/ок, підтримання власного ресурсного стану та відновлення через здорові професійні практики. Важливою умовою є також розвиток саморефлексії, усвідомлення меж власних можливостей і своєчасне розпізнавання симптомів професійного виснаження [1].

Емпіричне дослідження, проведене серед кейс-менеджерів/ок громадських організацій Сумської області у березні, вересні 2025 року, показало, що їх рівень резильєнтності позитивно корелює з показниками соціальної підтримки, самоефективності та емоційної компетентності, а також має зворотні зв’язки з проявами емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції особистих досягнень. Це свідчить, що формування резильєнтності має відбуватися паралельно з профілактикою професійного вигорання, розвитком навичок саморегуляції, усвідомленням власних ресурсів та створенням практик взаємопідтримки в колективах.

Аналіз особливостей професійної діяльності засвідчив, що рівень резильєнтності варіює залежно від стажу роботи, кількості клієнтів і характеру завдань. Найбільш уразливою групою є спеціалісти/ки, які працюють із клієнтами/ками, що пережили травматичний досвід (внутрішньо переміщеними особами, ветеранами, жертвами насильства). Це визначає потребу у спеціальних програмах психологічної підтримки саме для цієї категорії фахівців/чинь.

На основі отриманих результатів було створено модель розвитку резильєнтності кейс-менеджерів/ок інститутів громадянського суспільства, що поєднує когнітивний (усвідомлення), емоційно-регулятивний (саморегуляція), мотиваційний (професійний сенс), соціальний (взаємопідтримка) та рефлексивний (самоаналіз) компоненти. Її реалізація спрямована на посилення не лише індивідуальної стійкості, а й згуртованості професійної спільноти як ресурсу розвитку (рис. 1).

Рисунок 1 – Модель розвитку резильєнтності кейс-менеджерів/ок інститутів громадянського суспільства

Очікуваними результатами впровадження моделі є зростання рівня емоційної стабільності та адаптивності у кризових умовах; зниження проявів професійного вигорання й емоційного виснаження; розвиток умінь саморегуляції та конструктивного подолання стресових ситуацій; підвищення самоефективності, професійної мотивації, задоволеності роботою та посилення взаємопідтримки, згуртованості й психологічної безпеки в колективах.

Розвиток резильєнтності кейс-менеджерів\ок інститутів громадянського суспільства є важливою передумовою збереження їхньої професійної ефективності, психологічного благополуччя та якості соціальних послуг, що надаються населенню. Резильєнтність виступає не лише індивідуальною характеристикою, а й системним ресурсом професійної спільноти, який забезпечує стійкість до стресових впливів, здатність до відновлення та підтримання внутрішньої рівноваги в умовах невизначеності [3].

Запропонована модель розвитку резильєнтності доводить доцільність поєднання індивідуальних і колективних механізмів підтримки – через саморефлексію, саморегуляцію, професійний сенс і взаємопідтримку в команді. Її практична реалізація сприятиме формуванню культури турботи про психічне здоров'я працівників громадського сектору, запобіганню професійному вигоранню та зміцненню інституційної спроможності організацій громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранова О. Резильєнтність як чинник збереження професійного здоров'я фахівців соціальної сфери. *Психологія і особистість*. 2022. № 1. С. 112–120.
2. Литвиненко С. Психологічна резильєнтність як ресурс подолання професійного вигорання. *Актуальні проблеми психології*. 2021. Т. 11, вип. 4. С. 68–75.
3. Сидоренко В. Формування навичок саморегуляції у фахівців допомагаючих професій. *Соціальна психологія*. 2020. № 3. С. 55–63.

Ірина Пєтухова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, педагогіки
та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Василь Пєтухов,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю «Психологія»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

За даними місії Агентства ООН у справах біженців, у 2025 році в Україні зросла кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Збільшення кількості людей, евакуйованих з прифронтових територій і так званих «сірих» зон спостерігається з середини 2024 року. Станом на 7 серпня 2025 року в Україні офіційно зареєстровано понад 4,6 мільйона внутрішньо переміщених осіб, із яких майже 850 тисяч – діти й підлітки [1]. Найбільше внутрішньо переміщених осіб зафіксовано у Донецькій, Харківській, Дніпропетровській областях та місті Київ. Київська область прийняла 233 890 осіб [4], із них у Ірпінському регіоні, станом на 1 січня 2025 року, зареєстровано 23 853 внутрішньо переміщені особи [3], тобто понад 10 % від загальної кількості.

ВПО становлять потужний людський ресурс, який може сприяти розвитку регіону, тому надзвичайно важливо, аби переселенці інтегрувалися у громаду та підтримували її економіку в умовах воєнного стану та по його завершенню. У зв’язку з цим, на нашу думку, особливої актуальності набуває дослідження проблеми адаптації ВПО до нових умов існування з метою полегшення процесу адаптації та інтеграції нових членів суспільства у життя громади.

Аналіз літератури й наукових матеріалів демонструю значний інтерес дослідників до проблеми «адаптації». Серед зарубіжних науковців дана проблема вивчалася: Г. Айзенком, Т. Парсонсом, Б. Скінером, У. Томасом, Т. Шибутані та іншими. Проблематиці адаптації особистості в умовах військової кризи присвячені праці вітчизняних дослідників, зокрема: Л. Карамушки, М. Корольчука, С. Миронця, В. Крайнюка, В. Зливкова, С. Лукомської, О. Федан, В. Ячменьової.

Адаптивність розглядається як здатність особистості до пристосування до нових умов існування. Це комплексний процес, який включає різноманітні аспекти життя людини, зокрема: соціальний, емоційний, фізичний тощо і передбачає певну

трансформацію змін у поведінці, психічних процесах, станах і властивостях особистості. Високий рівень адаптивності, зазвичай, пов'язаний із почуттям власної гідності, впевненості у собі, самоповагою, емоційною стійкістю тощо. Тоді як низький рівень може проявлятися через тривожність, невпевненість, неадекватну самооцінку, ситуативну конфліктність тощо. Таким чином, дезадаптивність розглядається як стан ускладненого пристосуватися до нових умов існування, соціальних вимог, норм, цінностей тощо.

З метою визначення рівня адаптованості / дезаптованості ВПО міста Ірпінь нами було організовано і проведено емпіричне дослідження внутрішньо переміщених осіб на основі опитувальника К. Роджерса [2]. Даний опитувальник складається з 80-ти тверджень, на які досліджувані відповідали «так» або «ні». Обробка результатів здійснювалася за критеріями: «відвертість», «адаптованість», «дезадаптованість». Загальний показник адаптованості визначався співвідношенням суми ствердних відповідей за шкалою «адаптованість» до суми ствердних відповідей за шкалою «дезадаптованість».

Результати дослідження продемонстрували, що 87 % ВПО, які проживають на території міста Ірпінь мають низький показник адаптивності, що свідчить про те, що досліджувані не здатні прийняти соціальні норми, відчувають порушення соціальних зв'язків, характеризуються високим рівнем конфліктності (соціальний рівень); мають стійкі внутрішні переживання, такі як: тривога, невпевненість, відчуття безнадії, незадоволення собою, власним становищем (психологічний рівень); характеризуються поведінкою уникнення, мають шкідливі звички чи залежності (поведінковий рівень).

Оскільки низький рівень адаптованості носить тривалий характер і переважна більшість досліджуваних має статус ВПО понад три роки, можна говорити про пролонговану дезадаптивність, яка не покращується з часом, тому вимагає системної психологічної підтримки чи психотерапії. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне здійснити розробку тренінгової програми для ВПО з метою розвитку адаптивності на соціальному, психологічному, поведінковому рівнях і впровадити її на території громади міста Ірпінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Внутрішньо переміщені особи. URL : https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo

2. Опитувальник К. Роджерса для визначення адаптованості / дезадаптованості особистості. URL : https://juliakatrychenko.blogspot.com/p/blog-page_6.html

3. Ірпінська міська рада / Офіційний вебсайт. URL : https://imr.gov.ua/socialni-poslugy/

4. Скільки в Україні внутрішньо переміщених осіб у 2025 році: актуальна статистика ВПО за областями. URL : https://apostrophe.ua/ua/news/society/2025-06-09/skilky-v-ukraini-vpo-u-2025-rotsi-aktualna-statystyka-za-oblastyamy/344695

Олексій Плутенко,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
кафедри комп'ютерних наук,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна;
Аліна Чернякова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри психології, політології
та соціокультурних технологій,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА ПРИРОДА СПРИЙМАННЯ: ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Проблема сприймання є однією з ключових у сучасній психології, когнітивній науці та філософії свідомості. Вона стосується не лише процесу обробки сенсорної інформації, але й того, як суб'єкт надає світові сенс. Традиційно психологія розглядала сприймання як механізм перетворення зовнішніх подразників на внутрішні образи, однак сучасні підходи підкреслюють його активний, тілесно та контекстуально зумовлений характер. Останні десятиліття відзначені переосмисленням класичних концепцій: феноменологічна традиція (Е. Гусерль, М. Мерло-Понті) інтегрується з емпіричними моделями когнітивної науки, нейропсихології та теорії предиктивного кодування. У центрі уваги сучасних досліджень перебувають тілесність, інтерактивність і динамічна взаємодія людини зі світом [1].

Мета тез – визначити психологічну природу сприймання в контексті сучасних феноменологічних та когнітивних підходів, окресливши їх роль у формуванні перцептивного досвіду.

Сучасне розуміння сприймання базується на синтезі феноменологічних і когнітивно-наукових концепцій. Згідно з феноменологією, започаткованою Е. Гусерлем, сприймання є первинною формою пізнання, що передує мисленню [2]. Мерло-Понті підкреслював, що саме тілесність визначає спосіб нашого буття у світі [3]. Людина не споглядає реальність відсторонено, а переживає її, перебуваючи в тілесному контакті з нею.

Сучасні дослідження розширюють дану ідею її нейронауковими та когнітивними аргументами. Так, у праці «Serial Dependence in Perception» продемонстровано, що сприймання не є моментальним актом, а включає серійну залежність – тенденцію до узгодження поточного сенсорного досвіду з попереднім [1]. А отже перцепція

залежить від попереднього контексту, що узгоджується з феноменологічним принципом інтенціональності.

Крім того, у дослідженні «Rethinking perception and cognition in the digital environment» доведено, що цифрове середовище суттєво змінює структуру людського сприймання [4]. В умовах інформаційного перевантаження й постійної взаємодії з цифровими інтерфейсами, сприймання набуває «гібридного» характеру: формується не лише мозком, а й медіа-середовищем. Це підтверджує актуальність поняття втіленого пізнання, згідно з яким пізнання не може бути відокремленим від тілесних і просторових умов.

У свою чергу, у роботі «Prägnanz in Visual Perception», спираючись на ґештальтпсихологію, доводиться, що принципи візуального поля, описані ще у ХХ ст., залишаються релевантними й сьогодні [5]. Вони пояснюють, як мозок інтегрує розрізнені сенсорні дані в узгоджені цілісні форми, спираючись не лише на фізичні стимули, а й на очікування, увагу та досвід спостерігача.

Таким чином, сучасна психологія сприймання характеризується переходом від механістичного до динамічно-інтерактивного підходу, де центральне місце займають три чинники:

- Тілесність – відбувається через активну участь тіла у просторі.
- Інтенціональність – спрямоване на сенс, а не лише на об’єкт.
- Контекстуальність – сприймання формується через попередній досвід.

Психологічна природа сприймання виявляється у здатності суб’єкта не просто реєструвати подразники, а творити їх значення. У цьому полягає його феноменологічна сутність: світ відкривається людині не як сукупність речей, а як поле смислів, у якому вона бере активну участь.

У сучасному інформаційному суспільстві медіа відіграють ключову роль у моделюванні перцептивного досвіду людини. Психологічні механізми сприймання дедалі більше залежать від візуальної та аудіальної надлишковості медіапотоків, які створюють ефект «перенасичення сенсорного поля». Унаслідок цього формується вибіркова увага, емоційна притупленість або навпаки – гіперреактивність до подразників, що може знижувати здатність критично оцінювати інформацію. Таким чином, медіасередовище стає не лише джерелом даних, а й чинником психологічного конструювання реальності [6].

Резильєнтність як адаптаційна стратегія у цифровій комунікації. У період криз – воєнних, інформаційних чи екологічних – медіа стають каналом не лише передачі фактів, а й формування колективних емоційних реакцій. Психологічна стійкість (резильєнтність) проявляється у здатності особистості зберігати автономність сприймання, фільтрувати емоційно забарвлений контент і протистояти маніпулятивним впливам. Формування медіарезильєнтності є однією з ключових компетенцій сучасної людини, адже від неї залежить довіра до джерел інформації, стабільність самоідентичності та соціальна згуртованість [7].

В умовах глобальної цифровізації важливо розвивати культуру усвідомленого сприймання, яка передбачає критичне мислення, емоційну саморегуляцію та етичне ставлення до інформаційного середовища. Медіаграмотність виступає інструментом зміцнення психологічної стійкості, дозволяє розпізнавати маніпулятивні повідомлення й підтримує адекватне когнітивно-емоційне реагування. Це має безпосереднє значення для формування відповідальної комунікації в часи криз, коли медіа визначають не лише інформаційний, а й психологічний простір суспільства [8].

Сприймання є активним процесом творення смислів, що поєднує тілесний, когнітивний і соціальний рівні. У цифрову добу воно формується під впливом медіа, які не лише передають інформацію, а й моделюють психологічну реальність людини. Здатність зберігати критичність мислення, емоційну рівновагу та автономність сприймання визначає рівень медіарезильєнтності особистості. Отже, культура усвідомленого сприймання та відповідальна комунікація є важливими чинниками психологічної й суспільної стійкості в умовах криз і трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cicchini, G. M., Mikellidou, K., & Burr, D. C. (2024). Serial Dependence in Perception. *Annual Review of Psychology.* 75, 129–154. URL : https://www.researchgate.net/publication/374235727_Serial_Dependence_in_Perception (дата звернення: 25.10.2025).

2. Husserl, E. (1970). The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology. *Evanston: Northwestern University Press.* URL : https://surl.li/etqfjh

3. Merleau-Ponty, M. (2012). Phenomenology of Perception. London : Routledge. URL : https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/09/Phenomenology-of-Perception-by-Maurice-Merleau-Ponty.pdf (дата звернення: 30.10.2025).

4. Kirjakovski, A. (2023). Rethinking Perception and Cognition in the Digital Environment. *Frontiers in Cognition*. 2, 1266404. URL : https://www.frontiersin.org/journals/cognition/articles/10.3389/fcogn.2023.1266404/full (дата звернення: 25.10.2025).

5. Van Geert, E., & Wagemans, J. (2023). Prägnanz in Visual Perception. Psychonomic *Bulletin & Review.* 31, 541–567. URL : https://www.researchgate.net/publication/374436926_Pragnanz_in_visual_perception (дата звернення: 30.10.2025).

6. Anderson, J., & Rainie, L. (2022). The Future of Human Agency: Perception in a Digital World. *Pew Research Center.* URL : https://pewrsr.ch/3ZhV63v

7. Southwick, S. M., & Charney, D. S. (2021). Resilience: The Science of Mastering Life's Greatest Challenges / Cambridge University Press. URL : https://www.researchgate.net/publication/287349470_Resilience_The_science_of_mastering_life's_greatest_challenges (дата звернення: 30.10.2025).

8. Potter, W. J. (2021). Media Literacy. 10th ed. SAGE Publications. URL : https://doi.org/10.1002/9781405165518.wbeosm064.pub2 (дата звернення: 30.10.2025).

Катерина Сотнікова,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна;
Аліна Чернякова,
кандидат педагогічних, доцент,
старший викладач кафедри психології, політології
та соціокультурних технологій,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ: СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОГО НАПРУЖЕННЯ

У XXI ст. українське суспільство зіткнулося з низкою потрясінь, які стали важким випробуванням для психічного здоров'я нації. Пандемія COVID-19 стала першим глобальним викликом, що змінив звичний ритм життя, змусивши людей адаптуватися до умов соціальної ізоляції та страху перед невідомим, що вперше масово похитнуло колективне психологічне благополуччя. Повномасштабна агресія РФ проти України, що розпочалася в лютому 2022 року, ознаменувала екстремальне поглиблення цієї кризи. Постійне психоемоційне напруження, пряма загроза життю та досвід втрат болісно вдарили по психічному здоров'ю мільйонів українців. У цих умовах подальша боротьба за майбутнє країни як ніколи актуалізує питання пошуку шляхів до відновлення та зміцнення психічного здоров'я, адже саме воно є фундаментом для індивідуальної резильєнтності та здатності до подальшої відбудови.

Концепт та феномен психічного здоров'я мають тривалу та розмаїту історію вивчення у цілій низці наук. Зокрема, у контексті соціальних, психологічних та медико-соціальних досліджень психічне здоров'я активно вивчається як стан благополуччя, ефективного функціонування та самореалізації особистості (В. Москаленко, М. Яхода, А. Маслоу, К. Роджерс, К. Ріфф та ін.).

Психічне здоров'я, згідно з визначенням Центру Громадського здоров'я МОЗ України, є станом благополуччя, завдяки якому людина може реалізовувати свій потенціал, долати життєві стреси, продуктивно працювати та робити внесок у суспільне життя [2]. Однак дослідження, проведені під час пандемії COVID-19, показали, що фактори, пов'язані з соціальною напругою, такі як страх зараження, соціальна ізоляція, економічні труднощі, мають прямий негативний вплив на рівень психологічного благополуччя населення [5]. В умовах війни в Україні цей тиск виявився ще більш екстремальним. Воєнні виклики призводять до дестабілізації психологічного благополуччя, актуалізуючи страхи, тривогу та переживання втрати [1].

Таким чином, саме прагнення повернути психічне здоров'я є рішенням до відновлення, що дозволятиме особистості функціонувати автономно та адаптивно. Одна з піонерок у дослідженні цього феномену, Марі Яхода, визначила декілька взаємопов'язаних компонентів психічного здоров'я [4]. Більш докладно схарактеризуємо ці компоненти.

Інтеграція, здатність особистості витримувати стрес та зберігати цілісність, що відповідає за здатність ідентифікувати та регулювати власні емоції, а також здатність переживати позитивний емоційний фон. Це здатність людини розпізнати власне роздратування чи тривогу, зрозуміти їх причину і, замість імпульсивного зриву, знайти конструктивний спосіб впоратися з ними, тобто зробити перерву, застосувати техніку дихання, звернутися по підтримку.

Адекватне сприйняття реальності охоплює здатність бачити речі такими, якими вони є, та здатність до критичного мислення. В умовах інформаційного тиску це здатність не піддаватися паніці, критично оцінювати новини, відрізняти факти від маніпуляцій та приймати виважені рішення, що стосуються власного життя та безпеки.

До майстерності у стосунках з оточенням, здатності до адаптації та ефективної взаємодії, належать здатність будувати та підтримувати здорові, взаємні стосунки, а також почуття приналежності до спільноти. Це вміння як просити про допомогу, так і надавати підтримку іншим, здатність до емпатії та відчуття себе частиною колективу, родини чи нації, що є потужним захисним фактором у кризові часи.

Позитивне ставлення до власного «Я» та здатність до зростання і самоактуалізації стосуються наявності сенсу життя, самоприйняття та прагнення до саморозвитку. Це здатність людини розуміти власні цінності, приймати себе зі своїми сильними та слабкими сторонами, а також бачити мету та сенс своєї діяльності навіть у складних обставинах, скажімо, через професійну реалізацію, волонтерство чи турботу про близьких.

Важливим завданням в умовах соціальної невизначеності є також формування резильєнтності особистості. Американський психолог Джек Блок, з працями якого часто пов'язують витоки психологічних досліджень резильєнтності, визначив, що его-контроль та его-резильєнтність є ключовими особистісними характеристиками. Вони впливають на мотивацію, емоції та поведінку людини, тому людина, що не розвинула такі вміння зазнає у нових кризових ситуаціях більш сильного стресу, розвиває більшу тривожність і демонструє негнучкість поведінки. Однією із сфер прояву сформованості цих характеристик: наприклад, рівень его-резильєнтності може визначати здатність людини ефективно комунікувати в стресових ситуаціях, адаптуватися до змін у середовищі та залучати відповідні психологічні стратегії для подолання труднощів [3].

Отже, психічне здоров'я особистості, що визначається як стан благополуччя та ефективного функціонування, в умовах екстремального соціального напруження,

пандемії та війни зазнає деструктивного впливу. Глибоке структурне розуміння його компонентів, що ґрунтується на моделі М. Яходи та ключових концептах его-контролю й его-резильєнтності Джека Блока, є критично важливим. Саме ці теоретичні засади, інтегровані з передовим міжнародним досвідом, можуть стати надійним підґрунтям для розробки стратегій відновлення та посилення адаптивних спроможностей українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кліманська М. Б., Галецька І. І., Климанська Л. Д. Емоційне вигорання від війни: розробка та психометричні характеристики опитувальника. *Habitus*. 2025. Т. 1, № 69. С. 136–145. URL : https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.69.1.23 (дата звернення: 12.10.2025).

2. Центр Громадського здоров'я МОЗ України «Що важливо знати про психічне здоров'я». URL : https://phc.org.ua/news/scho-vazhlivo-znatipro-psikhichne-zdorovya (дата звернення 11.10.2025).

3. Block J. H., Block J. The role of ego-control and ego-resiliency in the organization of behavior. Minnesota symposia on child psychology / ed. by W. A. Collins. *Hillsdale: Erlbaum.* 1980. Vol. 13. P. 39–101.

4. Jahoda M. Current concepts of positive mental health. New York : Basic Books, 1958. 136 p.

5. Psychological well-being in times of COVID-19: Associated factors and levels in the general population / S. Ebling та ін. Frontiers in Public Health. 2022. Т. 10. URL : https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.860863 (дата звернення: 11.10.2025).

Валерія Татарчук,
засновниця Благодійного фонду «Твоя опора»,
керівниця Сімейного центру ментального благополуччя «Твоя опора»,
м. Ворзель, Україна

ПОТРЕБА В ДОПОМОЗІ ЯК ОСНОВА ВІДНОВЛЕННЯ: ВІД ДИТИНИ ДО СІМ'Ї ТА ГРОМАДИ

Війна оголила не лише фізичні, а й глибокі психологічні рани суспільства. Щоденні втрати, невизначеність і тривога формують постійний емоційний фон, у якому зростають діти, живуть родини, функціонують громади. У цій реальності важливо говорити не лише про запит на психологічну допомогу, а про потребу, яка часто залишається невизнаною.

Запит виникає тоді, коли людина вже усвідомлює свій стан і готова діяти. Потреба ж – глибша: вона існує навіть тоді, коли бракує розуміння, що з тобою щось не так. Сучасні українські громади сповнені саме таких невидимих потреб. Усвідомлення й задоволення цих потреб – це фундамент психологічної стійкості як особистості, так і нації загалом.

Від дитини до сім'ї: коло потреб і підтримки. Дитина не існує у вакуумі. Її психоемоційний стан завжди віддзеркалює стан її сім'ї. Якщо батьки виснажені, у постійному стресі або відчувають безсилля, дитина не може почуватися в безпеці. Саме тому робота з дитиною без підтримки її родини має короткочасний ефект.

Сімейний центр ментального благополуччя «Твоя опора», який працює з 2 березня 2024 року у Ворзелі, від самого початку вибудував модель сімейно-орієнтованого підходу [1]. Його суть – допомога не лише дитині, а й дорослим, які поруч: батькам, опікунам, педагогам, навіть сусідам, що є частиною мікросоціуму.

За період діяльності Центр надав 11 300 послуг, з яких: 8 240 – дітям, 3 060 – дорослим, загалом допомогу отримали 1 954 бенефіціари.

Ці цифри свідчать, що запит на підтримку сім'ї є не менш актуальним, ніж допомога дітям. Адже неможливо лікувати дитячу тривогу, не лікувавши тривогу батьків.

Потреба сім'ї як дзеркало суспільства. Сім'я є найменшою, але найважливішою одиницею суспільної стійкості. Коли сім'я втрачає ресурс – громада слабшає. У реаліях війни це означає, що психологічна підтримка сімей – це стратегія національної безпеки.

Робота Центру показала: найбільше допомоги потребують родини, які пережили евакуацію, втрату житла, мобілізацію чоловіка або вигорання через постійну турботу про дітей [2]. Для таких родин психологічна допомога – не розкіш, а умова виживання.

Водночас багато родин не звертаються по допомогу, бо не розпізнають проблему. У суспільстві ще живі установки «треба триматися» або «інші мають гірше». Через це формується культура пригнічення емоцій, що призводить до накопичення стресу, конфліктів у сім'ї, депресій і руйнування стосунків.

Завдання Центру – допомогти людям розпізнати свою потребу, дати мову для опису емоцій і навчити просити підтримку. Ми вчимо, що звернення до психолога – це не прояв слабкості, а акт відповідальності за себе і своїх дітей.

Потреба громади: як індивідуальна травма стає колективним викликом. Коли травма дитини або сім'ї залишається без опрацювання, вона починає впливати на громаду. Зростає рівень агресії, знижується довіра, руйнуються соціальні зв'язки. У цьому контексті Сімейний центр виконує функцію комунікаційного хабу, де формуються нові моделі взаємодії та довіри.

Програми Центру поєднують індивідуальну терапію, групову роботу, психоедукацію та арт-практики. Такі формати створюють простір, у якому люди не лише отримують допомогу, а й вчаться підтримувати інших. Це формує психологічно зрілі громади, де турбота стає колективною цінністю.

Особливо важливим є робота з педагогами, соціальними працівниками та медиками – тими, хто щодня стикається з чужим болем. Їхня стійкість напряму впливає на здатність громади долати наслідки війни.

Три рівні потреб: дитина – сім'я – громада. Потреба дитини – у безпеці, стабільності, любові, прийнятті. Потреба сім'ї – у підтримці, розумінні, нормалізації емоційних станів, відновленні довіри між членами родини. Потреба громади – у відновленні соціальних зв'язків, формуванні культури емпатії, розвитку психологічної грамотності.

Ці три рівні тісно взаємопов'язані: немає стійкої громади без стабільної сім'ї, і немає стабільної сім'ї без щасливої дитини. Тому наша робота – це не лише психологія, а й соціальна архітектура нової України.

Резильєнтність як нова норма життя. Резильєнтність – це здатність не просто пережити кризу, а пристосуватись і знайти сенс навіть у найскладніших обставинах. Українське суспільство сьогодні вчиться жити не «попри» війну, а разом із її реальністю, вибудовуючи внутрішні механізми відновлення.

Досвід Сімейного центру «Твоя опора» показує, що резильєнтність формується через підтримку, а не через героїзм. Дитина, яка має поруч стабільного дорослого, вчиться довіряти світові. Сім'я, яка має безпечне середовище для емоцій, вчиться приймати зміни без страху. А громада, де підтримка стає нормою, вчиться долати кризи спільно.

Таким чином, резильєнтність – це соціальний м'яз, який зміцнюється щоразу, коли ми не залишаємо одне одного наодинці зі стресом.

Війна як каталізатор нових сенсів. Війна зруйнувала старі моделі життя, але водночас створила простір для переосмислення. Сьогодні суспільство вчиться не просто «виживати», а жити в нових умовах, де ментальне здоров'я – це спільна відповідальність.

Ми бачимо, як поступово змінюється мова: замість «я мушу впоратися сам» люди починають говорити «я маю право на підтримку». Ця трансформація – ознака дозрівання нації.

Сімейний центр «Твоя опора» прагне, щоб кожна дитина, родина і громада мали не лише можливість отримати допомогу, а й усвідомлення своєї потреби в ній. Бо саме з визнання потреби починається шлях до відновлення.

Психологічна підтримка в умовах війни – це не разова допомога, а системна стратегія розвитку людського потенціалу. Сімейний підхід у роботі з ментальним здоров'ям дозволяє одночасно задовольняти потреби дитини, сім'ї та громади, створюючи ефект взаємного підсилення. Відновлення України починається не з відбудови стін, а з відновлення довіри, емпатії та взаємної підтримки. І саме сім'я – це перша точка опори, де народжується стійкість людини, а отже, й майбутнє держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімейний центр ментального благополуччя «Твоя опора». URL : https://tvoya-opora.org/project/simeynyy-tsentr-mentalnogo-blagopoluchchya-tvoya-opora
2. Сімейний центр «Твоя опора» допомагає подолати наслідки війни. URL : https://thebuchacity.com/simejnyj-czentr-tvoya-opora-dopomagaye-podolaty-naslidky-vijny/

Таїсія Ткачук,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОПІНГУ ВЕТЕРАНАМИ БОЙОВИХ ДІЙ

У зарубіжній психології за останні 30 років проблемі психологічного подолання «coping behavior» присвячено значну кількість робіт. Поняття «coping» походить від англійського «cope» (подолати); в германомовній психології у цьому значенні використовуються як синоніми поняття «bewaltigung» (подолання) і «belastungsverarbeitung» (трансформація навантажень). У зарубіжній психологічній літературі термін «coping» вживається у поєднанні з іншими психологічними поняттями: coping-process, coping-mechanism, coping- behavior, coping-style, coping-strategy [3].

У широкому значенні «coping» включає всі види взаємодії суб'єкта із завданнями зовнішнього чи внутрішнього характеру – спроби опанувати чи пом'якшити, звикнути чи ухилитися від вимог проблемної ситуації. Додаткові умови – як зовнішні, що характеризують саме завдання, так і внутрішні, що являють собою психологічні характеристики суб'єкта, загострюють зміст coping, відрізняючи його від простого пристосування. Тому головне завдання coping-забезпечення та підтримання благополуччя людини, фізичного та психічного її здоров'я та задоволеності соціальними відносинами.

Оскільки визначення способів копінг-поведінки є невід'ємною частиною психологічного супроводу та реабілітації ветеранів, а участь у військових діях є екстремальною ситуацією в життєдіяльності людини, це неминуче призводить до змін у її психічному та фізичному стані.

За показниками, отриманими за методикою Coping Strategy Indicator (CSI) можна зазначити, що переважна більшість ветеранів бойових дій, а саме двадцять чотири досліджуваних (80 %) з тридцяти респондентів, які взяли участь у дослідженні, у якості основної копінг-стратегії за вищезгаданим опитувальником використовують копінг-стратегію «розв’язання проблем», що свідчить про прагнення респондентів вирішити проблему найбільш ефективно та використати для цього всі наявні у них ресурси.

Шість респондентів (20 %) як провідну використовують копінг-стратегію «пошук соціальної підтримки», тобто вони в стресовій ситуації звертаються за допомогою до оточуючих близьких. Усі учасники як стратегії вибрали активні їх види, тобто, досліджувані прагнуть знайти ефективні способи вирішення проблеми самостійно або за допомогою оточуючих. Не виявлено тих, хто обирає пасивну стратегію «уникання», яка спрямована на ігнорування проблеми та втечу від неї.

Аналізуючи результати, отримані за опитувальником способів копінгу Р. Лазаруса (ОСК), було з'ясовано, що з дев'яти копінг-стратегій, що діагностує даний стандартизований звіт, респонденти переважно використовують лише п'ять копінг-стратегій. При цьому найчастіше з них респонденти застосовують стратегію позитивної переоцінки ситуації (дванадцять осіб), яка полягає у пошуку позитивних моментів ситуації та можливостей їх використання для позитивних змін власної особистості. Йдеться насамперед про пошук позитивних сторін у важкій ситуації; прагнення до самовдосконалення та розвитку своїх сильних сторін особистості та творчого потенціалу. Далі за популярністю йдуть відразу дві стратегії, кожну з яких вважають за краще використовувати шість осіб (20 %) з тридцяти. Це такі стратегії, як протистояння та планомірне вирішення проблем. У першому варіанті учасники у разі стресової ситуації виявляють активні зусилля щодо подолання та розв'язання проблем, вони борються та чинять опір. У другому ж варіанті для виходу з ситуації складається план, який потім поступово реалізується, але перед цим людина аналізує і шукає найкращий шлях до успіху. Найменше використовуються також дві стратегії (їх обрали по три учасники з тридцяти), а саме – уникнення ситуації (або відволікання) та звернення за підтримкою до соціального оточення. У жодного респондента не було діагностовано тенденцій до використання наступних копінг-стратегій: самоконтроль, самозвинувачення, надія на зовнішні сили та фантазування, дистанціювання

У ході порівняльного аналізу даних, отриманих у дослідженні, можна помітити певні взаємозв'язки, на яких варто зупинитися докладніше. З дванадцяти осіб (40 %), які за результатами опитувальника способів копінгу як домінуючу використовують стратегію позитивної переоцінки ситуації, дев'ять (75 %) відповідно до індикатору копінг-стратегій у кризових ситуаціях застосовують стратегію вирішення проблем, решта три респонденти (25 %) обирають стратегію пошуку соціальної підтримки. Усі учасники, які у якості копінгу використовують стратегію протистояння (за результатами ОСК), застосовують стратегію вирішення проблем (за CSI). Всі троє респондентів, які віддають перевагу за результатами опитувальника ОСК пошуку соціальної підтримки, обирають аналогічну стратегію пошуку соціальної підтримки відповідно до методики CSI.

Всі респонденти, які у якості копінгу використовують стратегію планомірного вирішення проблем за результатами ОСК, застосовують стратегію вирішення проблем за CSI, що є цілком логічним та закономірним. Проте за останньою стратегією ОСК, а саме «відхід від ситуації (або відволікання)» виникають запитання, оскільки всі респонденти також використовують стратегію вирішення проблем по CSI, хоча, здавалося б, логічніше їм у цьому випадку використовувати не активну, а пасивну стратегію уникнення проблем. На даному етапі ми можемо припустити, що респонденти, таким чином, відволікаються за допомогою планування вирішення будь-якого іншого питання, в майбутньому можна докладніше вивчити цей феномен: це випадковість або закономірність.

Таким чином, наша гіпотеза про те, що у якості домінуючих копінг-стратегій у ветеранів бойових дій домінувати стратегії, пов'язані з плануванням і поступовим розв’язанням проблеми, підтвердилася частково. Ґрунтуючись на даних, отриманих в ході дослідження, закономірно напрошується висновок про те, що дана проблема потребує подальшого вивчення і збільшення кількості вибірки для отримання більш достовірних результатів. Втім і ці результати є достатніми для того, щоб сформулювати цілі та намітити шляхи подальшої психологічної та реабілітаційної роботи з ветеранами бойових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Searching for the structure of coping: a review and critique of category systems for classifying ways of coping / Skinner E. A., Edge K., Altman J., Sherwood H. *Psychol Bull.* 2003, Mar;129 (2): 216–269. DOI 10.1037/0033-2909.129.2.216 ; PMID 12696840.

2. Lazarus R. S. Coping theory and research: Past, present i future. *Psychosomatic Medicine.* 1993. Vol. 55. P. 234–247.

3. Guillemot S. Vital Service Captivity: Coping Strategies and Identity Negotiation. *Journal of service research.* 2022. Vol. 25, № 1. P. 66–85.

4. Stavros J. M., Hinrichs G. Розвиток SOAR: Створення стратегій, що є Inspires Innovation and Engagement. USA : Published by Thin Book Publishing, 2021. 72 p.

Богдан Фещак,
старший викладач Національного університету «Києво-Могилянська академія»,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти»

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ВЧИТЕЛІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ ДО УМОВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

У сучасній освіті, що дедалі більше переходить у цифровий простір, поняття резильєнтності викладача набуває особливого значення. Онлайн-викладання стало не просто технологічною інновацією, а новим способом мислення, новою культурою комунікації та професійного існування. В умовах дистанційного й змішаного навчання викладачі щодня стикаються з технічними збоями, інформаційним перевантаженням, емоційною ізоляцією та високими очікуваннями з боку студентів і адміністрації.

Усе це створює серйозні стресові фактори, які вимагають не лише компетентності у володінні цифровими інструментами, а й внутрішньої стійкості, психологічної гнучкості та здатності відновлюватися – тобто резильєнтності.

Резильєнтність викладача в онлайн-середовищі – це його здатність ефективно навчати, підтримувати студентів і залишатися професійно активним попри зовнішній тиск, технічні труднощі чи емоційне виснаження. Це не лише опір стресу, а вміння переосмислювати кризу як можливість для зростання.

Від традиційної стресостійкості резильєнтність відрізняється тим, що вона не фіксує людину у стані "витримати й вижити", а спрямовує на розвиток, адаптацію й постійне оновлення. Викладач, який володіє резильєнтністю, не просто справляється з дистанційними викликами – він трансформує їх у педагогічні знахідки: нові формати комунікації, інтерактивні методи, технологічно гнучкі підходи.

Онлайн-викладання супроводжується низкою факторів, які підвищують ризик стресу: тривале перебування перед екраном, розмиті межі між роботою та особистим життям, відсутність негайного емоційного зворотного зв'язку від студентів, складність оцінювання їхньої мотивації й уваги. Часто викладач одночасно виступає і педагогом, і технічним спеціалістом, і модератором, і психологом.

Психологічні дослідження показують, що резильєнтність у цифровому викладанні формується через розвиток трьох головних компетенцій: емоційної, когнітивної та соціальної.

Емоційна стосується здатності керувати власним станом під час стресу – не піддаватися паніці через технічні проблеми, зберігати спокій у випадку невдачі, знаходити

підтримку в гуморі та самоіронії. Когнітивна резильєнтність полягає у вмінні швидко перебудовуватися, змінювати формат уроку, переходити від синхронної до асинхронної взаємодії, використовувати різні цифрові платформи для досягнення навчальної мети. Соціальна резильєнтність передбачає активну участь у професійних спільнотах, взаємопідтримку між викладачами, обмін цифровими матеріалами й досвідом подолання труднощів.

Важливим чинником стресу в онлайн-викладанні є постійна присутність у цифровому середовищі – стан, який психологи називають “digital fatigue”. Коли робота відбувається повністю через екрани, мозок не отримує природних сигналів для розслаблення, і людина втрачає відчуття завершеності робочого дня. У таких умовах резильєнтність проявляється через уміння встановлювати межі: планувати час відпочинку, відключати сповіщення, змінювати вид діяльності після занять. Викладач, який зберігає баланс між онлайн-присутністю та офлайн-відновленням, не лише захищає своє психічне здоров’я, а й підвищує якість взаємодії зі студентами.

Резильєнтність у дистанційній педагогіці має і колективний вимір. Коли освітня установа створює культуру підтримки, відкритого спілкування й довіри, викладачі відчувають менше стресу. Це може проявлятися у створенні внутрішніх спільнот практики, де обговорюються не лише методики, а й емоційні труднощі. Керівництво, яке підтримує гнучкий графік, не зловживає кількістю онлайн-нарад і дає викладачам автономію в організації курсів, фактично зміцнює їхню резильєнтність. У цифрову добу найкраща профілактика вигорання – це не лише психологічні тренінги, а й людяна організаційна культура.

В умовах війни та соціальної нестабільності українські викладачі демонструють унікальний рівень цифрової та емоційної стійкості. Попри повітряні тривоги, перебої електроенергії, переїзди та роботу з різних куточків світу, освітній процес триває. Онлайн-платформи стали не просто технологічним засобом, а простором підтримки, де викладачі та студенти діляться ресурсами, емоціями, досвідом. Цей феномен можна назвати “цифровою резильєнтністю” – здатністю системи освіти зберігати функціональність через мережеву взаємодію навіть у кризових умовах.

У межах мого дослідження ця проблема розглядається через призму комунікативного підходу, який виявився не лише ефективним у формуванні професійних компетентностей, а й у підвищенні рівня стресостійкості викладачів. Моя дисертація присвячена саме аналізу впливу комунікативного підходу на професійний розвиток педагогів гуманітарного профілю в умовах дистанційного навчання. Результати експерименту, проведеного серед викладачів загальної середньої освіти, показали, що ті, хто навчався в інтерактивному комунікативному форматі, продемонстрували не лише вищий рівень професійної впевненості, але й кращі показники психологічної стабільності та емоційного балансу під час онлайн-викладання.

Комунікативний підхід, на відміну від традиційно-трансляційного, створює навчальне середовище, де взаємодія, діалог і спільне вирішення проблем стають джерелом емоційного ресурсу. Викладач, який перебуває в атмосфері взаємопідтримки та співпраці, відчуває менше стресу, бо його роль змінюється з контролюючої на фасилітуючу. У комунікативному навчанні педагог не просто передає знання, а будує автентичну взаємодію, що знижує рівень професійної напруги, розвиває емпатію й дозволяє зберігати внутрішню гнучкість. Саме діалогічна природа цього підходу сприяє розвитку соціальної резильєнтності – здатності не ізолюватися в цифровому просторі, а створювати в ньому теплі зв'язки, підтримку та колегіальність.

Дані анкетування підтверджують, що застосування комунікативного підходу сприяє підвищенню рівня загальної задоволеності викладачів дистанційною роботою та зменшенню проявів професійного вигорання. Учасники, які проходили навчання за комунікативною моделлю, демонстрували на 25–30% вищі показники стресостійкості, порівняно з тими, хто навчався в умовах лекційно-монологічного формату. Це доводить, що комунікативна взаємодія у цифровому середовищі не лише покращує якість навчання, а й виступає ефективним інструментом психологічної підтримки педагогів. Таким чином, комунікативний підхід можна вважати дієвим «антидотом» до стресових умов сучасного онлайн-викладання – він відновлює людський вимір освіти, перетворюючи цифрову платформу на простір довіри, співпраці та внутрішньої рівноваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Саюк В. І. Теоретичні засади якості підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів у системі післядипломної педагогічної освіти. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : збірник наукових праць. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету.* Рівне : РДГУ, 2013. Випуск 7 (50).

2. Ставицька О. Резильєнтність педагогів в умовах війни: виклики та ресурси. *Освіта і управління*. 2022. № 4. С. 45–52.

3. Литвинюк Г. І. Професійний розвиток педагогів засобами неформальної освіти : дис. ... д-ра філософії : 01 ; 011 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2023. 299 с.

4. Connor K. M., Davidson J. R. Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*. 2003. Vol. 18, No. 2. P. 76–82.

Олександра Чиж,
здобувачка вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
викладачка кафедри соціальної психології,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ

В епоху соціальної турбулентності, невизначеності й багаторівневих криз креативність набуває статусу не лише когнітивної здібності, а й психологічної стратегії виживання та відновлення. За умов глобальних соціальних трансформацій, воєнних подій, економічної нестабільності та інформаційного перевантаження саме творчість виступає інструментом осмислення хаосу й відновлення суб'єктивного відчуття контролю над власним життям [1, с. 34].

Креативність у такому розумінні виходить за межі інтелектуальної функції: вона стає формою внутрішньої адаптації, яка дозволяє особистості не лише пристосовуватись до змін, а й переосмислювати їх у термінах особистісного зростання. М. Чіксентмігаї зазначав, що творчий процес активізує механізми саморегуляції, створює відчуття потоку (*flow*), у якому людина віднаходить смисл і гармонію навіть у невизначеності [2, с. 91].

У кризових обставинах креативність виконує функцію психологічної резильєнтності, сприяючи формуванню когнітивної гнучкості, емоційної стійкості й смислової інтеграції досвіду. Згідно з підходом Дж. Бонанно, саме здатність до творчої інтерпретації травматичних подій визначає траєкторію подолання стресу – від посттравматичної дезадаптації до посттравматичного зростання [3, с. 52]. Творче мислення забезпечує людині можливість бачити альтернативи, де, здавалося б, виходу немає, і тим самим підтримує внутрішнє відчуття сенсу.

У психологічному вимірі креативність – це також форма автономії та внутрішньої свободи, що дає змогу людині вийти за межі стереотипів реагування, уникнути пасивного прийняття обставин і перейти до активної позиції творення нової реальності [1, с. 68]. Така стратегія мислення і поведінки є ключовою умовою збереження ментального здоров'я в умовах невизначеності та руйнування звичних структур буття.

Резильєнтність визначається як динамічний процес відновлення психічної рівноваги після дії стресогенних чинників, що інтегрує здатність до адаптації, внутрішньої гнучкості та смислового переосмислення досвіду [3, с. 45]. У науковій літературі цей феномен трактується не як фіксована риса особистості, а як система взаємодії між індивідуальними ресурсами, контекстом і середовищем, яка забезпечує успішне функціонування попри наявність загроз і втрат [4, с. 14].

На думку А. Мастен, резильєнтність – це не виняткове досягнення, а «звичайна магія» повсякденного життя, яка проявляється у здатності людини зберігати оптимізм, гнучкість мислення та мотивацію до дії навіть за умов травматичних змін [4, с. 19]. Дослідниця підкреслює, що стійкість не означає відсутності болю чи страждання, а відображає уміння повернути собі рівновагу через осмислення і смислотворення. Таким чином, резильєнтність є результатом постійної взаємодії між індивідуальними рисами (саморегуляція, самоефективність, емоційна стабільність) і соціальними підтримувальними факторами (соціальні зв'язки, належність, довіра до світу) [4, с. 63].

Підхід М. Раттера уточнює, що ключовим елементом резильєнтності є адаптивна перебудова, коли індивід не просто повертається до попереднього рівня функціонування, а розвиває нові стратегії взаємодії зі світом. Це відрізняє резильєнтність від простого відновлення: вона містить компонент розвитку, навчання на досвіді та розширення меж особистісної компетентності [4, с. 99].

Психологічна гнучкість, на думку С. Фолкмана і Р. Лазаруса, реалізується через процес когнітивної переоцінки – здатність змінювати інтерпретацію ситуації таким чином, щоб зменшити дистрес і підвищити контроль [3, с. 214]. У цьому контексті резильєнтність постає як механізм активного подолання, що поєднує емоційне відновлення, смислову інтеграцію й конструктивну поведінкову адаптацію.

Креативність, у цьому контексті, виступає механізмом когнітивної перебудови, що забезпечує гнучке перетворення досвіду, перебудову мисленнєвих структур і формування нових способів реагування на загрози. Саме ця властивість дозволяє людині не лише долати труднощі, а й інтегрувати кризовий досвід у структуру власної ідентичності, зберігаючи внутрішню цілісність і смислову послідовність життя [1, с. 37].

З позицій когнітивної психології, творчість можна розглядати як процес реконфігурації мислення, який активує латеральні та дивергентні форми обробки інформації [1, с. 225]. Вона передбачає здатність до когнітивного переключення, тобто гнучкого переходу між різними способами аналізу проблеми, що є критично важливим у ситуаціях невизначеності. Як зазначав С. Меднік, основою креативного процесу є здатність поєднувати віддалені асоціації та створювати нові концептуальні зв'язки, що дозволяє формувати нестандартні рішення у стресових або травматичних обставинах [1, с. 12].

Дослідження К. Хеннессі та Т. Амебайл підтверджують, що креативність не лише зберігається, а й активізується у кризових і стресових ситуаціях. В умовах невизначеності творчий потенціал виступає психологічною захисною стратегією, яка допомагає уникнути фіксації на загрозах і спрямовує мислення у площину пошуку нових можливостей [2, с. 64]. Така когнітивна трансформація знижує рівень безпорадності, підтримує оптимізм і внутрішню мотивацію до дії.

У системі моделей стресового реагування творчість виконує функцію смислотворення – процесу, через який особистість переосмислює подію, надає їй нове

значення і, тим самим, відновлює відчуття контролю над життям [2, с. 52]. У цьому сенсі творчість є не лише проявом інтелектуальної гнучкості, а й екзистенційним актом самозбереження.

Креативність має і емоційно-регуляційний компонент. Творча діяльність знижує рівень внутрішньої напруги, виступає каналом емоційної розрядки і сприяє відновленню психологічного балансу [1, с. 117]. Вона створює умови для переходу від дистресу до стану оптимальної активності (*eustress*), у якому напруга стимулює розвиток, а не руйнує особистість.

Рефлексивне осмислення власної творчої активності формує почуття компетентності, автономії та впливу, що є базовими психологічними потребами людини і визначають її внутрішню мотивацію [2, с. 198]. Задоволення цих потреб підвищує рівень суб'єктивного благополуччя та сприяє стійкості до стресових впливів, роблячи креативність центральним чинником психологічної резильєнтності.

Отже, креативність у структурі резильєнтності виступає не лише як когнітивний чи емоційний процес, а як багатовимірна стратегія самозбереження і розвитку, яка поєднує адаптацію, рефлексію, смислотворення та самореалізацію. Вона перетворює кризу з фактору руйнації на ресурс розвитку, формуючи в людині здатність до конструктивної зміни себе і світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Runco M. A. Creativity: Theories and Themes – Research, Development, and Practice. 2nd ed. San Diego : Academic Press, 2014. 491 p.
2. Csikszentmihalyi M. Creativity: The Psychology of Discovery and Invention. New York : Harper Perennial, 2014. 456 p.
3. Bonanno G. A. The End of Trauma: How the New Science of Resilience is Changing How We Think About PTSD. New York : Basic Books, 2021. 336 p.
4. Masten A. S. Ordinary Magic: Resilience in Development. New York : Guilford Press, 2014. 370 p.
5. Дзюба Т. М., Коваленко О. Г. Психологія дорослості з основами геронтопсихології. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 308 с.

Вероніка Шевченко,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю «Психологія», Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник:
Марина Заушнікова,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: ЕФЕКТИВНІ СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

У сучасних соціально-економічних умовах, що характеризуються динамічними змінами, нестабільністю та постійним зростанням інформаційних потоків, проблема збереження психологічного благополуччя особистості набуває особливої актуальності. Глобальні кризи, війни, пандемії, а також соціальна невизначеність і високий темп життя зумовлюють потребу у формуванні внутрішніх ресурсів для подолання стресових ситуацій. Однією з ключових характеристик особистості, що забезпечує ефективне функціонування в умовах невизначеності, виступає психологічна стійкість або резильєнтність – здатність індивіда зберігати психічну рівновагу, ефективність і мотивацію попри зовнішні труднощі.

Поняття *«resilience»* (від лат. *resilire* – «відскочити назад», «повертатися у вихідний стан») у психологічній науці розглядається як здатність людини адаптуватися до стресових обставин, травматичних подій або тривалих життєвих криз [2]. Згідно з концепцією А. Маслоу, психологічно стійка особистість здатна підтримувати внутрішню гармонію навіть у мінливому та непередбачуваному середовищі.

Українські науковці [4] підкреслюють, що психологічна стійкість не є вродженою рисою, а формується поступово в процесі особистісного розвитку, соціалізації та взаємодії з навколишнім середовищем. Її можна розглядати як інтегративну властивість особистості, яка поєднує когнітивні, емоційно-вольові та мотиваційні компоненти.

1. Основні компоненти психологічної стійкості

У сучасній психології існує кілька моделей структури резильєнтності. Одну з найвідоміших запропонували К. Коннор і Дж. Девідсон [1], які виокремили такі складові:

1. Емоційна регуляція – здатність контролювати власні емоційні реакції та зменшувати їх деструктивний вплив.

2. Оптимізм і самоефективність – віра у власні сили й упевненість у можливості досягнення поставлених цілей.

3. Соціальна підтримка – формування і збереження значущих стосунків, довіри та взаємодопомоги.

4. Когнітивна гнучкість – уміння змінювати підходи до вирішення проблем і знаходити альтернативні стратегії поведінки.

5. Смисложиттєві орієнтації – наявність мети та розуміння власної життєвої місії.

Взаємодія цих компонентів забезпечує особистості можливість не лише долати труднощі, але й трансформувати негативний досвід у ресурс для розвитку.

Розвиток психологічної стійкості зумовлюється взаємодією внутрішніх і зовнішніх чинників. До внутрішніх належать індивідуально-психологічні особливості, рівень емоційної саморегуляції, темперамент, система цінностей, самооцінка та життєва позиція. Зовнішні фактори включають сімейне середовище, соціальну підтримку, культурні норми, освітні умови та професійний досвід.

Дослідження показують, що особи, вихованні в атмосфері підтримки й прийняття, мають більш розвинені навички подолання стресу [3]. У зрілому віці важливу роль відіграє професійна самореалізація, соціальна інтегрованість і доступ до ресурсів психологічної допомоги.

2. Ефективні способи розвитку психологічної стійкості

Розвиток резильєнтності є процесом, що передбачає цілеспрямоване вдосконалення навичок саморегуляції та адаптації. Найефективнішими способами підвищення психологічної стійкості є:

1. Розвиток емоційного інтелекту – усвідомлення, прийняття та конструктивне використання емоцій у процесі взаємодії.

2. Когнітивна реструктуризація – заміна ірраціональних установок більш гнучкими і реалістичними переконаннями (Елліс, Бек).

3. Психофізіологічна саморегуляція – застосування технік релаксації, медитації, майндфулнес-практик для зниження рівня стресу.

4. Постановка досяжних цілей – конкретизація завдань і покрокове планування сприяють відчуттю контролю над ситуацією.

5. Соціальна підтримка – активна участь у спільнотах, волонтерських проєктах, групових формах взаємодії.

6. Здоровий спосіб життя – регулярна фізична активність, якісний сон, збалансоване харчування.

7. Формування смисложиттєвих орієнтацій – згідно з логотерапією В. Франкла, наявність життєвої мети є найсильнішим чинником подолання екзистенційних криз.

Психологічна стійкість є інтегративною характеристикою особистості, що забезпечує її здатність до конструктивної адаптації, самозбереження та розвитку в умовах

сучасних викликів. Вона формується завдяки поєднанню індивідуальних ресурсів, соціальної підтримки та усвідомленої роботи над собою.

Розвиток резильєнтності є не лише особистісним завданням, а й важливим соціальним процесом, спрямованим на зміцнення психологічного потенціалу нації, підвищення рівня ментального здоров'я та гармонійне функціонування особистості у світі, що постійно змінюється.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Connor K. M., Davidson J. R. T. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety.* 18 (2).
2. Masten A. S. (2014). Ordinary Magic: Resilience in Development. New York : Guilford Press.
3. Reivich K., Shatté A. (2002). The Resilience Factor: 7 Keys to Finding Your Inner Strength and Overcoming Life's Hurdles. Broadway Books.
4. Максименко С. Д., Бех І. Д. Психологічна стійкість особистості в умовах соціальних змін. Київ : Педагогічна думка, 2020.
5. Селігман М. Процвітання. Нова концепція щастя і благополуччя. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2011.
6. Титаренко Т. М. Психологічні стратегії подолання травматичного досвіду. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАН України, 2023.
7. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Київ : Основи, 1990.

Інна Шевчук,
здобувачка вищої освіти,
КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник:
Анастасія Бессараб,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри психології та соціальної роботи,
КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради,
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОРЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ ДРУЖИНАМ / КОХАНИМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

Психореабілітаційна допомога дружинам військових у зоні бойових дій – це, перш за все, про повернення до життя. Не формально, не через набір методик, а через щирі розмови, підтримку, дотик до людяності, яку війна часто відбирає. Багатьом жінкам потрібен не лише психолог, а людина, яка просто вислухає. Тиша, чай, теплий голос – це теж терапія. Звідси починається шлях до відновлення: з маленьких кроків, коли вперше після довгої ночі без сну хочеться подивитися у вікно й просто вдихнути свіже повітря. Коли тривога не зникає, але вже не така всеохопна. І коли жінка починає розуміти: вона має право на спокій і підтримку [3].

Реабілітація – це не лише подолання болю, а й відкриття чогось нового в собі. Жінки, які пережили війну поруч із тими, кого люблять, часто відкривають у собі колосальну силу. Вони навчаються жити день за днем, дбати про дітей, допомагати іншим, навіть коли самі виснажені. Саме ця здатність бути опорою для інших стає їхнім способом зцілення. У групах підтримки вони не просто діляться історіями – вони знаходять у них сенс, відчуття приналежності, спільності. У таких колах з'являється віра, що можна вистояти, що біль не вічний, що життя поступово повертається, хоч і в іншій формі [7, с. 45–59].

Але найважливіше в психореабілітації – це навчити жінку бачити себе не лише через втрату чи біль. Допомогти їй відчути, що всередині є щось, чого війна не змогла забрати: гідність, любов, пам'ять, мрія. Саме це стає опорою, коли навколо руїни. Терапія в таких випадках – не лише про слова. Це про погляд, про дотик, про можливість посміхнутись, коли здається, що на це вже не залишилось сил. І кожна така посмішка – це маленька перемога. Перемога над страхом, над розпачем, над війною [9].

Умови війни створюють екстремальне психосоціальне навантаження на все населення, проте особливої уваги потребують жінки, чиї партнери перебувають у зоні бойових дій. Ця категорія осіб переживає комплексні кризові стани, пов'язані з втратою стабільності, розлукою із сім'єю, почуттям невизначеності майбутнього, а іноді й із безпосередньою втратою близьких [4; 6]. Психологічна вразливість дружин військовослужбовців зумовлена як біопсихосоціальними особливостями, так і соціокультурними чинниками, що формують у жінок традиційну роль емоційної опори та зберігачки родинного благополуччя [7]. Втрата можливості виконувати ці ролі провокує дистрес, тривогу, депресивні реакції, хронічну втому та почуття провини [8].

Психореабілітаційна допомога дружинам і коханим військовослужбовців є багаторівневим процесом, що поєднує елементи психологічного консультування, кризової підтримки, соціальної адаптації та ресурсного відновлення. На думку П. Босс, однією з найпоширеніших психологічних реакцій у таких жінок є феномен амбівалентної втрати – ситуації, коли близька людина фізично відсутня, але емоційно залишається в полі свідомості [4]. Це створює умови для розвитку нав'язливих думок, безсоння, підвищеної тривожності та депресивних станів. Тому одним із ключових завдань психологічної допомоги є навчання жінок толерантності до невизначеності та формування нових структур емоційної безпеки через ритуали, підтримувальні практики та соціальні зв'язки.

Дослідження Ч. Фіглі [5] доводять, що дружини військовослужбовців часто зазнають вторинної травматизації – стану, коли співпереживання травмі партнера призводить до симптомів, подібних до посттравматичного стресового розладу. Тривала емоційна напруга, відчуття безпорадності та перевантаження роллю «емоційного стабілізатора» спричиняють емоційне виснаження, зниження емпатії та соматичні порушення. Відтак у процесі психореабілітації важливими стають техніки емоційного розвантаження, розвиток самоспівчуття, усвідомлення власних меж і формування навичок саморегуляції [1].

Згідно з моделлю збереження ресурсів (COR) К. Хобфолла [6], ефективна психореабілітаційна допомога має базуватися на відновленні особистісних і соціальних ресурсів – емоційної стійкості, духовності, підтримки соціального оточення. У жінок у тилу це передбачає посилення відчуття контролю над життям, розвиток когнітивної гнучкості, здатності знаходити сенс у кризових обставинах і підтримувати позитивну самооцінку.

Українські науковці: Л. Карамушка, О. Ковальчук, Н. Побірченко, І. Титаренко підкреслюють, що психореабілітаційна допомога дружинам військовослужбовців повинна інтегруватися в систему державних і громадських ініціатив. Вони акцентують на потребі у створенні доступних, нестиґматизованих форм психологічної підтримки – груп самодопомоги, арт-терапевтичних програм, тренінгів розвитку емоційної стабільності та кризової комунікації [8].

Важливим напрямом реабілітаційної роботи є формування психологічної стійкості, яку Е. Вернон і К. МакФерлан трактують як здатність адаптуватися до стресових обставин через поєднання індивідуальних і соціальних факторів [11]. Найбільший позитивний вплив мають підтримувальні соціальні зв'язки, адекватні когнітивні переконання, духовні ресурси та активна життєва позиція.

Психологічна допомога жінкам у стані хронічного стресу має бути спрямована не лише на зниження симптомів тривожності, а й на посттравматичне зростання – відновлення сенсу життя, самоідентифікації та внутрішньої сили [2, с. 123–139]. Як зазначає Т. Титаренко [10], здатність до осмислення травматичного досвіду і перетворення його на джерело розвитку є ключовим чинником психологічного одужання.

Отже, психореабілітаційна допомога дружинам і коханим військовослужбовців – це системний процес, який включає психодіагностику, когнітивно-поведінкову та тілесно-орієнтовану терапію, групові форми підтримки й роботу з ресурсними станами. Її мета полягає не лише в зменшенні симптомів стресу, а й у формуванні нової якості психологічного життя – внутрішньої рівноваги, самопідтримки та впевненості у власній здатності впливати на майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Побірченко Н. В. Психологічна реабілітація жертв війни: теорія і практика. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 2023. 188 с.

2. Титаренко Т. М. Ресурси життя: психологічні аспекти подолання травми. Київ : НАПН Україна, 2022. 192 с.

3. Тютченко Н. В., Карамуша Л. М., Ковалюк О. П. Психологічна допомога сім'ям військовослужбовців в кризових ситуаціях. Київ : НАПН Україна, 2023. 145 с.

4. Boss P. Ambiguous Loss: Learning to Live with Unresolved Grief. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1999. 250 p.

5. Figley C. Compassion Fatigue: Coping with Secondary Traumatic Stress Disorder in Those Who Treat the Traumatized. New York : Brunner/Mazel, 1995. 268 p.

6. Hobfoll S. E. Conservation of Resources Theory: Resource Caravans and Resource Loss Spirals. *Psychological Inquiry*. 2011. № 22 (2). P. 80–97. DOI 10.1080/1047840X.2011.568073

7. Karaman N., Kovalchuk O. Psychological Support for Families of Defenders. *Ukrainian Journal of Psychology*. 2022. № 17 (4). P. 45–59.

8. Karamushka L. M., Tytarenko T. M. Psychological Well-Being of Women during the War: Ukrainian Context. *Journal of Psychology and Education Research*. 2023. № 31 (3). P. 99–113.

9. McFarlane A. C., Yehuda R. Resilience and Vulnerability: Adaptation in the Context of Childhood Adversities. Cambridge University Press, 2020. 364 p.

10. Titarenko T. M., Karamushka L. M. Post-traumatic Growth among Women in Military Contexts. *Psychological Journal.* 2023. № 29 (2). P. 71–84.

11. Vernon E., McFarlane K., Craig R. Resilience in Military Spouses: A Longitudinal Study. *Military Behavioral Health*. 2020. № 8 (1). P. 35–47. DOI 10.1080/21635781.2019.1669242

СЕКЦІЯ 3
МЕДІА ТА СТІЙКІСТЬ СУСПІЛЬСТВА: ВІДПОВІДАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ В ЧАСИ КРИЗ

Анастасія Бессараб,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри психології та соціальної роботи,
КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна
академія» Запорізької обласної ради,
м. Запоріжжя, Україна

УКРАЇНСЬКІ ПРОЄКТИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ЯК ЧИННИК СТІЙКОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У сучасному інформаційному просторі, для якого характерні надлишок контенту та зростання кількості дезінформаційних впливів, медіаграмотність стає ключовим чинником формування стійкої комунікації в суспільстві. Вона забезпечує здатність громадян критично осмислювати інформаційні повідомлення, розрізняти факти й оцінки, а також протидіяти маніпулятивним технологіям. Як слушно зауважує О. Волошенюк, «розвиток медіаграмотності є не лише питанням освіти, а й питанням національної безпеки, адже від неї залежить інформаційна стійкість суспільства» [1, с. 12].

Під час кризових періодів, зокрема у воєнний час, роль медіаграмотності зростає. Відповідальна комунікація, побудована на перевірених джерелах, прозорості та етичних стандартах, допомагає зберегти довіру до медіа та державних інституцій. За словами Т. Іванової, «ефективна кризова комунікація можлива лише за умови сформованої культури сприйняття інформації, яка базується на медіаграмотності та критичному мисленні» [2, с. 45].

В Україні за останні роки активно розвиваються ініціативи, спрямовані на підвищення рівня медіаграмотності населення. Освітня платформа Edera у співпраці з Міністерством культури та інформаційної політики України створила відкриті онлайн-курси з медіаграмотності, орієнтовані на різні вікові аудиторії [3]. Організація Інтерньюз-Україна реалізує проєкти, що навчають розпізнаванню фейків і роботі з фактчекінговими інструментами. Академія української преси та медіацентр «Фільтр» системно впроваджують програми підвищення кваліфікації педагогів і журналістів у сфері медіаосвіти [4].

Важливою сучасною ініціативою є Лабіринт медіаграмотності «НЕ ВІРРР – ПЕРЕВІРРР», який поєднує освітній і комунікаційний підходи до розвитку критичного мислення. Спочатку цей інтерактивний проєкт існував у фізичному форматі, мандруючи

містами України, а нині став доступним онлайн за посиланням [5]. Цифровий Лабіринт складається з десяти тематичних кімнат, присвячених ключовим викликам інформаційної доби: фейкам, маніпуляціям, інформаційному шуму, популізму, пропаганді, фейковим акаунтам і стереотипам. Кожна кімната пропонує учасникам практичні завдання, що допомагають розпізнавати маніпуляції та перевіряти джерела інформації. Важливо, що проєкт реалізовано з урахуванням принципів інклюзивності: передбачено субтитри, аудіогід, функції масштабування та адаптовану навігацію для людей із порушеннями зору. Такий формат не лише підвищує доступність медіаосвіти, а й сприяє формуванню культури відповідальної комунікації в онлайн-середовищі.

Таким чином, розвиток медіаграмотності в Україні виходить за межі освітнього процесу – він стає елементом національної безпеки та громадянської зрілості. Медіаграмотність формує основу для критичного мислення, довіри та діалогу, що, у свою чергу, забезпечує стійкість комунікації в суспільстві. Її поширення через державні, освітні та громадські ініціативи є необхідною умовою демократичного розвитку країни в умовах інформаційних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошенюк О. М. Медіаграмотність як чинник формування інформаційної культури громадян. *Український інформаційний простір*. 2020. № 1. С. 10–15.

2. Іванова Т. В. Кризова комунікація в умовах інформаційних викликів. *Державне управління: теорія та практика*. 2021. № 3. С. 42–49.

3. Edera. Онлайн-курс «Медіаграмотність для громадян». URL : https://edera.com (дата звернення: 05.11.2025).

4. Академія української преси. Програми з медіаосвіти. URL : https://www.aup.com.ua (дата звернення: 05.11.2025).

5. Лабіринт медіаграмотності «НЕ ВІРРР – ПЕРЕВІРРР». URL : https://www.medialabirynt.in.ua (дата звернення: 05.11.2025).

Тетяна Гиріна,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
завідувачка кафедри соціальних комунікацій,
словесності та культури,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

РОЛЬ ЖУРНАЛІСТА У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ: ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ТА ФОРМАТІВ ПОДАЧІ МАТЕРІАЛУ

Актуальність теми дослідження зумовлена кардинальними трансформаціями українського суспільства в умовах воєнного стану та повномасштабної інформаційної війни. Сьогодні, як ніколи, зростає значущість правової культури громадян, особливо молоді, яка є не лише майбутнім нації, але й найактивнішою аудиторією в цифровому медіапросторі. Низький рівень правової обізнаності може зробити молодих людей вразливими до дезінформації, маніпуляцій та ворожих інформаційно-психологічних операцій. Водночас саме молоде покоління, що виросло в епоху цифрових технологій, потребує нових підходів до комунікації, зокрема у сфері права.

Сучасні дослідження підкреслюють, що традиційні методи правової освіти послаблюють свою ефективність. Як зазначають науковці, молодь дедалі рідше звертається до офіційних джерел та класичних медіа, натомість віддають перевагу соціальним мережам, блогам та подкастам [1, с. 17–24]. Це створює унікальний виклик і водночас відкриває нові можливості для журналістів. Саме вони можуть стати ключовими медіаторами між складною юридичною системою та молодою аудиторією, перекладаючи “мову закону” на мову, зрозумілу для покоління TikTok та Instagram. Таким чином, дослідження ролі журналіста у формуванні правової культури молоді, а також аналіз мовних особливостей та ефективних форматів подачі матеріалу, є надзвичайно актуальним завданням, що лежить на перетині юриспруденції, медіакомунікацій та соціальної психології.

Незважаючи на наявність значної кількості праць, присвячених окремим аспектам правової журналістики та цифрових медіа, бракує комплексних досліджень, які б системно аналізували специфіку мови та форматів, спрямованих саме на молодіжну аудиторію у контексті правової просвіти. Формування правової культури молоді засобами журналістики – це складний, багатоаспектний процес, успіх якого залежить від двох ключових факторів: *мови та формату подачі інформації.*

Традиційна мова юриспруденції, перенасичена термінами, канцеляризмами та складними синтаксичними конструкціями, є головним бар’єром на шляху до її розуміння масовою, а тим більше молодою, аудиторією. Тому завдання журналіста полягає

у тому. щоб виступити "перекладачем", адаптуючи юридичний контент без втрати його суті. Для цього доцільно використовувати такі прийоми, як принцип простої мови, сторітелінгу, адаптації лексики та стилістики. Принцип "простої мови" передбачає використання простої лексики, коротких речень та чіткої структури тексту, що є ключовим для створення зрозумілого контенту. Таким чином інформація стає доступнішою, як наслідок підвищується довіра до джерела інформації, емпатія та загалом розуміння. З іншого боку варто зважати на те, що надмірне спрощення може призвести до викривлення юридичних норм. У цьому контексті. завданням журналіста є віднаходження балансу між простотою та точністю, пояснювати складні терміни, а не ігнорувати їх. Замість сухого переліку статей законів, значно ефективніше розкрити їх через історію. Використання реальних образів, життєвих ситуацій (наприклад, "Що робити, якщо вас зупинила поліція?", "Як захистити свої права споживача при онлайн-покупках?") дозволяє молоді приміряти правову норму на себе, зрозуміти її практичне застосування. Історії викликають емоційний відгук, що сприяє кращому запам'ятовуванню інформації. Журналіст повинен говорити з аудиторією "однією мовою", не повчати та не бути зверхнім, тому варто використовувати живу, динамічну мову, доречний гумор, риторичні запитання, що спонукають до діалогу. Важливо аналізувати мовні маркери, що викликають довіру у молоді, а це, як правило, щирість, відкритість, готовність визнавати власні помилки.

Важливе значення мають і формати представлення інформації, оскільки сучасна молодь існує у мультимедійному середовищі, тому текстовий формат, хоч і залишається важливим, вже не є єдиним чи найефективнішим. Журналісти мають опановувати нові формати, що відповідають трендам медіаспоживання. Серед таких короткі відео (TikTok, Reels), які дозволяють за 60–90 секунд пояснити складну правову норму, дати корисну пораду чи спростувати юридичний міф. Успіх таких відео залежить від динамічного монтажу, використання трендової музики, візуальних елементів (титри, інфографіка) та харизми автора. Прикладом успішної реалізації є TikTok-канали адвокатів, які в доступній формі роз'яснюють актуальні правові питання. Подкасти обумовлюють глибокий аналіз складних тем, на який не вистачає часу у коротких відео. Перевагою подкастів є можливість слухати їх у фоновому режимі під час прогулянки, поїздки в транспорті, що зручно для активної та непосидючої молоді. Успішними є формати інтерв'ю з експертами, обговорення резонансних справ, аналіз законодавчих змін. Ще один потужний інструмент для пояснення складних юридичних процесів – візуалізація даних. Інфографіка, що покроково ілюструє, наприклад, процедуру реєстрації ФОП чи отримання спадщини, сприймається значно легше, ніж суцільний текст. Інтерактивні елементи (тести, опитування, калькулятори) залучають аудиторію до взаємодії, перетворюючи пасивного споживача інформації на активного учасника. Використання ігрових елементів (квізи, симулятори, віртуальні квести) може перетворити не динамічне вивчення законів на захопливий процес. Наприклад,

гра-симулятор судового засідання чи квест, де гравець має захистити свої права в певній ситуації, сприяє не лише засвоєнню знань, але й формуванню практичних навичок.

Прикладами успішних українських медіапроєктів, що працюють з правовою тематикою для молоді, є YouTube-канал "Клятий раціоналіст", де в доступній формі спростовуються у тому числі юридичні міфи [2], або подкаст "Просто юридично | Ukrainian Law at Ease" від "Радіо NV" [3]. Ці проєкти демонструють, що говорити про право можна цікаво, зрозуміло.

Отже, роль журналіста у формуванні правової культури молоді в сучасній Україні є надзвичайно важливою. Правова журналістика вимагає глибоких знань, тому редакціям варто заохочувати журналістів до підвищення кваліфікації у сфері права, організовувати тренінги та консультації з юристами. Адаптувати мову, а не лише спрощувати. Оскільки замість механічного спрощення, можна працювати над створенням живого, діалогічного стилю, використовуючи сторітелінг та сучасну лексику. Позитивно сприймає молодіжна аудиторія і експерименти з форматами, зокрема з використанням нових медіаплатформ та форматів (TikTok, подкасти, гейміфікація), які є популярними серед молоді. Ефективною та запам'ятовуваною є залучення до створення контенту юристів, адвокатів, правозахисників, що дозволяє забезпечувати високу точність та експертність матеріалів. Важливо не лише транслювати інформацію, але й будувати спільноту навколо свого медіа. Це можна робити через обговорення в коментарях, проведення прямих ефірів із відповідями на запитання, організацію онлайн- та офлайн-заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гиріна Т. С. Сприйнятливість українцями журналістських розслідувань: осмислення результатів емпіричного дослідження. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації.* 2024. № 2 (57). С. 17–24.

2. Клятий раціоналіст / Youtube. 2025. URL : https://www.youtube.com/results?search_query=%D0%9A%D0%BB%D1%8F%D1%82%D0%B8%D0%B9+%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82

3. Просто юридично / Ukrainian Law at Ease. Радіо NV. 2025. URL : https://podcasts.nv.ua/podcast/193-prosto-yurydychno.html

Ігор Дармостук,
асистент кафедри онлайн-медіа
Навчально-наукового інституту журналістики,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

КОМУНІКАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ОРГАНАМИ ВЛАДИ В УМОВАХ ВІЙНИ: КЕЙС ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКРАДИ

Доповідь присвячена аналізу комунікаційної практики Харківської міської ради у сфері публічних закупівель під час повномасштабної війни. Метою є з'ясування характеру, тематичних пріоритетів та ступеня прозорості офіційної інформаційної політики щодо закупівель на основі контент-аналізу новинних повідомлень офіційного вебсайту міськради. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечення прозорості та громадського контролю за використанням бюджетних коштів в умовах воєнного стану та масштабного відновлення, в чому комунікація відіграє ключову роль [1, с. 260].

У науковому дискурсі тема публічних закупівель як складової публічної комунікації поступово виходить за межі виключно економічної чи юридичної проблематики [3] та набуває ознак соціокомунікаційного феномену. Впровадження електронних систем, як-от «Prozorro», визнається технологізацією у сфері державних закупівель, що створює інфраструктуру для прозорості [2, с. 16]. При цьому наявність інфраструктури відкритих даних потребує розширення професійних компетентностей журналістів для досягнення ефекту прозорості [4, p. 270; 5, с. 1175] і покращення інформування суспільства. Дослідження регіональних онлайн-медіа засвідчують, що закупівлі є окремою категорією контент-аналізу та ключовою темою для висвітлення діяльності місцевої влади [6]. В умовах медіатизації публічного управління комунікація влади стає більш реактивною, а її відповідь на суспільні виклики та медійне висвітлення може бути проаналізована в рамках концепцій «інституційної» та «адміністративної» відповіді, що дозволяє виміряти ефективність інформування про розпорядження бюджетними коштами [7; 8]. Трансформація комунікаційних практик у сфері закупівель, особливо в контексті глобальних та національних криз, є предметом ґрунтовного розгляду в спеціалізованих наукових збірниках [1].

Емпіричну базу дослідження становлять 196 новинних повідомлень, знайдених за пошуковим словом «тендер» на офіційному вебсайті Харківської міської ради [9]. Період аналізу (лютий 2022 року – вересень 2025 року) обраний для охоплення повного циклу комунікаційної адаптації: від початку повномасштабного вторгнення до фази відновлення.

Проведений якісний контент-аналіз ґрунтувався на систематичній підбірці з 22 новинних повідомлень-сніпетів, відібраних рівномірно з усієї генеральної сукупності (196 повідомлень) для забезпечення хронологічної репрезентативності (охоплення подій 2022–2025 років) та формування класифікаційних кодів. Одиницями аналізу сніпетів стали заголовки, дати та короткі описи новин. Кількісний аналіз охоплював всю вибірку (196 повідомлень).

Аналіз вибірки публікацій, знайдених за ключовим словом «тендер» [9], засвідчує, що комунікація Харківської міської ради у сфері закупівель є системною, але керованою та сфокусованою на проактивних наративах, що відповідає тенденціям висвітлення регіональних пріоритетів у медіапросторі [6]. Загальна кількість знайдених повідомлень (196) за період повномасштабної війни вказує на те, що тема закупівель активно присутня у публічному просторі міста.

Тематична спрямованість публікацій переважно зосереджена на інфраструктурних проєктах та відновленні. Серед ключових тем виділяються: транспорт та житлово-комунальне господарство, а згодом – безпека та адаптація до умов війни (будівництво підземних шкіл та безпечних просторів). Це свідчить про намагання міської влади використовувати тему закупівель для демонстрації стійкості та стратегічного розвитку міста.

Тональність та персоналізація повідомлень стабільно позитивно-нейтральна, підкреслюючи ефективність та рішучість міського голови Ігоря Терехова. Більшість ключових повідомлень подаються від його імені, що персоналізує відповідальність та успіх комунікаційної політики.

Комунікація критичних аспектів є вибірковою та оформлена як внутрішня самокорекція або адміністративна відповідь [7]. Міська рада публікує повідомлення про: проведення фінансового аудиту всіх закупівель (18.07.2023), скасування «усіх необов'язкових тендерів» (22.07.2023) та конкретних тендерів ЖКГ (27.07.2023). Ці новини демонструють проактивну реакцію на потенційні корупційні ризики. Однак, у проаналізованих новинах відсутні посилання на результати перевірок чи конкретні суми зекономлених коштів. Новини містять згадки про початок тендерних процедур, але не надають ключової інформації для дієвого громадського контролю: суми контрактів, назви компаній-переможців чи прямих посилань на ProZorro. Це зводить комунікацію до інформування про наміри та дії міського керівництва, що не повністю реалізує потенціал прозорості [4].

Комунікація публічних закупівель Харківською міською радою в умовах війни є прикладом інституційної стійкості [8], оскільки ця тема активно використовується для демонстрації відновлення та стійкості міста. Однак на основі аналізу новинного контенту офіційного вебсайту, ця комунікація має ознаки контрольованої прозорості. Влада оперативно реагує на суспільний запит через публічне оголошення про скасування, аудит та підвищення порогу відкритості, що є елементом інституційної відповіді [7]. При цьому

збереження структурних обмежень у деталізації процесів (відсутність посилань на тендерну документацію, суми та переможців) свідчить про неповну реалізацію потенціалу публічної комунікації як механізму дієвого громадського контролю в умовах надзвичайного стану [1]. Для підвищення прозорості комунікація має бути доповнена підзвітною аналітикою, пояснювальним контентом та відкритим діалогом із громадою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Медіатизація публічних закупівель в Україні : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., 23 трав. 2025 р. / наук. ред. : Т. Гиріна, Н. Мошенець. Ломжа – Ірпінь, 2025. 415 с.

2. Балан А. А., Буковський Д. А. Електронна система «Prozorro» як революція в системі публічних закупівель в Україні. *Економіка: реалії часу.* 2021. № 4 (56). С. 16–21. DOI 10.15276/ETR.04.2021.2

3. Дармостук І. В. Динаміка висвітлення публічних закупівель в Україні: контент-аналіз порталу Dozorro у 2022–2025 роках. *Держава та регіони.* 2025. № 2 (62). С. 31–36. DOI 10.32840/cpu2219-8741/2025.2(62).5

4. Camaj L., Martin J., Lanosga G. The Impact of Public Transparency Infrastructure on Data Journalism: A Comparative Analysis between Information-Rich and Information-Poor Countries. *Digital Journalism.* 2025. Vol. 13, no. 2. P. 268–287. DOI 10.1080/21670811.2022.2077786

5. Majeed M. T., Malik A. Does E-government Stimulate Press Freedom to Curb Corruption? A Cross-Country Study. *Pakistan Journal of Social Sciences.* 2016. Vol. 36, no. 2. P. 1173–1183.

6. Кримінал популярніший за велику війну – тематичні пріоритети регіональних видань у вересні 2023 / Інститут демократії імені Пилипа Орлика. 2023. URL : https://idpo.org.ua/reports/5599-kriminal-populyarnishij-za-veliku-vijnu-tematichni-prioriteti-regionalnix-vidan-u-veresni-2023.html (дата звернення: 01.11.2025).

7. Дармостук І. В. Журналістські розслідування як каталізатор адміністративної відповіді в Україні: кейс-аналіз взаємодії медіа та влади у 2024 році. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2025. Т. 36 (75), № 4, ч. 2. С. 203–211. DOI : https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.2/32

8. Дармостук І. Інституційна відповідь на журналістські розслідування: аналіз дієвості за кейсами 2025 року. *Образ.* 2025. Вип. 2 (48). С. 93–106. DOI 10.21272/Obraz.2025.2(48)-93-106

9. Харківська міська рада / Офіційний вебсайт. URL : https://www.city.kharkov.ua/ (дата звернення: 01.11.2025).

Інна Зайцева,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій,
словесності та культури,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ДОБИ: ПРОБЛЕМИ, ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ

Масова комунікація за останні десятиліття зазнала значних змін. Традиційні медіа, такі як телебачення, радіо та друкована преса, поступилися місцем цифровим платформам, які активно формують інформаційний простір. Соціальні мережі, блоги та онлайн-платформи відкрили нові можливості для поширення інформації, змінивши як форми комунікації, так і її вплив на аудиторію.

Перехід від традиційних до цифрових медіа зумовив не лише технологічну революцію, але й змінив роль аудиторії. Якщо раніше аудиторія була пасивним споживачем інформації, то зараз вона виступає активним учасником комунікаційного процесу. На часі соціальні мережі стали платформою, де кожен користувач може виступати як споживачем, так і виробником контенту, руйнуючи монополію традиційних ЗМІ на поширення інформації.

Соціальні мережі, такі як Facebook, Instagram, YouTube та TikTok, значно впливають на спосіб отримання і сприйняття інформації. Алгоритми платформ створюють «інформаційні бульбашки», які формують суб'єктивну реальність кожного користувача. Це явище виникає, коли алгоритми платформ, підбирають контент на основі попередньої активності користувача. В результаті людина бачить лише ті новини, які відповідають її поглядам, інтересам або переконанням, залишаючись ізольованою від альтернативних точок зору, що знижує рівень її критичного мислення. «Людям в інформбульбашці стає важче приймати протилежні точки зору. Нам важко погодитися з тим, з чим не згодні. Перша реакція – захист своєї точки зору. Така інформізоляція підсилює наше незнання стосовно певних речей, процесів, подій та поглядів. Вона може стати причиною розколу суспільства, навіть, укріпленню екстремістських поглядів», – зазначає О. Цехановська, голова групи з аналізу гібридних загроз Українського кризового медіацентру [5], що може стати причиною соціальних конфліктів і непорозумінь.

Варто також зазначити, що персоналізовані стрічки зміщують акцент із об’єктивності інформації на її популярність. Люди часто сприймають контент, що з'являється в їхній стрічці, як перевірений і достовірний, не аналізуючи його джерела. Персоналізовані

стрічки новин у цифрових медіа мають як переваги, так і недоліки. З одного боку, вони створюють комфортне середовище для користувача, але з іншого – обмежують доступ до різноманітної інформації та сприяють поляризації суспільства. «Поляризація є одночасно станом і процесом тяжіння політичних позицій до екстремальних полюсів, що проявляється у взаємному віддаленні людей протилежних поглядів та призводить до посилення відчуття напруги в суспільстві, знижує рівень довіри громадян не лише до влади, але і один до одного» – зазначає членкиня Асоціації політичних психологів України С. Ядзвінська [6].

На часі соціальні мережі також стали потужним інструментом для політичних і соціальних кампаній. Вони здатні мобілізувати громади, поширювати важливі меседжі, але водночас часто використовуються для маніпуляцій і поширення дезінформації. Фейкові новини є однією з головних проблем цифрової епохи. Фактично це є цілеспрямована дезінформація, яка формує в населення викривлену картину реальності та відповідну реакцію. «Механізм її поширення здебільшого заснований на поєднанні свідомо неправдивої інформації, що міститься у фейковому повідомленні (вона справляє сильний емоційний вплив на людину завдяки ефекту «емоційного зараження») та потребі на піку емоційного збудження негайно поділитись резонансною новиною зі своїми контактами з ближнього кола спілкування. Опинившись під сильним емоційним впливом від фейку, людина починає вже сама виступати в ролі ретранслятора, внаслідок чого поширення фейкової новини та супутнього їй емоційного сплеску стрімко наростає в суспільстві [4, с. 98.].

Саме поширення соціальних мереж, блогів і цифрових платформ сприяло набуттю дезінформацією безпрецедентного масштабу, що суттєво позначилося на рівні довіри до інформації в суспільстві. Цифрові медіа відіграють у цьому процесі ключову роль, адже вони дають змогу миттєво поширювати контент.

Алгоритми, які стимулюють популярний контент, сприяють швидкому поширенню фейкової інформації, незалежно від її достовірності. Крім того, персоналізовані алгоритми формують інформаційні "бульбашки", у межах яких користувачі отримують лише ті дані, що підтверджують їхні переконання. Це створює сприятливе середовище для дезінформації, оскільки люди рідше ставлять під сумнів інформацію, яка відповідає їхнім очікуванням.

До того ж, в інтернеті кожен може створити сайт чи акаунт для поширення будь-якої інформації, навіть неправдивої. Фейкові новини суттєво підривають суспільну довіру до медіа та інформації загалом, змушуючи людей сумніватися навіть у перевірених джерелах через загальну невизначеність інформаційного простору.

Сьогодні Україна активно розвиває ініціативи з протидії фейкам. Організації, такі як «StopFake» та Інститут медіаосвіти, проводять тренінги й інформаційні кампанії, навчаючи аудиторію критично оцінювати інформацію. Наприклад, платформи «VoxCheck» та «По той бік новин» займаються перевіркою фактів і викриттям дезінформації.

На державному рівні розглядаються механізми боротьби з фейками, хоча це питання викликає чимало дискусій щодо свободи слова. Отже, фейкові новини – це не лише технологічний, а й соціальний виклик. Цифрові медіа значно прискорили їхнє поширення, але водночас можуть бути потужним інструментом боротьби з ними.

У контексті заявленої теми варто звернути увагу на блоги як інструмент незалежної журналістики, адже саме персоналізовані платформи змінили сучасне уявлення про авторитетність джерел інформації. Якщо традиційні ЗМІ, зазвичай, асоціюються з корпоративною відповідальністю, то блоги дають змогу журналістам і активістам висловлювати незалежну думку. Водночас цей вільний жанр спокушає до маніпуляцій: під виглядом блогів нерідко поширюється прихована реклама, політична агітація, пропаганда, а також лобістські та іміджеві матеріали – як позитивні, так і негативні [1].

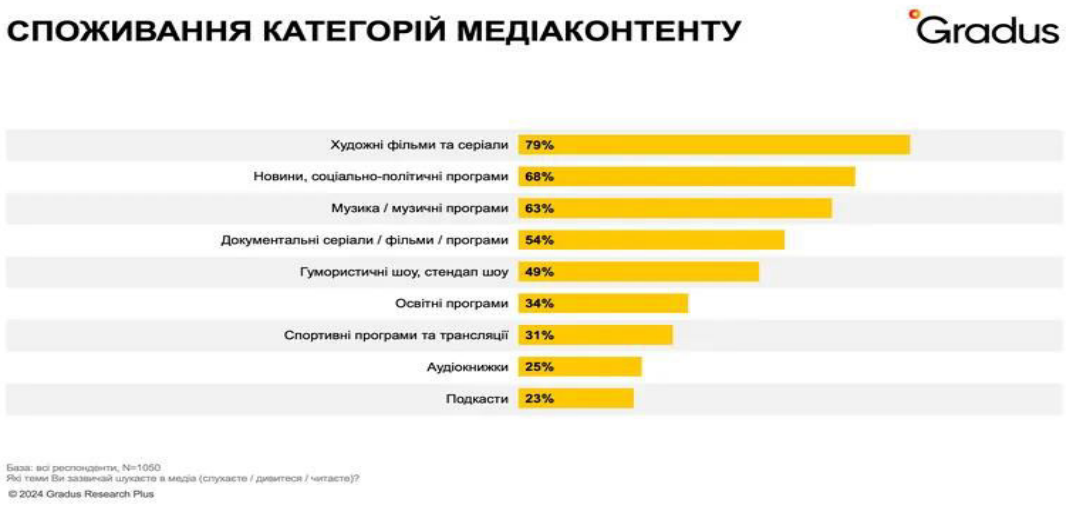
Попри це, блоги та альтернативні медіа стали важливим інструментом громадянської журналістики, яка часто висвітлює події й теми, що залишаються поза увагою мейнстрімних ЗМІ і відіграють важливу роль у сучасному інформаційному просторі. Особливо це помітно в умовах зростаючої популярності цифрових платформ і месенджерів, які дедалі частіше замінюють традиційні медіа.

Зокрема, дослідження Gradus Research показало, що Telegram утримує першість серед месенджерів в Україні – ним користуються 90 % населення.

Попри заборони для держслужбовців та військових, Telegram залишається ключовим інструментом для отримання інформації. За ним й дуть Viber (77 %) і Facebook Messenger (51 %), тоді як частка користувачів WhatsApp зросла до 30 % за останній рік.

Facebook, Instagram та TikTok стали лідерами серед соціальних мереж. За тиждень 72 % опитаних користувалися Facebook, а 61 % – Instagram. Ці платформи є важливими не лише для отримання новин, а й для соціальної взаємодії та розваг. Художні фільми та серіали приваблюють 79 % опитаних, залишаючи позаду новини (68 %) і музичні програми (63 %). Відеоплатформи, як-от YouTube, займають значне місце у медіаспоживанні, особливо серед молоді.

«*Люди все частіше шукають відпочинок та відволікання, а не оновлення новин у режимі реального часу. Це відображає загальну втому від війни та тривалих новинних циклів*», – пояснюють аналітики.

Стрімінгові платформи, такі як YouTube Music (45 %) та Spotify (15 %), активно входять у повсякденне життя українців.

Є. Близнюк, соціологиня і засновниця Gradus Research, зазначила: "Популярність цифрових платформ вказує на глобальні тренди, особливо серед молоді. Це формує нові звички споживання контенту та змінює медіапростір в Україні" (дослідження проводилося методом анкетування у мобільному додатку Gradus. Участь взяли 1050 респондентів із міст понад 50 тисяч мешканців у віці 18–60 років) [3].

Однак варто зазначити, що розширюючи інформаційне поле, відкриваючи доступ до різноманітного контенту, онлайн-платформи також породжують нові виклики: користувачі все частіше стикаються з проблемою «інформаційного перенасичення», коли надмірна кількість даних ускладнює їх критичну оцінку, зростає загроза дезінформації, що поширюється через онлайн-платформи. Тому важливу роль у цьому контексті відіграє підвищення медіаграмотності: програми від громадських організацій та освітніх установ, які вчать громадян критично ставитися до інформації та аналізувати джерела. На часі ГО «Детектор медіа» і Spinus Agency у співпраці з ЮНЕСКО проводять кампанію «Медіаграмотність – це свобода», яка має на меті підвищити рівень медійної та інформаційної грамотності серед українців і акцентувати увагу на важливості критичного мислення та навичках протидії дезінформації у воєнний час. «Для нас ця робота є надзвичайно важливою під час війни, коли українці активно користуються соцмережами для отримання інформації та стикаються з необхідністю відрізняти правдиву інформацію від хибної, зокрема створеної за допомогою ШІ», – підкреслила К'яра Децці Бардескі, голова Бюро ЮНЕСКО в Україні [4].

Отже, трансформація масової комунікації в цифрову епоху відкрила нові можливості для взаємодії, але водночас створила низку викликів. Соціальні мережі, блоги

та онлайн-платформи стали не лише джерелом інформації, але й полем для боротьби за увагу аудиторії. В умовах сучасних реалій надзвичайно важливо розвивати критичне мислення, фактчекінг, підвищувати рівень медіаграмотності, заохочувати різноманітність інформаційного споживання, регулювати роботу цифрових платформ та усвідомлювати власну роль у поширенні інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баркар Д. Блоги в онлайн-медіа. Де межа між вільним жанром та неякісним медіапродуктом? 2023. URL : https://imi.org.ua/monitorings/blogy-v-onlajn-media-de-mezha-mizh-vilnym-zhanrom-ta-neyakisnym-mediaproduktom-i56570
2. Барлескі К. Д. Медіаграмотність – це свобода: В Україні запустили комунікаційну кампанію з протидії дезінформації / Детектор медіа. 2024. URL : https://detector.media/infospace/article/234946/2024-11-21-mediagramotnist-tse-svoboda-v-ukraini-zapustyly-komunikatsiynu-kampaniyu-z-protydii-dezinformatsii/
3. Близнюк Є. Які платформи обирають українці – дослідження. 2024. URL : https://vsviti.com.ua/news/163722
4. Глущук Є. Фейки як інструмент тиску в умовах війни: специфіка застосування та сприйняття. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.* 2023. Вип. 67. С. 96–107.
5. Цехановська О. У чому небезпека «інформаційної бульбашки» та як комфортно із неї вийти? 2022. URL : https://hromadske.radio/podcasts/myslennia-bazova-funktsiia/1065085
6. Ядзвінська С. Поляризація суспільства у соцмережах: ризики і небезпеки, пошуки порозуміння. 2021. URL : https://appu.com.ua/%D0%B7%D0%B0%D0%BC%D1%96%D1%82%D0%BA%D0%B0/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%

Наталія Зикун,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
декан факультету соціально-гуманітарних технологій,
спорту та реабілітації,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ВІДПОВІДАЛЬНА ЖУРНАЛІСТИКА ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ СУСПІЛЬСТВА: ФУНКЦІОНАЛЬНА ПЕРЕОРІЄНТАЦІЯ

Російсько-українська війна стала каталізатором масштабних трансформацій у всіх сферах суспільного життя, зокрема в інформаційно-комунікаційній. Особливо відчутними ці зміни є в журналістиці, яка в умовах воєнного стану зазнала функціональної переорієнтації. Війна зумовила перехід медіа від переважно інформаційної ролі до виконання координувальних, просвітницьких і психосоціально-підтримувальних функцій, спрямованих на забезпечення безпеки, консолідацію суспільства та мобілізацію його ресурсів.

«Традиційна роль «гарної» роботи журналіста, – вказували медіаексперти, – полягає в наданні громадськості можливостей приймати усвідомлені рішення» [1, с. 11]. В умовах же війни журналістика постає не лише як професійна діяльність, а й як етична й громадянська практика, що безпосередньо впливає на стійкість суспільства. Дослідження міжнародних організацій (ЮНЕСКО, OSCE (Організація з безпеки і співробітництва в Європі), міжнародна організація «Репортери без кордонів» (RSF)) засвідчують, що відповідальна журналістика, яка ґрунтується на фактах, етичних стандартах і гуманістичних принципах, виконує роль «інфраструктури довіри» в часи криз. Український досвід, представлений у звітах 2023–2024 рр., надійно підтверджує, що журналісти не лише інформують, а й стають посередниками соціальної підтримки, протидії дезінформації та формування колективної витривалості [8]. Журналісти, які працюють в умовах війни, не просто репортери. Вони частково «перша лінія» інформаційної та психологічної підтримки суспільства. Професійна стійкість самих медіа впливає на якість журналістики і, відповідно, на суспільну довіру та здатність спільноти протистояти кризам. На це вказує й Е. Фрей, доводячи, що професійна стійкість журналістів є передумовою стійкості суспільства загалом, адже психологічна й етична підготовка медійників визначає якість публічного дискурсу. За результатами емпіричного дослідження вона доходить висновку, що журналісти, набувши досвіду роботи в таких умовах, навчилися ставити пріоритет на своїх інтерв'юйованих замість термінового публікування найефектніших історій; відкладають інтерв'ю з людьми з ознаками гострого стресу, щоб не травмувати їх ще більше; демонструють

повагу до людей, з якими вони працюють, що є важливим атрибутом професійної відповідальної журналістики [5].

Українська журналістика воєнного часу свідчить і про нове прочитання й тлумачення журналістських стандартів, які в своїй сукупності залишаються, проте, незмінними. Необхідність медійників відповідати на сучасні кризові й воєнні виклики формують нову модель «журналістики спільної відповідальності». Про це, узагальнюючи приклади транснаціональної співпраці, механізми моральної й професійної підтримки, вплив медійних практик в Грузії (мережі підтримки, спільні проєкти, прес-ініціативи) на інформаційну стійкість суспільства під час війни говорить М. Герсамія [7]. На початковому етапі повномасштабного вторгнення (лютий-березень 2022 р.) грузинські медіа демонстрували широку та комплексну підтримку України, інтегруючи індикатори солідарності у щоденні ефіри та адаптуючи їх під різні телевізійні формати.

Медіаландшафт України зазнав глибоких трансформацій унаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації: журналісти опинилися й досі перебувають під постійною загрозою, значна частина медіаінфраструктури була зруйнована, а рекламний ринок і фінансові надходження медіа суттєво скоротилися. Та, попри це, як відзначається у звіті «Репортерів без кордонів (RSF) «Від стійкості до відновлення: забезпечення майбутнього українських медіа» (жовтень, 2024), українські медіа продемонстрували значну стійкість: Україна в 2024 р. піднялася на 61 місце із 180 країн у Індексі свободи преси RSF [6].

Можемо констатувати розширення впродовж воєнного часу функцій української журналістики, або, коректніше сказати – завдань. Роль медіа зміщується від виключно «повідомляти факти» до функції сервісу, координатора й суспільного гравця. Це простежується у практиці провідних українських видань (наприклад, The Kyiv Independent, Texty.org.ua, Громадське радіо, Суспільне, Рубрика, StopFake, інші).

Окреслимо ключові, на нашу думку, завдання медіа в умовах війни:

1) забезпечення інформаційної життєздатності, що полягає в оперативному інформуванні широкої громадськості, особливо в регіонах, що перебувають під загрозою, про небезпеку (сирени, евакуація, логістика) стало базовою функцією, іноді важливішою за класичну «нейтральну» новинну подачу. Швидкі і коректні верифіковані медійні повідомлення зменшують інформаційну паніку й дезорієнтування, підвищують колективну здатність до виживання та відновлення;

2) виразною стає функція координаційно-сервісна – медіа стають платформами для волонтерства, гуманітарних зборів, карт евакуації тощо. Наприклад, за даними моніторингу Чернівецької області, у медіапросторі важливе місце відводиться інформації про колективні й індивідуальні ініціативи, спрямовані на допомогу військовим (від громад, окремих громадян, у тому числі дітей), благодійні ярмарки тощо [3, с. 27];

3) завдання психосоціальної підтримки та забезпечення наративної стійкості через публікування історій опору, «місцеві голоси», матеріали про травму й відновлення, що підсилюють колективну стійкість. У воєнний час журналістика фактично виходить за межі професії, вона стає моральною практикою, що підтримує довіру, солідарність і психологічну витривалість, формує суспільну резильєнтність. Український досвід підтверджує, що у часи війни місцеві медіа часто ближчі до аудиторії, мають більший вплив на довіру і стійкість громади. Нині можна констатувати, що основний фокус і вплив на аудиторію мають телеграм-канали та мікромедіа [3, с. 19]. Л. Соломенко досліджує новий вид неіституціалізованого медіа, породженого умовами воєнного часу, – мікромедіа м. Запоріжжя "Яктитам?". Вона доводить, що мікромедіа виконують важливу роль інформування, поширюючи інформацію й підтримуючи комунікацію, та слугують інструментом самоорганізації й самоврядування спільноти користувачів, допомагають мобілізуватися у критичній ситуації [2]. Тобто формується роль журналістики громади як елемент відповідальної практики – коли медіа не просто повідомляє новини, а «служить» громаді;

4) актуалізувалося завдання адвокації й контролю: деякі українські медіа поєднують журналістику з роллю суспільного контролю над владою і військовими, що забезпечує їхню підзвітність громаді, зростання довіри й попередження зловживання ресурсами. Це вимагає високих етичних стандартів та прозорості, а ретальна перевірка фактів і гуманістичний підхід виступають противагою дезінформації та маніпуляціям.

Проте не можна сказати, що такі зміни функціональної конфігурації медіа є абсолютно новими й виникають виключно в сфері української журналістики. Аналогічні практики фіксуються в так званих «суспільствах із конфліктами» – не лише у зонах відкритого насильства, але й у традиційно стабільних, проте все більш поляризованих демократіях. Автори [9] аналізують, як змінюються відносини між журналістами, джерелами, аудиторіями й громадськістю під впливом технологічних, соціально-політичних та економічних трансформацій (відповідальність журналістики, довіру до медіа, суспільну службу медіа, виклики дезінформації, «громадянську журналістику», зростання ваги місцевих новин – а відтак – і локальних та гіперлокальних медіа, нові ролі аудиторії). Це дає розуміння того, як поняття «відповідальності» журналістики трансформується в умовах конфліктів, криз або суспільної диференціації; показує зв'язок між журналістикою, довірою й суспільною стійкістю у ширшому сенсі – не лише в зоні війни, але й в умовах ідеологічних/політичних розколів. Відповідальна журналістика стає стратегічним ресурсом демократії. Її розвиток є передумовою відновлення комунікативної стабільності, довіри та моральної єдності – цих основ демократичного суспільства під час і після війни. Репортажі про відбудову, ресурси і практики життєстійкості формують колективні сценарії відновлення.

Е. Фрей говорить, що медіадіяльність в кризових умовах потребує постійної роботи над собою і визнає, що краще підготовлені журналісти мають більше шансів бути стійкими [5]. Українські авторки С. Фіялка і З. Корнєва стверджують, що війна має значний вплив на журналістську освіту й створює як виклики, так і можливості для оновлення освітніх програм. Освіта журналістів у таких умовах має бути більш гнучкою, адаптованою до екстремальних реалій, із чітким акцентом на етику, цифрову компетентність, психологічну стійкість. Формування журналістів, здатних працювати відповідально в умовах війни, – це фундамент для того, щоб журналістика могла бути чинником стійкості суспільства [4]. Адже журналісти не просто передають інформацію, а діють у кризових умовах, де від їхньої підготовки, етики й стійкості залежить довіра аудиторії і комунікативна стійкість суспільства.

Таким чином, відповідальна журналістика в умовах війни – це не лише дотримання професійних стандартів, а й форма соціальної дії, що забезпечує комунікативну стабільність, підтримує довіру, солідарність і психологічну витривалість громадян, цілісність спільноти. Вона виступає стратегічним ресурсом демократії, який забезпечує суспільну стійкість під час і після війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації : посібник рекомендацій для працівників ЗМІ. Київ : Компанія ВАІТЕ, 2016. 118 с.

2. Соломенко Л. І. Комунікаційні стратегії онлайн-медіа та практики їх користувачів в особливих умовах : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. наук із соц. ком. Київ, 2024. 20 с.

3. Стійкість та згуртованість українського суспільства під час війни. Періодичний звіт на основі моніторингових матеріалів з обраних регіонів України. Випуск 9. Жовтень – грудень 2023 року / Український незалежний центр політичних досліджень. Київ. 2024. 36 с. Травень.

4. Fiialka S., Kornieva Z. Journalism Education in times of War: new challenges and adaptation strategies. URL : https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1460105.pdf?utm_source=chatgpt.com

5. Frey E. Preparing for Risks and Building Resilience. *Journalism Studies.* Volume 24, 2023. Issue 7 : Safety of journalists: Risks, Resistance, Resilience. URL : https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/1461670X.2023.2173962?needAccess=true

6. From Resilience to Recovery: Securing the Future of Ukrainian media – Reporters Without Borders / RSF (жовтень, 2024). URL : https://rsf.org/sites/default/files/medias/file/2024/10/Rapport%20Ukraine%20October%202024.pdf?utm_source=chatgpt.com

7. Gersamia M. et al. Russia's War in Ukraine and Media Solidarity (Case of Georgia). *Athens Journal of Mass Media and Communications.* 2024. Volume 10, Issue 1. Pp. 39–54. January. URL : https://www.athensjournals.gr/media/2024-10-1-3-Gersamia.pdf

8. Journalists in the midst of full-scale war – Report on Ukraine. An assessment based on UNESCO's Journalists' Safety Indicators. Dates of research: January-December 2022. 81 p. URL : https://ppl.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/journalists-in-the-midst-of-full-scale-war-%E2%80%94-report-on-ukraine-a5-.pdf

9. Responsible Journalism in Conflicted Societies: Trust and Public Service Across New and Old Divides. Edited By Jake Lynch, Charis Rice. URL : https://www.routledge.com/Responsible-Journalism-in-Conflicted-Societies-Trust-and-Public-Service-Across-New-and-Old-Divides/Lynch-Rice/p/book/9781032013305

Олена Калита,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій,
словесності та культури,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МЕДІА: ПОТЕНЦІАЛ, ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ

Штучний інтелект (далі – ШІ) стає все більш важливим інструментом у всі сферах суспільного життя, зокрема в медіаглузі. Зростаюча кількість інформації, потреба в її швидкому та ефективному аналізі зумовлює використання штучного інтелекту в медіа для забезпечення точнішого та швидшого аналізу новин, зрозуміння попередніх та прогнозування майбутніх тенденції розвитку, автоматизацію процесів видавництва та розповсюдження контенту, покращання сервісу та реклами [1]. Такі інструменти, як нейронні мережі та машинне навчання, можуть допомогти медіакомпаніям досягати глибшого розуміння потреб їхньої аудиторії. знаходити фальшиві новини, зокрема система аналізує текст новин, шукає факти, які можуть підтвердити або спростувати новину, та порівнює її з інформацією з інших джерел. Використання штучного інтелекту в медіа набуває особливої ваги для забезпечення конкурентоспроможності та ефективності роботи всієї галузі [2, с. 263].

Останнім часом дедалі більше досліджень присвячуються використанню штучного інтелекту в роботі з великими обсягами інформації, її аналізом та створенням новинних матеріалів (Я. Мажкова, О. Ситник, О. Козир). Виклики і загрози у застосуванні ШІ окреслено такими вченими, як М. Гуменюк, О. Скіцько, П. Складанний, Р. Ширшов. Рекомендації щодо обробки персональних даних з використанням алгоритмічних систем, зокрема, ChatGPT сформулювали О. Заярний, Ю. Деркаченко.

Широке використання інструментів ШІ в медіа має свої переваги, але разом з тим несе певні загрози і виклики, серед яких науковці виокремлюють поширення недостовірної інформації, несанкціоноване використання конфідеційної інформації і персональних даних, маніпулятивний вплив інструментів ШІ (аудіо, зображення, відеостимулятори) на поведінку людини, зокрема на її фізичне і психологічне здоров’я або фінансові інтереси [3; 4; 5].

30 листопада 2023 року Керівним комітетом з питань медіа та інформаційного суспільства (CDMSI) ухвалено Керівні принципи щодо відповідального використання ШІ в журналістиці, зокрема визначено, що система штучного інтелекту в журналістиці – це система, що безпосередньо використовується в бізнесі або практиці регулярного виробництва інформації про сучасний стан справ, що становлять суспільний інтерес, і

покладена в основу журналістських матеріалів. Журналістські системи штучного інтелекту – це не єдина технологія, а низка різних, часто взаємопов'язаних інструментів для автоматизації конкретних завдань. Рішення про застосування ШІ має бути не просто технологічним чи комерційним, а повинно відповідати місії медіа. Це рішення є редакційним, оскільки воно має вирішальне значення для реалізації редакційної місії та професійних цінностей медіа. Крім цього, в медіа має бути фахівець, який відповідає за впровадження та результати використання журналістського ШІ [6].

Важливими принципами відповідального використання ШІ визначено: відповідальне редакційне рішення; законність; регулярне проведення оцінки ризиків, пов'язаних з використанням систем ШІ; прозорість і зрозумілість; поінформованість аудиторії про використання ШІ та про природу поширеного контенту; чітке розмежування автентичного та згенерованого ШІ контенту тощо); конфіденційність і захист даних; різноманітність; фаховий людський контроль; відповідальність; адаптивність [7].

Виклики, які постають у сфері використання ШІ, зумовлюють необхідність розробки рекомендацій та настанов щодо формування етичної стратегії використання ШІ в медіа індустрії.

Комісією з журналістської етики розроблено рекомендації щодо використання штучного інтелекту для створення журналістських матеріалів, де зазначається, що існує небезпека витоку чутливих персональних даних під час діалогу журналіста та генеративної моделі. Журналісти не можуть знати, як обробляється їхній запит, хто має доступ до даних, які містяться в запиті, і як ці дані зберігатимуться в майбутньому. Тому Комісія не радить ділитися зі штучним інтелектом будь-якою інформацією, яка містить персональні дані [8].

Отже, штучний інтелект – це динамічна сфера з постійними інноваціями, яка має потужний потенціал, значний вплив на наше життя, тому розробка правових та етичних стандартів використання ШІ має важливе практичне значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мажкова Я. Медіа та штучний інтелект: Як українські медіа використовують штучний інтелект. 2024. 1 липня. URL : https://imi.org.ua/monitorings/ukrayinski-media-tashtuchnyj-intelekt-yak-redaktsiyi-zaluchayut-shidlya-stvorennya-kontentu-i62217

2. Ситник О. Проблематика впровадження штучного в сучасних ЗМІ та медіатехнологіях. *Український інформаційний простір.* 2023. № 2 (12). С. 252–265.

3. Document 32024R1689 Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689

4. Загрози та ризики використання штучного інтелекту / Скіцько О., Складанний П., Ширшов Р., Гуменюк М., Ворохоб М. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2023. № 2 (22). С. 6–18.

5. Козир О. О. Використання штучного інтелекту в медіа. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Том 1, № 91. URL : https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.49

6. Guidelines on the responsible implementation of artificial intelligence systems in journalism. URL : https://rm.coe.int/cdmsi-2023-014-guidelines-on-the-responsible-implementation-ofartific/1680adb4c6

7. Авдєєва Т., Андрієнко О., Дубно О. Рекомендації щодо відповідального використання ШІ в медіа. 2024. 11 грудня. URL : https://webportal.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/03_Avdyeyeva_Prezentatsiya_11.12_SHI-ta-media.pdf

8. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо використання штучного інтелекту для створення журналістських матеріалів. URL : https://cje.org.ua/statements/rekomendatsiikomisii-z-zhurnalistskoi-etyky-shchodo-vykorystannia-shtuchnoho-intelektu-dlia-stvorenniazhurnalistskykh-materialiv

Віталій Куценко,
здобувач вищої освіти,
КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник:
Анастасія Бессараб,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри психології та соціальної роботи,
КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради,
м. Запоріжжя, Україна

ЦИФРОВА КОМУНІКАЦІЯ ТА ПРОТИДІЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗ

У XXI столітті цифрова комунікація домінує як форма обміну інформацією в суспільстві. Соціальні мережі, онлайн-медіа та цифрові платформи забезпечують швидке поширення даних, що створює нові можливості для взаємодії, але й породжує серйозні ризики, пов'язані з маніпуляціями, фейками та інформаційними атаками. Особливо гостро ці проблеми проявляються в умовах кризових ситуацій: політичних, воєнних, соціальних чи гуманітарних [1].

Для кризового періоду характерні високий рівень емоційного напруження та дефіцит достовірної інформації, що створює сприятливе середовище для дезінформації. За визначенням Європейської служби зовнішніх дій, дезінформація – це «навмисне поширення неправдивої чи маніпулятивної інформації з метою впливу на громадську думку або завдання шкоди» [2]. Протидія цим процесам вимагає поєднання технологічних, комунікаційних і освітніх інструментів.

В умовах війни в Україні цифрова комунікація виконує подвійне завдання: забезпечення оперативного інформування населення та протидії інформаційним впливам з боку ворога. Ефективність державної комунікації значною мірою залежить від своєчасності, достовірності й прозорості повідомлень. Як слушно зауважує Г. Почепцов, «комунікація в кризу – це не лише передавання фактів, а й боротьба за довіру» [3, с. 84].

Одним із ключових напрямів цифрової протидії дезінформації є створення національних комунікаційних платформ та систем фактчекінгу. Прикладом є діяльність проєктів «StopFake», «По той бік новин», «ВоксCheck», які аналізують медіаконтент, перевіряють достовірність новин і викривають фейки, що поширюються в соціальних мережах [4]. Також важливу роль відіграють урядові ресурси, зокрема офіційні

телеграм-канали та платформи на кшталт «Єдиного порталу державних послуг "Дія"», які забезпечують достовірну комунікацію з громадянами навіть під час загроз і надзвичайних ситуацій [5].

Цифрові інструменти комунікації також використовують для формування інформаційної стійкості громадян. Сюди належать освітні ініціативи з медіаграмотності, такі як онлайн-курси Edera та проєкти Інтерньюз-Україна, спрямовані на навчання критичного мислення та навичок перевірки фактів [6]. Освітні кампанії на зразок «Медіаграмотність для всіх» сприяють поширенню культури відповідального споживання інформації серед різних груп населення.

Особливу увагу варто приділяти використанню соціальних мереж як інструменту як для поширення, так і для протидії дезінформації. Алгоритми Facebook, X (Twitter), Instagram, TikTok створюють інформаційні бульбашки, які підсилюють упередження користувачів, обмежуючи доступ до альтернативних точок зору [7]. Водночас ці платформи активно впроваджують механізми маркування недостовірного контенту, партнерство з фактчекерами та просування достовірних джерел.

Цифрова комунікація в умовах криз вимагає нової етики взаємодії – прозорості, оперативності, перевіреності фактів і відповідальності за поширену інформацію. У цьому контексті важливим є не лише розвиток державних і громадських ініціатив, а й підвищення цифрової компетентності населення. Саме поєднання технологічних рішень і свідомої поведінки користувачів формує основу для інформаційної безпеки держави.

Отже, ефективна цифрова комунікація є необхідним складником стійкості суспільства в умовах криз. Вона поєднує стратегічну державну політику, активність громадянського суспільства, інноваційні технології та освіту. В українських реаліях саме синергія цих елементів забезпечує здатність суспільства протистояти дезінформаційним впливам, зміцнюючи демократичну культуру й довіру як головну умову національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академія української преси. Програми з медіаосвіти. URL : https://www.aup.com.ua (дата звернення: 05.11.2025).

2. Дія. Єдиний портал державних послуг. URL : https://diia.gov.ua (дата звернення: 05.11.2025).

3. Інтерньюз-Україна. Освітні проєкти з медіаграмотності. URL : https://internews.ua (дата звернення: 05.11.2025).

4. Почепцов Г. Комунікація і влада: теорія комунікаційних технологій. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 312 с.

5. Edera. Онлайн-курс «Медіаграмотність для громадян». URL : https://edera.com (дата звернення: 05.11.2025).

6. StopFake.org. URL : https://www.stopfake.org (дата звернення: 05.11.2025).

7. Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford : Blackwell, 2010. 597 p.

8. European External Action Service. EEAS Special Report on Disinformation. URL : https://eeas.europa.eu (дата звернення: 05.11.2025).

9. Pariser E. The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You. New York : Penguin Press, 2011. 294 p.

Софія Охота,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ГЕНЕРАЦІЇ ШІ В МЕДІА: ТЕХНОЛОГІЧНІ, ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Стрімке та неконтрольоване впровадження генеративних систем штучного інтелекту (ШІ) у медіасередовище спровокувало радикальні трансформації, що стосуються виробництва, поширення та споживання контенту. Медіасередовище, що є складною системою комунікаційних каналів, зазнає якісних змін, коли ШІ переходить від інструмента автоматизації до повноцінного генератора контенту. Ця зміна актуалізувала низку критичних технологічних, етичних і правових викликів.

Інноваційний потенціал ШІ реалізується у його здатності до швидкого збору, обробки та аналізу великих обсягів інформації, що спрощує рутинні завдання: розшифрування інтерв'ю, переклади, створення SEO-заголовків, а також генерація резюме. Глобальні медіа, такі як The New York Times, активно впроваджують внутрішні ШІ-інструменти для підсумовування статей, брифінгів та іншої діяльності компанії [1]. Показовим прикладом також є експеримент італійського видання «Il Foglio», яке випустило перший у світі номер, повністю згенерований ШІ [2], що продемонструвало можливість технології до повного виробничого циклу. В Україні, наприклад, телемовник «24 Канал» запровадив ШІ-озвучення новин, використовуючи технологію як інструмент оптимізації, але підкреслюючи необхідність людського контролю [3].

Головним технологічним обмеженням є системна ненадійність генеративних моделей та схильність до спотворень (так званих «галюцинацій»). Спільні дослідження BBC та Європейської мовної спілки (EBU) підтвердили, що проблеми є транскордонними та багатомовними [4]. Аналіз відповідей від провідних ШІ-помічників виявив, що 45 % усіх його відповідей мали принаймні одну суттєву проблему, незалежно від мови чи території, 31 % відповідей показали серйозні непорозуміння з джерелами інформації, а 20 % – з точністю (включно з вигаданими деталями та застарілою інформацією).

Ці дані свідчать про те, що ШІ-помічники не можуть замінити журналіста у процесі фактчекінгу, оскільки створюють лише «ілюзію об'єктивності», що особливо небезпечно з огляду на те, що до 15 відсотків молодих споживачів новин вже використовують ШІ-помічники для отримання інформації [4]. Це робить критично необхідним принцип людського нагляду (human oversight), який задекларувала The Guardian: «використання GenAI вимагає людського нагляду» [5].

Правове поле впровадження ШІ у медіа охоплює питання інтелектуальної власності, визначення авторства та необхідності уніфікації законодавства. Європейський Союз ухвалив Закон про штучний інтелект (AI Act), який набув чинності з серпня 2024 року, класифікуючи ризики та забороняючи системи, пов'язані зі створенням маніпулятивних текстів [6, с. 234]. В Україні поки що відповідний законодавчий документ відсутній, але в наявності рекомендації для медіа, реклами і захисту авторських прав від держави [7].

Визначення авторства на контент, згенерований ШІ, залишається центральною правовою проблемою, оскільки ШІ не є фізичною особою. Згідно з усталеною практикою, охорона авторського права поширюється лише на твори, створені людиною. Отже, авторство може набувати фізична особа, яка забезпечила суттєвий творчий внесок (складна побудова запитів, вибір варіантів, редагування). Також суттєвим є той факт, що генеративні системи навчаються на великих масивах даних, що часто включають захищені авторським правом тексти та зображення, але без належної згоди чи винагороди [8]. Це ще раз підкреслює необхідність, щоб ШІ-інструменти враховували питання інтереси правовласникам.

Етичні аспекти впровадження ШІ безпосередньо пов'язані з ризиком ерозії довіри до новинних брендів, маніпуляціями та дегуманізацією творчості. Дослідження BBC x Ipsos показало, що довіра аудиторії легко руйнується при виявленні помилок. Так, 84 % дорослих вважають, що фактологічна помилка матиме найбільший вплив на їхню довіру; 81 % респондентів заявили про втрату довіри, коли ШІ стирає межу між репортажем та коментарем, видаючи думку за факт; 76 % опитаних зазначили, що помилки у джерелах та атрибуції завдають серйозної шкоди, підриваючи довіру до згаданого медіа [4, с. 6–10].

Практика використання ШІ вже накопичила певну кількість випадків поширенню діпфейків, фальшивих новин та створення «інформаційних бульбашок». Стало реальністю, що у сфері творчості штучний інтелект може загрожувати знеціненням унікальної авторської манери та заміною художнього осмислення шаблонізованими продуктами, позбавленими емоційного досвіду та культурного контексту. Це може призводити до зображень із анатомічними спотвореннями та ознаками копіювання вже популярної стилістики.

Таким чином, враховуючи вищенаведене, можна стверджувати, що стрімка інтеграція генеративного ШІ в процеси виробництва та розповсюдження медіа має подвійний характер: вона є потужним технологічним ресурсом для автоматизації, але одночасно створює значні ризики для права та етики. Для сталого розвитку медіапростору необхідним є забезпечення використання ШІ виключно як допоміжного інструменту, повністю зберігаючи людський контроль у критичних точках генерації та публікації. Журналіст повинен контролювати весь процес створення матеріалу, оскільки відповідальність за помилку (незалежно від її походження) покладається на всю

«ланку», включаючи новинного провайдера. У пріоритеті треба зазначити чітке маркування ШІ-контенту та його фактичну точність. Створення національної нормативно-правової бази, яка б гармонізувала з європейським процесом регулювання використання ШІ в медіа, сприятиме вирішенню зазначених проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поліковська Ю. У редакції The New York Times представили інструмент штучного інтелекту / Echo. 2025. 17 лютого. URL : https://ms.detector.media/internet/post/37535/2025-02-17-u-redaktsii-the-new-york-times-predstavyly-instrument-shtuchnogo-intelektu-echo/

2. Італійська газета першою у світі видала номер, створений штучним інтелектом / Inkorr. URL : https://inkorr.com/italijska-gazeta-persou-u-sviti-vidala-nomer-stvorenij-stucnim-intelektom-257890

3. Буняк В. На сайті 24 каналу запустили ШІ-озвучення новин голосом ведучої Катерини Соляр. 2024. 14 листопада. URL : https://ms.detector.media/trendi/post/36716/2024-11-14-na-sayti-24-kanalu-zapustyly-shi-ozvuchennya-novyn-golosom-veduchoi-kateryny-solyar-onovleno/

4. Trusted News: Audience Use and Perceptions of AI Assistants for News / BBC x Ipsos. 2025. May. URL : https://www.bbc.co.uk/aboutthebbc/documents/audience-use-and-perceptions-of-ai-assistants-for-news.pdf

5. The Guardian’s approach to generative AI / The Guardian. 2023. 16 June. URL : https://www.theguardian.com/help/insideguardian/2023/jun/16/the-guardians-approach-to-generative-ai

6. Зима О. Г. Проблеми і ризики використання штучного інтелекту у медіасередовищі. *Соціокомунікаційна наука...* Ірпінь – Ломжа, 2025. С. 234–236.

7. Використання штучного інтелекту: рекомендації для медіа, реклами і захисту авторських прав. URL : https://webportal.nrada.gov.ua/vykorystannya-shtuchnogo-intelektu-rekomendatsiyi-dlya-media-reklamy-i-zahystu-avtorskyh-prav-prezentatsiyi-video/

8. Петрів О. Штучний інтелект та авторське право / Центр демократії та верховенства права. URL : https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-avtorske-pravo/

Дмитро Пермяков,
курсант курсу № 4
факультету забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної гвардії України,
м. Київ, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Стратегічний курс України на інтеграцію до європейської та світової військової спільноти актуалізує проблему оперативної сумісності української армії зі збройними силами інших держав, що, своєю чергою, зумовлює необхідність підвищення рівня іншомовної компетентності вітчизняних військовослужбовців [1]. У сучасних умовах ефективне мовне навчання стає неможливим без активного застосування інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), зокрема інструментів на основі штучного інтелекту (ШІ), які відкривають доступ до широких освітніх ресурсів для вдосконалення комунікаційних навичок [1]. Водночас формування цих навичок у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ) стикається зі специфічними викликами, серед яких ключовим є брак часу для ґрунтовної та всебічної підготовки майбутніх офіцерів [2]. Це підкреслює нагальну потребу в інтенсифікації освітнього процесу за допомогою передових технологічних рішень.

Комунікативна компетентність майбутнього офіцера є складним, інтегральним утворенням, що виходить за межі суто лінгвістичних знань. Вона визначається як сукупність лінгвістичного, службово-діяльнісного, мотиваційного, емоційного, когнітивного та соціокультурного компонентів [2, с. 41]. Таке поєднання формує синергію знань, умінь та навичок, що дозволяє курсанту не лише коректно висловлюватись, а й функціонально та інтерактивно спілкуватися в різноманітних соціальних та професійних контекстах [1]. Саме така багатоаспектна природа компетентності вимагає комплексного підходу до її формування, де технологічні інновації відіграють ключову роль.

Інтеграція штучного інтелекту фундаментально трансформує освітню парадигму, змінюючи саму суть професійної діяльності викладача. ШІ не замінює педагога, а розширює його можливості, перетворюючи його з традиційного носія знань на фасилітатора, ментора та координатора освітнього процесу [3]. Ця трансформація стає можливою саме завдяки інструментам ШІ, які автоматизують рутинні завдання, такі як перевірка тестів, та надають дані для індивідуалізованої роботи з курсантами, що є особливо цінним в умовах обмеженого часу у ВВНЗ [3, с. 10]. Такий перехід сприяє формуванню студентоцентристського середовища, в якому акцент зміщується на самостійність, відповідальність та персоналізацію навчання кожного курсанта [4].

Центральним принципом, який реалізує ШІ, є саме персоналізація навчання, що відкриває нові горизонти для розвитку комунікативних навичок. Системи розпізнавання мовлення та віртуальні асистенти надають курсантам миттєвий зворотний зв'язок щодо вимови, інтонації та плавності мовлення, дозволяючи відточувати артикуляційні навички в безпечному середовищі без страху зробити помилку [5; 6]. Розмовні агенти та чат-боти симулюють реалістичні діалоги, що дозволяє розвивати навички інтерактивної комунікації [6]. Ключовим є те, що ШІ уможливлює створення персоналізованих навчальних траєкторій та адаптивних систем оцінювання, які враховують індивідуальний темп і потреби кожного курсанта, пропонуючи завдання оптимальної складності для ефективного засвоєння матеріалу [7, с. 101].

Окрім технічних можливостей, найглибший вплив ШІ може полягати в його здатності змінювати психологічний ландшафт вивчення мови, безпосередньо долаючи мотиваційні та емоційні бар'єри. Дослідження показують, що AI-грамотність позитивно корелює із самоефективністю курсантів у використанні технологій [8]. Вища самоефективність та впевненість у користуванні інструментами ШІ значно знижують рівень тривожності в мовному класі, яка є одним з головних бар'єрів для вільного спілкування [8; 5]. Саме це зниження тривожності та підвищення впевненості у власних силах безпосередньо посилюють готовність до спілкування, що є ключовою складовою комунікативної компетентності [8]. Більше того, ШІ створює потужну мотивацію завдяки можливості взаємодії з носіями мови та роботи в персоналізованому середовищі, вільному від соціального осуду [1; 5]. Таким чином, інтеграція ШІ виступає як багатоаспектний процес. Він комплексно впливає не лише на методику викладання, а й на психологічну готовність курсантів до ефективної іншомовної комунікації.

Отже, штучний інтелект є потужним інструментом для формування комунікативної компетентності, необхідної майбутнім офіцерам в умовах міжнародної інтеграції. Його подвійна роль робить його незамінним для інтенсифікації освітнього процесу, особливо в умовах часових обмежень, характерних для ВВНЗ. З одного боку, ШІ-технології, такі як системи розпізнавання мовлення та розмовні агенти, забезпечують розвиток практичних навичок через інтерактивну практику. З іншого – вони формують психологічну готовність до комунікації, підвищуючи самоефективність курсантів та знижуючи рівень тривожності. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку методик підготовки викладачів до використання ШІ [7], а також на вивчення етичних аспектів та питань кібербезпеки в освітньому процесі [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Совгар О. М. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій при формуванні іншомовної компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. Том 85, № 5. URL : https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/4442

2. Красник М. Інтеграція засобів інформаційно-комунікаційних технологій навчання у формуванні комунікативної компетентності курсантів. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 2. С. 40–47.

3. Балик А. Модель професійної компетентності вчителя інформатики в умовах інтеграції штучного інтелекту в освітній процес. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2025. Том 13, № 3. С. 7–12.

4. Коровій Д., Лазаренко Н. Змішане навчання в закладах вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2022. Вип. 63. С. 164–171.

5. Yan W., Li B., Lowell V. L. Integrating Artificial Intelligence and Extended Reality in Language Education: A Systematic Literature Review (2017–2024). *Education Sciences*. 2025. Vol. 15, no. 8. Art. 1066.

6. Rusmiyanto, Huriati N., Fitriani N., Tyas N. K., Rofi'i A., Sari M. N. The Role Of Artificial Intelligence (AI) In Developing English Language Learner's Communication Skills. *Journal on Education*. 2023. Vol. 6, no. 1. P. 750–757.

7. Грушко Р. Вплив хмарних технологій і штучного інтелекту на формування цифрової компетентності на уроках інформатики. *Вища освіта України*. 2024. № 2. С. 99–106.

8. Zhang Q., Nie H., Fan J., Liu H. Exploring the Dynamics of Artificial Intelligence Literacy on English as a Foreign Language Learners' Willingness to Communicate: The Critical Mediating Roles of Artificial Intelligence Learning Self-Efficacy and Classroom Anxiety. *Behavioral Sciences*. 2025. Vol. 15, no. 4. Art. 523.

Маргарита Сова,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки
та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Світлана Дєніжна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки
та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОЇ РЕКЛАМИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ НА СУЧАСНОГО СПОЖИВАЧА

На сучасному етапі активізується розвиток реклами в соціальних мережах у зв’язку з прагненням покращити можливості таргетингу. Особливості цього способу розміщення онлайн-реклами полягає в тому, що оголошення демонструються цільовій аудиторії, ґрунтуючись на її інтересах, поведінці та характеристиках. Наразі таргетування реклами стає більш досконалим завдяки зростаючому цифровому сліду, що залишається користувачами в інтернеті, а також досягненням у галузі аналітики та технологій обробки великих даних [1].

Інтенсивний розвиток технологій зумовлює виникнення нових викликів. При цьому спрямованість реклами, що раніше ґрунтувалась переважно на демографічних характеристиках, переорієнтовується у даний час на збільшення специфічної інформації, наприклад, відомості про соціальні зв'язки, історія відвіданих сторінок та взаємодії в соціальних мережах [2].

У зв’язку з використанням особистих даних виникає парадокс персоналізації: люди прагнуть отримувати певні пропозиції, але при цьому відчувають дискомфорт від зайвих персоналізованих повідомлень. Парадокс персоналізації стає проблемою, оскільки знижує ефективність її впливу [3].

Оптимальним варіантом вирішення парадоксу персоналізації виступає таргетована реклама, створена на основі особистісних рис. Подібний таргетинг певною мірою не є таким очевидним для споживачів, як, зокрема, використання імені або місця розташування, а також не сприймається як втручання в особисте життя.

Перевагою персоналізації на основі особистісних характеристик є наявність численних цифрових слідів користувачів. Адже он-лайн взаємодії (коментарі, реакції, лайки) є джерелом інформації про споживача. Крім того, завдяки методам обробки даних стає можливим створення його психологічного портрету.

З цих позицій було проведено дослідження, що передбачало виявлення особливостей впливу персоналізованої реклами в соціальних мережах на споживача. У дослідженні брали участь 30 респондентів – здобувачі ЗВО та фахівці з різних галузей. Вік учасників варіював від 17 до 60 років.

Процедура дослідження передбачала збір даних у три етапи:

1) створення рекламних макетів;

2) перевірка відповідності рекламних макетів факторам «Великої п'ятірки» (Big Five Inventory) – відкритість досвіду, сумлінність, екстраверсія, доброзичливість, нейротизм;

3) проведення опитування, що включало оцінку особистісних характеристик респондентів і виявлення їх ставлення до реклами.

Створення макетів передбачало текстові заклики до дій і зображення, що були оформлені як реклама в соціальній мережі. Кольорові зображення були створені за допомогою нейронної мережі згідно текстових запитів. Текстові запити формувались за допомогою опису людей з різними особистісними характеристиками, а також з використанням прикметників, які описують кожну з рис особистості. Так, для складання макету для риси «екстраверсія» були використані слова «комунікативний», «енергійний», «ініціативний», а передбачувана мотивація споживача полягала в бажанні знаходитись в центрі уваги. Для риси «тривожність» застосовувались висловлювання «невпевнений», «боязкий», «обережний», а мотивація гуртувалась на забезпеченні безпеки та спокою. Надалі респондентам був пропонований набір ситуацій, в яких людина може проявляти подібну поведінку, наприклад: особистість, яка оточена компанією друзів і весело проводить вільний час. Згідно рекомендованих ситуацій створювались зображення для рекламних макетів.

Стосовно перевірки відповідності рекламних макетів таким факторам, як відкритість досвіду, сумлінність, екстраверсія, доброзичливість, нейротизм зазначимо, що для досягнення зовнішньої валідності результатів були обрані два різних товари, які є предметом попиту для широкої аудиторії, проте мають істотні відмінності між собою: напої та настільні спортивні ігри. При цьому були використані вигадані бренди для того, щоб уникнути ефекту від попереднього досвіду учасників.

Перевірка узгодженості між питаннями анкети та особистісними характеристиками респондентів на сприйняття реклами за критерієм α-Кронбаха показала достатній ступінь відповідності: відкритість – $\alpha = 0{,}69$; сумлінність– $\alpha = 0{,}76$; екстраверсія –$\alpha = 0{,}78$ дружелюбність – $\alpha = 0{,}67$; тривожність – $\alpha = 0{,}79$.

Наступне опитування здійснювалось у три етапи:

1) анкетування, зорієнтоване на визначення особистісних показників респондента; 2) створення рекламних макетів; 3) оцінка рекламних макетів.

Для вимірювання ставлення до рекламного макету пропонувались такі питання:

1. «Яка ймовірність того, що Ви зробити клік на рекламу та перейдете на сторінку цього продукту?» («Низька», «Середня», «Висока»);

2. Згода із твердженнями: «Рекламний макет мені сподобався» (від 1 до 5 балів), «Це привабливий рекламний макет» (від 1 до 5 балів).

Надалі були сформульовані питання, які визначають привабливий напій для респондента та його переваги щодо спортивних настільних ігор. Наприкінці опитування респондентів. надавалась інформація про те, які з рис особистості переважають у них.

За результатами опитування зазначимо, що для осіб з яскраво вираженими рисами сумлінності та дружелюбності, за інших рівних умов, реклама здається привабливішою.

На основі отриманих даних слід сформулювати рекомендації для рекламодавців:

1. За умов, якщо можливості рекламного майданчика не дозволяють таргетувати рекламу для кожної з груп споживачів окремо, має сенс пристосовувати рекламу для споживачів з високими показниками дружелюбності та сумлінності, оскільки інші риси не знаходять значного відгуку.

2. Таргетинг реклами з урахуванням особистісних рис споживачів є оптимальною стратегією для рекламодавців. Тому доцільно розвивати цей напрямок і створювати інструменти для проведення рекламних кампаній із захистом особистих даних.

3. Якщо рекламна кампанія має обмежений бюджет, то сенс орієнтуватися на усереднений профіль показників особистості, а не створення рекламних макетів кожної риси окремо.

Отже, на підставі результатів дослідження слід зазначити, що сприйняття реклами позитивно пов'язано з персоналізацією з урахуванням особистих рис споживачів, що свідчить про доцільність її застосування рекламодавцями. Особи з яскраво вираженими рисами дружелюбності та сумлінності вище оцінюють рекламу незалежно від її спрямованості на особистісні характеристики.

Практична значущість отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані при побудові стратегій маркетингових кампаній, вказуючи на ефективність застосування персоналізації реклами товарів повсякденного попиту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилюк І. Таргетована реклама у соціальних мережах. *Економіка та суспільство.* 2024. № 63. URL : https://doi.org/10.32782/ 2524-0072/2024-63-102

2. Бурдяк О., Помазан Л., Гаврилюк І. Роль інфлюенсерів соціальних мереж в забезпеченні ефективності реклами. *Економіка та суспільство.* 2024. № 60. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-125

3. Winter, S., Maslowska, E., Vos, A. L. The Effects of Trait-Based Personalization in Social Media Advertising. *Computers in Human Behavior.* 2021. (114), 106525. URL : https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106525

СЕКЦІЯ 4
МОВА ТА МЕДІА: ЯК СЛОВА ФОРМУЮТЬ РЕАЛЬНІСТЬ, ІДЕНТИЧНІСТЬ І ДОВІРУ

Ірина Воронюк,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології,
Український державний університет імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

ОПТИКО-КІНЕТИЧНІ НЕВЕРБАЛЬНІ СИГНАЛИ ЯК КОМПОНЕНТ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА УЧНІВ

Для дослідження частоти прояву невербальних сигналів, що належать до оптико-кінетичної системи знаків (жести, міміка, пантоміміка, рух, розташування та ін.), на основі аналізу літератури (І. Атватер, Е. Берн, А. Бодалев, М. Вудкок, С. Дерябо, Г. Калеро, Д. Калеро, Д. К. А. Мейерабіан, П. Міціч, Дж. Ніренберг, А. Петровський, А. Піз, З. Фрейд, Д. Френсіс, В. Ясвін та ін.) [3] був побудований контрольний перелік "Оптико-кінетичних невербальних сигналів" зі 168 позицій. Досліджуваним (вчителі старших класів, N=131) було запропоновано у стобальній шкалі оцінити частоту використання даних невербальних сигналів у процесі взаємодій із учнями. Після обчислення середніх оцінок індикатори ранжовані як спад (табл. 1). Середнє значення разом з усіма оцінками дорівнює 18,6 (σ = 10,0). Значно високими трактувалися середні оцінки, які виходили межі однієї (3), двох (9) і трьох (14) сигм, які разом відображають типову модель тілесної поведінки педагога під час контакту з учнями.

Таблиця 1 – Оптико-кінетичні сигнали у порядку зменшення середніх оцінок

№	Індикатори	Хср.	σ
1.	Кивання у знак згоди	54,8	29,5
2.	Сяючі очі	51,3	30,3
3.	Голова рівно	49,9	31,3
4.	Погляд на рівні очей співрозмовника	46,8	28,5
5.	Легкий нахил голови вбік	44,9	28,2
6.	Нога на нозі	43,7	31,3
7.	Пожвавлені рухи	43,4	28,2
8.	Голова повністю піднята	42,5	33,3
9.	Діловий погляд (рух погляду лоб-очі)	41,2	27,3
10.	Сидіння з прямою спиною	40,5	29,2
11.	Руки внизу	40,0	28,1
12.	Кроки з піднятою головою	39,6	29,2

13.	Погляд з піднятими бровами і посмішкою	36,3	24,9
14.	Сидячі легкий нахил до людини	36,0	28,1
15.	Рух з ступнями паралельно	35,7	34,9
16.	Руки зігнуті у ліктях	35,2	28,0
17.	Соціальний погляд (рух погляду очі-губи)	33,3	26,0
18.	Широкі рухи	31,9	30,2
19.	Підпирання щоки рукою	31,0	29,0
20.	Сидіння з нахилом вперед	30,2	28,5
21.	Кроки короткі і швидкі	29,8	27,3
22.	Округлість обличчя, блиск очей, широка посмішка	29,7	27,7
23.	Розширені зірці і більш за 60% час контакту очей	29,5	28,4
24.	Кроки короткі	28,9	26,2
25.	Ноги перехрещені в литках	28,7	27,4
26.	Кроки з прискоренням	27,7	25,3
27.	Ступні на ширині плечей	27,6	31,0
28.	Підняті вверх брови і розкриті очі	27,3	24,7
29.	Руки на талії	26,8	26,6
30.	Розворот корпусу	26,3	29,7
31.	Прислонитись до чогось	25,1	24,9
	...	...	...
161.	Відтягування комірця	7,4	15,3
162.	Перекошене обличчя і широко розкриті очі	6,9	10,8
163.	Оголені зуби, роздутий ніс	6,9	14,7
164.	Прикривання рота з великим пальцем на шиї	6,8	14,7
165.	Рух з хитанням в сторони, руки на сідницях	6,7	13,1
166.	Торкання співрозмовника тильною стороною долоні	6,3	13,1
167.	Легкий удар по власній шиї	4,5	13,6
168.	Палець у роті	3,8	14,1

Невербальний оптико-кінетичний супровід мови – невід'ємна автоматична частина взаємодії людей, яка нерідко не усвідомлюється. На ранги сигналів значний вплив мали чинники: емоційність стану, де, виявляється, жест – культурний зразок (припустимі і неприпустимі жести) і професійна необхідність (жести управління, посилення впливу). Стандарт тілесних проявів роками формувався в майбутнього педагога спостереженням за вчителями, видозмінювався особистими базовими рисами (інтроверсія, нейротизм та ін.) і, частково, зумовлювався досвідом успішності своїх педагогічних взаємодій (відбір та автоматизація сигналів та методів впливу, вдалих в особистому виконанні).

У навчальному процесі понад 50 % часу учні фокусують свою увагу на обличчі педагога, тому високі середні оцінки використання мімічних сигналів та зміни становища голови педагога не випадкові. Голова рівно, без нахилу убік і повністю піднята, з поглядом на учня – компоненти сигналу уважного слухання учня. Короткі кивання на знак згоди на психологічному рівні є підтримкою комфортної для учня діалогічності та пропозицією продовжити його самовираження та відповідь. Легкий нахил голови убік – заохочує продовження висловлювання жест інтересу до виступу учня.

Сигнали очей вказують на демонстрацію педагогом симпатії до учня («сяючі очі») та підкреслення ділового характеру взаємодії на уроці – від учня очікується серйозне ставлення до навчання (діловий та соціальний погляд руху очей). Найбільші середні оцінки індикаторів «погляд з піднятими бровами і посмішкою» (здивування та радісна оцінка виступу), «округлість обличчя, блиск в очах», «широка посмішка» (радість), «розширені зіниці і більше 60 % часу контакт очей, вираз педагогом позитивного ставлення до особистості виступи. «Перехрещення ніг в ликах» та «нога на ногу» - сигнал комфортного стану педагога у взаємодії та певній його закритості, дистанції. Сидіння «з прямою спиною» та «з нахилом уперед» – сигнали байдужого та зацікавленого стану вчителя.

Найбільші середні частоти використання жестів вказують на значне емоційно-чуттєве піднесення, а також певне хвилювання педагога: руки зігнуті в ліктях, широкі жести руками (привернення уваги), жваві рухи руками, короткі кроки (компонент тривожності) та швидкі короткі кроки. Також педагоги, в певні інтервали часу, переживають і абсолютно спокійний гармонійний стан, про що свідчать сигнали: руки внизу, корпус вертикально, паралельні стопи в русі, піднята голова (впевненість).

Підсумовуючи результати ранжирування, слід зазначити статистично недостатню кількість сигналів у максимальній групі для числа індикаторів 168, низьке середнє значення, що вказує на недостатнє усвідомлення педагогами власної сигналізації тілесними сигналами у взаємодії з учнями. Насправді, у разі відеозапису високочастотними є ще чотири десятки жестів. З огляду на значний потенціал оптико-кінетичних сигналів для посилення організаційного та ціннісного впливу вивчення педагогами змісту жестів є перспективним шляхом посилення креативності взаємодій педагогів з учнями. Отже, аналіз психологічного змісту невербальних сигналів з найбільшими значеннями дозволив виявити певні групи, що відображають: стан педагога, статусні аспекти взаємодії, вираження симпатії, акти управління через невербальні сигнали, вплив, управління відносинами.

Факторний аналіз (В. Бітінас, В. Мельников, Я. Окунь, Г. Суходольський, Г. Харман, Л. Ямпольський та ін.) [1; 2; 4] масиву оцінок педагогами частот застосування різних оптико-кінетичних сигналів є складним завданням для змістовних інтерпрет. Визначаючи інтегральну назву головних компонентів, нами використано таку логіку. Проекції жестових сигналів змістовно інтерпретувалися як зменшення ваги. З кожним кроком здійснювався пошук інтегрального змісту компонентів у аспектах емоцій, управління, цінностей, гендерних особливостей. Кінцева назва фактора у просторі невербальних сигналів, безумовно, є також ймовірністю, а сукупність інтерпретованих компонентів – це альтернативні особистісні стани педагога, які пов'язані з алгоритмічними методами.

У таблиці 2 наведено перелік назв основних факторів у порядку зниження їх ваги (частоти використання) у педагогічному процесі.

Таблиця 2 – Назва факторів у підпросторі оптико-кінетичних методів взаємодії

№	Назва головних компонент	Вага	% дисперсії	
			Поясну-вальної	Накопиче-ної
1.	Жестовая оцінка та жестова вказівка подальших дій учня	23,1	13,7	13,7
2.	Невербальна оцінка істинності (або неістинності) змісту висловлювань, реальної поведінки чи навчальних дій учнів зі стримуванням себе, без втручання	10,5	6,2	20,0
3.	Невербальне прояв критичного невдоволення, з бажанням його висловити, з одночасною задоволеністю своєю перевагою, знаннями, впевненою позицією	8,5	5,1	25,0
4.	Невербальний прояв витіснення з власної свідомості тілесно-чуттєвих думок та фізичне стримування себе	7,5	4,4	29,5
5.	Невербальне стимулювання учня до прояву себе, демонстрування інтересу до особистості та знань старшокласника	7,0	4,2	33,6
6.	Невербальний прояв вибору та виклику учня зі скепсисом щодо його знань, зі стримуванням власних проявів	5,1	3,0	36,6
7.	Невербальний прояв тимчасової втрати педагогом руху власної думки та повернення до неї	4,7	2,8	39,4
8.	Уважне вислуховування учня із змінами стану байдужості, інтересу, згоди, невдоволення	3,6	2,2	41,6
9.	Емоційно-посилений позитивний, з повагою вибір учня для виступу з дотиками	3,5	2,1	43,7
10.	Невербальне дуже негативне ставлення до особи учня	3,5	2,1	45,7
11.	Невербальний прояв коливань стану «впевненості-невпевненості», «задоволеності-незадоволеності» учням	3,2	1,9	47,7
12.	Невербальний прояв впевненості, високого статусу, гармонійного стану	3,2	1,9	49,6
13.	Невербальний осуд поведінки особистості учня	3,2	1,9	51,5
14.	Стан закритості, концентрації на собі	3,1	1,8	53,3
15.	Захисний стан	2,9	1,7	55,0
16.	Невербальний сигнал критичного засудження як команда припинити неприпустиму поведінку	2,9	1,7	56,8
17.	Емоційно-посилене привернення уваги учнів	2,9	1,7	58,5
	……..	…	…	…
31.	Стан втоми, не емоційності, потреби у усамітненні та поповненні сил	2,1	1,3	78,3
32.	Стан любові, інтересу, уподобання, симпатії, згоди зі співрозмовником	2,1	1,3	79,5
33.	Демонстративна самовпевненість із почуттям власної важливості	2,1	1,2	80,8
34.	Стан наростаючого переживання	2,1	1,2	82,0
35.	Стан емоційно-напруженої готовності суверенно здійснювати конкретні дії	2,0	1,2	83,3
36.	Відкритий, щирий прояв огиди до поведінкових проявів учня	2,0	1,2	84,4
37.	Авторитарно-домінантний стан зі спокійною негативною оцінкою проявів учня	1,7	1,0	85,4

Виявлені компоненти фактично виступають комплексними невербальними тілесними сигналами як складова алгоритмічного педагогічного впливу. Аналіз коефіцієнтів комунальностей у масиві факторних проекцій виявив насиченість більшості факторів сигналами виявлення помилок учнів, бажання зробити зауваження та одночасне стримування себе, втоми педагога.

Підсумовуючи факторний аналіз невербального потоку, слід зазначити, що поєднання жестів і сигналів тіла у чинниках відбулося через їх високочастотного спільного використання у взаємодіях педагога з учнями. Учні підсвідомо "розуміють" (відчують) стан особистості педагога і накопичують через них оціночні асоціації правильного чи неправильного. Учні, частково, наслідують невербальні моделі проявів педагогів і використовують їх за межами школи. Найбільше невербальний потік педагогом використовується для: 1) миттєвого припинення небажаних та ініційованих бажаних форм поведінки; 2) формування ціннісних "ядер" особистості учнів; 3) аналогового невербального мотивування початку дій; 4) гасіння відхилень від навчальних процесів; 5) посилення суб'єктивної значущості соціально та освітньозначимих об'єктів (інформації, подій, дій, спільностей тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронюк І. В. Психологічні та педагогічні аспекти використання методики ініціювання творчості та ситуативного керування творчим процесом. URL : https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/10_2010/70.pdf
2. Москальов І. О., Лисенко Д. П. Застосування методів математичної статистики у психологопедагогічних дослідженнях : навч. посіб. Київ : НУОУ, 2023. 187 с.
3. Піз А., Піз Б. Мова рухів тіла / перекладач Н. Лавська. К. : Видавництво КМ-Букс, 2023. 416 с.
4. Руська Р. В. Теорія імовірності та математична статистика в психології : Навч. посібн. Тернопіль, 2020. С. 112.

Катерина Діхтяренко,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю «Філологія»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

МОВА СПОРТУ – ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА Й ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

«Нація повинна боронити свою мову більше, ніж свою територію…
Втратити рідну мову і перейняти чужу – се найгірший знак підданства…
Бо мова – це міцніша границя, фортеця чи річка»
Томас Девіс, ірландський письменник

Українське суспільство століттями намагається зберегти культуру, традиції, звичаї, солов'їну мову, живучи, переважно, у війнах; відчуваючи природні та техногенні катастрофи; адаптуючись до появи пандемій; осмислюючи цінність соціальних і економічних змін у державі і в світі. Окрім різних стандартних чинників, що виділяють українців від інших націй (мова, національна кухня, одяг, гостинність, життєстійкість у різних умовах і країнах світу, працьовитість, прагнення до знань, повага до людей, рослинного та тваринного світу тощо), світова спільнота із захопленням реагує на свідомий вибір нащадків київських князів, сарматів, скіфів – це захист територій власної незалежної, суверенної, демократичної держави Україна під час дії воєнного стану [1; 6; 7].

У цьому контексті варто наголосити про рішучість, цілеспрямованість, наполегливість і прагнення чесно перемогти членами українських збірних команд під час виступів на різних видах змагань. І тут українська мова – мова спортивної спільноти – постає і як психологічна підтримка, особливо у паралімпійському спорті [3].

Аналіз наукових джерел із психології, педагогіки (зокрема, таких авторів, як К. Гуцол, Л. Журавльова, А. Баранова, О. Зазимко, О. Шиловська, О. Зарецька, О. Михайлова, М. Смульсон, Н. Чепелєва, С. Рудницька, М. Назар, Н. Мехтіханова) доводить актуальність, недостатню вивченість питання мови спорту, спортивної мовної культури як ресурсу в психологічній підтримці в умовах війни та в післявоєнний час

Мета публікації – визначити чинники, що повинні сприяти формуванню мовної культури, дотриманню мови спорту як ресурсу в психологічній підтримці під час дії воєнного стану та післявоєнний час; презентація авторської розробки алгоритму понять згідно з темою дослідження.

На основі аналізу законодавчих документів, наукових і методичних літературних джерел нами було визначено чинники, які, на наш погляд, сприятимуть формуванню мовної культури, використанню мови спорту як ресурсу в психологічній підтримці під час дії воєнного стану та в післявоєнний час:

І. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»:

– стаття 1. Єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова;

– стаття 34. Державна мова у сфері спорту:

1. Спортивні заходи, у тому числі міжнародні, проводяться в Україні державною мовою.

Спеціальні іншомовні терміни, що вживаються в окремих видах спорту, можуть використовуватися без перекладу.

2. Інформаційні та інші оголошення під час проведення спортивного заходу виконуються державною мовою. Під час міжнародних заходів такі оголошення можуть дублюватися іншими мовами.

3. Вхідні квитки для відвідування спортивних змагань, інша інформаційна продукція про спортивні змагання виготовляються державною мовою. Написи на вхідних квитках на міжнародні спортивні змагання, інша інформаційна продукція про міжнародні спортивні змагання можуть також дублюватися іншими мовами [2].

ІІ. На сьогодні офіційного сайту, ресурсу з назвою «Мова спорту» не існує.

ІІІ. Процес обміном інформацією передбачає складові:

– комунікатор (відправник) – особа / група осіб збирають, аналізують, опрацьовують і передають інформацію;

– повідомлення / інформація / репортаж/ доповідь / інформаційна ідея / інформаційні дані;

– засіб масової інформації (ЗМІ) / інформаційний канал / інформаційний ресурс / інформаційна агенція / новинний канал;

– комунікант (отримувач) – особа / група осіб є джерелом інформації, її отримують, опрацьовують і узагальнюють.

IV. Психологічна підтримка через мову спорту як один із ефективних ресурсів в умовах війни та післявоєнний час передбачає:

– дотримання принципу трьох «С»: *«Спостерігати* (стан особи, визначення виду допомоги), *Слухати* (висловлюватися, не зупиняти), *Спрямовувати* (до транспорту, у безпечне місце, до спеціалістів)»;

– невідкладна допомога через спокійну, позитивну, довірливу мову: заспокоїти (поруч люди, які можуть допомогти 24/7);

– поговорити (поставити довірливим тоном запитання відповідно до обставин);

– направити рухову активність особи для відновлення психічного та ментального здоров’я;

– підвищити стресостійкість до осіб/вчинків/подій через самонавіювання / самопереконання;

– зробити висновки про ситуацію для відновлення подій: «Що Ви зробили після … і вже стало гаразд»;

– відновити та підтримати зв'язок із рідними / друзями;

– обійняти людину (за її згоди);

– підняти самооцінку через заохочення, похвалу, не порівнюючи з іншими людьми, називаючи свої сильні сторони;

– оптимістично поставитися до події / інформації тощо.

Таблиця 1 – Алгоритм понять для психологічної підтримки і сформованості мовної культури спортсменів під час дії воєнного стану та в післявоєнний час

Конституція України	закони України	ввічливість
Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»	підтримка психічного благополуччя	психологічна підтримка
Закон України «Про фізичну культуру і спорт»	культура професійного мовлення	психологічне консультування
Закон України «Про повну загальну середню освіту»	психолого-педагогічна допомога	підтримка ментального здоров'я
Закон України «Про освіту»	українська мова	навчання
Закон України «Про вищу освіту»	протидія булінгу	чемність
Закон України «Про позашкільну освіту»	заборонені слова	тактовність
укази Президента України	бажані слова	сфера спорту
постанови Кабінету Міністрів України	державна мова	мова спорту
накази Міністерства освіти і науки України	післявоєнний час	війна
спортивна мовна поведінка	дипломатичність	хороші манери
спортивна термінологія	мовна майстерність	мовна грамотність
спортивна стилістика	емоційна допомога	мовна культура
професійна мова спортсменів	мовний етикет	виховання
спортивна мова коментаторів	мовна компетентність	культура мовного етикету
мова спортивної журналістики	культура публічного мовлення	мова фізичної культури
спортивна мова тренерів	культура усного мовлення	повага та ін.

IV. Авторський алгоритм понять, які, на нашу думку, потрібно вивчати спортсменам під час дії воєнного стану та в післявоєнний час для психологічної підтримки і сформованості мовної культури в спорті [1–10 та ін.] (табл. 1).

Отже, дійшли таких висновків:

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» спрямовує громадян на дотримання мови спорту через статтю 34.

2. Поняття «мова спорту» – це дотримання законодавчої бази України; спортивної термінології, яка передбачає використання іншомовних слів без перекладу, що вживаються відповідно до виду спорту та правил змагань.

3. Автор наукової публікації намагалася, на її думку, визначити чинники, що повинні сприяти формуванню мовної культури, дотриманню мови спорту як ресурсу в психологічній підтримці під час дії воєнного стану та післявоєнний час.

4. Презентовано авторську розробку алгоритму понять для психологічної підтримки і сформованості мовної культури спортсменів під час дії воєнного стану та післявоєнний час.

У перспективах подальших досліджень передбачено опис проведення бесід із здобувачами освіти за темою наукової публікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 : станом на 31.10.2025. URL : https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (дата звернення: 02.11.2025).

2. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 21.08.2025 № 4574-IX : станом на 12.09.2025. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text (дата звернення: 02.11.2025).

3. Досягнення українських спортсменів на змаганнях із Паралімпійських ігор – стимул для активної життєвої позиції спортсменів бойового хортингу (учні, військові ліцеїсти, студенти та курсанти) / Діхтяренко З. М., Веселова В. В., Чаплигін В. П., Нежинський Ю. М. *Педагогічна Академія: наукові записки.* 2024. № 13. URL : https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/475 (дата звернення: 26.10.2025).

4. Діхтяренко З. М., Діхтяренко К. В. Профілактика стресу в успішної особистості (підлітки, студенти та курсанти) засобами бойового хортингу. *Інструментарій виховання в сучасних закладах освіти: реалізація творчих і соціально значущих програм, проєктів* : зб. матер. наук.-практ. конф. / ред. кол. Т. Є. Федорченко, К. О. Безрук, О. В. Івженко. Київ, 2022. С. 42–50.

5. Качан О. А., Отравенко О. В., Омельченко С. О. Цікава фізкультура: унікальна модель соціалізації учнів у процесі фізичного виховання в Україні : навч.-метод. посіб. Полтава : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2025. 240 с.

6. Методики фізичного виховання у валеології : навч. посіб. / О. А. Опарін та ін. Харків : Факт, 2025. 448 с.

7. Розвиток життєвої компетентності особистості в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України : монографія / Н. В. Чепелєва та ін. Київ, 2025. 207 с.

8. Психологічна підготовка в спорті / Львівський державний університет фізичної культури : вебсайт. 2013. URL : https://repository.ldufk.edu.ua/home (дата звернення: 26.10.2025).

9. Dikhtiarenko, Z., Korzhenko, I., Steshyts, A. Training of future physical education teachers and martial arts coaches – Combat Horting to the application of healthcare technologies (2022). Physical culture, sports and physical rehabilitation in modern society : monograph / N. Khlus, O. Nestorenko (editors) ; Publishing House of University of Technology. Katowice. Pp. 22–77.

10. Dikhtyarenko K. Comparative analysis of the worldview and legal terminology in the variable module «Combat horting» in higher and secondary educational institutions. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку якісної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в умовах ступеневої освіти* : зб. наук. праць за матер. VII Міжнародної наук.-практ. конф., м. Полтава – Лубни, 17–18.04.2025. Полтава : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2025. С. 527–533.

Ліана Науменко,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій, словесності та культури,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

МОВА МАСМЕДІА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Мова відіграє важливу роль у становленні кожної нації, бо вона виступає не лише засобом спілкування, а й основним засобом обміну інформацією та є інструментом впливу на людину. Розвиток будь-якої держави завжди тісно пов'язаний з процесом комунікації в усній та письмовій формі. Варто зазначити, що в останні роки українська мова закріпила свої позиції в багатьох сферах нашого життя. Під впливом різних соціально-політичних процесів, які відбуваються в українському суспільстві, сталися певні зміни і на мовному рівні, зокрема помітний вплив на мову медіа.

На думку Н. Шумарової та І. Мариненко масмедіа виступають основним осередком розвитку української мови, бо «саме вони поширюють нові слова, нові значення, формують ставлення суспільства до тих чи тих новотворів» [7]. Саме тому мовознавці приділяють значну увагу дослідженню ролі ЗМІ, масмедіа у формуванні мовно-комунікативних процесів держави.

Одним з перших роль періодичної преси в розвитку української мови розглянув М. Жовтобрюх. Сьогодні ці питання також стають предметом дослідження багатьох науковців: С. Бибик, С. Єрмоленко, Т. Коць, О. Сербенська, О. Тараненко, М. Яцимірська та інші, які вивчають питання, що стосуються усталення норм сучасної української мови.

Зміни на лексичному рівні відбуваються протягом усього розвитку мови, але особливо вони помітні під час суспільно- політичних змін. У цей час з'являється багато неологізмів, що належать до абстрактної лексики, і серед них терміни, які пов'язані з цифровізацією українського суспільства. Багато науковців вказують на те, що значна їх частина є запозиченням з англійської мови. Мова йде про підвищення інтелектуального рівня спілкування і в першу чергу це використання масмедіа вже відомої абстрактної лексики, наприклад, *хронічний* біль, *молекулярний* рівень, *міграція, мігранти, дискусія* та інш. Також у масмедійному мовленні помітне використання новітніх запозичень: *міскодинг, венчурні вкладення, оверклокер, чипсет.*

Окремо варто звернути увагу на широке вживання абревіатур, які служать для називання явищ, процесів, організацій, партій, фірм тощо. В одних текстах подають їх розшифрування, а в інших залишають це читачам. Наприклад: ***ССО** втретє уразили нафтобазу Гвардійська у Криму* (Кореспондент, 10 листопада 2025). *За словами*

*аналітика **CREA** Вайбхава Рагунандана, ця схема опосередковано сприяє збільшенню видобутку нафти в Росії та, відповідно, податкових надходжень до бюджету Кремля* (Кореспондент, 10 листопада 2025). *Литовські аеропорти (**LTOU**) та державний оператор аеропортів країни хочуть вжити юридичних заходів щодо збитків, спричинених повітряними кулями* (Українська правда, 10 листопада 2025).

З'являються «слова-мутанти» [7], які складаються з двох частин, перша – запозичений англіцизм, а друга може бути питомим українським або давнім запозиченням, що адаптувалося: *USB-накопичувач, middle-фахівці.*

Розвиток інформаційних Інтернет-ресурсів вплинув і на процес створення медіатекстів. Останні події в Україні ставлять перед авторами новинних медіатекстів певні завдання, примушуючи їх шукати нові засоби і прийоми для передавання інформації. І це пов'язано з тим, що часто приводом для написання таких текстів є страшні новини про загибель людей. На думку О. Пономаріва, «будь-який публіцистичний тексту будь-який період історії літературної мови – це дієвий інструмент впливу на суспільну свідомість, і тому добір мовних одиниць у ньому має бути логічно зумовленим» [4, с. 12].

В умовах війни автори медіатекстів змушені шукати нові засоби для передавання інформації і вираження емоцій. Так вони мають називати окремі політичні особи та групи людей, створюючи такі форми, щоб це не були конкретні назви, але точно передавали ставлення автора до них. У більшості випадків центральною постаттю багатьох подій ставав очільник РФ: *диктатор, російський диктатор, кремлівський диктатор, лідер окупантів, російський тиран*. Також автори можуть написати прізвище особи з маленької літери, таким чином виявляючи своє негативне ставлення [1].

Експресивне забарвлення мають і рядки, в яких характеризується очільник міністерства закордонних справ лавров : *До речі, в МЗС російському один дуже підходящий **сумний кінь** працює* (https://www.unian.ua/ war/kto-otpravlyaet-v-ukrainskie-posolstva-sobachiglaza-i-zhdat-li-posylku-s-golovoy-pechalnogokonya-12068403.html).

Ще одну групу становлять новоутворення для називання представників російської армії та воєнних угрупувань: *армія загарбників, окупанти, терористи, «визволителі», «друга армія світу», рашисти, мобіки, «зелені чоловічки»* (останні два особливо поширеними були на початку війни).

У монографії М. Степаненка проаналізовано знакові слова 2022 –2023 років. Вербальними маркерами цього періоду автор називає слова *катастрофа, геноцид, терор, біженці, переселенці, волонтер, доброволець*. Культовими фразами стали: «*Доброго вечора, ми з України*!» та «*Рускі(и)й воєнний корабль іді …*». У 2023 році найбільш уживаною стає лексема *мобілізація*, що в мовному контексті перегукується з лексемою *могілізація.* З метою обґрунтування думки, він наводить такі приклади: «У росії триває «**могілізація**»: росія щомісяця **мобілізує** на війну з Україною по 20 тисяч осіб (Подробиці, 22.10.2023)» [5].

Спостерігаємо активне використання в медіатекстах фемінітивів: *прес-офіцерка, військовослужбовиця, представниця* тощо. Дослідники звертають увагу і на такий цікавий факт, що «фемінітивних ознак набув іменник і на позначення неістоти – *країна-агресорка*» [1, с.5].

Отже, мова тісно пов'язана з усіма суспільно-політичними змінами, що відбуваються в житті країни. Щодо мови масмедіа спостерігаємо взаємовплив сучасних медіа на розвиток української літературної мови та її вплив на мовлення ЗМІ. Проаналізовані матеріали дають підстави стверджувати, що автори медіатекстів, особливо новинних інтернет-ЗМІ, повідомляють інформацію та виражають своє ставлення до поданих подій. Для цього вони використовують різноманітні лінгвістичні прийоми та засоби. Вважаємо за доцільне подальше вивчення мовних особливостей текстів українських медіа та їхнього впливу на розвиток української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ачилова О. Л., Регушевська І. А. Медіатекст як дзеркало сучасного суспільства. *Закарпатські філологічні студії.* 2023. Випуск 28, т. 1. С. 23–28.
2. Грищенко О., Кульчицька М. Війна – у мові, мова – у війні. *Мова – кордон національної безпеки* : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 21 лютого 2025 року. Львів : ЛДУ БЖД, 2025. С. 30–35.
3. Демешко І. Лексико-словотвірні інновації в медіадискурсі періоду війни. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2023. № 205. С. 58–63.
4. Пономарів О. Стилістика сучасної української мови : підручник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.
5. Степаненко М. Політика і війна: закономірності та парадокси мовного розвитку (2022–2023 рр.) : монографія. Харків : Видавець Іванченко І. С., 2024. 804 с.
6. Стишов О. А. Нова суспільно-політична лексика і термінологія в сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження*. 2019. № 50. С. 258–268. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2019_50_33 (дата звернення: 15.05.2023).
7. Шумарова Н., Мариненко І. Мова медіа: дві тенденції текстотворення. *Наукові записки інституту журналістики*. 2025. Том 87 (2). С. 22–32.

Ірина Романів,
здобувачка вищої освіти спеціальності «Журналістика»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник:
Наталія Зикун,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
декан факультету соціально-гуманітарних технологій,
спорту та реабілітації,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

МЕДІАМОВА ВОЄННОГО ЧАСУ: ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ДОВІРИ ЧЕРЕЗ НОВІ СЛОВА

У сучасному інформаційному просторі мова перетворюється на один із провідних інструментів формування суспільної свідомості. Саме через слова медіа вибудовують уявлення людей про події, окреслюють межі прийнятного й неприйнятного та визначають, кому і чому суспільство може довіряти. Значення мовних практик, зокрема мови медійних текстів, стало особливо відчутним після початку повномасштабного російського вторгнення в Україну. У цих умовах вплив мовних засобів на реальність, ідентичність та довіру постає як ключовий виклик і водночас як центральний інструмент сучасної журналістики.

Особливого значення в умовах війни набуває відбір лексичних засобів. Нейтрально подане повідомлення допомагає зберігати психологічну стабільність суспільства, надмірно ж емоційне може створювати відчуття загрози або, навпаки, невиправданого оптимізму. У перші дні повномасштабного вторгнення українські медіа свідомо відмовилися від терміна «спецоперація», що активно просувався російським пропагандистським дискурсом, і послідовно використовували точні дефініції: «вторгнення», «агресія», «удари по цивільних». Це сприяло коректному формуванню суспільного розуміння подій: «Війна Росії проти України позначилася, зокрема, й на українській мові. В побутовому використанні слово «бавовна» тепер не про волокно, «мопед» – не про транспортний засіб, а «піксель» – не про цифрове зображення. «Пташка» тепер несе вибухівку, а плюс на екрані телефону став найкращим заспокійливим» [4]. Узагальнення медійної практики свідчить, що зміна реальності спричинила появу великого масиву нових мовних засобів – слів-маркерів війни, які швидко закріпилися у публічному дискурсі: «бавовна», «рашизм», «чорнобаївка», «кадирівці». Іронічне слово «бавовна» як замінник нейтрального «вибух» активно використовували

медіа у заголовках на кшталт: «Бавовна в Криму: знову вибухи на складах» (NV). Мем «чорнобаївка» – символ численних поразок окупантів – регулярно фігурував у стрічках ТСН і 24 каналу у 2022 році. А «кадирівці» як назва особливо жорстоких підрозділів ворога швидко стала поширеною у повідомленнях більшості українських медіа в перші тижні боїв під Києвом. Медійним простором почали активно ширитися емоційні, образні меми, значна частина яких згодом, проте, вийшла з активного використання [3].

Не менш важливою є й значення мови для формування колективної та національної ідентичності. Дослідники наголошують, що до основних чинників становлення української національної ідентичності належать мовна політика, освіта, медіа, культурні практики, політичні реформи, а також пам'ятники та місця пам'яті [2, с. 164]. Медіа в цьому процесі відіграють особливу роль: вони здатні підсилювати відчуття спільності, підтримувати культурні цінності та формувати наративи, що об'єднують суспільство. В умовах воєнного часу це набуває ще більшої ваги, адже мова стає інструментом самозахисту та підтвердження культурної суб'єктності. Як зазначає Н. Зикун, мовні новотвори періоду російської збройної агресії рідко виконують суто номінативну функцію. Причинами їхнього появи є потреба у вербальному виході агресії, формуванні мовного образу ворога й веденні «мовної» боротьби з ним, а також вирішення завдань ідентифікації та чіткої диференціації «свій / чужий» [1, с. 61].

Довіра до медіа значною мірою формується через прозорість і етичність мовлення. Найбільш руйнівними для цієї довіри є такі мовні техніки, як використання мови ворожнечі (hate speech), навішування ярликів, а також евфемізація, коли жорсткі або травматичні факти навмисно приховуються за пом'якшеними формулюваннями.

Застосування мови ворожнечі, маніпуляцій, перебільшень чи прихованих оцінок створює токсичне інформаційне середовище та підриває довіру аудиторії. Мовні практики у медіапросторі безпосередньо впливають на сприйняття як самої інформації, так і інституцій, що її поширюють. Від коректності, точності та етичності комунікації залежить, чи вважатиме аудиторія журналістів, державні органи або громадських лідерів надійними та відповідальними джерелами.

В епоху соцмереж відповідальність за слово поширюється не лише на професійних журналістів, а й на кожного користувача. Тому медіаграмотність, уміння критично сприймати інформацію та дотримання етичних норм стають ключовими інструментами формування здорового й безпечного інформаційного середовища.

Отже, мова в медіа – це не просто засіб передачі інформації, а потужний механізм формування реальності, ідентичності та довіри. Від того, як ми використовуємо слова, залежить якість суспільного діалогу, міцність демократичних процесів і здатність суспільства залишатися стійким перед викликами сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зикун Н. І. Розвиток мовної системи в період воєнного стану: аналіз новотворів (неологізмів). Законодавче забезпечення формування та реалізації державної політики України в умовах воєнного стану : колективна монографія : у 4 томах. Т. 3 : Забезпечення прав і свобод людини в умовах воєнного стану: правові, психологічні, соціогуманітарні аспекти. Київ, 2022. С. 37–62.

2. Кюрчев С. В. Українська мова як маркер національної ідентичності: національно-патріотичний рух ТДАТУ. *Українські студії в європейському контексті*. 2024. № 9. С. 161–175. URL : http://obrii.org.ua/usec/storage/article/Kyurchev_2024_161.pdf

3. Спалєк М. Скажи «паляниця». 15 мемів, що з'явилися у час великої війни. URL : https://ms.detector.media/trendi/post/31240/2023-02-23-skazhy-palyanytsya-15-memiv-shcho-zyavylysya-u-chas-velykoi-viyny/

4. Халілов Р. «Як це – загинув? А хто тоді вчора мене зустрічав?». Три розповіді з числом 200 / Українська правда. URL : https://www.pravda.com.ua/articles/2025/05/08/7511111/

5. Матеріали українських медіа: Суспільне, Українська правда, NV, ТСН, 24 канал (заголовки та новинні сюжети 2022–2024 рр.).

Микита Чубатов,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник:
Олена Калита,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій,
словесності та культури,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

МОВА Й МЕДІА: ЯК ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ФОРМУЮТЬ ДОВІРУ ДО СЕБЕ ТА ВПЛИВАЮТЬ НА ЧИТАЧІВ

Мета роботи – проаналізувати мову як інструмент впливу на суспільство з використанням засобів масової інформації (далі – ЗМІ), а саме конструювання реальності, довіри, навести приклади задання ЗМІ тону повідомлення або статті, створеної з метою поширення певного уявлення про особу, подію. У роботі застосовано методи огляду літератури та якісного аналізу прикладів із українських і міжнародних медіа з метою виявити мовні засоби формування реальності, ідентичності та довіри. Структурно робота розглядає: мовні маніпуляції й їхні форми; механізми фреймінгу; роль лексики та стилістики у формуванні ідентичності; мовні маркери, що впливають на довіру читача.

У XXI ст. засоби масової інформації є найпоширенішими джерелами отримання інформації, такої як новини, публікації, дописи тощо. Мова у наведених джерелах – це не просто питання лінгвістики, а й соціальне і у певних випадках – політичне. Найбільш доцільно буде розпочати із маніпуляцій, що зустрічаються у ЗМІ, оскільки це один із найбільш ефективних способів створити враження довіри та ідентичності у читача.

До найбільш поширених мовних конструкцій, що використовуються для впливу на людей, належать підміна понять, евфемізми, емоційне забарвлення.

Підміна понять - засіб, що використовується для опису об’єктів або явищ не такими, якими вони насправді є [1]. Прикладом цього є використання у ЗМІ, що поширюють російську пропаганду терміну «жест доброї волі», коли йдеться про відступ територій Київської та Чернігівської областей. Таким чином, поразка супротивника зображується м’якіше та вигідніше для читачів, тобто формується довіра до джерела ЗМІ [2].

Евфемізми – це слова чи вирази, які замінюють у мові грубе, непристойне слово, або таке, що має непристойний для певної публікації стиль [3]. Наприклад, в інтерв'ю з поп-гуртом "Kazka" Анатоліч використав евфемізм, щоб описати зовнішній вигляд вокалістки з використанням терміну «з нестандартними параметрами» замість товста, пухка,«пишні форми», оскільки в суспільстві за етикетом прийнято не акцентувати увагу на надмірній вазі або поганій зовнішності людини [4].

Емоційне забарвлення дозволяє скласти у читача певне враження щодо події ще до прочитання статті, тобто ознайомившись із заголовком, людина вже розуміє подію так, як цього захотів автор. Наприклад новину про те, що рівень безробіття у певній країні знизився на 5% можна подати «аж на 5%» чи «лише на 5%» [5].

Однак, окрім наведених форм впливу на читача, великий вплив також виконує ефект встановлення рамок, який також відомий під запозиченим словом фреймінг – це коли люди реагують на певну інформацію по-різному залежно від способу (тону, формулювання) подання – або з більш позитивною оцінкою, або негативною. Наприклад, відповідно до статті, 2016 року тодішньому Президенту України Петру Порошенку засоби масової інформації давали наступні псевдоніми: «шоколадний магнат», «той, що заробляє на крові». Акцент журналістів був на веденні війни Росією на території України та відсутності дій Петра Порошенка щодо закриття фабрики «Рошен» на території РФ, у такий спосіб він продовжив отримувати прибуток. Таким чином, «Слідство.Інфо», головний розповсюджувач таких псевдонімів, погіршувало враження щодо Президента, водночас піднімаючи до себе довіру [6].

У засобах масової інформації, мова може бути засобом об'єднання читачів, наприклад, навколо спільної цілі, засобом зміни громадської думки щодо утиснених груп людей [7]. Тобто у читачів, що відносять себе до таких груп, складається відчуття довіри, підтримки та заохочення до виконання того, що згадується у ЗМІ.

Окрім цього, використання фраз на кшталт «Згідно з дослідженням, проведеним…», «доведено, що…», а також відсутність неактуальної на момент читання джерела (відомої як «води») підвищує репутацію ЗМІ, а отже формує у читачів відчуття довіри, експертності та показує, що над текстом працювали тривалий час, обробляли його з метою покращення читабельності матеріалу [8].

Після повномасштабного вторгнення, у засобах масової інформації частіше використовуються такі терміни, як «ЗСУ», «контрнаступ», «перемога», «втрати ворога». Оскільки українці здебільшого патріотично налаштовані, такі ключові слова підсилюють довіру до джерела та дозволяють читачам відчути реальність.

Відповідно до проаналізованої статті, порушення журналістами мовленнєвих форм сучасної літературної мови, таких як орфоепічних й акцентних, графічних, орфографічних, лексичних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних та пунктуаційних призводить до зниження рівня грамотності читачів таких ЗМІ та є доказом низького рівня компетентності у журналіста, що впливає на його репутацію. Тому, для

підвищення довіри серед читачів, критично важливо, щоб кожен розділовий знак, кожне правило української мови було дотримано [9].

Мова в медіа – активний інструмент конструювання реальності: підміна понять, евфемізми, емоційне забарвлення та фреймінг формують у читача уявлення про подію або особу ще на етапі заголовка, а вживання патріотичної чи військової лексики може консолідувати аудиторію й підвищувати довіру до джерела. Водночас мовні маркери достовірності (посилання на дослідження, офіційні джерела, термінологія) працюють лише за наявності реальних підстав: їхнє безпідставне чи маніпулятивне використання створює хибну авторитетність і підриває довіру. Дотримання норм літературної української також слугує індикатором професійності журналіста й позитивно впливає на репутацію видання. Практично це означає, що редакції мають свідомо підбирати лексику, чітко маркувати джерела й уникати порожніх авторитетних формулювань, а читачам – розвивати медіаграмотність і критичне мислення. Для подальших досліджень доцільно провести емпіричні експерименти або контент-аналіз, які кількісно виміряють вплив конкретних мовних маркерів (наприклад, «згідно з дослідженням», «доведено») на рівень довіри різних аудиторій в українському медіапросторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Підміна понять як механізм дезінформації. URL : https://cpd.gov.ua/glossary/mechanisms/czpd_poyasnyuye-osoblyvosti-zastosuvan/

2. Як російська пропаганда використовує тактику підміни понять. URL : https://disinfo.detector.media/post/yak-rosiiska-propahanda-vykorystovuie-taktyku-pidminy-poniat

3. Евфемізм. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B2%D1%84%D0%B5%D0%BC%D1%96%D0%B7%D0%BC

4. Совєтна А. В., Лісун О. В. Евфемізми в засобах масової інформації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. Т. 3, № 43. С. 156–159.

5. Емоційний коктейль замовляли? або як не піддаватися на маніпуляції у ЗМІ. URL : https://lysty.net.ua/emokokt/

6. Дем’янчук О. П. Фрейм як засіб формування у ЗМІ негативної суспільної думки про політика. *Empirio*. 2024. Т. 1, № 2. С. 3–13. URL : https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.3-13

7. Мова як інструмент впливу в боротьбі за рівні права. URL : https://www.oin.com.ua/mova-yak-instrument-vplyvu-v-borotbi-za-rivni-prava

8. 14 прийомів і фраз, які посилюють довіру до бізнесу. URL : https://genius.space/lab/11-slov-kokoe-usyayivyut-dovere-k-vashemu-biznesu/

9. Супрун Л. В. Нормативність мовлення як складник мовної комунікації журналіста. URL : http://journlib.univ.kiev.ua

СЕКЦІЯ 5
ІНОЗЕМНА ФІЛОЛОГІЯ ТА ПЕРЕКЛАД У ДОБУ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: НОВІ ВИКЛИКИ Й МОЖЛИВОСТІ

Олеся Андрушко,
старший викладач кафедри мовної підготовки
Інституту Військово-Морських Сил,
Національний університет «Одеська морська академія»,
м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Вивчення іноземних мов у системі військової освіти набуває особливого значення в умовах розширення міжнародного співробітництва та інтеграції України до євроатлантичного безпекового простору. Ефективна участь українських військовослужбовців у миротворчих місіях, навчаннях, спільних операціях вимагає не лише знання граматики та загальної лексики, а й володіння професійною термінологією, що забезпечує точність і оперативність комунікації.

Військова лексика посідає особливе місце в структурі професійно орієнтованої мови. Вона відображає специфіку військової діяльності, систему команд, понять, процедур, зумовлених необхідністю чіткого, недвозначного спілкування. У зв'язку з цим вивчення військової лексики потребує спеціальних методичних підходів, зорієнтованих на контекст її практичного використання.

Лексико-семантичні особливості військової термінології. Військова лексика характеризується високим ступенем стандартизації та формалізації. Її головною ознакою є однозначність, адже у військовій сфері будь-яка неточність може призвести до помилкових дій або порушення дисципліни командного управління.

За семантичними особливостями військову лексику можна поділити на такі групи:

- загальновійськові терміни (*command, unit, operation, defense, weapon*);
- терміни родів військ (*navy, artillery, infantry, air defense*);
- лексика управління та командування (*order, briefing, mission, headquarters*);
- лексика військових дій (*attack, maneuver, retreat, deploy*);
- спеціалізовані терміни зв'язку та логістики (*transmission, reconnaissance, supplies, convoy*).

Особливістю англомовної військової лексики є активне використання акронімів і скорочень (*AWOL – absent without leave; HQ – headquarters; UAV – unmanned aerial vehicle*), які скорочують обсяг інформації, забезпечують швидкість і зручність у комунікації.

Крім того, військова термінологія постійно оновлюється під впливом технологічного прогресу. Поява нових видів озброєнь, систем навігації, кібероперацій зумовлює формування неологізмів (*cyberwarfare, drone strike, precision weapon, smart missile*).

Труднощі засвоєння військової лексики під час навчання іноземної мови. Військова термінологія належить до спеціальної професійної мови, тому її засвоєння має низку труднощів.

По-перше, багатозначність і полісемія деяких лексем (*fire – «вогонь» / «відкрити вогонь» / «звільнити з посади»*), що потребує контекстуального аналізу.

По-друге, наявність метафоричних переносів, які виникають унаслідок узагальнення бойових понять у цивільних контекстах (*target audience, strategy, campaign*).

По-третє, відмінності між британською, американською та натівською військовою англійською, що виявляються у різних варіантах термінів і назв звань (*captain – у флоті старший, ніж у сухопутних військах; lieutenant commander – специфічне для ВМС звання*).

Нарешті, значну складність становить переклад і тлумачення військових абревіатур, які часто мають кілька варіантів розшифрування залежно від контексту.

Методичні підходи до навчання військової лексики. Ефективне засвоєння військової лексики потребує поєднання комунікативного, контекстного та термінологічного підходів.

Комунікативний підхід передбачає створення навчальних ситуацій, наближених до реальної військової діяльності – виконання наказів, рапортів, доповідей, участі у брифінгах.

Контекстний підхід акцентує на розумінні значення лексичних одиниць через реальні документи, інструкції, карти, оперативні зведення, автентичні матеріали НАТО та *Standard Marine Communication Phrases (SMCP)*.

Термінологічний підхід спрямований на системне засвоєння термінів за темами (наприклад, «Морські операції», «Командна структура», «Озброєння та техніка»).

Для підвищення ефективності навчання доцільно використовувати такі методи:

- лексичні тренажери та онлайн-платформи (наприклад, *Quizlet, Wordwall, Military English Apps*);
- моделювання ситуацій службового спілкування (рольові ігри «брифінг», «радіообмін»);
- створення тематичних глосаріїв і порівняльних таблиць термінів українською та англійською мовами;
- аналіз військових текстів (наказів, звітів, повідомлень, радіопередач) з подальшим перекладом і тлумаченням.

Особливу увагу слід приділяти формуванню лексичної гнучкості, тобто здатності розпізнавати й адекватно використовувати військову лексику залежно від ситуації спілкування.

Військова лексика в аспекті міжкультурної комунікації. Володіння військовою лексикою є не лише показником професійної підготовки, а й інструментом міжкультурного діалогу у міжнародних військових структурах. Комунікація між представниками різних країн вимагає дотримання спільних мовних стандартів, насамперед відповідно до *STANAG 6001*, який визначає рівні володіння мовою для військовослужбовців.

Уміння використовувати військову лексику адекватно до ситуації та культурних норм сприяє ефективній координації дій під час спільних навчань, операцій і миротворчих місій.

Отже, військова лексика є складною, багатошаровою системою, що поєднує елементи термінології, професійного жаргону, акронімів і фразеологізмів. Її засвоєння вимагає глибокого розуміння контексту, дисциплінованої роботи з автентичними матеріалами та системного розвитку лексичної компетентності.

Удосконалення методики навчання військової лексики має спиратися на інтеграцію комунікативних технологій, мультимедійних ресурсів і професійно спрямованих завдань. Саме такий підхід забезпечить формування мовної готовності військовослужбовців до виконання службових обов’язків у міжнародному середовищі, підвищить рівень їхньої професійної культури та мобільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войцехівський М. О. Професійно орієнтована лексика у навчанні військовослужбовців іноземної мови. *Військова освіта.* 2021. № 2. С. 32–38.

2. Ковальчук І., Труш А. Сучасна військова філологія: проблеми та перспективи мовної підготовки в умовах війни. *Актуальні проблеми сучасної філології, перекладознавства та лінгвістичного забезпечення сектору безпеки і оборони* : матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 12 груд. 2024 р. / редкол. : В. Л. Савчук та ін. Хмельницький : Вид-во Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2024. С. 66–70.

3. Ромашко О. І. Формування іншомовної компетентності курсантів немовних спеціальностей у вищих військових навчальних закладах України засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. ... докт. філософії : 011 Освітні, педагогічні науки / наук. кер. О. В. Караманов ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2025. 242 с.

4. English for Specific Purposes : збірник наукових тез / ред. кол. : Д. М. Шевчук, І. В. Ковальчук, Г. В. Крайчинська. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2019. Випуск 6. 136 с.

Анастасія Бессараб,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри психології та соціальної роботи,
КЗВО «Хортицька національна
навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради,
м. Запоріжжя, Україна

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДУ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

У добу цифрової трансформації перекладацька діяльність зазнає глибоких змін. Якщо раніше перекладач спирався переважно на власні знання, мовне чуття та друковані довідники, то нині професійна практика неможлива без використання цифрових технологій. Упровадження штучного інтелекту, хмарних сервісів, онлайн-словників, систем автоматизованого перекладу та баз даних перекладів радикально змінило як підходи до виконання перекладу, так і вимоги до фахівців [1; 2]. Цифровізація не лише підвищує продуктивність праці, а й створює нові етичні та когнітивні виклики: питання авторства, надійності джерел, збереження творчої індивідуальності перекладача.

Метою дослідження є аналіз сучасних цифрових інструментів, що використовуються у перекладацькій практиці, та визначення їхнього впливу на якість, ефективність і характер перекладацької діяльності.

Системи автоматизованого перекладу (CAT-tools). CAT-системи (Computer-Assisted Translation) – це програмні засоби, які допомагають перекладачу працювати швидше та точніше, не замінюючи його повністю. До найпоширеніших належать SDL Trados Studio, MemoQ, Wordfast, Smartcat, Memsource [3]. Основні компоненти CAT-систем: Translation Memory (TM) – база перекладених сегментів, що надає змогу повторно використовувати готові переклади; Termbase (TB) – термінологічні бази, які забезпечують послідовність термінів у текстах; Quality Assurance (QA) – модулі перевірки якості перекладу.

CAT-інструменти не лише підвищують продуктивність, а й забезпечують узгодженість перекладу, зменшують ризик помилок і сприяють створенню корпоративних стандартів якості [3; 4]. Водночас ефективне використання таких систем вимагає цифрової грамотності, знання форматів файлів (SDLXLIFF, TMX, TBX) і вміння інтегрувати CAT у робочий процес перекладача.

Машинний переклад і штучний інтелект. Останні роки ознаменовані стрімким розвитком машинного перекладу (MT), який базується на технологіях нейронних мереж (NMT) [4]. Сервіси DeepL, Google Translate, Microsoft Translator демонструють

високу якість завдяки глибинному навчанню, контекстуалізації та використанню великих корпусів текстів. Поява інтелектуальних систем (зокрема ChatGPT, Gemini, Claude, Copilot) зробила переклад інтерактивним процесом, у якому перекладач може взаємодіяти з моделлю, уточнюючи контекст, стиль і прагматичну мету тексту [5]. Проте автоматизація вимагає розвитку компетентності постредагування (post-editing), що стає невід'ємною частиною професійних навичок сучасного перекладача [2]. Сучасні дослідження доводять, що найкращі результати дає гібридна модель: поєднання людського перекладу, CAT-систем і NMT, де перекладач виконує роль редактора, аналітика й менеджера якості [6].

Онлайн-словники. Онлайн-словники, енциклопедії та бази термінів суттєво полегшують пошук значень, варіантів перекладу та контекстуального вживання. Популярними серед перекладачів є ресурси Multitran, Reverso Context, Linguee, Glosbe, Oxford Learner's Dictionaries. Їхні переваги полягають у постійному оновленні баз даних, наявності автентичних прикладів, багатомовній підтримці та інтерактивному пошуку [1].

Перекладацькі спільноти. Перекладачі активно користуються онлайн-спільнотами, такими як ProZ.com, TranslatorsCafe, а також чати у Telegram, Discord, Slack, де фахівці обговорюють терміни, діляться ресурсами, консультуються щодо складних випадків перекладу. Такі спільноти формують цифрову професійну культуру перекладача, підвищують колегіальну взаємодію та сприяють саморозвитку [5].

Хмарні та колаборативні платформи. Хмарні технології стали базовим середовищем перекладацької діяльності. Платформи Smartcat, Crowdin, Lokalise, Transifex забезпечують одночасний доступ кількох перекладачів до одного проєкту, синхронізацію термінологічних баз, інтеграцію із системами керування версіями (Git) і зручне управління процесом перекладу. Ці платформи сприяють дистанційній співпраці, проте водночас ставлять питання конфіденційності, захисту даних та авторських прав [1; 3]. З метою безпеки дедалі частіше впроваджуються стандарти ISO 27001 та політики NDA у перекладацьких компаніях.

Цифрова перекладацька екосистема охоплює також низку інноваційних напрямів і технологій:

Цифрові бібліотеки та корпусні ресурси. Великі паралельні та порівняльні корпуси (Europarl, OPUS) використовуються для аналізу автентичного вживання, побудови термінологій і тренування моделей MT [6; 7].

Автоматичне розпізнавання мовлення (ASR) і субтитрування. Інструменти Aegisub, Subtitle Edit та сервіси YouTube Auto-Subtitles використовуються для перекладу мультимедійного контенту. Поєднання ASR → MT → постредагування утворює нову технологічну послідовність для аудіовізуального перекладу.

Автоматизовані метрики оцінки якості. Метрики BLEU, chrF, COMET застосовуються для оцінювання якості машинного перекладу, хоча їхня кореляція з людською оцінкою залишається предметом досліджень [4; 6].

Локалізація та DevOps-підхід. Переклад програмного забезпечення і вебресурсів інтегрується з процесами CI/CD; локалізація стає частиною життєвого циклу продукту.

Краудсорсинг і відкриті перекладацькі ініціативи. Відкриті платформи перекладу (наприклад, переклади Вікіпедії, проєкту TED) показують переваги колективної участі, але потребують надійних механізмів перевірки якості.

Цифрові освітні ресурси. Онлайн-курси (Coursera, Proz.com Training, Smartcat Academy) дають змогу перекладачам опановувати нові інструменти, сертифікувати цифрові навички та розвивати компетенції постредагування.

У добу ШІ важливо зберігати баланс між автоматизацією і творчістю, уникати сліпого покладання на алгоритми, дбати про культурну адаптацію перекладу й точність інтенцій автора [5; 8]. Ключові виклики цифровізації перекладу: етичні аспекти використання ШІ (збереження авторства, точність, культурна відповідність) [5]; залежність від технологій і потенційна втрата творчої складової; потреба в постійному оновленні цифрових компетентностей [2; 4]; питання безпеки даних і захисту конфіденційної інформації замовників; інтероперабельність між різними системами перекладу та форматами даних. Розв'язання цих проблем потребує міждисциплінарного підходу, співпраці між фахівцями з лінгвістики, ІТ, юриспруденції та етики. Отже, цифрові інструменти відкривають безпрецедентні можливості для перекладацької діяльності, роблячи її швидшою, точнішою та глобальнішою. Водночас вони формують нові вимоги до перекладача: від уміння працювати з CAT та MT до навичок управління даними, колаборації й постредагування. Перекладач XXI ст. – це не лише лінгвіст, а й цифровий аналітик, менеджер знань і етичний модератор між людиною та машиною. У перспективі очікується ще тісніша інтеграція штучного інтелекту в перекладацькі процеси, розвиток персоналізованих мовних моделей та формування нових професій – AI translation editor, localization strategist, digital linguist. Збереження гуманістичного виміру перекладу в умовах технологічного прогресу є головним викликом сучасної філології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Pym A. Translation technology and its teaching. *The Interpreter and Translator Trainer.* 2011. № 5 (1). P. 1–13.

2. Kenny D. Machine Translation for Everyone: Empowering Translators in the Digital Age. Routledge, 2022.

3. Bowker L. Computer-Aided Translation Technology: A Practical Introduction. Ottawa, 2015.

4. Hutchins J. Machine Translation: Past, Present, Future. Amsterdam, 2020.

5. Vasconcellos M. AI and the Future of Translation: Ethical and Practical Challenges. *Translation Studies Review.* 2023. № 16 (2). P. 45–58.

6. Koehn P. Statistical Machine Translation. Cambridge, 2009.

7. Tiedemann J. Parallel Data, Tools and Interfaces in the OPUS Project. LREC Proceedings, 2012.

8. European Commission. Guidelines on the Ethical Use of AI in Translation and Multilingual Communication. Brussels, 2023.

Лариса Вдовенко,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

СИНЕРГІЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У ФОРМУВАННІ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НОВОЇ ЕПОХИ

Сучасний освітній ландшафт категорично неможливо уявити без глибокої інтеграції мультимедійних технологій, що включають відео, аудіо, інтерактивні платформи та елементи ігрофікації. Саме впровадження цих динамічних форм роботи в традиційну модель викладання формує особливий педагогічний підхід – Edutainment (навчання через розвагу). Ця методика не є виключно винаходом сучасності, а радше актуалізацією філософських ідей, перевірених століттями, що підтверджує її фундаментальну цінність. Ще видатний американський філософ Джон Дьюї (J. Dewey) наголошував на критичній важливості поєднання емоцій та ініціативи у процесі пізнання, оскільки доведено, що позитивний емоційний фон і внутрішня зацікавленість сприяють кращому та глибшому засвоєнню знань [1].

Історично ігрове навчання сягає корінням аж до Давньої Греції, де в Афінах змагання з різних дисциплін використовувалися як ефективний метод вдосконалення навичок, втілюючи концепцію навчання через конкурентну гру. Пізніше, в епоху Відродження, відомий письменник Франсуа Рабле закликав до використання принципів гри у навчанні, розглядаючи її як природний стимул до пізнання. Ці ідеї набули особливого розвитку в епоху Просвітництва, коли такі мислителі, як Джон Лок та Жан-Жак Руссо, включали цілу низку ігрових програм у свої освітні моделі, спрямовані на виховання свідомих громадян. Кульмінацією цього філософського осмислення стала праця голландського філософа Йохана Хейзінги (J. Huizinga) «Homo ludens» («Людина граюча») у XIX столітті. Хейзінга стверджував, що гра є невід'ємним, первинним елементом культури та життя загалом, а термін «людина граюча» є такою ж важливою і визначальною функцією нашого виду, як і «людина діюча» (homo faber). Ця філософська спадщина підтверджує, що Edutainment не є модною тенденцією, а логічним продовженням гуманістичних традицій.

Ключова цінність сучасного Edutainment полягає у його конструктивістській основі. Завдяки творчому характеру завдань, яскравій емоційній складовій, моделюванню життєвих ситуацій та мінімальному контролю, ця методика активно підтримує пізнавальний інтерес студентів та враховує їхній індивідуальний темп. Такий підхід, що охоплює проєктне навчання, навчання на основі опитування та проблемне навчання, ефективно розвиває у здобувачів освіти навички критичного мислення, дослідження, вирішення складних проблем та співпраці [2].

У синергії з Edutainment ефективно функціонує методика Flipped Learning (англ. Flipped Classroom), яка є різновидом змішаного навчання (blended learning). Зважаючи на сутність підходу, який полягає у зміні послідовності вивчення, в українській термінології доцільно використовувати еквіваленти «випереджаюче навчання» або «обернене навчання», аніж буквальний переклад «перевернуте навчання». Студенти ознайомлюються з новим змістом (наприклад, лекційним матеріалом) вдома за допомогою відео- та мультимедійних ресурсів, а час в авдиторії використовується для поглиблення розуміння через активні форми роботи: дискусії, виконання практичних завдань, лабораторні дослідження та роботу над проєктами під керівництвом викладача.

Історія Flipped Learning розпочалася з технологічного рішення. У 2006 році американський підприємець Салман Хан заснував міжнародну освітню мережу Khan Academy, створюючи невеликі відеоролики, щоб допомогти своїй молодшій сестрі у вивченні математики вдома. Незалежно від Хана, у 2007 році вчителі хімії Джонатан Бергман та Аарон Самс почали записувати відеоуроки для учнів Вудландської школи (США), прагнучи допомогти тим, хто пропустив заняття через хворобу. Цей підхід швидко набув популярності, оскільки він посилює взаємодію між студентами та викладачами і переходить від пасивного слухання до активного навчання, орієнтованого на студента. Студенти отримують можливість готуватися у відповідний для них час і місце, а головне - стільки разів, скільки потрібно для повного засвоєння матеріалу. Важливо, що концепція випереджаючого навчання використовувалася і в українських закладах, як-от у Львівській політехніці під час викладання «Теорії і практики перекладу» ще у 1999-2000 рр., що свідчить про універсальність цієї педагогічної ідеї [3].

Практична реалізація Edutainment і Flipped Learning критично залежить від сучасних інтерактивних платформ та мультимедійних інструментів, що забезпечують якісний позааудиторний контент. Серед найбільш ефективних платформ для відпрацювання матеріалу, зокрема при вивченні іноземних мов, виділяють: Quizlet, LearningApps, ThingLink.

В умовах сьогодення, особливо під час воєнного стану та повітряних тривог, Flipped Learning є не лише методичним вибором, але й вимушеною необхідністю. Коли викладач не встигає прочитати лекцію, студенти змушені самостійно вивчати матеріал вдома, використовуючи системи ВНС Moodle та відеоконференційний софт (Microsoft Teams, Zoom). Це вимагає від викладачів використання всіх доступних інтерактивних інструментів для підтримки мотивації.

Незважаючи на всі переваги, Edutainment не є універсальною панацеєю та викликає критику. Існує думка, зокрема від Мітчела Резника (M. Resnick), що надмірний акцент на розважальному аспекті може призвести до регресивності та знизити серйозне, професійне ставлення до здобуття фундаментальних знань. Як показали дослідження, Edutainment у чистому вигляді не може бути повноцінною альтернативою академічній освіті, необхідною для отримання нової професії чи фундаментальних знань [1].

Проте, його використання є беззаперечною перевагою для закріплення наявних знань, підвищення ерудованості та розвитку логічного мислення. Метод Edutainment демонструє свою ефективність у будь-якій віковій групі та сфері, за умови вмілого чергування академічної та розважальної частин.

Отже, інтегрований формат подачі інформації, що поєднує інструменти Edutainment та стратегію Flipped Learning, дозволяє підтримувати високий інтерес до навчання і, відповідно, піднімати загальний освітній рівень в Україні. Перевернуте навчання є інтерактивним та змішаним підходом, який фокусується на індивідуальному та активному навчанні, а не на традиційному груповому. Перспектива роботи в освітній сфері полягає у подальшому детальному вивченні та практичному впровадженні можливостей Edutainment, постійно шукаючи баланс між грою та професійною відповідальністю, щоб сформувати компетентності, необхідні для адаптивної та інноваційної епохи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Незалежна освітня корпорація / TEACHHUB. URL : https://teachhub.com/scho-take-perevernute-navchannya/

2. Europarat. Languages in Education, Languages for Education. A platform of resources and references for plurilingual and intercultural education. Education and languages, language policy / Council of Europe. URL : http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/langeduc/le_platformintro _EN.asp

3. Kowsari, M., Garousi, M. Edutainment Games and Mental Skills / Pertanika J. Soc. Sci. & Hum. *University Putra Malaysia.* 2018. Vol. 26. P. 2279–2298. ISSN 0128-7702, e-ISSN 2231-8534. URL : http://www.pertanika.upm.edu.my/

Liudmyla Volkova,
PhD, Associate Professor
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
State Tax University,
Irpin, Ukraine

THE LINGUISTIC WORLDVIEW IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

In the 21st century, humanity has witnessed rapid transformations brought about by the development of digital technologies and artificial intelligence (AI). These processes have a significant impact not only on technical, social, or economic domains but also on the humanitarian sphere – particularly on language, cognition, and communication. Artificial intelligence increasingly acts as an intermediary in the communicative process, shaping new linguistic practices, discursive models, and even value systems. In this context, the issue of the transformation of the linguistic worldview becomes especially relevant.

The linguistic worldview represents the totality of concepts, knowledge, and values encoded in a particular language community. It is not a static system but one that evolves together with society. Language reflects how people perceive the world, structure their thinking, and reproduce cultural models and behavioral norms.

Traditionally, the sources of change in the linguistic worldview were social, historical, or cultural in nature. However, in the age of digital revolution, a new factor gains importance – the technological one, above all, the influence of artificial intelligence and algorithmic processing of linguistic data.

The digital environment generates new forms of linguistic existence. Social networks, online discourse, multimodal texts, and generative AI systems create innovative communicative models.

Machine-learning algorithms designed to process human language not only reflect but also transform linguistic structures. Systems such as ChatGPT, Bard, Claude, or DeepL produce texts that imitate human speech, maintaining logic, stylistic coherence, and even emotional tone.

A new type of linguistic interaction emerges – human ↔ machine – where the boundary between author and tool becomes increasingly blurred. The user's linguistic competence is now complemented by the algorithmic competence of AI systems, resulting in the appearance of hybrid texts.

Artificial intelligence, based on large language models, does not possess consciousness, yet it operates through statistical relationships between words, phrases, and contexts. This leads to the creation of new semantic connections that gradually integrate into human linguistic consciousness.

Through interaction with AI, users adopt not only new vocabulary (prompt, token, fine-tuning, hallucination, etc.) but also new ways of thinking, where algorithmic logic begins to replace the natural logic of discourse.

Thus, the linguistic worldview gradually acquires a digital–algorithmic dimension, in which the world is represented not only through words but also through data, codes, and metadata. This trend changes the semantic priorities of modern languages: there is an increase in technical, hybrid, and metaphorically digital vocabulary (for instance, cloud thinking, data-driven decisions, neural creativity, AI ethics).

The spread of artificial intelligence introduces not only cognitive but also ethical and cultural challenges.

- First, the issue of authenticity arises: can an AI-generated text be considered a genuine element of human communication?
- Second, there is a growing universalization of discourse – a standardization of lexical and syntactic patterns under the dominance of English-based algorithms, which may reduce linguistic diversity and national identity.
- Third, there is a risk of linguistic manipulation, as generative models can influence people's perception of reality through language.

Hence, maintaining a balance between technological efficiency and the cultural uniqueness of language becomes essential.

New Opportunities for Philology. At the same time, artificial intelligence opens new horizons for philological research.

- With corpus technologies and NLP tools, linguists can analyze vast datasets of language material previously inaccessible to human processing.
- They can study linguistic evolution, automatically classify texts, and analyze emotional tone or irony.
- In translation studies, terminology, and stylistics, AI becomes not a competitor but an assistant.

The philologist of the future is a professional who combines humanistic thinking with digital literacy – a researcher capable of interpreting AI-generated results critically, assessing their linguistic accuracy, stylistic coherence, and cultural relevance. Such a specialist must not only understand the mechanisms of natural language processing but also be aware of how algorithmic mediation shapes our perception of meaning, identity, and communication in a rapidly digitizing world.

The linguistic worldview in the age of artificial intelligence is undergoing a profound and multidimensional transformation. Language is no longer merely a human-centered system of signs or a medium of interpersonal interaction. It is increasingly functioning as an interface between human cognition and technological systems, between consciousness and code. In this new communicative ecology, linguistic expressions are both produced by humans and interpreted by machines, creating a hybrid communicative space where meaning emerges through collaboration between human and non-human agents.

Artificial intelligence not only processes linguistic data but also generates texts, narratives, and even aesthetic experiences. This challenges the traditional understanding of authorship, creativity, and authenticity. As a result, new ethical and epistemological questions arise: What does it mean for language to be created by a non-human entity? How does algorithmic mediation affect cultural memory, linguistic diversity, and the integrity of meaning?

The evolution of AI-driven communication also leads to shifts in linguistic priorities and cognitive patterns. Machine-generated discourse often privileges efficiency, standardization, and predictability over ambiguity, metaphor, and emotional depth – features that traditionally define human language. Consequently, the linguistic worldview is gradually reoriented from a humanistic paradigm toward a techno-communicative one, where data-driven models influence not only how we speak, but also how we think and perceive reality.

Thus, the key task of modern philology is to conceptualize this new linguistic reality, to study the mechanisms of human–machine interaction, and to define the boundaries of linguistic authenticity in an AI-mediated world. Equally important is the ethical dimension – developing principles that ensure the preservation of language as a reflection of human consciousness rather than a mere instrument of algorithmic exchange. Philology in the digital age must therefore become both a guardian of meaning and a bridge between humanistic values and technological innovation, ensuring that language continues to embody thought, emotion, and culture even within the framework of artificial intelligence.

REFERENCES

1. Ahdritz, A. Language in the Age of Artificial Intelligence. New York : Routledge, 2022. 256 p.

2. Erdocia, I., Schneider, B., & Migge, B. Language in the age of AI technology: From human to non-human authenticity, from public governance to privatised assemblages / Published online by Cambridge University Press, 20 June 2025. *Language & Communication.* URL : https://doras.dcu.ie/31159/1/Language%20in%20the%20age%20of%20AI%20technology.pdf

3. Hu, Y. Literature in the Age of Artificial Intelligence: A Preliminary Study on the Big Language Model AI. Stirling : University of Stirling, School of Management, 2023. URL : file:///C:/Users/UserHP/Downloads/125990968%20(1).pdf

4. Schuster, R., & Ekbia, H. R. Language in the Godless Age of AI. *AI & Society: Journal of Knowledge, Culture and Communication*. 2024. [Research article]. URL : https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/02691728.2025.2484743?needAccess=true

Аріф Джаміль огли Гулієв,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного, міжнародного права
та публічно-правових дисциплін,
Київський університет інтелектуальної власності та права,
м. Київ, Україна

ТОЛЕРАНТНІСТЬ І ЕМПАТІЯ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У XXI столітті, коли світ дедалі більше інтегрується у єдиний інформаційний, економічний і культурний простір, проблема ефективної міжкультурної комунікації набуває надзвичайної актуальності. Від того, наскільки успішно люди здатні спілкуватися, взаємодіяти та співпрацювати, долаючи культурні бар'єри, залежить не лише ефективність міжнародних відносин, а й розвиток глобального суспільства в цілому.

Міжкультурна комунікація – це процес обміну інформацією між представниками різних культур, у якому беруть участь люди з різними системами цінностей, соціальними нормами, мовними й поведінковими кодами. Її ефективність визначається не тільки знанням іноземної мови, а насамперед рівнем міжкультурної компетентності – здатністю розуміти іншу культуру, співвідносити її з власною та знаходити спільну платформу для взаємодії.

У цьому контексті особливого значення набувають толерантність і емпатія - риси, які лежать в основі гуманістичної моделі міжкультурного спілкування. Саме вони дозволяють людині відкрито сприймати «іншого», уникати упередженості, поважати різноманіття культурних ідентичностей та формувати атмосферу довіри.

Поняття толерантності у міжкультурній комунікації. Поняття толерантності є багатовимірним. Воно охоплює не лише терпимість до відмінностей, а й активне визнання цінності різноманіття. Визначення, запропоноване ЮНЕСКО у *Декларації принципів толерантності* (1995 р.), підкреслює, що толерантність – це «повага, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності».

У міжкультурному контексті толерантність означає готовність приймати іншу точку зору, іншу систему норм і цінностей, не оцінюючи її через призму власної культури. Людина толерантна – це людина відкритого мислення, яка не намагається нав'язати іншим свої культурні стандарти, а прагне до діалогу і взаєморозуміння.

Толерантність проявляється на різних рівнях:

- когнітивному – усвідомлення культурного різноманіття як норми світу;
- емоційному – прийняття відмінностей без страху чи агресії;
- поведінковому – готовність до співпраці, навіть попри відмінності у поглядах чи цінностях.

Таким чином, толерантність у міжкультурній комунікації – це не пасивна байдужість, а активна позиція, що передбачає повагу, відкритість і конструктивну взаємодію.

Емпатія як психологічна основа міжкультурного порозуміння. Емпатія (від грец. *empatheia* – «співпереживання») є здатністю людини розуміти емоційний стан іншого, співчувати йому, бачити ситуацію очима іншої людини. У процесі міжкультурної комунікації емпатія виступає психологічним містком між представниками різних культур, допомагаючи долати непорозуміння, які виникають через різні способи сприйняття світу.

Виділяють три рівні емпатії:

1. Когнітивна емпатія – інтелектуальне розуміння думок і поглядів іншого.
2. Емоційна емпатія – відчуття емоцій партнера по спілкуванню.
3. Комунікативна емпатія – здатність адекватно реагувати на емоційні сигнали іншого та демонструвати розуміння.

Для міжкультурної комунікації особливо важливо поєднання всіх трьох рівнів. Наприклад, у діалозі між носієм західної культури (який звик до прямої комунікації) та представником східної культури (де цінується непряме висловлення думок) емпатія допомагає розпізнати підтекст, уникнути помилкових інтерпретацій та створити атмосферу довіри.

Психологи зазначають, що емпатія є не лише вродженою якістю, а й навичкою, яку можна розвивати. Освітні програми, тренінги з міжкультурної комунікації, обговорення культурних кейсів, рольові ігри – все це сприяє формуванню емпатійного слухання та культурної чутливості.

Толерантність і емпатія як елементи міжкультурної компетентності. Поняття міжкультурної компетентності охоплює знання, уміння, установки та поведінкові стратегії, необхідні для ефективної взаємодії з представниками інших культур.

Толерантність і емпатія належать до афективного компонента цієї компетентності. Вони визначають, наскільки людина готова до співпраці, як вона реагує на культурні відмінності і чи здатна підтримувати гармонійні стосунки у мультикультурному середовищі.

Формування міжкультурної компетентності неможливе без розвитку цих якостей. Особливо актуальним це є у сфері філологічної освіти, де майбутні перекладачі, викладачі іноземних мов чи культурологи повинні не лише володіти мовою, а й уміти “відчувати” іншу культуру, бути посередниками між різними світоглядами.

Толерантність і емпатія у сучасному глобальному контексті. Сучасна доба характеризується посиленням міжкультурних контактів - від освітніх обмінів до масової міграції, від міжнародного бізнесу до віртуального спілкування у соціальних мережах. Усі ці процеси створюють умови для діалогу культур, але водночас породжують ризики непорозуміння, конфліктів, ксенофобії.

Толерантність і емпатія стають не просто моральними категоріями, а соціальними навичками, необхідними для співіснування у глобальному суспільстві. Ефективна міжкультурна комунікація можлива лише тоді, коли людина здатна не лише висловити власну позицію, а й почути іншого – з урахуванням його культурного контексту.

Особливо важливою є роль емпатії у цифровому середовищі, де міжкультурна взаємодія позбавлена невербальних сигналів і часто відбувається через текст чи відео. Тут емпатійне спілкування допомагає уникати агресії, формує культуру поваги й розуміння навіть у віртуальному просторі.

Отже, толерантність і емпатія є фундаментальними складовими ефективної міжкультурної комунікації. Вони сприяють налагодженню діалогу між культурами, запобігають виникненню конфліктів, формують атмосферу взаємоповаги та взаєморозуміння.

У сучасних умовах формування толерантності та емпатії має стати ключовим завданням освіти, особливо у підготовці філологів, перекладачів, педагогів, менеджерів міжнародних проєктів. Від рівня їхньої культурної чутливості залежить здатність суспільства до ефективної інтеграції та розвитку в умовах глобалізації.

Розвиток цих якостей – це не лише гуманістичний ідеал, а й практична необхідність, що визначає успішність міжкультурної взаємодії у XXI столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуменюк Т. М. Міжкультурна комунікація як складова сучасної лінгвістичної освіти. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови*. 2019. Вип. 27. С. 112–119.

2. Декларація принципів толерантності. ЮНЕСКО, 1995. URL : https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000110662

3. Журавльова Л. В. Міжкультурна комунікація: теоретичні засади та освітній вимір. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 312 с.

4. Samovar L. A., Porter R. E., McDaniel E. R. Communication Between Cultures. 9th ed. Boston : Cengage Learning, 2017. 480 p.

5. Співак О. В. Міжкультурна комунікація : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 240 с.

6. Ходаківська Н. В. Емпатія як складова комунікативної компетентності. *Наукові записки НаУКМА. Серія: Психологія і педагогіка*. 2018. Т. 1. С. 135–142.

Анна Клешня,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри політології, соціології та філософії,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна

ПЕРЕКЛАД ЯК КЛЮЧОВИЙ МЕХАНІЗМ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Переклад є фундаментальним засобом міжкультурної комунікації, виступаючи посередником та сполучною ланкою. Він дозволяє носіям однієї мовної культури знайомитися з різноманітними формами культурного вираження інших спільнот. Зокрема, художній переклад, як специфічний вид комунікативної діяльності, орієнтований на максимально повну й адекватну передачу оригінального тексту, що включає всю сукупність імплікацій мовного та соціокультурного плану. З інституційного погляду, його можна розглядати як унікальну форму літературної рецепції та культурного посередництва. Це форма культурного виробництва, що функціонує на стику двох (часто національних) літератур і культур, мотивована як локальними чинниками (наприклад, внутрішніми літературними потребами), так і динамікою глобального культурного обміну. Ці контексти накладають суттєві обмеження на перекладача. Бути художнім перекладачем означає не лише займати професійну позицію у власній галузі, але й свідомо позиціонувати себе у складному міжкультурному просторі.

Невід'ємною частиною комунікації є медіа та символи, які становлять її ядро та визначають усі комунікативні дії. Інформація існує як потік, і саме через мову та символи люди здатні обмінюватися інформацією, передавати цінності та реконструювати зміст. Культура існує у формі символів, і лише в процесі спілкування ці символи набувають сенсу та цінності. Без комунікативної діяльності символи втрачають своє значення, а культура – свій шанс на існування. Отже, міжкультурна комунікативна діяльність невіддільна від мови та символів, створених людством, і переклад як її основний спосіб залежить від них найбільше.

Термін «крос-культурна комунікація» був запроваджений американським антропологом Едвардом Холлом ще у 1954 році. Він визначає його як міжособистісне спілкування, що відбувається між учасниками, які мають певні відмінності у мові, сприйнятті дійсності, системах цінностей та поведінці (як вербальній, так і невербальній). Така комунікація характеризується вживанням різних мовних форм і дискурсивних стратегій, відмінних від тих, що використовуються в межах однієї культури. Близький за змістом термін «міжкультурна комунікація» зазвичай стосується вивчення конкретних явищ у двох або більше культурах та передбачає порівняння комунікативної компетентності при взаємодії з представниками різних культур.

Успішна комунікація, особливо при перетині мовних і культурних кордонів, вимагає посередництва й усвідомленої уваги до характеру сприйняття інформації. Мета полягає не лише у досягненні семантичної ясності, але й уникненні передачі лише часткового уявлення про оригінал. У художньому перекладі перекладач має справу не тільки зі смисловою інформацією, але й з поетичними та стилістичними особливостями. Якщо стилістичні властивості оригіналу повинні бути відтворені у перекладі, необхідне створення комунікаційної інфраструктури, що забезпечує відносну повноту значення. Хоча семантична ясність залишається основним завданням, у художньому перекладі це вимагає як культурної, так і літературної стійкості. Перекладач прагне примирити та збалансувати конкуруючі вимоги до розбірливості та нередагованості культурного значення, уникаючи хибної дихотомії «або-або». Цей процес потребує «врівноваження», яке враховує не лише автора та читача, але й норми, культуру та літературні традиції цільової мови.

Перформативний акт художнього перекладу є невід'ємною частиною міжкультурної комунікації, успіх якої залежить від збалансованої схеми, що виявляє усі межі культурного сенсу. Переклад виступає засобом спілкування між різними світоглядами та культурними досвідами. Ефективність перекладу є першорядним завданням, оскільки вона прямо пов'язана зі здатністю донести видатні літературні твори до цільового читача. У контексті художнього перекладу особливе значення набуває поетика і формування естетичного задоволення та смаку, чого не можна відокремити від соціально-політичного виміру та різноманітності, властивих цій практиці. Неузгодженість одного контексту з іншим призводить до реконтекстуалізації. Спочатку контекстуалізований культурний матеріал деконтекстуалізується для полегшення спілкування, а потім реконтекстуалізується, щоб цільовий читач міг взаємодіяти з представленим матеріалом. Такий процес інтерпретації, контекстуалізації та реконтекстуалізації включає міжкультурні посилання, алюзії та інтертекстуальне розуміння. Оскільки можливе примусове перенесення значень, необхідна літературна відповідність, яка підкреслює нестійкість і невизначеність сенсу художнього твору, сприяючи складності та взаємопов'язаності численних вимірів художньої комунікації.

Ефективність перекладу, особливо художнього, є першорядним завданням, яке нерозривно пов'язане з тим, чи вдасться йому донести видатні літературні твори до цільового читача, забезпечуючи естетичне задоволення та естетичний смак. Передача літературного значення вимагає більше, ніж семантичний переклад, оскільки соціально-політичний вимір та поетика відіграють помітну роль у міжкультурному контексті. Сенсове непорозуміння, виявлене та усунене у процесі перекладу, а також контекстуалізація з боку перекладача, допомагають помістити текст у конкретний історичний момент. Успішний переклад залежить від збалансованої схеми, яка виявляє усі межі культурного сенсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Fois E. ELT and the role of translation in developing intercultural competence. *Language and Intercultural Communication*. 2020. 20 (6). С. 561–571. DOI 10.1080/14708477.2020.1822830 ; URL : http://www.tandf.co.uk/journals

2. Frontiers in Communication. Literary translation and communication / Frontiers in Communication. DOI 10.3389/fcomm.2022.1073773 ; URL : https://www.frontiersin.org/journals/communication/articles/10.3389/fcomm.2022.1073773/full

3. Heilbron J. The global translation circuit: Some recent developments. *The International Journal of Translation and Interpreting Research.* 2020. URL : https://www.researchgate.net/publication/312076292_Translation_Studies_Some_Recent_Developments

Наталія Лавриченко,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В XX–XXI СТ.

Кожна мова є, по суті, живим і динамічним явищем з притаманними їй тенденціями і закономірностями розвитку. Однак із множини існуючих у світі мов (близько 7 000) англійська мова посідає особливе місце з точки зору стрімкості й варіативності поступу. Так, у XX столітті англійська мова істотно зміцнила світові позиції в антропологічному (кількість носіїв, користувачів) і в географічному (охоплення країн, територій) вимірах. Прогресивно зростали частка і роль англійської мови в міжособистісному спілкуванні людей-вихідців із різних країн і культур, у діяльності міжнародних організацій, корпорацій та соціальних груп.

На загал англійська мова впевнено посіла першорядне значення в обміні інформацією та досвідом у найрізноманітніших галузях людського життя: у політиці, науці, освіті, юриспруденції, бізнесі, торгівлі, ІТ-індустрії, військовій справі, медицині, мистецтві тощо. Узагальнено сукупність зазначених явищ зажила назви «глобалізація англійської мови».

До позитивних здобутків, спричинених глобалізацією англійської мови, можна віднести те, що:

– англійська мова в статусі «lingua franca» стала інструментом об’єднання зусиль людей різних країн і континентів задля розв’язання проблем планетарного характеру: війни, епідемії, екологічні катастрофи (як природні, так і рукотворні);

– завдяки англійській мові відбулося значне пожвавлення міжнародних контактів і співпраці в галузі науки і технологій, що своєю чергою викликало революційні зрушення в наукових дослідженнях, у побуті, на виробництві і загалом у продуктивній і творчій діяльності людей;

– напрацьовані в рамках англо-американської культури цінності – свобода слова, демократія, єдність у багатоманітті, повага до індивідуальності людини, протекція приватної власності – стали привабливими для наслідування для інших народів і спільнот услід за суто мовними запозиченнями;

– розширення і покращення здатності людей до англомовної комунікації дали істотний поштовх розвиткові міжнародної торгівлі, пожвавленню ринку праці, активізації конкурентної боротьби за кращих професіоналів і кращу якість товарів та послуг.

У явищах глобалізації англійської мови важливо розгледіти також і «інший бік медалі». До супровідних проблем і ризиків, які наразі турбують учених і фахівців різної спеціалізації, можна віднести те, що:

– поширення англійської мови у світі може набувати характеру мовної експансії і, як наслідок, спричиняти пригнічення регіональних мов і діалектів аж до повного їх зникнення;

– англійська мова може породжувати функціональну, а за нею й соціальну нерівність серед користувачів по факту її доступності і можливостей опанування: рідна мова, друга мова, третя мова;

– надмірне захоплення і надання безперечної переваги англійській мові як на рівні особистості, так і на рівні великих і малих спільнот, може призводити до розмивання і навіть втрати власної ідентичності: культурної, етнічної, мовної, світоглядної тощо;

– англомовні запозичення відбуваються не тільки щодо міжнародно визнаних визначень наукових понять і термінів, а й загальновживаної лексики, і, як наслідок, здатні витісняти аутентичні аналоги в тій чи тій мові, наразі й українській (прайс-лист – цінник; памперс – підгузник; дайджест – оглядовий збірник; респектувати – шанувати; бізнес-ланч – діловий обід тощо).

XXI століття уже на старті заявило про себе як про епоху глобальної цифрової комунікації, у якій англійська мова відіграє провідну роль. Інтернет став фактором, який значною мірою прискорив утвердження англійської як основної мови глобальної цифрової комунікації (більшість контенту мережі створюється саме англійською).

У річищі цих тенденцій доречно згадати період пандемії COVID-19, коли можливості людей комунікувати в інший спосіб, аніж онлайн, стали вкрай обмеженими. І саме тоді в мережі «Інтернет» почали активно створювати нові сайти і платформи для вирішення багатьох виробничих і соціальних проблем в режимі онлайн. У відповідь на зростання попиту на англійську як основну мову онлайн комунікації з’явилися численні пропозиції щодо дистанційного її (мови) вивчення на базі цифрових ресурсів (навчальні курси, тренінги, репетиторство, стажування, розмовні групи, чати, тощо).

Треба визнати, що у функціонуванні сучасних соціальних мереж, блогів, форумів англійська мова задіяна дуже широко, що сприяє зростанню й зміцненню її лідерських позицій у глобальній цифровій комунікації. Наразі Сполучені Штати Америки, як англомовна країна, утримують першість щодо кількості активних користувачів інтернету, учасників електронної комерції, творців і споживачів інтернет-реклами тощо.

За багатьма ознаками і показниками англійська мова де-факто є офіційною мовою інтернету. В інтернет-технологіях використовують переважно англійський вокабуляр. Більшість вебсайтів доступні лише англійською мовою. Англійська стала базовою мовою цифрового спілкування і кодування, а також вивчення і використання штучного інтелекту.

Чому саме англійська мова стала домінантною у глобальній цифровій комунікацій?

По-перше, так склалося історично. Річ у тім, що від початку лідерство в розвитку інтернет-інфраструктури та основних її платформ перебрали на себе англомовні країни, відтак базовий контент та інструкції (протоколи) надавалися англійською мовою

По-друге, значну роль відіграли економічні стимули: глобальний бізнес, наука, вища освіта, розробка програмного забезпечення тривалий час спиралися на англійську як універсальну робочу мову при створенні цифрового контенту та документації.

По-третє, продукування дизайну платформ та мережеві ефекти: глобальні платформи (Google, Facebook, Twitter / X, YouTube) на початках були створені й оптимізовані для англомовної аудиторії, а вже потім масштабовані у світовому вимірі. Ці платформи можуть набувати деяких регіонально-специфічних функцій і дизайну, однак базисний статус англійської мови залишається незмінним.

Підсумовуючи, можна сказати, що у XXI столітті ми стали свідками новітнього симбіозу, коли: з одного боку, англійська мова як універсальний засіб комунікації здійснює революційний вплив на розвиток цифрових технологій, а, з другого боку, цифрові технології стають рушійною силою утвердження англійської як основної мови глобальної комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вплив глобалізації англійської мови на розвиток мовної, іншомовної освіти. Підготовка вчителя іноземної мови (англійської) для Нової української школи : колективна монографія / О. К. Мілютіна, Н. М. Лавриченко, І. М. Заремська та ін. ; за заг. ред. Н. М. Лавриченко. Суми : Марія, 2018. С. 7–37.

2. David Crystal. English as a Global Language / Cambridge University Press. 2nd edition. 2003. 228 p.

3. Barbara Seidlhofer. Understanding English as a Lingua Franca / Oxford University Press. 2013. 240 p.

4. Sophia Ananiadou, John McNaught, Paul Thompson. The English language in the digital age / META-NET ; White Paper Series. 2011. 39 p.

Аліна Макеєнко,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник:
Лариса Вдовенко,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАГРОЗА ЧИ ПАРТНЕР?

У сучасному світі перекладацька діяльність змінюється дуже швидко через розвиток технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ) та нейронного машинного перекладу (NMT). Системи, такі як Google Translate, DeepL або Chat GPT, стали доступними не лише для пересічних користувачів, а й для професійних перекладачів, викладачів та науковців. Вони можуть швидко обробляти великі обсяги тексту, створювати базові переклади і допомагати у виконанні складних завдань. Дослідження DivEMT: *Neural Machine Translation Post‑Editing Effort Across Typologically Diverse Languages* показує, що постредагування машинного перекладу професійними перекладачами загалом швидше, ніж переклад «з нуля», однак ефективність роботи залежить від складності мови та тексту.

З одного боку, ШІ сприймається як загроза традиційній ролі перекладача. Алгоритми здатні швидко перекладати великі обсяги тексту, що може знизити попит на базові перекладацькі послуги. Дослідження показують, що студенти‑перекладачі при використанні систем NMT+постредагування не завжди справляються з помилками так ефективно, як при повному перекладі тексту власноруч. Крім того, хоча машинний переклад досяг високого рівня, він все ще має проблеми з точним передаванням культурних і стилістичних нюансів. Наприклад, ідіоми, метафори, специфічні терміни часто перекладаються некоректно або втрачають сенс, що особливо важливо для художніх текстів або юридичних документів.

З іншого боку, ШІ відкриває нові можливості для перекладачів. Використання NMT дозволяє отримати первинний чорновий переклад, який потім можна редагувати та покращувати. Це зменшує навантаження і дає змогу перекладачеві зосередитися на якості, стилі, точності та культурних відтінках тексту. Дослідження показали, що адаптація NMT-систем до людських постредагувань підвищує якість перекладу і зменшує зусилля перекладача. Іншими словами, ШІ не замінює перекладача, а стає його партнером - допомагає працювати швидше і ефективніше.

Також ШІ відіграє важливу роль у навчанні та підготовці майбутніх перекладачів. Студенти, які навчаються роботі з машинним перекладом, отримують можливість краще розуміти структуру тексту, синтаксис, семантику і прагматику. Освітні програми тепер включають цифрову грамотність та навчання постредагуванню машинного перекладу. Це дозволяє студентам розвивати критичне мислення щодо результатів автоматизованих перекладів та підвищує їхню компетентність як майбутніх фахівців.

При цьому важливо враховувати і певні ризики. Занадто велике покладення на ШІ може призвести до знецінення людських навичок і зменшення ролі перекладача. У спеціалізованих областях, таких як юридичний або медичний переклад, точність і контекст критично важливі, а машини ще не здатні повністю враховувати ці нюанси. Також існує ризик, що перекладачі будуть виконувати лише роль постредакторів, а не створювати переклад з нуля, що може впливати на рівень професійної автономії та винагороди.

Отже, ШІ у перекладацькій діяльності – це не лише загроза, а й потужний партнер. Якщо перекладач навчиться правильно використовувати ШІ, поєднуючи його можливості з власною експертизою, він зможе підвищити ефективність своєї роботи та зберегти контроль над якістю перекладу. Основними навичками стають цифрова грамотність, критичне мислення та здатність оцінювати результати автоматизованого перекладу. Сучасний перекладач у цифрову епоху - це не просто мовний фахівець, а професіонал нового типу, який вміє поєднувати традиційні навички з технологічними інструментами. Штучний інтелект стає його помічником і партнером, допомагаючи підвищувати продуктивність, якість та адаптувати переклад до культурного і контекстуального середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Yamada, M. (2022). DivEMT: Neural Machine Translation Post‑Editing Effort Across Typologically Diverse Languages / arXiv. URL : https://arxiv.org/abs/2205.12215?utm_source=chatgpt.com

2. Yamada, M. (2021). The impact of Google Neural Machine Translation on Post‑editing by student translators / JoSTrans. URL : https://jostrans.soap2.ch/issue31/art_yamada.php?utm_source=chatgpt.com

3. D'Haro, L. F., & Vilar, D. (2019). Incremental Adaptation of NMT for Professional Post‑editors: A User Study / arXiv. URL : https://arxiv.org/abs/1906.08996?utm_source=chatgpt.com

4. Koehn, P., & Knowles, R. (2024). Artificial Intelligence and Human Translation: A Contrastive Study / ScienceDirect. URL : https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844024041379?utm_source=chatgpt.com

5. Pecina, P., & Stéfani, J. (2022). Human versus Neural Machine Translation Creativity: A Study on Manipulated Multiword Expressions / MDPI. URL : https://www.mdpi.com/2078-2489/15/9/530?utm_source=chatgpt.com

6. Human vs AI translation in specialized domains. (2021). *Language and Law Journal.* URL : https://www.languageandlaw.eu/jll/article/view/190?utm_source=chatgpt.com

Людмила Онучак,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

МОВА ТА КУЛЬТУРА В СВІТІ ЦИФРОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

У сучасному світі цифрові технології стали невід'ємною складовою нашого повсякденного життя. Соціальні мережі, месенджери, блоги та різноманітні онлайн-платформи не тільки змінюють форми спілкування, але й суттєво впливають на мову й культуру їх користувачів. Обмеження на кількість символів і висока динаміка обміну інформацією сприяють появі нових мовних елементів, скорочень, емодзі, сленгових виразів і нетрадиційної пунктуації.

Актуальність цього дослідження пояснюється тим, що цифрові комунікації формують нові мовні звички та культурні норми, які стрімко поширюються у глобальному інформаційному просторі, особливо серед молодого покоління.

Цифрові платформи докорінно змінюють мовну поведінку сучасних користувачів. Одним із найпомітніших проявів таких змін є виникнення нових мовних форм, як-от скорочення на кшталт «LOL» чи «BRB», використання емодзі, мемів і гібридних текстів, що поєднують слова з візуальними елементами [3]. Наприклад, у Twitter, де існує обмеження на кількість символів, користувачі змушені знаходити лаконічні способи вираження думок. У месенджерах, таких як WhatsApp або Telegram, активно розвиваються скорочення та засоби передачі емоцій за допомогою емодзі чи стікерів [4].

Цифрові платформи впливають не лише на зміну граматичних і стилістичних норм, але й на трансформацію самої структури мовлення. Спостерігається тенденція до скорочення складних синтаксичних конструкцій, зменшення використання формальної та книжної лексики, а також зростання популярності розмовної мови, сленгу й емоційно забарвлених висловів [5]. Така зміна обумовлена особливостями цифрових платформ: швидкий обмін повідомленнями, обмеження на кількість символів і прагнення користувачів до максимально зрозумілого й лаконічного висловлення думок сприяють простоті та економії мовних конструкцій.

Цифрові тексти відкривають можливості для появи абсолютно нових жанрів комунікації, таких як мікроблоги, меми, інфографіки та короткі відеоролики. У цих форматах мова органічно переплітається з візуальною та аудіовізуальною інформацією, що сприяє більш багатогранному та емоційному переданню змісту. Так, меми об'єднують текст із зображенням, створюючи гумористичний або сатиричний ефект, а інфографіки й короткі відео спрямовані на доступне пояснення складних ідей. Усе це формує унікальне середовище, де вербальні й невербальні елементи взаємодіють,

генеруючи нові способи сприйняття та тлумачення інформації, одночасно змінюючи традиційні підходи до розуміння жанрів комунікації.

Особливу увагу слід приділити аналізу впливу соціальних мереж на процес міжкультурної комунікації. Сучасні платформи, зокрема Instagram, TikTok, Twitter та Facebook, не тільки сприяють ефективному обміну інформацією між користувачами з різних куточків світу, але й формують нові механізми культурного впливу. Завдяки поширенню глобальних трендів, відеочеленджів, мемів та популярної музики, англійська мова разом із міжнародними культурними кодами набувають статусу універсальних засобів комунікації. Водночас користувачі адаптують ці елементи до власного культурного контексту, створюючи локалізовані версії мемів, відео та трендів, які інтегрують як глобальні, так і національні культурні особливості.

Цей процес сприяє розвитку крос-культурної комунікації, оскільки дає змогу швидко інтегрувати елементи іншої культури та поширювати їх у власному культурному середовищі. Як приклад, популярні TikTok-челенджі чи Instagram-меми часто поєднують універсальний зміст із локальними культурними особливостями, демонструючи мовні, гумористичні та соціальні риси певного суспільства.

У той же час глобалізація цифрових комунікацій несе ризики для збереження місцевих мовних та культурних традицій. Швидке проникнення англійської лексики, глобальних мемів і інтернет-сленгу може поступово витісняти або спрощувати національні мовні форми, що сприяє зменшенню різноманіття культурних проявів. Це підкреслює важливість вивчення впливу цифрових платформ на міжкультурну взаємодію та наголошує на необхідності розробки стратегій, спрямованих на збереження місцевої мовної та культурної ідентичності.

Цифрові комунікації сприяють формуванню нових соціальних і культурних норм. У контексті цифрового середовища відбувається трансформація правил етикету, включно зі швидкістю відповіді, застосуванням візуальних компонентів і стилістикою повідомлень. Зокрема, в професійній сфері месенджери все частіше витісняють електронну пошту, що призводить до змін у сприйнятті вимог щодо формальності та оперативності комунікації.

Візуальна культура перетворилася на ключовий елемент сучасних онлайн-комунікацій. Інструменти на кшталт GIF-анімацій, мемів, стікерів та відеокліпів сприяють ефективній передачі емоційного стану та культурного контексту, які складно адекватно висловити засобами вербального спілкування. Мем-культура, у свою чергу, стала універсальним засобом обміну ідеями, що часто відображає актуальні соціальні та культурні тенденції [3; 4].

Цифрова глобалізація значно сприяє поширенню англійської мови та спільних культурних символів, проте водночас породжує загрозу зникнення локальних культурних традицій. Зокрема, популярні меми часто адаптуються до національних культурних контекстів, набуваючи іншого змісту. Це, у свою чергу, формує унікальні прояви міжкультурного спілкування.

Цифрова комунікація має значний вплив на формування онлайн-спільнот, у яких культурні норми встановлюються самими учасниками. Такі віртуальні спільноти здатні створювати власний сленг, унікальні культурні коди та специфічні мовні практики, що підкреслюють як їхню ідентичність, так і причетність до певної групи [2; 5].

Цифрові платформи значно трансформували освітній процес. Завдяки дистанційному навчанню, онлайн-курсам і платформам для спільної роботи, зокрема Google Classroom та Moodle, створюються нові можливості для розвитку мовних і культурних компетентностей. Учні та студенти активно застосовують цифрові засоби комунікації для обміну інформацією, що сприяє вдосконаленню навичок письмового та усного спілкування в умовах цифрового середовища.

Міжособистісна комунікація в умовах цифрового світу зазнає суттєвих трансформацій. Зростання популярності текстових повідомлень, емодзі та мультимедійних засобів впливає на рівень вербальної виразності індивідуумів. Цифрові платформи не лише змінюють традиційні способи соціалізації, зокрема серед молодого покоління, але й акцентують увагу на важливості розвитку цифрової грамотності та культурної компетенції [5].

Отже, мова і культура в епоху цифрових комунікацій невпинно змінюються, породжуючи нові способи взаємодії та практики спілкування. Це створює великі перспективи для наукових досліджень і розробки стратегій, спрямованих на збереження мовної та культурної багатогранності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bellamy J. Contemporary perspectives on language standardization the role of digital and online technologies. 2021. URL : https://e-space.mmu.ac.uk/630704/ (date of access: 29.10.2025).

2. Belhouchet Aya S. I. Étude morphologique des écrits d'internautes Le cas d’un discours électronique «médié» diss / Université du Martyr Cheikh Larbi Tebessi Tebessa. Tebessa, 2024. URL : http://localhost:8080/jspui/handle/123456789/11941 (consulté le: 29.10.2025).

3. Ferial K., Naoual B. S. Communication électronique et insécurité linguistique le cas des Facebookeurs algériens. 2021. URL : https://aleph.edinum.org/4607?lang=en (consulté le: 29.10.2025).

4. Hutson J., Ellsworth P., Ellsworth M. Preserving linguistic diversity in the digital age a scalable model for cultural heritage continuity. *Journal of Contemporary Language Research.* Vol. 3, No. 1. P. 96–115. URL : https://doi.org/10.58803/jclr.v3i1.96 (date of access: 29.10.2025).

5. Schneider B. Multilingualism and AI. The regimentation of language in the age of digital capitalism. *Signs and Society.* Vol. 10, No. 3. P. 362–387. URL : https://www.journals.uchicago.edu/doi/full/10.1086/721757 (date of access: 29.10.2025).

Сергій Орденов,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри гуманітарних наук,
Національна музична академія імені П. І. Чайковського,
м. Київ, Україна

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ ТА ДОЛЮ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Цивілізаційний розвиток має об’єктивний та невпинний аспект: безперервне накопичення інформації. Будь-яка ефективна система еволюціонує в бік ускладнення та підвищення продуктивності, що неминуче призводить до експоненційного зростання обсягів даних. Однак цей нестримний процес має свою критичну межу: обсяг інформації рано чи пізно перевищує природні когнітивні можливості людини до її переробки, осмислення та, найголовніше, своєчасного прийняття релевантних рішень. Сьогодні ми з повною впевненістю можемо стверджувати, що цей Рубікон вже перейдено. Ця ситуація є надзвичайно небезпечною, оскільки наше фізичне та соціальне виживання залежить саме від здатності швидко реагувати на складні виклики світу, що постійно змінюється. Прийняття нерелевантних рішень в умовах «інформаційного цунамі» несе пряму загрозу катастрофи – від локальних економічних криз до глобальних екологічних чи безпекових викликів. Саме ця необхідність обробляти гіперобсяги даних і стала об’єктивним чинником, що спровокував стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (далі – ШІ).

Проте, обраний нами шлях вирішення цієї екзистенційної проблеми, на жаль, містить у собі проблему ще більшого, метафізичного масштабу. Сучасний розвиток ШІ, зокрема великих мовних моделей (LLMs), таких як GPT, ґрунтується переважно на імітації – імітації мови, імітації мислення, імітації творчості. Кожна нова ітерація, як-от останні версії чату GPT, означає розвиток саме цього аспекту – мімікрії. Варто зазначити, що ця тенденція не є ізольованою: сучасна постмодерна культура в цілому розвивається здебільшого в напрямку симулякрів, імітації та фальсифікації діяльності. Французький філософ Жан Бодріяр описав це як еру, де імітація стає настільки досконалою, що вона повністю витісняє реальність. Це проявляється у різних сферах – економіці, де фінансово-спекулятивний капітал домінує над матеріальним виробництвом; у політиці, де імідж і маніпуляція замінюють зміст; у соціальній взаємодії, де віртуальні образи створюють ілюзію зв'язку. Цей аспект, хоч і викликаний прагненням до ефективності, стає фундаментальною загрозою для автентичності людського буття.

Технології завжди надавали людині величезних можливостей, вивільняючи її сутнісні сили та забезпечуючи небачені шляхи для самореалізації та домінування над

природою. Водночас, технології історично виступали і залишаються потужним засобом влади. Той, хто володіє технологією, неминуче володіє владою над природою і, що важливіше, над людьми. Навіть на зорі цивілізації, як слушно зауважив канадський теоретик комунікацій Маршалл Маклюен, представники влади, як-от принц Мадупе в Африці, побачили в технології фонетичного алфавіту передусім не засіб комунікації, а потужний інструмент здійснення влади та контролю. У наш час, коли політична влада остаточно «одружилася» з економікою в умовах глобального неолібералізму, цей симбіоз технологічних можливостей та економічних інтересів призводить до кратного збільшення влади. Однак, цей розвиток веде не до обіцяного звільнення людини від рутинної праці, а до її нового закріпачення. Влада, за своєю суттю, означає вплив, авторитаризм та тоталітаризм. Посилення влади засобами ШІ та інших технологій автоматично означає посилення і цих супутніх, деструктивних аспектів у глобальному масштабі.

Ми не можемо розглядати штучний інтелект як нейтральну, відірвану від соціально-економічного контексту, технологію. Штучний інтелект – це не просто зручний інструмент, який робить наше життя якіснішим та ефективнішим. З економічної точки зору це, перш за все, послуга, яка приносить безпрецедентні статки тим, хто володіє ключовими алгоритмами та даними (наприклад, корпораціям Google, Microsoft, Meta). З позиції влади ця технологія означає контроль над користувачами та за користувачами. Парадокс у тому, що ми вже не можемо відмовитися від цієї технології, оскільки вона стала об'єктивно необхідною для функціонування сучасного суспільства. Без ШІ та його похідних ми не можемо ефективно вчитися, працювати, спілкуватися та здійснювати фінансові операції. Навіть наша нинішня комунікація відбувається за допомогою цих технологій. Це означає, що ми вже перебуваємо під владою цих систем, які диктують правила нашого існування та діяльності.

Такий технологічний розвиток спричиняє безпрецедентні структурні зміни у житті людей. Технологія ШІ радикально впливає на ринок праці, де мільйони «білих комірців» (наприклад, копірайтери, оператори даних) стоять перед загрозою заміщення. Вона трансформує фондові ринки та фінансовий сектор, надаючи безпрецедентні можливості для розвитку, але водночас викликаючи безліч соціально-економічних проблем для звичайних громадян. Економіка переходить від матеріального виробництва до нематеріального, фінансово-спекулятивного сектору, що, на перший погляд, здається вигідним для тих, хто задіяний у цій сфері – адже можна, начебто, працювати менше, а заробляти більше. Проте для переважної більшості людей можливості заробляти не збільшуються, а навпаки, скорочуються. Ми традиційно входимо в суспільство як суб'єкти діяльності, але сучасна гіпертрофована економіка змушує нас входити в нього як «homo economicus» – економічні суб'єкти, залежні від спекулятивних коливань ринку.

Під найсерйознішою загрозою опиняються наші людські якості, наші здібності як мислячих і критичних істот. Спілкування зі штучним інтелектом мало чого може навчити користувача, який не має достатньої компетентності. ШІ лише обробляє й агрегує інформацію, створену людьми. Щоб отримати релевантну інформацію, необхідно бути професіоналом і вміти ставити правильні запитання (*prompt engineering*). У протилежному випадку інформація, яку ви отримаєте, буде нерелевантною або, що гірше, фальшивою (*hallucinations*). Коли людина перекладає на ШІ функцію мислення і прийняття рішень, це автоматично означає, що у неї самої ця функція поступово атрофується. Це ключовий виклик саме для критичного мислення, оскільки користувач перестає валідувати отриману інформацію.

Навіть у такій складній сфері, як переклад, використання ШІ виявляє його обмеження. Функція перекладача полягає не лише в автоматичному підбиранні іншомовних слів. Професіонал повинен розуміти усю сукупність соціокультурних, історичних та дискурсивних аспектів носіїв мови. Лише так можна перекладати, не спотворюючи, або мінімально спотворюючи сенс і контекст. ШІ, оперуючи лише статистичними закономірностями, не здатний до кінця вловити внутрішні, невловимі, специфічні аспекти, що сформувалися в процесі мовного дискурсу та культурного розвитку. Таким чином, хоча ШІ неминуче стає частиною нашого життя, критичне осмислення його імітаційної природи та владно-економічних обмежень є єдиним шляхом збереження автентичності людської свідомості та суб’єктності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаррарі Ю. Н. Homo Deus: За лаштунками майбутнього. Київ : BookChef, 2018. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Harari_Yuval_Noi/Homo_Deus_Za_lashtunkamy_maibutnoho/

2. Постман Н. Розважаємося до смерті: Суспільний дискурс в епоху шоу-бізнесу. Харків : Фабула, 2022. URL : https://www.ksau.kherson.ua/files/konferencii/2024/05/mater_31_05_24.pdf

3. Фукуяма Ф. Довіра: Соціальні чесноти та шлях до процвітання. Київ : Наш Формат, 2020. URL : https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/01954f2b-b96b-4b21-ac1a-5e53564ea030/content

Олександра Позур,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Філологія»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник:
Людмила Волкова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПЕРЕКЛАД І МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ

У сучасному глобалізованому світі, де міжкультурні контакти стали невід'ємною частиною суспільного, політичного, наукового й освітнього життя, переклад виступає одним із ключових інструментів міжкультурної взаємодії. Завдяки перекладу відбувається передача не лише змісту повідомлення, а й культурних смислів, цінностей, символів і ментальних моделей, притаманних тій чи іншій національній культурі. Таким чином, переклад є не просто технічним процесом від-творення тексту іншою мовою, а складним комунікативним актом, що поєднує лінгвістичні, когнітивні, соціокультурні та етичні виміри.

Теоретичні основи перекладу у контексті міжкультурної комунікації. Упродовж XX–XXI століть теорія перекладу зазнала значної еволюції: від формально-лінгвістичних концепцій, що зосереджувалися на структурній еквівалентності, до функціонально-комунікативних і культурологічних підходів. Серед основних напрямів, що вплинули на розуміння перекладу як міжкультурного феномену, варто виокремити теорію динамічної еквівалентності Ю. Найди, прагматичну концепцію перекладу К. Райс і Г. Фермеєра (теорію скопосу), а також культурно-семіотичний підхід І. Лотмана й А. Поповича.

Сучасне перекладознавство розглядає переклад як процес медіації між культурами, у якому перекладач виступає активним учасником міжкультурної комунікації. Згідно з цією парадигмою, переклад – це не лише мовна діяльність, а й акт інтерпретації, адаптації й культурного посередництва. Перекладач має не просто відтворити зміст оригіналу, а забезпечити комунікативну ефективність тексту в культурі-реципієнті, враховуючи її норми, очікування та контекст.

Міжкультурна комунікація передбачає взаємодію представників різних культур, у процесі якої відбувається обмін знаннями, цінностями, символами й поведінковими моделями. Для успішного міжкультурного спілкування важливими є толерантність, відкритість, емпатія, а також розуміння культурних відмінностей у способах мислення, сприйняття часу, простору, влади, соціальних ролей тощо.

У перекладацькій практиці це означає, що перекладач має володіти не лише мовною компетентністю, а й міжкультурною – тобто здатністю інтерпретувати культурні коди та адаптувати їх до іншої культури без втрати смислової глибини. Відповідно до класифікації М. Байрама, міжкультурна компетентність перекладача охоплює знання про інші культури, уміння порівнювати й пояснювати культурні відмінності, а також здатність до емпатії та рефлексії у процесі перекладу.

Культурно обумовлені труднощі перекладу. Одним із найскладніших аспектів міжкультурної комунікації є передача культурно специфічних елементів – реалій, ідіом, прислів'їв, алюзій, релігійних і соціальних символів. Такі одиниці несуть у собі глибокий культурний зміст, який часто не має прямого еквівалента в іншій мові. Вирішення подібних перекладацьких проблем потребує творчого підходу, знання культурного контексту та використання різноманітних перекладацьких стратегій: адаптації, компенсації, калькування або трансформації.

Наприклад, переклад англійського ідіоматичного вислову *"to spill the beans"* вимагає не буквального відтворення («розсипати боби»), а підбору відповідника у мові перекладу (*«розкрити таємницю»*). Аналогічно, культурно обумовлені назви свят, історичних подій або соціальних інститутів (як-от *Thanksgiving*, *Oxford Union*, *The Crown*) потребують коментарів або адаптації відповідно до сприйняття аудиторії.

Таким чином, переклад завжди передбачає баланс між збереженням культурної ідентичності тексту-джерела та його зрозумілістю для читача іншої культури. У цьому сенсі переклад стає процесом культурного діалогу, у якому взаємодіють дві або більше ціннісно-смислових систем.

Роль перекладача як посередника між культурами. У контексті міжкультурної комунікації перекладач постає не як «невидимий передавач» тексту, а як активний інтерпретатор, здатний переосмислити повідомлення, зберігаючи його комунікативну мету. Перекладач діє як посередник між автором і читачем, між мовою джерела та мовою перекладу, між культурою оригіналу та культурою сприйняття.

Відповідно до концепції Л. Венуті, переклад завжди пов'язаний із питанням видимості перекладача. Залежно від перекладацької стратегії (доместикація чи форенізація), перекладач або адаптує текст до цінностей культури-реципієнта, або навпаки, зберігає культурну іншомовність, стимулюючи сприйняття «інакшості». Обидві стратегії мають право на існування, і їх вибір залежить від мети перекладу, типу тексту та очікувань аудиторії.

У цьому контексті важливою стає етична відповідальність перекладача. Його завдання полягає не лише у збереженні точності змісту, а й у дбайливому ставленні до культурних цінностей обох сторін комунікації. Переклад може сприяти порозумінню, взаємоповазі та діалогу між культурами, або, навпаки, – призводити до спотворення смислів і стереотипізації.

Теоретичні моделі перекладу як міжкультурного процесу. Серед сучасних підходів до перекладу, що розглядають його як міжкультурне явище, варто згадати культурологічну модель Г. Турі, згідно з якою переклад є частиною культурної системи цільової мови, що визначає норми сприйняття та оцінювання тексту. Теорія полісистем І. Евен-Зогара також підкреслює, що перекладені тексти впливають на розвиток літературної традиції приймаючої культури.

Когнітивні моделі перекладу, розроблені у працях М. Снелл-Хорнбі, П. Ньюмарка та Дж. Хауса, зосереджують увагу на процесах інтерпретації, реконцептуалізації та репрезентації знань, необхідних для адекватного передавання культурно зумовленого змісту. Таким чином, переклад трактується як акт мислення, розуміння та культурного вибору.

Отже, переклад є однією з найважливіших форм міжкультурної комунікації, яка забезпечує обмін знаннями, ідеями та культурними цінностями між народами. У сучасному світі, де глобалізаційні процеси поєднуються з тенденціями до збереження національної ідентичності, перекладач відіграє роль ключового посередника, що сприяє діалогу культур.

Теоретичне осмислення перекладу як міжкультурного феномену дозволяє глибше зрозуміти його соціокультурну функцію, визначити принципи етичної та професійної відповідальності перекладача, а також виробити ефективні стратегії подолання культурних бар’єрів у процесі комунікації.

Таким чином, переклад можна розглядати як простір порозуміння, у якому зустрічаються і взаємно збагачуються різні мови, культури й системи цінностей. Саме завдяки перекладу людство зберігає можливість діалогу, співпраці та гармонійного розвитку в багатомовному й багатокультурному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кочерган М. П. Лінгвокультурологічні засади перекладу: сучасні орієнтири. *Studia Philologica*. 2023. № 3. С. 45–56.

2. Кияк Т. Р. Міжкультурна комунікація у глобалізованому світі: перекладацький вимір. *Наукові записки КНУ імені Тараса Шевченка. Серія: Філологічні науки*. 2022. Т. 14, № 2. С. 78–85.

3. Власенко К. О. Переклад як чинник міжкультурної взаємодії у цифрову добу. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2021. № 15. С. 112–120.

4. Translation, Interculturality, and Power / T. Pavlovic, N. K. Pokorn (eds.). Cham : Palgrave Macmillan, 2020. 295 p.

Тетяна Руженська,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ: ЕФЕКТИВНІСТЬ І ВИКЛИКИ

Сучасна система освіти перебуває у стані глибоких змін, спричинених процесом цифровізації суспільства. У контексті стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій трансформується не лише спосіб передачі знань, але й сама логіка освітнього процесу. Освітня діяльність усе більше орієнтується на впровадження цифрових інструментів, які сприяють інтерактивності, мобільності та персоналізації навчання. Особливого значення такі зміни набувають при викладанні іноземних мов, оскільки нові технології відкривають великі можливості для спілкування, занурення в мовне середовище та розвитку міжкультурної компетенції [3, с. 114].

Цифрові інструменти для вивчення іноземних мов охоплюють широкий спектр програм і платформ: від систем управління навчанням, таких як Moodle чи Google Classroom, до мобільних застосунків на кшталт Duolingo, Memrise, Busuu, а також онлайн-курсів, подкастів, інтерактивних ігор та сервісів зі штучним інтелектом, серед яких ChatGPT, Grammarly, DeepL. Їхнє впровадження робить освітній процес більш гнучким, мотивуючим та результативним. Як зазначає H. Hockly, технології не лише забезпечують зручний доступ до навчальних ресурсів, а й сприяють формуванню самостійності студентів, надаючи можливість навчатися у будь-якому місці та в будь-який час [4, с. 147].

Однією з основних переваг цифрових інструментів є їх здатність забезпечувати персоналізований підхід до навчання. Завдяки алгоритмам адаптивного навчання подібні платформи можуть підбирати завдання, враховуючи рівень знань та індивідуальний темп засвоєння матеріалу кожного студента. Наприклад, Duolingo використовує методику інтервального повторення, що сприяє ефективнішому засвоєнню лексичних одиниць. Quizlet дозволяє створювати власні набори флешкарт і тестів для закріплення знань, а такі платформи, як Kahoot чи Mentimeter, інтегрують елементи гри, що стимулюють зацікавленість і змагання серед учасників аудиторії [6, с. 21–22].

Ще один важливий аспект полягає у розвитку комунікативних навичок. Сучасні онлайн-платформи, такі як iTalki, Tandem чи Speaky, надають можливість для справжньої міжкультурної взаємодії. Студенти мають змогу спілкуватися з носіями мови за допомогою відеозв’язку, обговорюючи теми, наближені до реального життя. Це допомагає долати мовний бар’єр і здобувати автентичний досвід спілкування, який у традиційних аудиторіях часто є обмеженим [4, с. 132].

Цифрові технології суттєво змінюють роль викладача. Якщо раніше основним джерелом знань був саме викладач, то сьогодні він виступає в ролі фасилітатора, наставника і координатора освітнього процесу. Від сучасного педагога очікується не лише глибоке знання свого предмета, але й володіння цифровими інструментами, здатність інтегрувати їх у освітній процес і оцінювати ефективність їх використання. За словами І. Єрмакової [2, с. 124–125], цифрова компетентність стала невід'ємним аспектом професійної майстерності викладача. Вона охоплює навички створення цифрового контенту, застосування інтерактивних ресурсів для організації онлайн-навчання, а також забезпечення академічної доброчесності в цифровому середовищі [2, с. 124–125].

Ефективність застосування цифрових інструментів багато в чому залежить від якісного педагогічного дизайну курсу. Технології самі по собі не є гарантією покращення навчальних результатів, якщо вони не інтегровані у структуру та логіку освітньої програми. Згідно з дослідженням Л. Бондаренко [1, с. 49], оптимальні результати демонструють студенти, які використовують цифрові засоби у поєднанні з традиційними методами навчання. Такий підхід забезпечує необхідний баланс між автономією студента і контролем з боку викладача. Зокрема, комбінація інтерактивних платформ із класичними завданнями, як-от робота з текстами чи аудіювання, сприяє глибшому розумінню граматичних структур та контексту застосування мови.

Мотиваційний компонент відіграє суттєву роль у цифровому навчанні. Інтеграція візуальних елементів і гейміфікації сприяє підтриманню зацікавленості студентів, проте надмірна залежність від технологічних ефектів може обмежити глибину засвоєння знань. Як зазначено в дослідженнях Kukulska-Hulme [5, с. 97], цифрове середовище забезпечує ефективний та оперативний обмін інформацією, однак водночас часто послаблює здатність до критичного мислення та глибинного аналізу. У цьому контексті викладачеві належить ключова функція – організувати освітній процес таким чином, аби студенти не лише взаємодіяли з цифровими ресурсами, але й усвідомлювали зміст отриманих даних, формулювали самостійні висновки та розвивали навички рефлексивного мислення.

Хоча цифрові інструменти мають очевидні переваги, їхнє впровадження супроводжується низкою викликів. Передусім це технічні перепони, зокрема нестабільний інтернет-зв’язок, недостатня кількість пристроїв або недостатній рівень цифрової інфраструктури навчальних закладів. У віддалених чи сільських районах ці чинники значно ускладнюють реалізацію дистанційного навчання [1, с. 50]. Ще однією суттєвою проблемою є цифрова нерівність, яка стосується не лише різниці в технічному оснащенні, але й рівня володіння цифровими навичками серед викладачів і студентів.

Проблема академічної доброчесності в онлайн-середовищі залишається однією з актуальних. Використання автоматичних перекладачів, штучного інтелекту та генеративних систем викликає ризик заміни власної праці автоматизованими рішеннями.

Це підкреслює необхідність розроблення цифрової етики та відповідального підходу до застосування технологій в освітньому процесі [2, с. 124].

Одним із важливих викликів є психологічні аспекти цифрового навчання. Дистанційний формат часто спричиняє зниження рівня концентрації, почуття соціальної ізоляції та втому через тривале перебування перед екранами. Для ефективного впровадження цифрових технологій необхідно забезпечити гармонійний баланс між онлайн- та офлайн-активностями, створювати умови для живого спілкування та налагодження групової взаємодії. Як зазначає Карачун [3, с. 116], технології повинні виконувати допоміжну функцію у педагогічному процесі, а не повністю його заміщувати.

Цифрові інструменти відкривають широкий спектр можливостей для вдосконалення іншомовної освіти. Вони забезпечують адаптацію освітнього процесу під індивідуальні потреби студентів, розширюють доступ до автентичних матеріалів, сприяють підвищенню мотивації та розвитку міжкультурної взаємодії. Однак їх ефективність залежить від цілісного підходу, який об’єднує педагогічні, технічні та психологічні компоненти. Важливо не лише впроваджувати сучасні технології, а й аналізувати їх вплив, забезпечуючи гармонійне й якісне інтегрування в освітній процес.

Отже, можна дійти висновку, що цифрові інструменти в навчанні іноземних мов становлять вагомий засіб модернізації освітнього процесу, який, утім, створює нові виклики як для викладачів, так і для студентів. Задля досягнення максимальної ефективності необхідно забезпечити інтегроване використання технологічних ресурсів із методологічно обґрунтованими педагогічними підходами. Такий підхід сприятиме покращенню якості мовної підготовки в контексті сучасної цифрової епохи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Л. Цифровізація освіти: можливості та ризики у викладанні іноземних мов. *Вісник Національного університету «Острозька академія»*. 2022. № 1. С. 45–52.

2. Єрмакова І. Розвиток цифрової компетентності викладача іноземних мов. Київ : Ліра-К, 2023. 148 с.

3. Карачун О. Інноваційні технології у вивченні іноземних мов: тенденції та перспективи. *Педагогічний дискурс*. 2021. № 30. С. 112–118.

4. Hockly N. Focus on Learning Technologies. Oxford : Oxford University Press, 2016. 160 p.

5. Kukulska-Hulme A. Mobile-assisted language learning: A critical review of recent developments. *Language Teaching*. 2020. Vol. 53, No. 2. P. 89–111.

6. Reinders H., White C. 20 Years of Technology and Language Learning: A Review of Research. *Language Teaching*. 2020. Vol. 53, No. 4. P. 1–24.

Анатолій Савченко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

На етапі професійної підготовки формування іншомовної компетенції студентів визначається системою вимог до сучасних спеціалістів на ринку праці та є важливим завданням сучасної дидактики вищої освіти. Адже саме іншомовна комунікативна компетенція, що базується на розвинених та набутих навичках здобуття нового досвіду, є умовою професійного успішного зростання спеціаліста шляхом здійснення міжкультурної взаємодії зі спеціалістами з інших країн та вивчення результатів діяльності іноземних фахівців. Складовою професійної компетентності студентів є іншомовна компетенція, яка розуміється як сукупність професійних та загальнокультурних компетенцій, необхідних для вирішення професійних завдань на функціональному рівні під час опанування іноземної мови.

Однією з цілей спеціалізованої іншомовної підготовки та формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів різних спеціальностей в умовах цифровізації є створення умов для формування готовності до опанування майбутньої професії, розвитку професійних інтересів студентів та навчально-пізнавальних інтересів студентів. У вищих навчальних закладах заняття з іноземної мови орієнтують студентів нефілологічних профілів на опанування мови в рамках обраної ними спеціальності як засобу комунікації. Тому логічно, що засвоєння змісту іноземної мови в рамках професійно-орієнтованого модуля здійснюється з урахуванням профілю вищого навчального закладу [7].

Говорячи про профільну іноземну мовну освіту, слід наголосити, що, з іншого боку, під час вивчення іноземної мови культура та мова діють в органічній єдності, оскільки оволодіння іноземною мовою означає досконале володіння іноземною культурою. Саме тому велика кількість країнознавчої інформації про країну, мова якої вивчається, міститься в програмі профільної іноземної мовної освіти та є професійно орієнтованою та комунікативно спрямованою. Тому основною метою викладання іноземної мови є формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів різних спеціальностей в умовах цифровізації. Розглядаючи зміст визначення «іншомовна комунікативна компетенція у студентів різних спеціальностей» у термінологічному полі сучасних наукових суджень, вона трактується як особистісна «здатність спеціаліста вирішувати певний клас професійних завдань, використовуючи знання, отримані під час вивчення іноземної мови» [8].

Для розвитку іншомовної комунікативної компетентності студентів може бути доцільним застосування контекстного навчання, яке враховує контекст професійної реальної діяльності в процесі формування мовних компетенцій в учасників навчального процесу.

Виокремлюють три основні форми діяльності в контекстному навчанні студентів:

– квазіпрофесійна діяльність;

– навчальна діяльність академічного типу;

– навчально-професійна діяльність.

У контекстному навчанні студентів основним формам діяльності відповідають: соціальна, імітаційна, семіотична та навчальна моделі. Послідовна реалізація форм діяльності та впровадження цих моделей призводять до комплексного та цілісного формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів шляхом використання різних технологій та навчальних засобів [6].

Найважливіші структурні компоненти іншомовної комунікативної компетентності в умовах цифровізації. Останнім часом, в умовах цифровізації особливої актуальності набуває формування іншомовної комунікативної компетентності студентів у сфері вищої професійної освіти. За сучасних умов цифровізація розуміється як тенденція розвитку суспільства, яка є глобальною та передбачає комплексне перетворення інформації в цифрову форму в промисловості, економіці, освіті, науці та інших сферах людського життя. Однією з найбільш чутливих до реформи цифровізації є система вищої освіти. Освітнє середовище вищого навчального закладу включає у свій зміст комплекс цифрових технологій, що дозволяють здобувачам вищої освіти навчатися в будь-який час з урахуванням особистісно орієнтованого підходу та в будь-якому місці, незалежно від їх локалізації [5].

Формування іншомовної комунікативної компетенції студентів в умовах цифровізації є кінцевим результатом навчання, який визначає готовність випускника вищої освіти та його здатність до професійно орієнтованого іншомовного спілкування в процесі професійної діяльності. Сучасні цифрові інформаційні технології дозволяють студентам самостійно працювати з інформацією, незалежно від початкового рівня володіння іноземною мовою [9].

Виділимо переваги використання цифрових інформаційних технологій у формуванні іншомовної комунікативної компетентності студентів:

– під час сприйняття навчального матеріалу можливість посилення фактора наочності;

– індивідуальний підхід з урахуванням особистісних якостей, здібностей студентів, а також рівня та виду мотивації до навчання;

– підвищення мотивації студентів через інтерактивний процес творчої взаємодії з ресурсом;

– емоційне задоволення основного контингенту студентів.

Виділимо переваги використання цифрових інформаційних технологій для вчителів у формуванні іншомовної комунікативної компетентності у студентів:

– можливість, завдяки доступності інформації, використання міждисциплінарних форм навчання;

– орієнтація освітніх технологій на творчі моменти планування та реалізації навчального процесу;

– створення комфортних умов праці;

– можливість взаємодії в інтегрованому середовищі викладачів різних дисциплін;

– можливість організації активного спілкування іноземною мовою в конкретних типових ситуаціях;

– доступ до автентичного матеріалу.

За такого підходу в умовах цифровізації вчитель виконує консультативну функцію, спрямовуючи зусилля студентів на досягнення бажаного результату.

В умовах цифровізації зростає потреба в удосконаленні та впровадженні ресурсів наукової та освітньо-педагогічної діяльності, розробці когнітивно-адаптивних, інноваційних технологій, знання яких забезпечує якісну професійну підготовку фахівців з різних спеціальностей, збагачуючи зміст професійних дисциплін новими технологіями та ідеями. Підтримка процесу адаптації студентів до нових методів та форм навчання в умовах цифровізації після вступу до інноваційного університетського кластера сприяє формуванню компетенцій, зокрема, формуванню іншомовної комунікативної компетенції, підвищенню їхньої успішності, що необхідно для роботи в професійній сфері. Використання цифрових інформаційних технологій прискорює адаптацію студентів. Особливо ефективними є такі технології, як веб-квести, блоги, подкасти. Учасники освітнього процесу вищої освіти в умовах цифровізації можуть створювати власний контент, а не лише використовувати готові інтернет-ресурси. Також важливими в умовах цифровізації є навчальне програмне забезпечення, яке включає відповідні бази даних, комп'ютерні програми, електронні лекції, електронні підручники, призначені для навчання, онлайн-довідники, словники, предметно-орієнтовані середовища, навчально-методичні комплекси, генератори прикладів (ситуацій), збірники завдань, комп'ютерні ілюстрації та програмно-методичні комплекси для підтримки різних типів занять [1].

Особливе значення в нашому контексті мають навчальні комп'ютерні програми, які є важливим адаптивним інструментом для підвищення ефективності формування іншомовної комунікативної компетенції учнів. Принцип складання навчальних комп'ютерних програм є навчальним з правилами, поясненнями та зразками виконаних завдань. Вони можуть містити аудіо- та відеоблоки, відео, слайди тощо [2].

Слід зазначити, що використання сучасних цифрових інформаційних технологій у формуванні іншомовної комунікативної компетентності студентів значно полегшує сприйняття нового професійного матеріалу. Якщо текст одночасно сприймається на слух та відображається на екрані, збільшується обсяг знань, що запам'ятовуються, покращується вимова та дикція користувача, розширюється словниковий запас людини. Після прослуховування матеріалу студенту не важко організувати дискусію або скласти діалог, використовуючи емоційний та особистісний зміст, що забезпечує оптимальне засвоєння інформації та рівень сприйняття. За такого підходу студенти взаємодіють в ігровій обстановці, вирішують різні ситуаційні завдання, розкривають свій творчий потенціал, розподіляють ролі [3].

Під час вивчення іноземних мов система надає можливість використовувати інноваційні інструменти: автентичні аудіо- та відеододатки, відеолекції, електронні навчально-методичні матеріали, глосарії, вебінари, а також можливість додавання гіперпосилань на довідкові матеріали в інтернет-ресурсах. Використання Moodle в освітньому просторі вищої освіти дозволяє формувати та розвивати комунікативні та лінгвістичні навички студентів з урахуванням їхніх здібностей та особистісних особливостей. У вищих навчальних закладах часто використовуються тестові завдання, які дозволяють автоматично оцінювати рівень знань студентів онлайн. Викладач має можливість коригувати терміни складання тестів та збільшувати кількість спроб під час контрольної діяльності, а також письмово коментувати як успішність складання тесту в групі в цілому, так і результати конкретних студентів. Під час самостійної роботи тестові завдання з автоматичною перевіркою є ефективними, оскільки дають змогу студентам контролювати рівень засвоєння матеріалу в динаміці шляхом поступового проходження певних етапів навчального процесу [10].

Вивченню іноземної мови у вищому навчальному закладі для формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів різних спеціальностей в умовах цифровізації сприяють такі мотиви:

– лінгвокогнітивні – прагнення студентів вищих навчальних закладів до вивчення мовленнєвих явищ;

– комунікативні – визначаються у студентів у спілкуванні на основі потреб, що забезпечують наявність комунікативної мотивації, яка полягає в бажанні читати спеціальну професійну літературу, спілкуватися з носіями мови іноземною мовою, оскільки в рідному мовленнєвому середовищі іноземна мова має статус штучного засобу спілкування;

– естетичні – пов’язані з усвідомленням особистої значущості та цінності для суспільного розвитку та з найвищими почуттями людини;

– країнознавчі – залежать від емоційної зацікавленості студентів та тематичної спрямованості в соціально-побутовій або професійній сфері спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башкир О. І. Активні та інтерактивні методи навчання у вищій освіті. *Педагогіка та психологія* : збірник наукових праць. 2018. С. 33–45. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2018_60_6

2. Боднар Т. О. Формування ІКТ-компетентності викладачів у системі вищої освіти України. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка».* 2022. С. 45–52. URL : https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1(6)-45-52

3. Гончаренко-Закревська Н. В., Дюканова Н. М., Петровська Н. М. Організаційні та лінгвопсихологічні аспекти інтерактивного підходу у формуванні іншомовної комунікативної компетентності. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка»*. 2022. С. 132–141. URL : https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1(6)-132-140

4. Халід Ф. Ідентичність студентів та її зв'язок з їхньою залученістю до онлайн-спільноти навчання. *Міжнародний журнал нових технологій у навчанні.* С. 4–19. URL : https://doi.org/10.3991/ijet.v14i05.8196

5. Використання інформаційних технологій в освітньому просторі України (на прикладі STEAM-технологій) / Книш І., Дробін А., Філімонова Т., Койчева Т., Кушнір А., Кучай О. *Revista Conrado*. 2024. С. 437–448. URL : https://conrado.ucf.edu.cu/index.php/conrado/article/view/3979

6. Когут І. Формування іншомовної компетентності у студентів у процесі навчання: Теоретичні основи. *Молодий вчений*. 2022. С. 106–110. URL : https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-10-110-

7. Перес Н. Р., і Хайнш Б. El impacto de la digitalización en la competencia communicativa en lenguas extranjeras en la Educación Superior. *Revista Latinoamericana de Tecnología Educativa – RELATEC*. P. 71–85. URL : https://doi.org/10.17398/1695-288X.20.1.71

8. Ставицька І. В. Іншомовна компетентність: місце визначення в термінологічному полі сучасних наукових суджень. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* С. 280–286. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2013_4_36

9. Топусов М. О. Проектування інформаційно-освітнього середовища навчальних закладів у сучасному суспільстві. *Український педагогічний журнал.* С. 26–36. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2017_1_6

10. Організація освітнього простору з використанням хмарних обчислень у професійній підготовці спеціалістів / Шуляк А., Гедзик А., Тверезовська Н., Фенчак Л., Лалак Н., Рацул А., Кучай О. *Міжнародний журнал комп'ютерних наук та мережевої безпеки.* 2022. С. 447–454. URL : https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.9.58

Софія Харченко,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю «Філологія»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник:
Людмила Волкова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

РОЛЬ ПЕРЕКЛАДАЧА В МІЖНАРОДНИХ ПЕРЕГОВОРАХ

У сучасному світі, що характеризується глобалізацією, міжнародні контакти у політичній, економічній, культурній та науковій сферах стають дедалі інтенсивнішими. Успішне ведення міжнародних переговорів значною мірою залежить від ефективності комунікації між сторонами, які часто представляють різні мови, культури та ментальні традиції. Саме тому особлива роль належить перекладачеві – фахівцеві, який не лише передає зміст повідомлення іншою мовою, а й забезпечує взаєморозуміння між представниками різних країн і культур. Перекладач у міжнародних переговорних процесах виступає посередником, комунікатором і, водночас, охоронцем точності та коректності інформації.

Роль перекладача в міжнародних переговорах виходить далеко за межі простої мовної передачі. Він виконує функцію комунікативного посередника, який не лише транслює слова, але й зберігає інтонацію, стиль, логіку й наміри мовця. Будь-яка помилка або неточність у перекладі може призвести до хибного тлумачення позиції сторін, що потенційно може зірвати переговорний процес.

Ефективний перекладач повинен володіти не лише глибоким знанням двох чи більше мов, а й високим рівнем міжкультурної компетентності. Культурні особливості, соціальні норми, етикет, невербальні засоби спілкування – усі ці фактори впливають на процес комунікації. Наприклад, прямолінійність, властива англомовній бізнес-культурі, може сприйматися як грубість у японській або арабській традиції, тому перекладач повинен уміти знайти баланс між точністю та культурною адаптацією висловлювань.

У міжнародній практиці використовують кілька основних форм перекладу, залежно від характеру зустрічі, кількості учасників і тематики переговорів.

1. Послідовний переклад – найпоширеніша форма, коли перекладач слухає промову мовця, робить нотатки, а потім відтворює сказане іншою мовою. Цей тип перекладу

вимагає від перекладача чудової пам'яті, уміння концентруватися й чітко структурувати інформацію.

2. Синхронний переклад – використовується під час міжнародних конференцій, самітів, форумів. Перекладач працює у спеціальній кабіні, перекладаючи промову в режимі реального часу. Це один із найскладніших видів перекладацької діяльності, який потребує виняткової швидкості мислення, мовної гнучкості й стійкої психіки.

3. Шепітний переклад (chuchotage) – здійснюється тоді, коли переклад потрібен лише одній чи кільком особам. Перекладач тихо перекладає сказане, не порушуючи хід зустрічі.

Кожен тип перекладу має свої переваги й обмеження, однак у будь-якому випадку головною метою залишається забезпечення точного, зрозумілого та культурно адекватного спілкування.

Професія перекладача у сфері міжнародних відносин вимагає не лише бездоганного знання мов, а й високих моральних і професійних якостей.

Серед ключових вимог – точність, неупередженість, конфіденційність і відповідальність. Перекладач не має права вносити власні оцінки або коментарі, змінювати зміст висловлювань чи емоційне забарвлення. Його завдання – максимально точно передати повідомлення, зберігаючи стиль і наміри мовця.

Крім того, перекладач має дотримуватися етики професійного спілкування: підтримувати нейтралітет, поважати всіх учасників переговорів, бути пунктуальним, охайним і стриманим у поведінці. Високий рівень професіоналізму перекладача сприяє створенню довіри між сторонами, що є важливою умовою успішних переговорів.

Під час переговорів перекладач працює в умовах підвищеної емоційної напруги. Він повинен не лише контролювати власні емоції, а й реагувати на поведінку учасників, що іноді може бути конфліктною або провокаційною. Тому перекладачеві необхідно володіти емоційною стійкістю, стресостійкістю та вмінням швидко орієнтуватися в ситуації.

Крім того, перекладач має чудово володіти невербальними засобами комунікації – інтонацією, жестами, мімікою, оскільки вони часто несуть не менше інформації, ніж слова. У деяких випадках саме інтонаційна точність може вплинути на сприйняття сказаного і навіть на результат переговорів.

Переклад у сфері міжнародної комунікації пов'язаний із низкою труднощів:

- Безеквівалентна лексика та культурно забарвлені вислови, які не мають прямих відповідників у мові перекладу.
- Ідіоматичні вирази, що потребують адаптації для збереження змісту.
- Велика кількість термінів і скорочень, особливо в діловій, юридичній чи технічній сферах.
- Темп мовлення учасників переговорів, який може бути занадто швидким.
- Політична або емоційна напруженість, що ускладнює концентрацію.

Для подолання цих труднощів перекладач повинен постійно вдосконалювати свої знання, розширювати словниковий запас і знайомитися з культурними особливостями різних країн.

Роль перекладача у міжнародних переговорах є ключовою для забезпечення ефективного міжкультурного діалогу. Від його професійної майстерності, точності, об'єктивності та етичності часто залежить не лише успіх конкретної зустрічі, а й розвиток довгострокових відносин між державами чи компаніями.

Перекладач у цьому контексті виступає не просто мовним фахівцем, а комунікативним посередником, культурним медіатором і гарантом порозуміння. Його робота поєднує лінгвістичні знання, культурну компетентність і психологічну гнучкість.

Отже, можна стверджувати, що перекладач у міжнародних переговорах – це не лише учасник комунікаційного процесу, а й стратегічна постать, від якої значною мірою залежить успіх співпраці між народами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ганічева О. М. Професійна діяльність перекладача у сфері міжнародних відносин. Київ : НУ «Києво-Могилянська академія», 2019.
2. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Теорія і практика перекладу (англійська мова). Вінниця : Нова Книга, 2020.
3. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов. Київ : Логос, 2022.
4. Матузкова О. П. Лінгвокультура та переклад : монографія. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2022. 226 с.
5. Паламарчук Л. С. Етика професійного перекладача: теоретичні засади та практичні аспекти. Одеса : Астропринт, 2021.

Альона Чорна,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ТВОРЧІСТЬ У СВІТІ НЕЙРОМЕРЕЖ І ВЕЛИКИХ ДАНИХ

Різке зростання якості нейромережевих мовних моделей за останні роки змінило уявлення про межі можливого в автоматичному перекладі. Наявність великих двомовних і монолінгвальних корпусів, а також генеративних систем (LLM) створює нові інструменти для перекладача: від чорнового варіанта перекладу до пропозицій стилістичних парафраз. Це породжує ключове питання: чи зменшується творчість перекладача або, навпаки, трансформується через нові робочі практики і технологічні можливості? Відповіді на це мають як теоретичне, так і практичне значення для освіти й професійного розвитку.

Українські дослідники останніх років розглядають нейромережеві підходи як технічну основу для підвищення продуктивності перекладу української мови, водночас підкреслюючи обмеження щодо стилістичної адекватності та культурно-лексичної точності. Зокрема, Попов та Кузьомін досліджують методи нейронних мовних моделей для перекладу української, показуючи як архітектура моделей і тренувальні корпуси впливають на якість вихідних варіантів [2]. Інші праці [1] зосереджені на ролі постредагування та вищої освіти: досвід показує, що навчання перекладачів має включати навички взаємодії з ШІ – корекцію, етичну оцінку й стилістичну адаптацію машинних чернеток.

Перекладацька творчість традиційно пов’язана з вибором лексичних і синтаксичних рішень, передачі стилю й імпліцитного значення. Нейромережі змінюють цей процес у наступних площинах: системи дають кілька варіантів перекладу, що прискорює і розширює поле вибору перекладача, проте знижує початкові витрати креативної думки на пошук варіантів. Це з одного боку заощаджує час, але з іншого – може призвести до «приймання» машинних рішень без критичної оцінки. Нейромережі можуть відтворювати імітацію стилів на основі тренувальних даних, але часто не вловлюють культурні й контекстуальні нюанси; тут творчість людини проявляється у відборі, адаптації та трансформації пропозицій машини. Перекладач стає редактором-стилістом і куратором корпусних рішень: формулює промпти, коригує постредагування, генерує парафрази та контролює консистентність термінів. Це вимагає нових когнітивних навичок, зокрема «читання» моделей і розуміння тренувальних упереджень.

Для обґрунтування висновків у практичних дослідженнях українські автори використовують порівняльний аналіз результатів Google Translate, DeepL, ChatGPT та локальних моделей; застосовують експертну оцінку якості перекладу, а також експерименти з постредагуванням студентів і практиків. Результати вказують, що комбінований підхід (машина + людина) дає кращі результати за точністю і стилістичною адекватністю, ніж чисто автоматичний переклад [3].

Практичними наслідками для перекладацької діяльності стає поліпшення та оновлення програм, освітні програми мають включати модулі з роботи з нейромоделльними інструментами, навички постредагування, перекладачі повинні оцінювати джерело і надійність машинних підказок, контролювати ризики упереджень і втрати культурної семантики. Надалі попит зростатиме на спеціалістів із постредагування, локалізації, контролю якості та адаптації контенту для мультимедійних платформ.

Сучасна епоха цифрових трансформацій докорінно змінює характер перекладацької діяльності, переводячи її в площину синергії людини та штучного інтелекту. Нейромережеві системи і великі мовні моделі не лише прискорюють процес перекладу, але й створюють нову парадигму перекладацького мислення. Креативність, яка раніше розумілася як винятково людська здатність до інтерпретації, стилізації та адаптації змісту, тепер набуває іншої якості – інтегративної. Вона поєднує інтуїцію людини, здатність до контекстуалізації, культурної інтерпретації та естетичного чуття з аналітичними і статистичними можливостями нейромереж, що працюють з великими масивами даних. Отже, творчість перекладача у XXI столітті більше не протистоїть машині, а розвивається в межах взаємодії з нею. Перекладач постає не як механічний виконавець, а як редактор, куратор і аналітик тексту, який вміє керувати алгоритмічними підказками, розпізнавати їхні помилки, коригувати стилістичні спотворення й надавати перекладові індивідуальності. Творчість у перекладі в цифрову добу полягає не лише у виборі слова чи синтаксичної конструкції, а й у прийнятті стратегічних рішень: як саме взаємодіяти з моделлю, коли погоджуватись із її варіантами, а коли свідомо відходити від них.

Варто наголосити, що в сучасних умовах перекладацька креативність стає метакомпетенцією – тобто здатністю мислити про власну діяльність, контролювати процеси автоматизації та зберігати людську унікальність у стандартизованому технологічному середовищі. Творчий перекладач має не лише мовні знання, а й цифрову грамотність, уміння аналізувати статистичні тенденції в текстах, оцінювати якість машинного вихідного матеріалу й адаптувати його відповідно до культурного контексту.

Для українського перекладознавства особливо важливо не замикатися в технічному вимірі проблеми. Сучасні дослідження (І. Попов, В. Богатирець, М. Тимчик, О. Кузьомін та ін.) показують, що нейромережеві інструменти ефективні лише тоді, коли перекладач зберігає контроль над фінальним результатом. Вони не замінюють людського творчого мислення, а радше вимагають його вищого рівня: уміння виявляти

стильову невідповідність, відчувати семантичні відтінки, переосмислювати образність. Тому мова йде не про витіснення людини з процесу, а про переорієнтацію її ролі – з виконавця на дизайнера перекладацьких рішень.

Підготовка майбутніх перекладачів має відбуватись у парадигмі «людина + ШІ», а не «людина проти ШІ». Освітні програми повинні включати курси постредагування, аналізу корпусних даних і цифрової етики, що дасть змогу зберегти креативний компонент у перекладі. У перспективі саме фахівці, здатні гармонійно поєднати технологічну обізнаність із творчим мисленням, будуть затребувані на глобальному ринку мовних послуг. Таким чином, перекладацька творчість у світі нейромереж і великих даних не зникає, а трансформується, набуваючи нових форм і функцій. Вона стає більш свідомою, аналітичною та багатовимірною. Її завдання – не конкурувати з алгоритмами, а керувати ними, використовуючи штучний інтелект як джерело ідей, а не як остаточний інструмент. Майбутнє перекладу – за симбіозом гуманітарного й технологічного підходів, у якому саме людина, озброєна знанням і уявою, зберігає статус головного носія смислу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богатирець В. Штучний інтелект та постредагування машинного перекладу: перспективи та виклики (інсайти для студентів-міжнародників). *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2023. Вип. 13. С. 195–209.

2. Попов І., Кузьомін О. Дослідження методів нейронних мовних моделей для перекладу української мови з використанням штучного інтелекту. *UNIVERSUM*. 2023. Вип. 2. С. 95–99.

3. Tymchyk M., Drabov N. Using artificial intelligence tools for translating computer terminology. *Acta Academiae Beregsasiensis. Philologica.* 2025/2: 23–44.

СЕКЦІЯ 6
КОМУНІКАЦІЯ ЯК РЕСУРС ЕФЕКТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Наталія Доценко,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник:
Ірина Пєтухова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, педагогіки та суспільних дисциплін,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ВПЛИВ СОРОМ'ЯЗЛИВОСТІ НА ЯКІСТЬ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Сором'язливість – це своєрідна поведінка особистості, яка проявляється у відчутті невпевненності, тривожності чи страху в певних соціальних ситуаціях. Людина, якій притаманна така риса особистості часто відчуває внутрішнє напруження, боїться отримати негативну оцінку від інших і намагається уникати ситуацій, де потрібно проявити ініціативу чи виступати публічно. У наш час, коли комунікація є вкрай важливою, сором'язливість може негативно влинути на її якість, так як призводить до певних труднощів у встановленні конструктивних стосунків. Сором'язливість в цілому ускладнює розкриття власного потенціалу, не дає можливості проявити себе та заважає висловити і відстояти свою точку зору.

Ф. Зімбардо стверджує: «Бути сором'язливим означає бути людиною, для якої спілкування є складним процесом, який супроводжується відчуттям невпевненості, обережності, недовірливості. Сором'язлива людина уникає будь-якої взаємодії з певними людьми чи предметами, обережна у своїх вчинках, висловлюваннях, не наполягає на своїх правах, хворобливо нерішуча. Сором'язлива особистість може мати проблеми у комунікації та бути схильною до усамітнення, або здаватися сумнівною, підозрілою особою» [1].

Автор зазначає, що «не існує єдиного визначення, оскільки сором'язливість означає не одне й те ж для різних людей. Це комплексний стан, котрий проявляється у різних формах, – від легкого дискомфорту до незрозумілого страху і навіть неврозу» [1]. Р. Чалдині визначав сором'язливість як тенденцію відчувати напруження, незручність чи неспокій у невизначених ситуаціях і у спілкуванні з малознайомими людьми [2].

К. Ізард вбачав прояв сором'язливості в хронічному відчутті неможливості встановити комфортну та впевнену взаємодію з суспільством [3].

Дослідження різних науковців показують, що сором'язливі особистості мають занижену самооцінку, надмірно аналізують свої дії під час комунікації, бояться негативної оцінки з боку співрозмовника. Це все призводить до того, що людина починає уникати соціальних контактів, труднощів з налагоджуванням нових знайомств і в цілому сприяє виникненню проблем у професійній діяльності, де важливим компонентом є комунікативна взаємодія.

Сором'язливість знижує комунікативну активність, адже сором'язлива особа вкрай рідко стає ініціатором у спілкуванні, намагається залишатися в тіні інших, навіть коли має що сказати. Це все стає перепоною на шляху презентування нових ідей, участі у командних проєктах, де треба презентувати свої розробки.

Крім всього вище зазначеного, сором'язливість також впливає на невербальну комунікацію. Люди, які відчувають сором'язливість, часто намагаються уникнути зорового контакту, поводяться відсторонено, говорять тихо.

Людині загалом важко навчитися ефективно взаємодіяти, розуміти невербальні сигнали співрозмовників, адаптуватися до змін у комунікації, оскільки сором'язливість знижує кількість соціальних контактів.

Проте, як і будь-який феномен, сором'язливість теж має позитивні якості: чуйність, уважність, здатність до глибокого самоаналізу, уміння бути слухачем.

Слід також зауважити, що у наш час сучасні технології дещо змінили способи людської взаємодії. Інтернет, різні соціальні мережі, онлайн-форуми, відкрили нові можливості для комунікації сором'язливих особистостей, адже для них віртуальне середовище стає більш безпечним простором, ніж особистісне спілкування. Віртуальне середовище дає можливість таким людям уникати прямого зорового контакту, розкритися, сформулювати свої думки впевненіше, обміркувати свої відповіді, створюючи цим відчуття контролю над ситуацією. Безперечно, маючи сором'язливість, не слід захоплюватися лише онлайн-комунікацією, адже якщо людина повністю уникатиме живих контактів, то це призведе до соціальної ізоляції і ще більше зросте невпевненість у реальному спілкуванні. Тож важливо підтримувати баланс між офлайн- та онлайн-комунікацією, а можливості інтернету слід використовувати не як заміну особистої комунікації, а як тренувальний майданчик у подоланні певних проявів сором'язливості.

Таким чином, для ефективної комунікативної взаємодії необхідно працювати над процесом подолання сором'язливості. Насамперед, потрібно прийняти свою сором'язливість, розуміючи, що це риса, з якою можна працювати. На шляху до зниження та подолання рівня сором'язливості завжди можна звернутися за підтримкою та терапією. Головне зосереджуватися на своїх успіхах, а не помилках, адже кожен крок уперед – це досягнення.

Шлях до ефективної комунікації починається не з повного викорінення сором'язливості, а з її прийняття та усвідомлення того, що комунікація - це навичка, яку можна розвинути поступово, враховуючи особливості особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зімбардо Ф. Сором’язливість: Що це таке і як з нею боротися. Київ : Основи, 2000.
2. Чалдині Р. Психологія впливу. Київ : КСД, 2024.
3. The Face of Emotion. New York : Appleton-Century-Crofts, 1971.
4. Майєрс Д. Соціальна психологія. Київ : Видавництво «Основи», 2012.
5. Карамушка Л. М. Психологія спілкування. Київ : Либідь, 2015.
6. Столяренко Л. Д. Основи психології. Київ : Академія, 2019.

Владислав Журавель,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник:
Наталія Мартинович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та публічного управління,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Аналіз зарубіжного досвіду соціально-екологічного прогнозування передбачає вивчення не лише форм регіонального управління, а й інституційних механізмів прогнозування. Ефективність прогнозної діяльності значною мірою залежить від управлінської моделі, ступеня децентралізації, рівня автономії місцевого самоврядування та взаємодії з центральною владою. Саме структура управління визначає можливість застосування прогнозних інструментів, доступ до статистики, участь громадськості у стратегічному плануванні тощо.

Прогнозування є не лише технічною процедурою, а управлінською функцією, яка реалізується через відповідні політики та органи влади. Тому аналіз інституційного контексту є необхідною умовою для оцінки потенціалу прогнозних систем. Досвід провідних країн показує, що ефективні моделі прогнозування функціонують там, де забезпечено розмежування повноважень, фінансову спроможність регіонів і сталі механізми стратегічного управління.

Для порівняльного аналізу було обрано Францію, Німеччину, Велику Британію, США, країни Балтії та Скандинавії – як представників різних типів державного устрою та управлінських традицій. Це дозволяє простежити, як децентралізація, правові механізми та екологічна культура впливають на ефективність прогнозування.

Французька система прогнозування сформувалася в межах централізованої моделі, яка після реформ 1982–1983 рр. отримала елементи децентралізації. Місцеві громади мають повноваження щодо стратегічного планування, зокрема через схеми територіального розвитку (SCOT) і плани сталого містобудування (PLU), що включають стратегічну екологічну оцінку, демографічні прогнози та планування зелених зон. Важливу роль відіграють регіональні аналітичні агентства, які підтримують

муніципалітети у підготовці сценаріїв розвитку. Прогнозування у Франції є складовою системного управління територіями.

Британська модель ґрунтується на місцевій автономії та гнучкому стратегуванні. Місцева влада самостійно визначає напрями розвитку, спираючись на сценарне планування й партисипативні механізми. Важливою особливістю є широке залучення громадськості через консультації, слухання та відкриті обговорення політик. У сфері довкілля муніципалітети зобов'язані враховувати результати екологічного моделювання та адаптації до змін клімату. Таким чином, прогнозування у Британії – це інструмент колективного бачення майбутнього, заснований на відкритості та гнучкості.

У Німеччині прогнозування інтегроване в систему багаторівневого управління. Федеративний устрій забезпечує чітке розмежування компетенцій між федеральним, земельним і муніципальним рівнями. Прогнозна діяльність реалізується через просторові, енергетичні та екологічні концепції, підтримувані аналітичними агенціями земель. На місцевому рівні діють планувальні бюро, що здійснюють регулярні прогнозні аудити. Основна мета німецького підходу – збалансований розвиток і підвищення якості життя, що забезпечується високою довірою до влади й цифровими технологіями.

Американська система прогнозування базується на локальній відповідальності та професіоналізації управління. На рівні міст і округів розробляються Local Comprehensive Plans – комплексні плани розвитку територій на 10–30 років, які охоплюють питання сталого землекористування, ресурсів, транспорту, клімату й соціальної інфраструктури. Екологічне прогнозування включає моделювання наслідків змін клімату, управління ризиками та моніторинг довкілля за допомогою цифрових платформ. США вирізняються тісною співпрацею муніципалітетів з університетами й технологічними компаніями, що забезпечує інноваційність і точність прогнозів.

У Швеції, Норвегії та Данії прогнозування є ядром муніципального стратегування. Кожна громада має довгострокові плани розвитку (на 12–20 років), які проходять обов'язкову стратегічну екологічну оцінку. Використовуються цифрові моделі управління землекористуванням, водними ресурсами та зменшення викидів CO_2. Висока прозорість процесів і активна участь громадян забезпечують ефективність і соціальну легітимність рішень. Основою успіху є фінансова спроможність громад та культура колективної відповідальності.

Литва, Латвія та Естонія демонструють приклад успішної трансформації від централізованої до євроінтегрованої моделі прогнозного управління. Соціально-екологічне прогнозування закріплене законодавчо та є обов'язковим елементом муніципального стратегування. Активно застосовуються GIS-технології, сценарне моделювання, аналіз вразливості територій. В Естонії створено цифрові платформи для відкритого доступу до прогнозів, у Литві – публічні звіти з прогнозування, у Латвії – оцінка соціальних наслідків демографічних змін. Балтійський досвід підтверджує, що ефективна прогнозна система можлива навіть за обмежених ресурсів, якщо забезпечено інституційну дисципліну та політичну волю.

Таким чином, аналіз зарубіжного досвіду соціально-екологічного прогнозування регіонального розвитку свідчить, що успіх таких систем визначається не лише наявністю сучасних методик, а передусім інституційними умовами їх реалізації. У провідних країнах прогнозування інтегроване в систему стратегічного управління, підтримується правовими механізмами, аналітичними структурами та цифровими інструментами. Важливими чинниками є децентралізація, фінансова самодостатність громад, відкритість даних і залучення населення до процесу планування. Для України ключовими орієнтирами мають стати: створення сталих інституцій прогнозного аналізу на регіональному рівні; інтеграція екологічних критеріїв у стратегії розвитку територій; цифровізація процесів збору та моніторингу даних; розвиток партисипативних форм планування, які забезпечують соціальну легітимність рішень.

Адаптація найкращих практик Франції, Німеччини, Великої Британії, США, Скандинавських та Балтійських країн може стати основою для побудови в Україні сучасної, прозорої та ефективної системи соціально-екологічного прогнозування, здатної підтримувати збалансований і стійкий регіональний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Climate Change Adaptation Resource Center (ARC X) / EPA. URL : https://surl.li/puhgmg.

2. Fischer T., Wood C., Jones C. Policy, plan, and programme environmental assessmentin England, the Netherlands, and Germany: practice andprospects. *Environment and Planning B: Planning and Design*. 2020. Volume 29. P. 159–172. DOI 10.1068/b2787

3. Сухоруков А. І. Харазішвілі Ю. М. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України : монографія. Київ : НІСД, 2012. 368 с.

Євгеній Іванов,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

КОМУНІКАЦІЯ ЯК РЕСУРС ЕФЕКТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Дослідження присвячене критично важливому аспекту сучасного державного будівництва – комунікації. У традиційному розумінні ми часто сприймали комунікацію як допоміжну функцію – передачу наказу, публікацію звіту чи інформування. Проте сьогодні, в епоху цифровізації, гібридних загроз та високих вимог суспільства до прозорості, комунікація перетворюється на ключовий, стратегічний ресурс ефективного публічного менеджменту.

Мета сьогодення – зрозуміти, як це відбувається, і чому інвестиції в комунікаційні процеси є найвигіднішими інвестиціями в систему управління.

Комунікації в системі публічного управління – це процес організації й забезпечення комунікаційної взаємодії між органами влади, громадськістю та засобами масової інформації. Вони охоплюють як інформаційні потоки, так і механізми зворотного зв’язку, що дозволяють забезпечити участь громадян у прийнятті рішень, контроль за діяльністю інституцій та підтримання довіри до владних структур [1].

Ми живемо в умовах, коли інформація поширюється зі швидкістю світла, а рівень довіри до державних інституцій є лакмусовим папірцем їхньої ефективності.

Чому комунікація є ресурсом?

1. Ресурс легітимності – управлінське рішення є легітимним не лише тому, що воно законне, а й тому, що воно зрозуміле та своєчасно пояснене. Недокомунікація створює вакуум, який миттєво заповнюється чутками та дезінформацією.

2. Ресурс оптимізації – налагоджені комунікаційні канали зменшують кількість помилок, час на узгодження і, як наслідок, – знижують рівень бюрократії та корупційні ризики.

3. Ресурс довіри – це прозорий та чесний діалог, є єдиним капіталом, який дозволяє проводити складні, але необхідні реформи. Внутрішня комунікація – фундамент управлінської стійкості

Ефективний публічний менеджмент починається не на вулицях, а всередині кабінетів. Якщо внутрішня комунікація «кульгає», жодна зовнішня стратегія не врятує.

1. Горизонтальна і вертикальна інтеграція:

Вертикальна (зверху – вниз), коли керівник повинен не просто віддати наказ, а пояснити його мету та місце в загальній стратегії. Це перетворює виконавця на *співучасника* процесу.

Горизонтальна (між відділами) – необхідність налагодити швидкий обмін інформацією між різними структурними підрозділами, щоб уникнути конфліктів, дублювання роботи та «застрягання» документів.

2. Культура зворотного зв'язку:

Справжній ресурс у внутрішній комунікації – це зворотний зв'язок «знизу – вгору». Рядовий фахівець на місці краще знає про перешкоди у виконанні рішення. Ефективний менеджмент повинен мати механізми, які заохочують, а не карають за надання критичної, але конструктивної інформації.

Зовнішня комунікація – це ресурс залучення та легітимації, це вітрина, яка демонструє не лише рішення, а й цінності, які стоять за цими рішеннями.

1. Системний підхід до публічних комунікацій

Для перетворення комунікації на ефективний управлінський ресурс необхідна системна робота [2]:

– Інформаційна політика держави – тут потрібно створення всеосяжних правил і принципів, які визначають, *що* і *як* влада може повідомляти, забезпечуючи при цьому доступність інформації, захист даних та реалізацію конституційного права громадян на інформацію. Це законодавчий та етичний каркас комунікації.

Стратегічні комунікації та управління репутацією, це робота з довгостроковими цілями. Стратегічні комунікації забезпечують узгодженість меседжів усіх державних органів, спрямовані на досягнення національних пріоритетів і формування позитивного сприйняття як усередині країни, так і на міжнародній арені. Управління репутацією передбачає проактивну роботу з ризиками та оперативну нейтралізацію дезінформації.

Інституалізація діалогу з громадськістю – переведення взаємодії з громадянами з разових заходів у постійний і формалізований процес. Сюди входить створення дієвих консультативно-дорадчих органів, робота електронних петицій, публічні консультації та постійні механізми зворотного зв'язку.

2. Медіа як інструмент і партнер:

Ефективна взаємодія з традиційними та новими медіа для формування позитивного іміджу та нейтралізації криз. Своєчасна комунікація кризових ситуацій, що є ключем до збереження довіри.

3. Електронне врядування та цифрові платформи:

Використання соціальних мереж, порталів «Дія» та інших цифрових каналів як прямих і швидких інструментів комунікації та зворотного зв'язку з громадянами [3].

Комунікація є інструментом антикризового менеджменту. Криза – це момент, коли якість комунікації визначає виживання та стійкість системи. У надзвичайних ситуаціях комунікація стає найдефіцитнішим ресурсом.

Принципи ефективної кризової комунікації:

1. Влада повинна говорити першою, а не чекати, поки ситуацію «розхитають» чутки.

2. Навіть погані новини краще повідомляти чесно. Приховування інформації знищує довіру на роки вперед.

3. Різні органи влади (місцеві, центральні, правоохоронні) повинні виступати з узгодженим повідомленням. Будь-яка невідповідність між їхніми заявами перетворюється на хаос і паніку.

Підсумовуючи, ми бачимо, що комунікація в системі публічного управління – це не допоміжна функція секретаріату. Це потужний управлінський ресурс, який: по-перше, всередині країни будує довіру, оптимізує процеси та підвищує якість рішень; по-друге, на зовнішній арені забезпечує легітимність влади, залучає громадян до співпраці та допомагає контролювати кризові ситуації.

Виходячи з цього, основним завданням сучасної системи освіти та підвищення кваліфікації є виховання публічних менеджерів, які володіють не лише юридичними та економічними знаннями, але й високою комунікативною компетентністю.

Ми повинні прагнути, щоб комунікація стала не слабким місцем, а каталізатором ефективних змін в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шкарлет С. М. Теоретико-методологічні основи державного управління : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2016. 248 с.

2. Гуменюк І. В. Публічні комунікації: європейський досвід та українська практика. Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2019. 198 с.

3. Дія: Державні послуги онлайн / Офіційний вебсайт. URL : https://diia.gov.ua/

Андрій Карсім,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

SMART GOVERNANCE У ПІСЛЯВОЄННІЙ УКРАЇНІ: ПОЄДНАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ГУМАНІТАРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Післявоєнна відбудова України потребує комплексної модернізації системи публічного управління, яка здатна забезпечити не лише економічне зростання, а й відновлення суспільної довіри, соціальної згуртованості та ефективної взаємодії між громадянами, бізнесом і владою. У цьому контексті особливої актуальності набуває концепція «Smart Governance» – розумного врядування, що поєднує цифрові технології, відкриті дані, аналітичні інструменти та гуманітарні цінності.

Сучасні виклики, спричинені війною, вимагають не просто цифровізації управлінських процесів, а переосмислення самої суті державного управління – його етичної, соціальної та ціннісної складової. Відновлення державності вимагає управлінських рішень, що ґрунтуються на принципах довіри, прозорості, інклюзії, участі громадян та сталого розвитку.

Мета дослідження – обґрунтувати концептуальні засади «Smart Governance» як моделі публічного управління, що поєднує цифрові інновації з гуманітарними принципами та сприяє побудові ефективної, відкритої й людиноцентричної держави у післявоєнний період.

Концепція «Smart Governance» сформувалася як еволюційне продовження ідей e-Government, open government та good governance. На відміну від традиційних моделей цифрового врядування, вона орієнтована не лише на автоматизацію адміністративних процесів, а на створення розумної системи ухвалення рішень, де технології виступають інструментом соціальної інтеграції, діалогу та підзвітності влади. «Smart Governance» ґрунтується на кількох ключових принципах:

- Прозорість та підзвітність – забезпечення доступу громадян до публічної інформації, відкритих даних і результатів діяльності органів влади.
- Участь і співтворення – активне залучення громадян, бізнесу, наукової спільноти до формування політик через цифрові платформи.
- Ефективність і результативність – використання аналітики даних, штучного інтелекту та блокчейн-технологій для оптимізації управлінських процесів.
- Гуманітарна орієнтація – інтеграція принципів етики, інклюзії, справедливості та рівності можливостей у цифрові системи управління.

Ці засади є фундаментом для побудови інноваційної моделі управління, здатної забезпечити збалансоване поєднання технологічного прогресу та гуманітарного розвитку суспільства.

В Україні вже напрацьовано значний потенціал у сфері електронного врядування, що створює основу для переходу до «Smart Governance». Платформа «Дія» стала одним із найуспішніших прикладів цифрової трансформації державних послуг у Європі. Подальший розвиток потребує:

- впровадження систем штучного інтелекту (AI) у державному секторі для аналізу великих даних (Big Data), прогнозування соціально-економічних процесів, планування бюджетних витрат і моніторингу ефективності політик;
- застосування технологій блокчейн у сфері публічних фінансів для підвищення прозорості бюджетних операцій та боротьби з корупцією;
- створення цифрових двійників територіальних громад для моделювання сценаріїв розвитку регіонів, управління інфраструктурою та ресурсами;
- розвитку відкритих платформ громадської участі (Open Government Platforms), що забезпечують інтерактивний діалог між владою та суспільством.

Застосування цих технологій має ґрунтуватися на принципі «human-in-the-loop», коли рішення, прийняті на основі алгоритмів, проходять гуманітарну експертизу й враховують етичні наслідки для суспільства.

У післявоєнному контексті гуманітарний аспект набуває особливої ваги. Відбудова державних інституцій неможлива без відновлення довіри між громадянами і владою. Цифрові технології стають інструментом, але не самоціллю – вони мають сприяти зміцненню соціального капіталу, підтримці цінностей гідності, взаємоповаги, солідарності та культурної пам’яті. Гуманітарна парадигма Smart Governance передбачає:

- забезпечення інклюзивного доступу до цифрових сервісів для всіх груп населення, включно з ветеранами, переселенцями, людьми з інвалідністю;
- формування етичних стандартів використання ШІ у публічному управлінні, запобігання дискримінації та зловживанням даними;
- підтримку цифрової культури спільнот через навчальні ініціативи, civic tech-проєкти та соціальні інновації;
- розвиток цифрової довіри, яка є підґрунтям стабільності суспільних відносин у постконфліктний період.

Таким чином, гуманітарні цінності виконують роль соціального фільтра, що забезпечує людяність і справедливість у цифровому врядуванні.

Впровадження «Smart Governance» має значний економічний потенціал. Цифровізація державного управління скорочує транзакційні витрати, підвищує ефективність використання бюджетних коштів і створює передумови для залучення інвестицій у сферу GovTech. Ефективні цифрові системи сприяють:

- раціоналізації податкових та фіскальних процесів, зокрема через автоматизацію звітності та аналіз податкових ризиків;
- оптимізації місцевих бюджетів завдяки цифровому моніторингу видатків і програмного планування;
- створенню сприятливого середовища для інноваційного бізнесу, адже прозорість регуляторних процедур знижує адміністративні бар’єри;

- підвищенню інвестиційної привабливості регіонів, які впроваджують технології «розумного управління» у свої стратегії розвитку.

Отже, «Smart Governance» стає економічним інструментом, який поєднує ефективність і соціальну справедливість, цифрову модернізацію і гуманітарну відповідальність. Концепція «Smart Governance» відкриває новий вимір публічного управління – людиноцентричний, прозорий і технологічно розумний. Для України після війни ця модель має стати фундаментом відновлення державності, економічного розвитку та формування гуманітарного простору довіри. Поєднання цифрових технологій з гуманітарними цінностями забезпечить не лише ефективність управління, а й соціальну справедливість, інклюзивність і відповідальність влади перед суспільством. У цьому – ключ до сталого розвитку та демократичного оновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gustafsson M. Adaptive governance amidst the war: Overcoming institutional fragmentation in crisis contexts. *Government Information Quarterly*. 2025. URL : https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0740624X25000504

2. Spytska L. E-government in Ukraine and the world: A comparative legal analysis of e-governance in Ukraine and other countries. *Social and Legal Studies*. 2024. Т. 7, № 2. С. 36–54. URL : https://sls-journal.com.ua/web/uploads/pdf/Social_and_Legal_Studios_7_2_2024-36-54-1-8.pdf

3. CSIS Human Rights Initiative & Strategic Technologies Program. Ukraine's rapid digitalization: Human rights risks and opportunities in a post-war environment. Washington, D.C. : Center for Strategic and International Studies (CSIS), 2024. URL : https://www.csis.org/analysis/ukraines-rapid-digitalization-human-rights-risks-and-opportunities-postwar-environment

4. Stoica E., Bogoslov I. & O'Connor A. The Digital Battlefield: Exploring the intersection of Ukraine's war, digitalization and economic development. *Contributions to Security and Defence Studies*. Cham : Springer, 2024. DOI 10.1007/978-3-031-66434-2_13

5. Bakhov I. Local self-government digital transformation in the context of sustainable development. *Sapienza International Journal of Interdisciplinary Studies (SIJIS)*. 2025. URL : https://journals.sapienzaeditorial.com/index.php/SIJIS/article/view/955

6. Enhancing resilience by boosting digital business transformation in Ukraine / OECD. Paris : OECD Publishing, 2024. URL : https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/05/enhancing-resilience-by-boosting-digital-business-transformation-in-ukraine_c2e06e50/4b13b0bb-en.pdf

7. Atlantic Council. Post-war Ukraine needs a smart digital transformation strategy / UkraineAlert Blog. 2023. URL : https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/post-war-ukraine-needs-a-smart-digital-transformation-strategy/

Олександр Линчук,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Наталія Мартинович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та публічного управління,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ МОЛОДІЖНОЇ УЧАСТІ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Залучення молоді до публічного управління є важливою умовою демократичного розвитку суспільства, оскільки сприяє оновленню управлінських підходів, формуванню інноваційних ідей та підвищенню рівня довіри до органів влади. Цей процес відбувається через використання різноманітних механізмів і інструментів, які слугують каналами комунікації між молодим поколінням і владними структурами. Їхнє головне призначення полягає не лише у формальному представленні інтересів молоді, а й у створенні реальних можливостей для її активної участі в ухваленні рішень, розробленні стратегій розвитку, формуванні державних і місцевих програм, а також реалізації громадських ініціатив.

Механізми молодіжної участі відіграють роль своєрідних «мостів» між суспільством і владою. Вони сприяють перетворенню молоді з пасивного об’єкта соціальної політики на активного суб’єкта, здатного впливати на формування політичного порядку денного. У науковій літературі та практиці наголошується, що такі інструменти є не лише формами громадянської активності, а й важливими каналами демократизації, які дозволяють підвищити рівень довіри до органів влади, зміцнити легітимність управлінських рішень і розширити соціальну базу підтримки реформ.

В умовах сучасних викликів, що пов’язані з децентралізацією, військовою агресією, соціальними трансформаціями тощо, механізми молодіжної участі набувають особливого значення. Вони стають засобами мобілізації ресурсів громад, відновлення соціальної згуртованості та побудови нових моделей співпраці між поколіннями. Ефективна взаємодія молоді та влади сприяє виробленню інноваційних управлінських рішень, адаптованих до реалій сьогодення, а також формуванню нового покоління управлінців, які мають практичний досвід партисипативних процесів.

Як показало узагальнення теоретико-методичних основ, залучення молоді варто розглядати не як поодинокі практики, а як цілісну систему розвитку публічного

управління, що забезпечує його відкритість, підзвітність і здатність оперативно реагувати на суспільні потреби [1, с. 18–22; 2, с. 98–103; 3, с. 78–83]. Різноманітність цих механізмів свідчить про складність і багаторівневість молодіжної участі, яка охоплює широкий спектр комунікаційних каналів між громадянами та владою. Саме тому науковці й практики пропонують різні підходи до класифікації цих механізмів. З огляду на що в роботі запропоновано авторське бачення на типологізацію механізмів та інструментів молодіжної участі у публічному управлінні (табл. 1).

Таблиця 1 – Механізми й інструменти залучення молоді до публічного управління

Критерій класифікації	Види механізмів	Приклади реалізації
Інституційна форма	– Формальні (інституційні) – Неформальні	Молодіжні ради, студентські самоврядування, дорадчі органи. Волонтерські рухи, громадські організації, ініціативні групи
Рівень управління	– Національні – Регіональні – Місцеві	Парламентські слухання, державні програми.. Обласні молодіжні ради, програми при ОДА Молодіжні ради при громадах, бюджети участі
Спосіб реалізації	– Традиційні – Інноваційні	Громадські слухання, консультації, збори. Е-петиції, онлайн-опитування, цифрові платформи («ВзаємоДія»)
Ступінь впливу на рішення	– Консультативні – Ініціативні – Співуправлінські	Молодіжні ради, дорадчі органи. Бюджети участі, громадські ініціативи. Робочі групи, паритетні комісії

Джерело: сформовано авторами на засадах узагальнення [1, с. 18–22; 2, с. 98–103; 3, с. 78–83].

Як видно з таблиці 1, механізми участі охоплюють інституційні, формалізовані, неформальні, інноваційні та інші форми, що у сукупності створюють гнучку багаторівневу систему. В якості базових інструментів залучення молоді у публічному управлінні використовуються молодіжні ради при органах місцевого самоврядування, яка забезпечує представництво інтересів молоді та участь у формуванні місцевих політик.; студентське самоврядування, що готує молодих людей до участі в управлінських процесах; громадські слухання і консультації, які забезпечують двосторонній зв’язок між владою і громадою; бюджети участі (громадські бюджети), які вважаються інноваційними та дозволяють молоді ініціювати й реалізовувати власні проєкти; волонтерство й громадські організації, котрі сприяють формуванню громадянської свідомості, соціального капіталу; цифрові інструменти такі як е-петиції, онлайн-опитування, мобільні застосунки («взаємодія», u-report), які забезпечують швидкість, доступність і масовість комунікації.

Таким чином, спираючись на узагальнення існуючого наукового доробку, в роботі представлено авторську типологізацію механізмів та інструментів залучення молоді до публічного управління, яка на відміну від існуючих від існуючих підходів,

поєднує структурно-функціональний та інноваційно-комунікаційний аспекти. Запропонована типологізація дозволяє розглядати механізми молодіжної участі не лише як окремі інструменти залучення, а як цілісну систему взаємодії молоді та органів влади, що функціонує на різних рівнях управління.

Поєднання інституційних, неформальних, інноваційних і цифрових форм забезпечує багаторівневу гнучкість, яка є необхідною умовою адаптації публічного управління до сучасних суспільних трансформацій. У такому підході особливе значення має інтеграція традиційних форм партисипації (молодіжні ради, студентське самоврядування, громадські консультації) з новітніми цифровими інструментами, що відкривають можливість для ширшого залучення молоді, зокрема з віддалених регіонів.

Крім того, представлена система механізмів створює методологічні підвалини для подальшої розробки моделей оцінювання ефективності молодіжної участі, де враховуються не лише кількісні показники залучення, а й якісні критерії, такі як, рівень впливу молоді на прийняття рішень, сталість ініціатив та соціальний ефект.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горінов П. В., Драпушко Р. Г., Міненко Є. С. Ефективність залучення молоді до прийняття управлінських рішень. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне право і адміністрування*. 2021. Т. 32 (71). С. 18–22. DOI : https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2022.3/10

2. Шишпанова Н. О. Залучення молоді до публічної сфери регіонів: пропозиції ефективних моделей кар'єрного розвитку. *Агросвіт.* 2024. № 22. С. 98–103. DOI 10.32702/2306-6792.2024.22.98

3. Роль молоді у формуванні молодіжної політики в Україні: виклики та перспективи. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2023. Випуск 1 (57). С. 78–83. DOI : https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1(57).280796

Олексій Міщенко,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник:
Інна Канцур,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та публічного управління,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ЯК ФУНКЦІЯ КРИЗОВИХ КОМУНІКАЦІЙ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

В умовах воєнних трансформацій, спричинених повномасштабною агресією, поняття “суспільної стійкості” (резильєнтності) перетворюється з теоретичної категорії на вагомий показник ефективності державного управління. Суспільна стійкість, що визначається як здатність суспільства адаптуватися, функціонувати та відновлюватися в екстремальних умовах, стає провідною метою публічного менеджменту. У цьому контексті традиційне розуміння кризових комунікацій лише як інструменту інформування населення є недостатнім. Ми стверджуємо, що в умовах воєнного стану кризові комунікації трансформуються в одну з системних функцій публічного управління, безпосередньо відповідальну за менеджмент суспільної стійкості. Метою наукової розвідки є порівняльний аналіз двох конкретних прикладів комунікаційної діяльності органів публічного управління в Україні під час повномасштабної війни.

Наукову базу дослідження складають актуальні праці українських науковців, що аналізують трансформацію публічного управління в умовах війни. Так, І. Грабовець та Л. Чорноус надають цінну класифікацію стратегій кризових комунікацій у системі “влада-громадськість” в умовах воєнного стану в Україні, виділяючи їхні етапи, чинники та характерні риси. Їхня робота допомагає структурувати кризові комунікації як багатовимірний управлінський процес [1, с. 216–222]. Водночас М. Масик робить ключовий внесок, концептуалізуючи інституціональну стійкість публічного управління саме як об’єкта публічного управління в умовах воєнних викликів [4, с. 41–55]; це дозволяє перейти від описовості до розгляду кризових комунікацій як інструменту менеджменту цієї стійкості. Розширюючи цей підхід, Д. Карамишев, В. Суворов та Ю. Дідюк аналіщують багаторівневе управління комплексною безпекою та формування національної екосистеми стійкості у відповідь на гібридні загрози. Це має

виняткову цінність для нашої теми, оскільки кризові комунікації воєнного часу невід'ємно пов'язані з формуванням національної екосистеми стійкості в умовах інформаційної війни [3, с. 33–37]. Д. Казмірчук зміщує акцент на стратегічний вимір комунікацій в забезпеченні національної безпеки України в умовах гібридної війни аргументуючи необхідність проактивної, а не лише реактивної комунікаційної політики влади. Автор наголошує, що "Попри значний прогрес у розбудові системи стратегічних комунікацій в Україні, залишаються деякі виклики, зокрема відсутність єдиного підходу до стратегічних комунікацій на рівні державних і військових інституцій, неналежна координація між органами влади та бюрократичні перешкоди в ухваленні рішень" [2, с. 87]. Сукупний аналіз цих джерел дозволяє стверджувати, що науковий дискурс чітко фіксує еволюцію кризових комунікацій від допоміжного інструменту до інтегрованої функції публічного менеджменту, безпосередньо відповідальної за збереження та розвиток суспільної стійкості.

Теоретично, кризові комунікації в системі публічного управління виконують низку функцій, життєво важливих для підтримки стійкості. До них належать: інформаційно-просвітницька (у контексті забезпечення населення своєчасною, перевіреною інформацією та протидія дезінформації), координаційна (у розрізі узгодження дій різних гілок влади, волонтерів та громадян), функція побудови довіри (у сукупності функцій збереження легітимності влади та забезпечення суспільної підтримки управлінських рішень) та психотерапевтична (управління масовими емоціями, запобігання паніці та формування наративу надії й контролю). Ефективність виконання цих функцій безпосередньо впливає на здатність суспільства до опору.

Яскравим прикладом успішної реалізації цих функцій є комунікаційна стратегія "Укрзалізниці" на початковому етапі повномасштабного вторгнення у лютому-березні 2022 року. Орган управління зіткнувся з безпрецедентною управлінською проблемою, яка полягала в необхідності евакуації мільйонів громадян в умовах бойових дій, руйнування інфраструктури, високого рівня паніки та ворожих інформаційних атак. Комунікація Укрзалізниці, зокрема через офіційний Telegram-канал, стала взірцем ефективного менеджменту. Була блискуче виконана і координаційна функція, оскільки Укрзалізниця стала головним логістом евакуації, в режимі реального часу інформуючи про "неоголошені" евакуаційні рейси, зміни маршрутів та рівень безпеки. Одночасно виконувалась і психотерапевтична функція: спокійний, впевнений тон повідомлень ("залізна дорога", "залізні люди"), прозорість (не приховували проблем, але пропонували рішення) та емпатія сформували потужний рівень довіри. Комунікація Укрзалізниці не просто супроводжувала операційну діяльність, вона була ключовою частиною менеджменту, запобігаючи хаосу на вокзалах, керуючи очікуваннями та перетворивши компанію на символ стійкості й функціональності держави [5].

Як контрастний приклад, що ілюструє ризики неефективної комунікації, можна розглянути ситуацію в перші години після підриву Каховської ГЕС. У цей критичний момент виник комунікаційний вакуум, який швидко заповнився суперечливими даними та панікою. Громадяни та медіа отримували фрагментарні, неузгоджені повідомлення

від різних представників місцевої, регіональної та військової влади щодо масштабів затоплення та порядку евакуації. Це є свідченням тимчасового збою координаційної та інформаційної функцій кризових комунікацій на міжвідомчому рівні. Відсутність єдиного, авторитетного джерела та чітких інструкцій у перші години ускладнила управлінські зусилля з евакуації та створила сприятливе підґрунтя для ворожих інформаційно-психологічних операцій. Хоча згодом комунікацію було централізовано та стабілізовано, цей початковий недолік демонструє, як неефективність комунікаційної функції миттєво знижує керованість кризової ситуації та підриває суспільну стійкість.

Порівняння цих двох кейсів наочно демонструє, що комунікаційний компонент є вирішальним ресурсом ефективного менеджменту. У випадку Укрзалізниці комунікація стала інструментом розбудови стійкості, дозволивши публічному правлінню впоратися з логістичним та психологічним колапсом. У випадку Каховської ГЕС початкова відсутність скоординованої комунікаційної функції сама по собі створила паралельну кризу – кризу інформації та довіри, що ускладнило оперативне управління.

Таким чином, проведений аналіз підтверджує, що кризові комунікації у воєнний час є не допоміжним сервісом, а фундаментальною, несучою функцією публічного управління. Розглянуті приклади наочно демонструють, що ефективність публічного управління у забезпеченні суспільної стійкості є прямо пропорційною якості та своєчасності його кризових комунікацій. Це доводить, що розвиток інституційної комунікаційної компетентності органів влади є не просто завданням у сфері PR, а критичною умовою забезпечення національної резильєнтності в умовах тривалих трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грабовець І., Чорноус Л. Стратегій кризової комунікації у системі “влада-громадськість” в умовах воєнного стану в Україні: етапи, чинники, характерні риси. *Грані. Соціологія*. 2025. Том 28, № 1. С. 216–222.

2. Казмірук Д. Роль стратегічної комунікаціях в забезпечення національної безпеки України в умовах гібридної війни. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2025. Вип. 20. С. 82–88.

3. Карамишев Д., Суворов В., Дідюк Ю. Багаторівневе управління комплексною безпекою та формування національної екосистеми стійкості в умовах гібридної агресії. *Публічне управління XX століття: нові виклики і трансформації в умовах війни* : зб. наук. матер. XXIV Міжнар. наук. конгресу, м. Харків, 24 травня 2024 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 33–37.

4. Масик М. Інституціональна стійкість публічного управління в умовах війни. *Наукові перспективи.* 2022. № 12 (30). С. 41–55.

5. Камишін О. Укрзалізниця від початку війни стала другою армією, озброєною допомогою для кожного громадянина / Укрзалізниця. 2022. URL : https://www.uz.gov.ua/press_center/up_to_date_topic/586227/

Олег Синянський,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник:
Олеся Сунцова,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та публічного управління,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

КОМУНІКАЦІЙНІ ПРОТОКОЛИ В МІСЦЕВОМУ ВРЯДУВАННІ: ЯК ПІДВИЩИТИ СПРОМОЖНІСТЬ ГРОМАД У КРИЗАХ

Сучасна Україна проходить етап глибоких трансформацій у системі публічного управління, особливо в умовах триваючої війни, децентралізації та цифрової модернізації держави. Ефективна комунікація між органами влади та громадянами стала ключовою умовою довіри, стабільності та стійкості місцевих громад. За оцінками профільних звітів 2024–2025 років, понад 80 % територіальних громад інтегрували цифрові інструменти взаємодії з населенням, але менш ніж половина формалізувала саме кризові протоколи комунікації – стандартизовані процедури збору, верифікації та поширення повідомлень під час надзвичайних ситуацій [1; 3; 5].

Мета цієї роботи – окреслити концепцію, інструменти та організаційні умови впровадження комунікаційних протоколів у місцевому врядуванні, показати їхню роль у підвищенні спроможності громад у кризових умовах та запропонувати практичні рекомендації для стандартизації таких протоколів на рівні територіальних громад (ТГ).

Теоретичною рамкою є концепція публічної цінності (Public Value), відповідно до якої комунікація розглядається як інституційний механізм створення довіри та легітимності управлінських рішень. У практичній площині це означає реалізацію принципів: доступності (єдине «вікно» інформування), структурованості (фіксовані шаблони повідомлень), достовірності (верифікація джерел) та своєчасності (SLA на кожному етапі комунікаційного ланцюжка) [1; 7].

Рекомендована архітектура «єдиного вікна» для ТГ поєднує: офіційний веб‑портал громади, кабінет/push‑сповіщення в застосунку «Дія», SMS/месенджер‑канали міської ради, а також офлайн‑канали (ЦНАП, гучномовці, локальне радіо). ЦНАП виконує роль оператора комунікаційного контуру – центру верифікації повідомлень та координації відправки в усі канали одночасно [1; 2].

Практика українських громад демонструє, що формалізація протоколів знижує час реагування та підвищує довіру. Наприклад, у м. Львів з 2022 року діє система оперативних оповіщень, інтегрована з офіційними каналами міста та мобільними застосунками. У 2025 році середній час розсилки та підтвердження доставки критичних повідомлень скорочено до 9 хвилин, а частка мешканців, які вказують на «дефіцит інформації» під час інцидентів, зменшилася майже вдвічі порівняно з 2023 роком [6].

У Хмельницькому у 2024 році ухвалено «Комунікаційний протокол дій у кризових ситуаціях», що включає SOP для посадовців, матрицю ескалації (хто і коли підтверджує повідомлення), стандартизовані шаблони «Тривога», «Евакуація», «Відновлення» та чек‑листи взаємодії із ДСНС і поліцією. За підтримки донорських програм на базі ЦНАП створено невеликий центр кризових комунікацій, який відстежує KPI комунікаційної ефективності (охоплення, час доставки, відсоток дубльованих/спростованих повідомлень) [2; 3].

Місто Дніпро у 2025 р. випробувало міжвідомчу «матрицю узгодження повідомлень», що синхронізує тексти міської ради, аварійних служб, комунальних підприємств і партнерських НУО, знижуючи ризик суперечливих меседжів. За підсумками річної оцінки, частка колізійних повідомлень скоротилась приблизно на третину, а показники довіри до офіційних каналів зросли на 10–15 % [5].

Соціальний капітал і стійкість громад. Комунікаційні протоколи безпосередньо впливають на рівень соціального капіталу, оскільки визначають передбачуваність, зрозумілість та відкритість дій влади. Використання «єдиного вікна» мінімізує інформаційний шум і чутки, формує «канонічне» джерело правдивих повідомлень, підвищує готовність громадян виконувати інструкції (евакуація, укриття, економія ресурсів). За оцінками дослідницьких програм 2025 р., громади з формалізованими протоколами демонструють вищу участь мешканців у добровільних ініціативах, кращу координацію волонтерських мереж і швидше повертаються до стандартного режиму надання послуг після інцидентів [3; 8; 9].

Для вимірювання публічної цінності комунікації пропонується базовий набір індикаторів: середній час підтвердження повідомлення (min), частка населення, охопленого критичним сповіщенням (%), відсоток доставлених/прочитаних повідомлень у перші 10 хвилин, індекс довіри до офіційних джерел, рівень задоволеності комунікацією (%), кількість спростованих фейків за період, а також інтегрований показник «час до відновлення послуги» (TTR) у секторах ЖКГ / освіти / медицини [1; 5].

Міжнародні порівняння підтверджують доцільність стандартизації. У Таллінні (Естонія) з 2023 року функціонує система, що синхронізує офіційні повідомлення між муніципалітетом, поліцією та рятувальними службами і розповсюджує їх через кілька цифрових та офлайн‑каналів. У Любліні (Польща) протокол надзвичайних комунікацій інтегрований із платформою «розумного міста» і передбачає обов’язкові пост‑подієві огляди, у межах яких оцінюють якість повідомлень і вплив на громадську довіру [8].

Ключові виклики впровадження в Україні можна згрупувати у три блоки. 1) Технологічна нерівність: у частині ТГ нестабільне підключення, брак резервних каналів і відмовостійких майданчиків. 2) Кадровий дефіцит: відсутність комунікаційних офіцерів і навичок кризового PR/OSINT на місцях. 3) Інформаційна безпека: фішинг, підміна контенту, дефіцит процедур верифікації та маркування офіційних повідомлень. Додатковий ризик – правова невизначеність щодо відповідальності за публікацію/поширення недостовірних повідомлень під час НС [4; 7; 9].

Запропонована дорожня карта для ТГ (12 місяців):

Етап І – аудит каналів і процесів (1–2 міс.), затвердження локальної політики комунікацій, визначення єдиного оператора (ЦНАП/відділ комунікацій), призначення ролей і відповідальностей.

Етап ІІ – розгортання «єдиного вікна»: єдина черга повідомлень, шаблони «Тривога/Евакуація/Відновлення», інтеграція з «Дією» та резервними каналами, впровадження SLA та журналу подій (4–6 міс.).

Етап ІІІ – навчання персоналу, симуляційні навчання, запуск дашбордів KPI, піврічний «пост‑морем» з переглядом протоколів (6–12 міс.) [1; 2; 3; 5].

Комунікаційні протоколи – це не «опція», а базова інституційна спроможність громади в умовах підвищеної турбулентності. Вони поєднують технічні рішення (мультиканальна доставка, резервування, дашборди) з управлінськими (SOP, матриця ескалації, відповідальність, регулярні огляди) та соціальними (довіра, участь, взаємодопомога). Кейс‑приклади українських міст і європейська практика підтверджують: стандартизація протоколів дає відчутний ефект у вигляді швидшого інформування, зменшення паніки та зростання довіри до влади [5; 6; 8].

Рекомендується: 1) ухвалити типові протоколи НС на рівні ТГ з фіксованими шаблонами і SLA; 2) інституціоналізувати роль ЦНАП як оператора комунікаційного контуру і центру верифікації; 3) забезпечити системне навчання комунікаційних офіцерів (зокрема, протидія дезінформації, кібергігієна); 4) запровадити єдині індикатори оцінювання публічної цінності комунікації та оприлюднювати результати на відкритих дашбордах; 5) інтегрувати уроки кризових комунікацій у політики післявоєнної відбудови, щоб підвищена стійкість стала «новою нормою» для українських громад [1; 3; 5; 9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рекомендації з побудови комунікаційних протоколів у громадах / Міністерство цифрової трансформації України. Київ, 2025.

2. Резильєнтні громади 2024–2025: аналітичний огляд / Офіс реформ місцевого самоврядування. Київ, 2025.

3. Enhancing Local Governance Resilience in Ukraine: Annual Results 2025 / USAID HOVERLA. Washington, 2025.

4. Ukraine – Digital Development Country Profile 2025 / International Telecommunication Union. Женева, 2025.

5. Local Governance in Crisis Contexts: Resilience Playbook 2025 / OECD. Париж, 2025.

6. VoxUkraine. Crisis Response Networks: Wartime Civic Engagement in Ukrainian Cities, 2025.

7. UNDP Ukraine. Public Communication Standards for Local Authorities, 2025.

8. European Commission. Digital Europe Programme: Smart Cities & Crisis Communication, 2024.

9. Swedish International Centre for Local Democracy. The Tangible Value of Local Democracy: Ukraine’s Experience, 2025.

Владислав Юдін,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
кафедри менеджменту та публічного управління,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Наталія Мартинович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та публічного управління,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

КОМУНІКАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ГРОМАДАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Комунікації в управлінні територіальними громадами набувають особливого значення в умовах реалізації принципів Європейської хартії місцевого самоврядування, що передбачає відкритість, підзвітність та участь громадян у прийнятті управлінських рішень. Ефективний діалог між владою та жителями громади є ключовою умовою формування довіри, забезпечення прозорості управлінських процесів та підвищення легітимності рішень місцевих органів влади. Комунікаційна взаємодія дозволяє виявляти потреби та інтереси громади, сприяє партисипації, залученню громадян до планування розвитку територій та реалізації соціально-економічних програм. Тому представлені до розгляду результати дослідження справедливо вважати актуальними та своєчасними.

Варто зауважити, що дослідження проводилась в межах виконання кваліфікаційної роботи. Узагальнення існуючого наукового та нормативно-правового базису дозволи встановити, що в умовах глибоких соціальних трансформацій, викликів європейської інтеграції та нагальної потреби у забезпеченні стійкості (resilience) громад, комунікація перестає бути допоміжною функцією, вона перетворюється на ключовий ресурс ефективного менеджменту та демократичного врядування. Як зазначається в роботі Л. Возненко «реформа децентралізації та ратифікація Європейської хартії місцевого самоврядування створили фундаментальні правові рамки для розвитку спроможності органів місцевого самоврядування. Попри це, на практиці спостерігається значний розрив між декларованими принципами Хартії та їх фактичною реалізацією на рівні громад. Існують «суттєві перешкоди на шляху реалізації цих принципів в практиці державного будівництва України»» [1, с. 44–48].

Крім того, регулярні дослідження фіксують «недостатню участь громадськості у процесах місцевого самоврядування та недостатню відкритість, прозорість роботи

органів місцевого самоврядування». Так, у роботі А. Ремезок зазначається що окремі положення Хартії залишаються не імплементованими у практичну площину [2, с. 203–207]. Існуючі комунікаційні механізми, що використовуються (діяльність пресслужб, формалізоване звітування, громадські слухання), часто є односторонніми, переформативними. Вони не забезпечують реальної реалізації ключових принципів Хартії, таких як підзвітність, прозорість та реальна участь громадян, що призводить до зниження довіри та гальмує процеси адаптації громад.

Аналіз наукового доробку також свідчить про наявність двох основних, слабко інтегрованих, кластерів досліджень. Перший кластер об'єднує науковців, що досліджують юридичні та організаційні аспекти імплементації європейської хартії місцевого самоврядування. Ці праці здебільшого зосереджені на аналізі правових колізій, зокрема на «недостатньо повному відтворенні принципів Хартії в Конституції України» та профільному законодавстві, а також на загальних труднощах втілення європейських стандартів [3]. Другий кластер досліджень описує та класифікує окремі комунікаційні механізми в публічному управлінні. Науковці детально аналізують впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема соціальних мереж, як «перспективного комунікативного каналу» між владою та суспільством [3]. Значна увага приділяється розвитку інструментів партисипації, наприклад, аналізу законопроекту «Про публічні консультації» № 4254, що спрямований на «узгодження публічних та приватних інтересів».

Спираючись на власний досвід, існуючі напрацювання зарубіжних та вітчизняних авторів, вважаємо доцільним запропонувати впровадження цілісної комунікаційної екосистеми громади, яка інтегрує інструменти відкритості, партисипації та зворотного зв'язку у систему місцевого управління (табл. 1).

Таблиця 1 – Елементи комунікаційної екосистеми громади в контексті реалізації принципів Європейської хартії місцевого самоврядування

Компонент екосистеми	Зміст та функції	Приклади інструментів	Очікуваний результат
Відкритість (Transparency)	Забезпечення доступності інформації про діяльність органів місцевого самоврядування	Офіційний сайт громади; відкриті бюджети; публічні звіти; реєстри рішень	Підвищення довіри до влади; зменшення корупційних ризиків
Партисипація (Participation)	Залучення громадян до формування місцевої політики та прийняття рішень	Громадські слухання; молодіжні ради; бюджет участі; консультаційні опитування	Формування спільної відповідальності за розвиток громади; врахування потреб населення
Зворотний зв'язок (Feedback)	Встановлення двосторонньої комунікації з громадянами щодо оцінки рішень та якості послуг	Е-петиції; цифрові платформи; гарячі лінії; скриньки пропозицій; соціальні мережі	Коригування політики відповідно до реальних потреб громади; підвищення ефективності управління

Комунікаційні канали (Channels)	Засоби, через які здійснюється передача інформації та діалог	Соцмережі (Facebook, Telegram), місцеві медіа, офлайн зустрічі, інформаційні бюлетені	Забезпечення доступності інформації для різних груп населення
Інституції взаємодії (Actors)	Суб'єкти, що беруть участь у комунікаційних процесах	ОМС, громадські організації, ініціативні групи, молодіжні ради	Розширення комунікативної мережі та партнерств
Ціннісні принципи	Морально-етичні основи комунікації	Відповідальність, підзвітність, відкритість, інклюзивність	Вироблення довготривалої культури демократичної взаємодії

Джерело: складено авторами на засадах узагальнення існуючого наукового доробку.

Таким чином, запропоновані елементи комунікаційної екосистеми закладають підвалини для її формування, що в свою чергу сприяє переходу від формального інформування до постійного, двостороннього діалогу між владою та жителями. Це підсилює підзвітність і прозорість управлінських рішень, сприяє реальній участі громадян у розвитку території та формує довіру як основу демократичного врядування. Такий підхід створює умови для стійкого розвитку громади та зміцнює її інституційну спроможність відповідно до європейських стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Возненко Л. В. Виклики та проблеми європейської інтеграції місцевого самоврядування в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2024. Вип. 73. С. 44–48. DOI : https://doi.org/10.32782/app.v73.2024.6

2. Ремезок А. Ю. Комунікаційна діяльність як один із напрямків адміністративно-правового забезпечення інституційної спроможності місцевих судів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. *Серія ПРАВО.* 2024. Випуск 81, частина 2. С. 203–207. DOI : https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.31

3. Міжнародні та європейські стандарти місцевого самоврядування: проблеми імплементації в Україні : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 20 грудня 2019 р. / за наук. ред. проф. М. Микієвича, проф. О. Сушинського, доц. Р. Бедрія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2020. 300 с.

Владислав Ященко,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Наталія Мартинович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та публічного управління,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

КРЕАТИВНІСТЬ У ПУБЛІЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ: МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

У сучасних умовах соціальної нестабільності, інформаційних загроз і постійних криз комунікація державних інституцій стає ключовим інструментом управління суспільними процесами. Її ефективність дедалі більше залежить від рівня креативності, суть якої розкривається крізь здатності створювати нові, переконливі й етичні форми взаємодії з громадянами. Креативність у публічній комунікації є не лише особистісною рисою управлінця, а й стратегічним ресурсом державного менеджменту, що підвищує довіру, сприяє соціальній згуртованості та підтримує резильєнтність суспільства. Водночас методи оцінки креативності, що використовуються у психології, освіті та бізнесі, не завжди відбивають складну соціально-комунікативну природу творчості у сфері державного управління. Саме тому постає потреба переосмислення існуючих підходів та пошуку дієвих інструментів, релевантних сучасним викликам в публічному середовищу.

Як показав аналіз існуючого наукового доробку, проблема оцінки креативності активно досліджується у психології, педагогіці та менеджменті ще з середини XX ст. Основоположні підходи до вимірювання творчого мислення запропонували Дж. Гілфорд [3, с. 444–454], який виокремив дивергентне мислення як базову характеристику креативності, та Е. Торренс [4], котрий розробив тестові методики її кількісного вимірювання.

Подальший розвиток отримали соціально-психологічні моделі креативності, зокрема Consensual Assessment Technique Т. Амабайла [1, с. 997–1013], що враховує експертну оцінку творчого продукту. Поведінкові аспекти творчості досліджував С. Меднік [5, с. 220–232], який наголошував на асоціативному характері креативного процесу.

У XXI столітті увага дослідників зосередилася на організаційній та цифровій креативності. Так, Н. Андерсон, К. Поточник [2, с. 1297–1333] аналізують креативність як елемент інноваційної культури організацій, а Дж. Кауфман і Р. Бегетто [6]

пропонують багаторівневу теорію, що охоплює індивідуальний, соціальний і культурний виміри творчості. Проте у сфері публічної комунікації ця проблематика залишається недостатньо дослідженою. Існуючі методи переважно фокусуються на когнітивних аспектах, залишаючи поза увагою соціальну релевантність, етичність та технологічні умови створення публічних повідомлень. Це створює наукову нішу для вдосконалення інструментів оцінки креативності саме у державному менеджменті.

З огляду на що мета дослідження полягає у визначенні дієвих методів оцінки креативності у публічній комунікації та обґрунтуванні доцільності впровадження нових підходів до її вимірювання в системі державного управління.

Варто зауважити, що традиційно рівень креативності вимірюють за допомогою психометричних тестів, найвідомішим з яких є Тест творчого мислення Торренса (ТТСТ) [4]. Він оцінює такі показники, як оригінальність, гнучкість і плавність мислення. Проте у сфері публічної комунікації цей інструмент має суттєві обмеження, а саме, він фіксує індивідуальні когнітивні реакції, ігноруючи соціальний контекст, етичність і ефект комунікативного впливу.

Метод експертної оцінки (Consensual Assessment Technique – CAT) [1, с. 997–1013] частково долає ці недоліки, адже залучає фахівців до оцінювання креативного продукту. Однак у публічному секторі цей підхід також стикається з проблемою суб'єктивності, які проявляються у політичних уподобаннях чи культурних установках експертів, що стає причиною спотворення кінцевих результатів.

Поведінкові методи, такі як тест асоціативного мислення Медніка (Remote Associates Test – RAT) [5, с. 220–232], акцентуються на визначенні гнучкості мислення, але вони не здатні оцінити ефективність комунікаційних рішень у реальному суспільному просторі. Отже, покладаючись на сказане дійшли висновку що, класичні тести [1; 4; 5] не відображають комплексності креативності у публічній комунікації, яка включає не лише мисленнєві, а й соціальні, емоційні, технологічні компоненти.

Сучасні дослідження [2, с. 1297–1333; 6] свідчать про доцільність впровадження інтегрованих моделей оцінки креативності (рис. 1), що поєднують когнітивні, цифрові та соціальні індикатори.

Такі моделі можуть ґрунтуватися на аналізі: варіативності мовлення й емоційного тону публічних повідомлень [6]; ступеня залучення аудиторії (відгуки, поширення, довіра); організаційної гнучкості інституції [2]; етичної відповідності та суспільної користі комунікації. Додатково перспективним напрямом є застосування цифрової аналітики та штучного інтелекту для об'єктивного моніторингу креативності через аналіз даних соціальних мереж, мультимедійного контенту та реакцій громадськості.

Таким чином, на засадах узагальнення результатів досліджень інших авторів, встановлено, що існуючі психометричні та експертні методи оцінки креативності не повною мірою відображають складну багатовимірність публічної комунікації.

Зокрема, тест Торренса та інші подібні інструменти ефективні для вимірювання індивідуального рівня творчого мислення, однак вони не враховують соціальний, етичний і цифровий контексти, у яких функціонує сучасне державне управління.

З'ясовано, що в умовах цифрової трансформації та зростання ролі суспільної довіри оптимальним напрямом розвитку є створення інтегрованої системи оцінювання креативності, що поєднує когнітивні, соціальні та цифрові виміри. Така система дозволить враховувати як індивідуальні здібності працівників, так і організаційний потенціал до інновацій, соціальну ефективність і вплив комунікаційних стратегій.

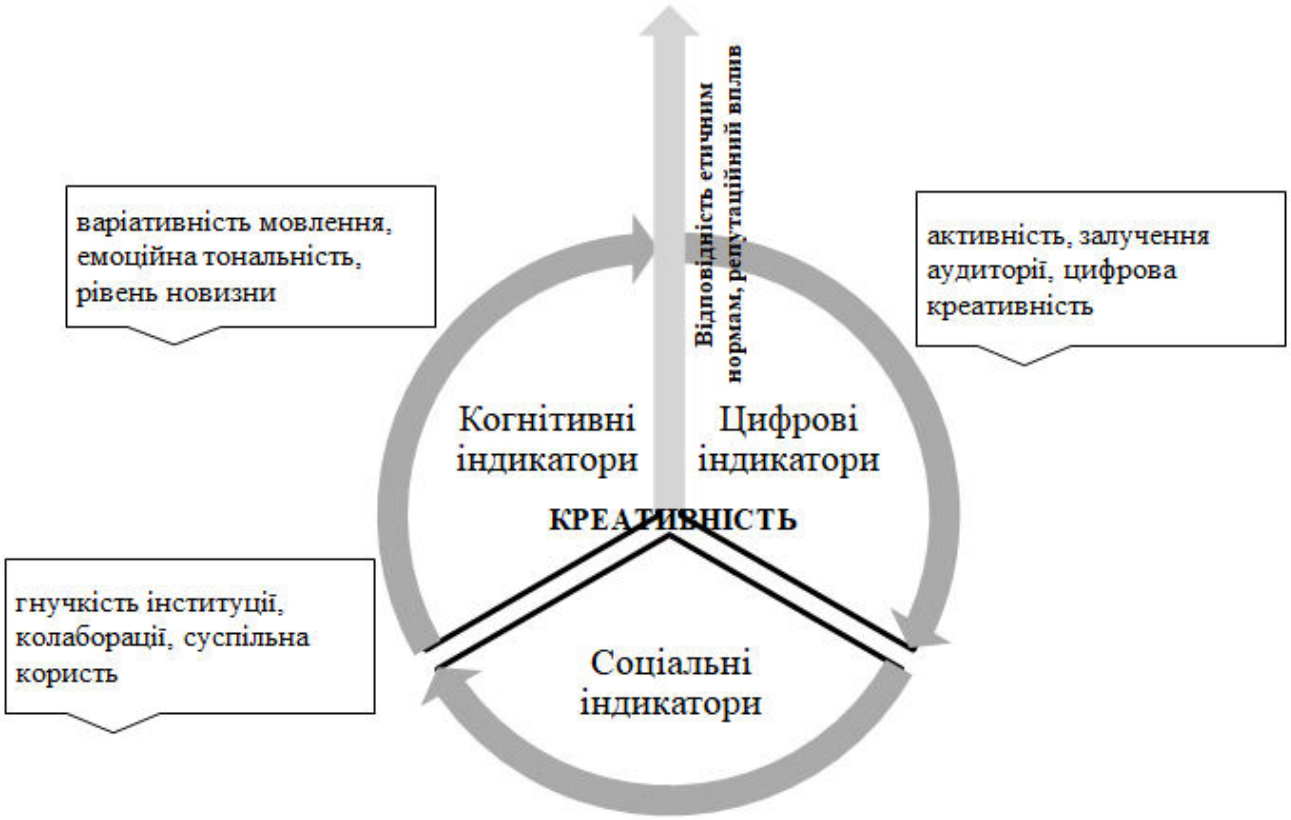

Рисунок 1 – Інтегрована модель оцінювання креативності

Джерело: розроблено автором з використанням ШІ.

Доведено, що креативність у публічній комунікації слід розглядати не лише як особистісну рису чи талант окремих управлінців, а як інституційну компетентність, що визначає здатність держави діяти інноваційно, відкрито та відповідально в умовах суспільної турбулентності. Розвиток цієї компетентності має стати стратегічним пріоритетом державного менеджменту, адже саме креативна комунікація забезпечує ефективну взаємодію влади з громадськістю, формує довіру й підсилює стійкість суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Amabile T. M. Social psychology of creativity: A consensual assessment technique. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1982. Vol. 43, No. 5. P. 997–1013.

2. Anderson N., Potočnik K., Zhou J. Innovation and creativity in organizations: A state-of-the-science review. *Journal of Management*. 2014. Vol. 40, No. 5. P. 1297–1333.

3. Guilford J. P. Creativity. *American Psychologist*. 1950. Vol. 5, No. 9. P. 444–454.

4. Torrance E. P. Torrance Tests of Creative Thinking. Illinois : Scholastic Testing Service, 1974. 157 p.

5. Mednick S. A. The associative basis of the creative process. *Psychological Review.* 1962. Vol. 69, No. 3. P. 220–232.

6. Kaufman J. C., Beghetto R. A. Theories of Creativity. London : Routledge, 2019. 252 p.

СЕКЦІЯ 7
ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ: ЯК УПРАВЛЯТИ ЗМІНАМИ ТА ЗБЕРІГАТИ КОМАНДНУ ЄДНІСТЬ

Нікіта Башкірев,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю «Психологія»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник:
Ольга Ключка,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

АДАПТАЦІЯ ЯК БЕЗПЕРЕРВНИЙ МЕХАНІЗМ ОСОБИСТІСНОЇ, ПРОФЕСІЙНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ

У сучасному світі, який перебуває в постійному стані трансформації, адаптація стає однією з ключових характеристик успішного функціонування людини. Динамічні зміни в економічному, інформаційному, культурному та технологічному середовищах створюють умови, у яких здатність швидко й ефективно реагувати на нові обставини перетворюється на базову життєву компетентність. Адаптація не є разовим актом пристосування – вона формується як тривалий та багатовимірний процес, що охоплює внутрішні психічні механізми та соціальну взаємодію.

У когнітивному вимірі адаптивність пов’язана з умінням переосмислювати наявні уявлення, гнучко перебудовувати мисленнєві моделі та підходити до інформації критично. Людина сучасності функціонує в умовах інформаційного перенасичення, де постійний потік даних потребує не лише швидкої обробки, а й здатності відфільтровувати, інтерпретувати та інтегрувати нові знання. Когнітивна гнучкість дозволяє не застрягати в застарілих схемах сприйняття, а розширювати горизонт бачення, відкриватися інноваціям і адаптуватися до нових форм діяльності [3;7].

Емоційна складова адаптації включає розвиток внутрішньої стійкості, уміння долати стресові ситуації та підтримувати психологічний баланс у періоди невизначеності. Швидкі соціокультурні зміни можуть викликати дезорієнтацію, втому та тривожність, тому здатність людини регулювати власні емоційні стани стає важливим

ресурсом [5]. Емоційно адаптивна особистість здатна не лише відновлювати внутрішню рівновагу, а й використовувати проблемні ситуації як стимули до внутрішнього зростання, самовдосконалення й переосмислення життєвих стратегій [1].

Соціальна адаптація проявляється у взаємодії з різними соціальними групами, умінні знаходити спільну мову, узгоджувати інтереси та інтегруватися в мінливі соціальні структури. Сучасні форми комунікації, глобалізаційні процеси та міжкультурні контакти висувають нові вимоги до соціальної гнучкості та відкритості. Людина, здатна пристосовуватися до різноманітних соціальних ролей і ситуацій, легше розвиває продуктивні зв'язки, ефективніше співпрацює та швидше знаходить своє місце в суспільних системах [2].

Професійна адаптація має особливе значення в умовах цифровізації та швидкої зміни ринку праці. Зникають одні професії, з'являються інші, змінюються вимоги до компетентностей. У цих умовах адаптивна особистість не лише освоює нові навички, а й здатна гнучко змінювати професійні траєкторії, переосмислювати власні ціннісні орієнтири та підходити до навчання як до постійного процесу [4; 6]. Готовність до перенавчання, відкритість до нових технологій, позитивне ставлення до змін – усе це стає фундаментом професійної стабільності [3].

Адаптація в широкому розумінні постає не як проста реакція на зовнішні обставини, а як активна стратегія взаємодії з ними. Людина здатна не лише підлаштовуватися під середовище, а й впливати на нього, створюючи нові можливості, ініціюючи зміни та формуючи власні траєкторії розвитку. Адаптивність стає інтегральною рисою сучасної особистості, що визначає її здатність до саморозвитку, ефективного функціонування в соціумі та успішної реалізації в умовах постійної трансформації суспільства [1; 7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. Annual Review of Psychology.
2. Goffman, E. (1959). The Presentation of Self in Everyday Life. Anchor Books.
3. Illeris, K. (2011). The Fundamentals of Workplace Learning. Routledge.
4. Knowles, M. (1984). The Adult Learner: A Neglected Species. Gulf Publishing.
5. Masten, A. S. (2014). Ordinary Magic: Resilience in Development. Guilford Press.
6. Mezirow, J. (1997). Transformative Learning: Theory to Practice. New Directions for Adult and Continuing Education.
7. Piaget, J. (1970). Psychology and Pedagogy. Viking Press.

Дмитро Большагін,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю «Менеджмент»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Лариса Вдовенко,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

СПІЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК «ВНУТРІШНІЙ КОМПАС» ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЗОВНІШНІХ ПОТРЯСІНЬ

Сучасне ділове середовище характеризується підвищеною турбулентністю та амплітудою зовнішніх шоків. Це обумовлено мультифакторним впливом ключових глобальних процесів, зокрема: поглиблення глобалізації, прискорення технологічних інновацій, геополітична нестабільність. Ескалація конфліктів та напруженості, що створює непередбачувані ризики для ланцюгів постачання та міжнародних операцій. Перманентна природа цих зовнішніх негараздів, які проявляються у послідовних економічних рецесіях, пандемічних кризах та військових конфліктах, формує особливий клімат.

Кумулятивна дія екзогенних факторів створює системні ризики, які ставлять під загрозу операційну та фінансову стійкість навіть великих, традиційно стабільних організацій. Спостерігається зниження організаційної інерції та зростання вразливості суб'єктів, які раніше вважалися інституційно непорушними.

У таких екстремальних умовах ми бачимо, як традиційні методи урядування втрачають свою магічну силу. Жорсткі плани на п’ять років, складні ієрархічні структури, довготривалі стратегії - усе це часто виявляється неефективним надто млявим. Чому? Дійсність змінюється швидше, ніж підприємство встигаєте оновити посадову інструкцію чи регламент. Саме в цей вирішальний момент спільні засади установи перестають бути просто абстрактними корпоративними слоганами на стінах офісу. Вони перетворюються на живий, дихаючий «внутрішній орієнтир». Це той єдиний стрижень, що здатен згуртувати команду, сформувати її психологічну витривалість і спрямувати діяльність кожного окремого працівника навіть тоді, коли всі зовнішні орієнтири розмиті туманом невизначеності.

Першим і найважливішим етапом використання цього орієнтири його актуалізація, тобто перевірка дійсністю. Будь-яка криза працює як безжальний лакмусовий папірець. Вона миттєво, без прикрас, виявляє розрив між тими принципами, які компанія проголошує, та реальними діями її керівництва. Уявіть ситуацію: організація

роками заявляє про «повагу до працівника» як про найвищу посаду. Але як тільки на горизонті з'являються перші ознаки фінансових труднощів, менеджмент проводить масові, хаотичні та неввічливі скорочення. Ця засада миттєво втрачає будь-який зміст, перетворюючись на пустий звук, а разом з нею руйнується і фундамент довіри всього колективу. Саме тому лідери не мають права ховатися. Вони повинні ініціювати відкритий, чесний діалог, щоб разом із командою знайти нові способи втілення старих, фундаментальних принципів у цих змінених, жорстких умовах. Думку про це дуже влучно формулює Саймон Сінек: «цінності слід використовувати як критерій для прийняття рішень. Коли ми на перехресті, вони допомагають нам зрозуміти, який шлях правильний, навіть якщо він складніший» [1, с. 45]. Тобто, актуалізація - це не зміна засад, це болісний, але необхідний процес знаходження того самого «правильного шляху» для кожної конкретної складності, з якою стикається бізнес.

Варто розуміти, що процес актуалізації просто неможливий без абсолютної чесності та прозорості. Практика показує, що компанії з сильною культурою та чіткими, зрозумілими засадами демонструють значно вищу стійкість під час криз. Це стається тому, що в таких командах кожен співробітник інтуїтивно розуміє, «як ми тут діємо» та яких принципів дотримуємося, навіть коли поруч немає шефа [2]. Наприклад, якщо ключовою засадою нашої компанії є «турбота про клієнта», то навіть в умовах жорсткого скорочення ресурсів зусилля команди будуть спрямовані не на те, щоб знизити якість продукту. Навпаки, люди шукатимуть розробку нових, більш доступних способів обслуговування, тим самим зберігаючи лояльність аудиторії.

Однак, подивимося правді у вічі: актуалізувати засадив голові – це лише половина справи. Щоб вони справді запрацювали як надійний орієнтир для всієї команди, їх потрібно міцно закріпити в щоденній практиці, в рутині.

По-перше, засади мають стати реальною основою для визнання та винагород. Гроші – це важливо, але публічна вдячність має висловлюватися тим, хто своєю поведінкою щодня втілює організаційні принципи, а не лише тим, хто просто досягає високих фінансових показників за будь-яку ціну.

По-друге, засади мають бути інтегровані в усі ключові процеси бізнесу: від першої співбесіди при найму до щорічної оцінки ефективності. Відомий бізнес-консультант Джим Коллінз переконливо доводить, що найуспішніші компанії світу будують свою діяльність саме на принципах. Він стверджує, що «культові компанії абсолютно інтуїтивно зосереджуються на створенні власних засад, а не на тому, щоб відповідати очікуванням ринку» [3, с. 112]. Це означає, що внутрішній стрижень важливіший за зовнішню кон'юнктуру.

Крім того, не можна забувати про силу слова. Закріплення культури відбувається через історії. Лідери повинні взяти на себе роль головних оповідачів. Розповідаючи реальні, живі історії про те, як дотримання засад допомогла врятувати складного клієнта, вирішити тупикову проблему або просто по-людськи підтримати

колегу, вони роблять велику справу. Вони переводять абстрактні, сухі поняття на зрозумілу всім мову конкретних вчинків. Підсумовуючи, можна впевнено сказати: спільні засади - це зовсім не риторична фігура для гарних звітів. Це найважливіший стратегічний актив, який набуває своєї найвищої ваги саме в періоди зовнішніх лихоліть. Вони є тим внутрішнім орієнтиром, стрілка якого завжди вказує на «справжню північ» організації, хоч би як штормило навколо. Актуалізація дозволяє перевірити їхню щирість на міцність, а системне закріплення через визнання, інтеграцію в процеси та оповідання історій перетворює їх на реальний механізм збереження згуртованості. Коли кожен член команди не просто знає, а розуміє і живе цими принципами, організація трансформується. Вона стає єдиним, стійким організмом, здатним не лише витримати будь-який шторм, але й вийти з нього сильнішою, мудрою та більш цілісною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сінек С. Лідери їдять останніми: Як створити команду, де хочуть працювати найкращі. Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. 320 с.

2. How A Strong Company Culture Helps You Weather A Crisis / Forbes. URL : https://www.forbes.com/sites/forbeshumanresourcescouncil/2023/10/03/how-a-strong-company-culture-helps-you-weather-a-crisis/

3. Коллінз Д. Від доброго до великого. Чому одні компанії роблять прорив, а інші ні. Київ : Клуб Сімейного Дозвілля, 2022. 400 с.

4. Патагонія: бізнес-модель, орієнтована на цінності / Harvard Business Review Україна. URL : https://hbr.net.ua/patagoniya-biznes-model-orientovana-na-cinnosti/

Олександра Васильєва,
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри менеджменту та публічного управління,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЛІДЕРСТВО В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Успішне впровадження реформи децентралізації, визначеної одним із пріоритетних напрямів Цілей сталого розвитку України до 2030 року, можливе лише за умови формування та функціонування реального, взаємозацікавленого партнерства між рівноправними учасниками – державою, органами місцевого самоврядування, територіальними громадами та громадянами. Сьогодні йдеться не про формальну співпрацю, а про щоденне соціальне партнерство, яке має ґрунтуватися на спільній відповідальності та не перетворюватися на бюрократичний формалізм та політичне позерство перед черговими виборами. Результатами такого партнерство повинні стати публічність і відкритість не лише діяльності державних інституцій, а й процесу ухвалення управлінських рішень, що забезпечить розвиток суспільного діалогу, який стане важливим інструментом для напрацювання оптимальних, ефективних і результативних політико-управлінських рішень, спрямованих на покращення якості життя громадян.

У процесі становлення сучасного типу лідера та формування його психологічної готовності до управлінської діяльності особливої актуальності набуває питання визначення критеріїв вимог до керівника нового покоління – лідера, здатного ефективно реалізовувати складні завдання суспільно-політичних трансформацій, спрямованих на зміцнення незалежності України, та забезпечення її відновлення після війни та сталого соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Компетентнісний підхід до формування лідерських якостей у державних службовців і посадовців органів місцевого самоврядування має ґрунтуватися на розумінні, що компетентність сучасного керівника є багатогранним інтегральним утворенням, яке включає такі складові компетентності: особистісну; громадянську; стратегічно-методологічну та управлінську.

У процесі зміцнення та розвитку місцевого самоврядування в Україні особливого значення набуває формування лідерського потенціалу і підготовка професійних кадрів для органів місцевого самоврядування. Актуальність цієї проблематики полягає в необхідності підготовки нової генерації управлінців, здатних ефективно діяти в умовах воєнного часу, повоєнного відновлення та реалізації державно-управлінських реформ. Системна криза тільки підтверджує «відому вже понад 200 років істину про те, що першопричиною процвітання чи занепаду як держави у цілому, так і кожної

організації, є, відповідно, майстерне чи бездарне управління людськими ресурсами» [1, с. 177]. Розв'язання цієї проблеми потребує реалістичного усвідомлення суті та масштабів трансформацій, які сьогодні відбуваються в Україні, а також глибокого розуміння світових тенденцій, нових підходів і парадигм, пов'язаних із забезпеченням безперервного професійного навчання державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема у сфері формування лідерських якостей.

Зарубіжні дослідники сучасного менеджменту відзначають, що сьогодні настає «епоха лідерів», у якій визначальну роль у процесах управління відіграють саме справжні лідери. У сучасних реаліях, коли управління матеріальними та фінансовими ресурсами залишається важливим, першочергового значення набуває управління людським капіталом. У цьому контексті зростає потреба у створенні сучасних систем відбору, професійного зростання та підготовки кадрів, а також у забезпеченні безперервного підвищення їхньої кваліфікації.

У більшості країн Європи, у США та Канаді розроблено й активно застосовуються кваліфікаційні моделі державних службовців і посадових осіб і службовців органів місцевого самоврядування, які виступають своєрідними «зразками». Вони визначають ключові професійні та особистісні характеристики службовців органів публічної влади й охоплюють різні категорії посад. Такі моделі широко використовуються для формування змісту навчальних програм із підготовки управлінців, спрямованих на розвиток у них необхідних знань, навичок і компетентностей. Досвід цих країн переконливо демонструє потребу у створенні національної концептуальної моделі посадовця або службовця органу місцевого самоврядування та виборної посадової особи в Україні, що має включати також етичні стандарти та вимоги до поведінки управлінців [2].

Прямий вплив викладача-лідера на своїх послідовників досліджується в контексті тактики лідерського впливу, зокрема, Дж. Юкл та К. Чавез пропонують систематизацію таких тактик, які вони класифікують так [3]:

– *раціональне переконання* – застосування логічних аргументів і фактичних доказів;

– *інформування* – пояснення, як виконання завдання допоможе досягти особистісних або професійних цілей;

– *натхненне апелювання* – звернення до цінностей і ідеалів особистості, активація її емоцій;

– *консультування* – надання відгуків або порад щодо конкретного напряму діяльності;

– *завоювання прихильності* – використання похвали або лестощів;

– *особистісне апелювання* – звернення до дружби або прихильності;

– *обмін* – пропозиція чогось у обмін на очікувану взаємність у майбутньому;

– *формування коаліції* – залучення підтримки інших як засобу впливу;

– *узаконення тактики* – підтвердження повноважень або легітимності напряму діяльності;

– *тиск* – застосування вимог, залякування або наполегливого контролю.

Науковці підкреслюють, що найбільш ефективними є раціональне переконання, консультування та натхненне апелювання, що відповідає концепції трансформаційного лідерства. Водночас на практиці зазвичай застосовують комплексне поєднання різних тактик для досягнення оптимального результату.

Отже, ефективне кадрове забезпечення органів публічної влади неможливе без: створення сприятливих умов для розвитку лідерського потенціалу**;** забезпечення процесу професіоналізації служби; впровадження системного підходу до професійної підготовки та посадового розвитку управлінських кадрів в умовах турбулентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пашко Л. А. Людські ресурси у сфері державного управління: теоретико-методологічні засади оцінювання : монографія. Київ : Вид-во НАДУ, 2005. 236 с.

2. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2014. 128 с.

3. Yukl G., Chavez C. Influence tactics and leader effectiveness / Neider L., Schriesheim C. (Eds.) Leadership. Greenwich, CT : Information Age Publishing, 2002.

Інна Канцур,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та публічного управління,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЛІДЕРСТВО В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ У ПЕРІОД ТУРБУЛЕНТНИХ ЗМІН

Сучасне лідерство формується в умовах турбулентності, що зумовлена воєнними подіями, технологічними трансформаціями, нестабільністю ринку праці та цифровізацією всіх сфер життя. Керівники організацій мають не лише забезпечувати ефективне управління персоналом, а й зберігати командну єдність і стійкість колективу. У таких умовах важливою стає інтеграція цифрових технологій у систему управління персоналом, що посилює адаптивність, комунікаційну ефективність та інноваційність лідерських підходів [1].

Цифрова трансформація створює новий формат взаємодії в колективах, формуючи середовище відкритості, співпраці та відповідальності. Лідер нового покоління має не лише володіти технічними знаннями, а й мати високий рівень емоційного інтелекту, здатність мотивувати, надихати та підтримувати колектив під час змін [2].

Впровадження цифрових технологій в управлінні персоналом істотно трансформує традиційні HR-процеси. Як зазначається у дослідженні І. Канцур, О. Кононової та І. Хмарської [1], цифровізація створює умови для розвитку інноваційних форм організації праці, зокрема дистанційних та гібридних форматів, що потребують нових підходів до лідерства:

1. Цифровізація управління персоналом. Використання цифрових інструментів у HR дозволяє автоматизувати рутинні процеси, забезпечити об’єктивність прийняття рішень і підвищити прозорість комунікацій. Застосування платформ управління персоналом, таких як Hurma, BambooHR, Workday чи Microsoft Viva, сприяє посиленню аналітичної складової у прийнятті рішень і забезпечує безперервний розвиток компетенцій працівників [3].

2. Лідерство в умовах цифрової трансформації. Сучасне лідерство виходить за межі традиційного адміністрування – воно стає партнерським, орієнтованим на довіру, відкритість і розвиток команди. За даними дослідження McKinsey & Company [4], компанії, які активно впроваджують цифрові інструменти, демонструють на 20–30 % вищу ефективність командної взаємодії та рівень задоволеності працівників. Лідери, які використовують технології для підтримки комунікації (Microsoft Teams, Zoom), створюють культуру взаємопідтримки, що є запорукою стійкості у кризові періоди.

3. Командна згуртованість і соціальна стійкість. У статті Канцур І. Г. [1] наголошується, що цифрові технології сприяють формуванню нової організаційної культури, де ключовими чинниками успіху стають гнучкість, швидкість адаптації та спільна відповідальність. Під час воєнних і економічних потрясінь саме цифрові інструменти допомагають зберегти комунікаційну єдність і моральну підтримку в колективах.

4. Освіта і розвиток цифрових лідерів. OECD [5] підкреслює, що ефективне використання цифрових технологій в управлінні можливе лише за умови розвитку цифрової культури та компетентностей. Підготовка лідерів нового типу має включати навчання управлінню змінами, цифровим комунікаціям і психологічним аспектам командної взаємодії. Такі лідери поєднують стратегічне бачення, інноваційність і соціальну відповідальність [6].

Лідерство в умовах турбулентності ґрунтується на здатності керівників інтегрувати цифрові технології у процеси управління персоналом, забезпечуючи гнучкість, взаємну довіру та спільну мету. Цифровізація не лише оптимізує роботу, а й трансформує лідерський стиль – від авторитарного до партнерського, від контролю до розвитку потенціалу команди. Використання цифрових інструментів сприяє підвищенню прозорості управлінських процесів, покращенню комунікацій і підсиленню згуртованості працівників. В умовах невизначеності саме цифрове лідерство стає ключовим чинником стабільності, стійкості та інноваційного розвитку організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Канцур І. Г., Кононова О. Є., Хмарська І. А. Управління персоналом в умовах цифрової економіки. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 103–108. DOI 10.32702/2306-6806.2022.2

2. Northouse P. G. Leadership: Theory and Practice. 9th ed. Sage, 2022.

3. The Future of HR Technology 2023 / Gartner HR Research. URL : https://www.gartner.com

4. The State of Organizations 2023 / McKinsey & Company. URL : https://www.mckinsey.com

5. Digital Transformation and Public Sector Leadership / OECD. Paris, 2021.

6. The Future of Jobs Report 2023 / World Economic Forum. Geneva, 2023.

Оксана Ковтун,
кандидат наук з державного управління, доцент,
професор кафедри публічного управління
і проектного менеджменту,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
м. Київ, Україна

ЛІДЕР / ЛІДЕРКА – АПОЛОГЕТ КОМАНДНИХ ЗМІН

Сучасне суспільство характеризується високим рівнем турбулентності, динамізмом соціально-економічних процесів та непередбачуваністю зовнішнього середовища. У цих умовах зростає потреба у лідерах / лідерках нового типу – ініціативних, ціннісно орієнтованих і здатних спрямовувати команди до спільних цілей в умовах невизначеності. Лідер / лідерка виступають не лише менеджерами процесів, а й апологетами командних змін – ініціаторами інновацій, фасилітаторами спільних рішень, захисниками культури взаємоповаги, довіри й розвитку [1].

Трансформації у сфері управління організаціями дедалі частіше вимагають не вертикального, а горизонтального стилю керівництва, де вирішальну роль відіграє командна взаємодія, емоційний інтелект і спільна відповідальність за результати. Як підкреслював Дж. Коттер, «…лідерство полягає не у контролі, а у натхненні до змін» [2].

У наукових джерелах лідерство визначається як процес впливу на інших для досягнення спільної мети [3]. Сучасні дослідження розглядають лідера / лідерку не як одноосібного керівника / керівницю, а як агента / агентку змін (change agent), що формує місію, мотивує команду і створює умови для спільного зростання [4].

Так, із грудня 2016 по березень 2019 року Британська Рада в Україні впроваджувала трирічну Програму розвитку лідерського потенціалу університетів України спільно з Інститутом вищої освіти НАПН України за підтримки Міністерства освіти і науки України, метою якої було створити національну когорту агентів змін, які би мали лідерські навички і стали рушіями інституційних та галузевих змін. За результатами реалізації Програми було з’ясовано, що найпомітніший вплив був на рівні індивідуальних змін щодо набуття нових компетентностей та навичок учасників (рис. 1).

Рисунок 1 – Структура індивідуальних змін в учасників Програми [5]

Термін апологет у цьому контексті відображає не лише захисну, а й ціннісно-просвітницьку функцію лідера / лідерки, що утверджує принципи взаємоповаги, гендерної рівності, партнерства та етичного управління. Лідер /лідерка у сучасній управлінській парадигмі – це не лише носії стратегічного мислення, а й медіатори між інтересами організації та команди, здатні поєднати різні управлінські стилі для досягнення синергії.

Результати міждисциплінарних досліджень свідчать, що ефективне лідерство у період змін потребує поєднання когнітивних, емоційних та соціальних компетентностей та скілів [6], серед яких необхідно виділити:

- ✓ комунікаційну – уміння забезпечувати прозорість, довіру та вибудувати відкритий діалог у команді;
- ✓ емоційний інтелект – здатність розуміти власні емоції та емоції інших, регулювати конфлікти й підтримувати позитивний емоційно-психологічний клімат [7];
- ✓ фасилітаційну – уміння створювати безпечне середовище, умови для спільного прийняття рішень, стимулювати креативність і відповідальність команди;
- ✓ гнучкість – готовність адаптуватися до змін, мислити стратегічно та водночас оперативно реагувати на виклики.

Лідер / лідерка командних змін діє не як контролер, а як каталізатор взаємодії, забезпечуючи перехід від ієрархічного управління до мережевого, де вирішальним чинником є довіра.

У сучасних організаціях ефективне управління змінами спирається на інноваційні управлінські технології – Agile, Design Thinking, Lean Management, Scrum, які базуються на спільному створенні цінності [8]. Ці підходи дозволяють перетворювати команду на самоорганізовану систему, в якій лідер / лідерка виступають ментором / менторкою і фасилітатором / фасилітаторкою.

Ключовою технологією лідерів-комунікаторів є підтримка культури зворотного зв’язку, що забезпечує залученість команди та підвищує рівень її лояльності. Успішні

організації також використовують менторство та коучинг як механізми формування зрілих команд і передачі досвіду між поколіннями фахівців-управлінців.

Особливої ваги набувають цінності сталого розвитку, які інтегруються в управлінські практики. Сучасне лідерство орієнтується не лише на економічну ефективність, а й на соціальну відповідальність, етичність і розвиток людського потенціалу [9].

В умовах воєнного стану в Україні особливо важливим є збереження командної єдності та психологічної стійкості команди. Саме лідер / лідерка є джерелом мотивації, довіри та орієнтиром для команди в умовах невизначеності.

Досвід українських публічних інституцій і громадських організацій показує, що ефективні лідери / лідерки здатні трансформувати кризу в розвиток, оскільки вони не лише координують роботу, а й формують культуру взаємопідтримки, що стає основою відновлення організацій після кризових періодів [10].

Отже, лідер / лідерка у сучасних умовах – це апологет командних змін, що поєднує стратегічне мислення, етичне лідерство та людяність. Такий керівник не просто управляє, а створює середовище розвитку, довіри й взаємної відповідальності. Зміни не можуть бути успішними без команди, а команда не може бути стійкою без лідера / лідерки, які бачать сенс у спільному зростанні. Перспективами подальших наукових розвідок полягають в розробці моделей інклюзивного та адаптивного лідерства, які забезпечуватимуть сталий розвиток організацій у контексті глобальної невизначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гринько Т. В., Гвініашвілі Т. З., Загинайло В. А. Роль лідерства та комунікацій у забезпеченні розвитку сучасних підприємницьких структур. *Бізнес Інформ*. 2022. № 5. С. 75–83. DOI : https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-5-75-83
2. Kotter, J. P. Leading Change. Harvard Business School Press, 1996. 187 p.
3. Northouse, P. G. Leadership: Theory and Practice. Western Michigan University. Thousand Oaks : SAGE Publications, 8th ed., 2019. 729 p. URL : https://library.uniq.edu.iq/storage/books/file/Leadership/1668071371Peter_G._Northouse_Leadership__Theory_and_Practiz-lib.org%20copy%20(1).pdf
4. Yukl, G. Leadership in Organizations. University of Albany, State University of New York. Pearson, 8th ed. 2013. 528 p. URL : https://nibmehub.com/opac-service/pdf/read/Leadership%20in%20Organizations%20by%20Gary%20Yukl.pdf
5. Кіллінглі П. Програма розвитку лідерського потенціалу університетів України: Оцінка впливу. 2019. 54 с. URL : https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/evalution_of_impact_ukr.pdf
6. Освітнє лідерство: від теорії до практики : монографія / авт. кол. ; за наук. ред. В. Р. Міляєвої ; Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ ; Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2021. 296 с. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36659/

7. Goleman, D. Emotional Intelligence. Why It Can Matter More Than IQ. Bloomsbury, 2020. 368 p.

8. Schwaber, K. Agile Project Management with Scrum. Microsoft Press, 2004. 163 p.

9. Marques, J. Ethical Leadership. Progress with a Moral Compass. Routledge, 2017. 224 p. DOI : https://doi.org/10.4324/9781315205946

10. Чумакова Г. В., Пасічнюк В. В. Лідерство в кризових умовах: публічне управління під час воєнного стану. *Успіхи і досягнення у науці*. *Серія «Управління та адміністрування»*. 2024. № 1 (1). С. 212–225. DOI : https://doi.org/10.13140/RG.2.2.29907.08489

Юрій Красильник,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійної освіти,
Київський національний університет
будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна

ДЕТЕРМІНАНТИ ЦІННІСНО-ЦІЛЬОВОЇ СФЕРИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Тривала турбулентність освітнього середовища (воєнні ризики, швидка цифровізація, нормативні зміни, ресурсні обмеження) висуває на перший план питання самореалізації особистості як здатності зберігати мотивацію, суб'єктність і професійну траєкторію попри невизначеність. У центрі цього процесу – ціннісно-цільова сфера (система смислів, ієрархія цінностей, внутрішня мотивація, цілепокладання, рефлексія), що детермінує вибір стратегій навчання, поведінкову стійкість і готовність до змін. Саме вона визначає, чи перетворюються знання на діяльні компетентності, а стрес – на збалансовану адаптацію. У такому контексті лідерство в умовах турбулентності стає механізмом, що активує ключові детермінанти ціннісно-цільової сфери: воно узгоджує спільні цінності та образ майбутнього (єдність команди), переводить їх у гнучкі цілі й короткі ітерації (керовані зміни), забезпечує психологічну безпеку, прозорі правила й формувальний зворотний зв'язок (довіра та відповідальність), підтримує рефлексію й сенс-мейкінг (орієнтація у складності). Дослідження детермінант ціннісно-цільової сфери й лідерських практик, що їх підсилюють, є критично необхідним для збереження командної єдності, підвищення стійкості освітніх спільнот та прискорення професійного зростання учасників освітнього процесу. Сучасна освіта дедалі більше орієнтується на формування цілісної, самодостатньої особистості. У цьому контексті вивчення детермінант ціннісно-цільової сфери самореалізації особистості набуває особливого значення, оскільки саме система цінностей, життєві смисли та цільові установки визначають мотиваційний потенціал і поведінкові стратегії людини в освітньому процесі. Проблема є актуальною через посилення впливу соціокультурних, інформаційних і технологічних факторів, що трансформують способи самопізнання, професійного самовизначення та реалізації особистісного потенціалу. В умовах гуманізації та цифровізації освіти саме психологічно вивірене поєднання ціннісних орієнтацій і цілей освітньої діяльності сприяє розвитку суб'єктності, автономності та здатності до рефлексії у здобувачів освіти [3; 4; 6; 7; 9]. Таким чином, дослідження детермінант ціннісно-цільової сфери самореалізації особистості є важливим теоретико-практичним завданням сучасної педагогічної психології, що спрямоване на вдосконалення освітнього процесу і забезпечення розвитку внутрішнього потенціалу

особистості як активного суб'єкта саморозвитку та професійного становлення. Наукова думка інтерпретує самореалізацію особистості як складний, динамічний і багаторівневий процес виявлення й розвитку внутрішнього потенціалу людини, її здатності до усвідомленого вибору життєвих орієнтирів і творчого перетворення власного досвіду. Згідно з концепцією І. Беха, самореалізація є не просто етапом індивідуального становлення, а вищим рівнем духовно-моральної зрілості, що відображає цілісність і гуманістичну спрямованість особистості. Вона виступає процесом утвердження власного «Я» через систему цінностей, які переходять у практичну діяльність і міжособистісну взаємодію, надаючи життю людини смислового наповнення [2].

У психологічному аспекті, як зазначають Ю. Асєєва та Д. Вепрінцева, самореалізація охоплює кілька взаємопов'язаних вимірів: усвідомлення власної унікальності та ідентичності, формування внутрішньої мотивації до розвитку, а також ціннісно-цільову саморегуляцію. Цей процес вимагає гармонійного поєднання рефлексії, самопізнання та здатності співвідносити ідеальне й реальне «Я». Саме ціннісно-цільова сфера виступає рушійною силою самореалізації, адже визначає напрям особистісного зростання, допомагає долати внутрішні суперечності між потенціалом і реальними можливостями, стимулює розвиток автономності та відповідальності [1]. Таким чином, самореалізація постає як інтегративний феномен особистісного буття, що об'єднує самопізнання, смислотворення і творчу активність. Вона не зводиться лише до досягнення успіху чи зовнішніх результатів, а виявляється у внутрішній гармонії, цілісності й духовному самоствердженні людини, які стають основою її професійного, громадянського та життєвого зростання.

Як зазначає О. Купрєєва, самореалізація особистості в освітньому середовищі – це багатовимірний процес усвідомленого саморозвитку, спрямований на розкриття внутрішнього потенціалу та утвердження індивідуальності. Вона передбачає перехід від можливостей до їх реального втілення у діяльності, спілкуванні й творчості, поєднуючи самопізнання, самоприйняття та самоконструювання. Самореалізація виступає динамічною системою суб'єктної регуляції, що забезпечує свідомий вибір стратегій розвитку, подолання внутрішніх суперечностей і гармонізацію особистісного зростання [5]. Отже, ціннісно-цільова сфера самореалізації особистості в освітньому процесі відображає гармонійне поєднання когнітивного, емоційного, вольового й мотиваційного компонентів розвитку, що забезпечують усвідомлений вибір життєвих орієнтирів і професійних цілей. Самореалізація у цьому контексті постає як ціннісно зумовлений процес самодетермінації, у межах якого здобувач освіти не лише опановує знання, а й формує внутрішню систему смислів, що визначає його активну позицію, автономність та здатність до цілісного особистісного й професійного зростання.

Узагальнення сучасних психолого-педагогічних досліджень [1; 2; 5; 7; 8] та освітньої практики уможливило виокремлення ключових детермінант ціннісно-цільової сфери самореалізації особистості в освітньому процесі, які відображають комплекс

внутрішніх і зовнішніх чинників, що визначають формування життєвих смислів, професійних орієнтирів та стратегій особистісного зростання.

1. Ціннісно-смислова детермінанта – відображає ієрархію особистісних і професійних цінностей, моральних орієнтацій і життєвих смислів, що визначають спрямованість самореалізації.
2. Мотиваційно-цільова детермінанта – характеризує внутрішні спонукання до саморозвитку, пізнання, творчості та професійного зростання; охоплює постановку життєвих і професійних цілей, а також здатність до їх рефлексії й корекції.
3. Когнітивно-рефлексивна детермінанта – забезпечує усвідомлення власних ресурсів, меж і можливостей, розвиток критичного мислення, самоаналізу та саморефлексії.
4. Емоційно-вольова детермінанта – включає емоційно-ціннісне ставлення до себе, до інших і до діяльності; сприяє формуванню внутрішньої стійкості, саморегуляції, оптимізму та здатності долати труднощі.
5. Соціально-педагогічна детермінанта – представлена умовами освітнього середовища, педагогічною підтримкою, стилем взаємодії «викладач-здобувач освіти», академічною культурою й цінностями закладу освіти.
6. Культурно-комунікативна детермінанта – відображає вплив соціокультурного контексту, міжособистісного спілкування, професійних і ціннісних спільнот, які формують систему смислів і моделей самореалізації.

Отже, ціннісно-цільова сфера самореалізації формується як результат взаємодії особистісних, соціокультурних і педагогічних детермінант, що забезпечують усвідомлений рух людини до самопізнання, професійного становлення та духовно-морального самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асєєва Ю. О., Вепрінцева Д. К. Самореалізація як психологічний феномен. *Ментальне здоров'я*. 2024. № 2. С. 3–7.
2. Бех І. Д. Самореалізація особистості як визначальний чинник її життєдіяльності. *Багатовимірність особистості: теорія, психодіагностика, корекція* : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. семінару з міжнар. участю, м. Полтава, 23 березня 2017 р. Полтава, 2017. С. 31–36.
3. Красильник Ю. С. Концептуальні основи персонодидактики вищої школи. *Військова освіта* : збірник наукових праць Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. 2020. № 1 (41). С. 181–190.
4. Красильник Ю. С. Особливості організації самостійної роботи майбутніх бакалаврів за спеціалізацією «Професійна освіта (Будівництво та зварювання)». *Інноваційна педагогіка*. 2023. Випуск 55, том 2. С. 108–113.

5. Купрєєва О. І. Психологічні основи самореалізації студентів в інтегрованому освітньому середовищі : монографія. Київ : Талком, 2021. 407 с.

6. Лапаєнко С. В, Красильник Ю. С. Психолого-педагогічні умови використання комунікаційних технологій в системі професійної освіти. *Інформаційно телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : зб. наук. пр. 2006. Вип. 1. С. 131–135.

7. Рибалка В. В. Методологічні засади теоретичної та практичної психології: особистість, психологічна діяльність, духовність. *Психологія і особистість*. 2018. № 1. С. 9–19.

8. Bandura A. Toward a psychology of human agency. *Perspectives on Psychological Science*. 2006. Vol. 1 (2). P. 164–180.

9. Development of clip thinking of higher education students in information environment / Bushuyev S., Korchova H., Krasylnyk Y., Rudenko M., Kozyr B. *Information Technologies and Learning Tools.* 2024. № 99 (1). С. 76–94.

Анастасія Левченко,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю «Менеджмент»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Лариса Вдовенко,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ЛІДЕРА

Сучасні уявлення про лідерство базуються на розумінні його як складного соціально-психологічного явища, що виникає з потреби організувати взаємодію людей у групі та спрямувати їхні дії у спільному напрямі. Лідерство не є лише формальною владою або посадою – воно ґрунтується на авторитеті, довірі, компетентності та здатності впливати на інших. З огляду на це винятково важливою стає емоційна стійкість лідера, адже саме вона забезпечує внутрішню врівноваженість керівника, його здатність приймати рішення у складних умовах та підтримувати стабільність колективу.

Історично феномен лідерства трактувався по-різному: від уявлення про лідера як про носія природних виняткових якостей до розгляду його як активного учасника групових процесів, який формує динаміку взаємодії. Дослідники XX століття підкреслювали, що ефективні лідери зазвичай вирізняються розвиненим інтелектом, відповідальністю, енергійністю та здатністю підтримувати соціальні зв’язки. У сучасних умовах ці характеристики значно ускладнюються, доповнюючись умінням управляти власним емоційним станом, адаптуватися до стресових умов та демонструвати витримку незалежно від зовнішніх обставин. Емоційна стійкість лідера проявляється у здатності зберігати спокій у критичних ситуаціях, не піддаватися імпульсивним реакціям, раціонально аналізувати події та передавати команді відчуття впевненості. Саме тому лідер стає орієнтиром для інших членів групи – його спокій сприяє стабільності колективу, а врівноваженість допомагає знижувати напругу та попереджати конфлікти.

Дослідження у сфері соціальної психології підтверджують, що емоційна регуляція є ключовим чинником у формуванні довіри між лідером і підлеглими, а також важливою складовою командної мотивації. Психологічні та соціальні концепції лідерства показують, що емоційна стійкість прямо пов’язана з ефективністю комунікації, адже лідер, який контролює свої емоції, здатен чіткіше формулювати завдання, ефективніше вирішувати суперечки та зберігати конструктивність навіть там, де ситуація вимагає швидкого й точного реагування. З огляду на це емоційна стійкість виступає

необхідною передумовою для формування позитивного мікроклімату у групі. Збалансований лідер здатен створити умови, за яких учасники команди відчувають підтримку, безпеку та впевненість у результатах спільної роботи. Такий психологічно комфортний простір сприяє продуктивності, єдності та високому рівню внутрішньої мотивації. Важливо зазначити, що емоційна стійкість впливає також на здатність лідера адаптувати свій стиль керівництва. Наприклад, авторитарні керівники часто покладаються на владні механізми, однак не завжди вміють стримувати емоційні реакції. Натомість демократичні лідери, які володіють розвиненою емоційною компетентністю, здатні до відкритого діалогу, що дозволяє їм утримувати баланс між вимогливістю та підтримкою. Саме це в робить їх ефективнішими.

Лідерство розглядається в різних наукових галузях: психологія вивчає інтелект, мотивацію та емоційний стан лідера; соціологія – його роль у згуртуванні спільноти та підтриманні соціальних норм; державне управління аналізує вплив лідерів на реалізацію політичних рішень; економіка – їхнє значення в інноваціях і стратегічному розвитку організацій. У всіх цих підходах емоційна стійкість є наскрізною характеристикою, що забезпечує стабільність рішень та ефективність командної роботи. У сучасному світі, де зростає кількість зовнішніх викликів, а процеси взаємодії ускладнюються глобальними змінами, емоційна стійкість стає не просто однією з рис, а базовою умовою збереження професійної та особистісної ефективності лідера. Вона дозволяє керівникові протидіяти професійному вигоранню, краще розуміти себе та інших і створювати середовище, орієнтоване на розвиток та досягнення результатів.

Емоційна стійкість є однією з найважливіших компетентностей лідера, яка визначає його здатність ефективно діяти в умовах невизначеності, конфліктів та високого психологічного навантаження. Вона забезпечує врівноваженість поведінки, підтримує раціональність мислення та сприяє формуванню здорового психологічного клімату в команді. Лідер, який вміє керувати власними емоціями, здатний мотивувати інших, приймати відповідальні рішення та зберігати стійкість колективу навіть у складних ситуаціях. Таким чином, емоційна стійкість стає фундаментом ефективного лідерства, забезпечуючи успішну взаємодію, розвиток команди та досягнення стратегічних цілей у сучасному мінливому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Редчук Р. О. Особливості використання соціальних мереж у публічному управлінні як сучасного каналу комунікації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72), № 1. С. 72–76.

2. Рейкін В. С. Феномен харизматичного лідерства: домінанти та дискусійні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 37. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-62

3. Дияк В. В. Генезис феномену лідерства у наукових дослідженнях. *Інноваційна педагогіка.* 2024. Випуск 67, том 1.

4. Бестужева С. В., Фрідман О. А., Чернуха О. С. Аналіз концептуальних підходів щодо сутності лідерства в управлінні міжнародним бізнесом. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 49. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-29

Ангеліна Лекарь,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю «Психологія»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Українське суспільство переживає період глибоких трансформацій, що охоплюють усі сфери, норми та цінності соціального життя, управлінські моделі та способи комунікації. Відбуваються зміни у свідомості та поведінці людей, що супроводжуються суперечностями й пошуком варіантів вирішення гострих питань. Сучасні управлінські системи передбачають високу інтенсивність соціальних контактів та актуалізують визначальну роль соціального інтелекту в діяльності керівника. У цих умовах саме соціальний інтелект стає ключовим елементом адаптації, стійкості та конструктивного лідерства. Він регулює міжособистісне спілкування, визначає здатність орієнтуватися в соціальній динаміці, оцінювати невербальну поведінку людей та ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення.

У загальному розумінні соціальний інтелект – це здатність орієнтуватися в соціальних ситуаціях, правильно розуміти свою поведінку та інтерпретувати емоційні й поведінкові сигнали інших, що забезпечує ефективність міжособистісної взаємодії й успішність соціальної адаптації [3]. Інші автори обгрунтовано визначають його як один із важливих чинників соціалізації людини [2, с. 54]. Такий підхід підкреслює практичний характер соціального інтелекту та його значущість у реальних управлінських процесах, реалізації пізнавальних процесів, пов’язаних з відображенням соціальних об’єктів-людини як партнера у спілкуванні та діяльності, а також групи людей.

Соціальний інтелект – це поняття, що перебуває у процесі розвитку та уточнення. Актуальність його вивчення набуває важливого значення серед професіоналів у сфері управлінської діяльності, які здійснюють керівництво з урахуванням уявлень про людську особистість, її поведінку та повагу до неї.

Соціальний інтелект є фундаментом сучасних моделей лідерства, де пріоритет надається довірі, соціальній чутливості та конструктивному впливу на команду. З позиції сучасних трансформацій соціальний інтелект має розглядатись не лише, як характеристика особистості, а й як стратегічна компетентність, що забезпечує керівнику здатність: 1) адаптуватися до нових умов діяльності та соціальних очікувань; 2) підтримувати психологічну стійкість команди; 3) формувати конструктивне середовище комунікації; 4) мінімізувати конфлікти; 5) здійснювати лідерський вплив на основі довіри та партнерства.

Керівники з високим соціальним інтелектом ефективно організовують роботу команд, запобігають деструктивним конфліктам, формують атмосферу довіри й підтримки, забезпечують психологічний комфорт, мотивують колектив та приймають рішення, враховуючи людський фактор. Від якості цих взаємодій залежить атмосфера в колективі, рівень залученості співробітників та результативність організації. Уміння бачити конфлікт, як ресурс, а не загрозу, перетворює керівника на посередника, здатного відновити баланс у системі взаємодій. Соціальний інтелект виступає необхідною умовою ефективності керівника в умовах соціальної та організаційної мінливості. Управлінські команди сьогодні функціонують у складному соціальному середовищі, де переплітаються офіційні та неформальні структури, персональні потреби, емоційні стани та групова динаміка. Керівник із високим соціальним інтелектом здатен тонко розпізнавати ці процеси, підтримувати баланс інтересів, розуміти структуру неформального лідерства та формувати психологічно безпечний простір. Саме психологічна безпека є передумовою ефективної комунікації, залученості персоналу та інноваційності – базових характеристик організаційної стійкості. Деніел Ґоулман, Річард Бояцис та Енні Маккі у дослідженні лідерства доводять, що емоційний інтелект як елемент соціального є ключовою основою ефективного лідерства. Автори називають головною місією лідера створення «резонансу» – емоційного клімату, у якому люди відчувають натхнення, довіру й готовність діяти. Вони підкреслюють, що розвиток лідера – це процес: зміни потребують усвідомленої практики, чесної самооцінки та підтримки оточення. Тобто, лідерство ґрунтується не лише на стратегіях чи компетенціях, а передусім на вмінні працювати з власними й командними емоціями, створюючи середовище, у якому люди можуть рости й діяти на повну [1].

Відтак, можемо говорити про те, що розвиток соціального інтелекту можливий і необхідний: тренінги комунікації, активне слухання, рефлексивні методики, коучинг та аналіз управлінських ситуацій сприяють підвищенню цього показника. Також варто визнати, що для сучасних керівників це – не факультативна навичка, а компетентність виживання і розвитку, бо дозволяє зменшувати опір змінам, формувати підтримку серед персоналу, підбирати стратегії комунікації, підтримувати емоційну стабільність колективу. Соціальний інтелект не лише оптимізує професійну взаємодію, але й підвищує здатність керівника адаптуватися до складних та багатовимірних управлінських завдань. Він формує основу для зрілого стилю керівництва, що ґрунтується на розумінні людей та їхніх мотивацій.

Отже, соціальний інтелект є фундаментальною якістю сучасного керівника, що визначає результативність управлінської діяльності в сучасних складних та нестабільних умовах. Він визначає якість командної взаємодії, підтримує стійкість організації та посилює лідерський потенціал керівника. З огляду на це, розвиток соціального інтелекту має стати одним з центральних елементів професійної підготовки та підвищення кваліфікації управлінських кадрів. Це є актуальним аспектом для теоретичних та емпіричних розробок у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Goleman, D., Boyatzis, R., & McKee, A. (2013). Primal Leadership: Unleashing the Power of Emotional Intelligence / Harvard Business School Press. URL : https://www.researchgate.net/publication/230854764_Primal_Leadership_Realizing_the_Power_of_Emotional_Intelligence

2. Братаніч Б. В., Куций А. М., Романенко М. І. Міждисциплінарне розуміння предметності соціального інтелекту. *Грані: науково-теоретичний альманах*. 2019. Т. 22, № 1. С. 50–56.

3. Застело А. О. Роль соціального інтелекту в діяльності управлінця. URL : http://tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2011/12.pdf

Валерій Мальченко,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Наталія Мартинович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та публічного управління,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЛІДЕРСТВО ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ БОРОДЯНСЬКОЇ ГРОМАДИ ПІСЛЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Збройна агресія Росії завдала Бородянській територіальній громаді суттєвих руйнувань житлової, соціальної та виробничої інфраструктури, що спричинило появу комплексних екологічних проблем, пов'язаних із забрудненням ґрунтів, водних ресурсів та атмосферного повітря, накопиченням будівельних відходів і пошкодженням систем водовідведення та очищення стічних вод. У цих умовах реалізація екологічної політики потребує не лише технічних і фінансових рішень, а насамперед ефективного управлінського лідерства, здатного забезпечити координацію відновлювальних процесів, мобілізацію ресурсів і включення громади до прийняття рішень.

Проблеми реалізації екологічної політики та забезпечення екологічної безпеки активно досліджуються українськими науковцями. Так, у роботі М. Ю. Абрамчук підкреслюється, що система управління екологічною безпекою має розглядатися як багаторівнева структура, що включає організаційні, економічні та фінансові інструменти [1, с. 127–133]. Авторка акцентує на потребі узгодженості між державними екологічними програмами та регіональною політикою, а також на важливості фінансового забезпечення природоохоронних заходів. Не зважаючи на ґрунтовність праць, результати її досліджень не торкаються ролі суб'єктів лідерського впливу у формуванні та реалізації екологічної політики. Крім того, бракує аналізу управлінських підходів та виокремленні таких які б сприяли підвищенню ефективності екологічної системи до кризових викликів.

Дослідження О. Б. Бондар, Є. Є. Мельник, О. М. Погорєлової, Л. О. Бицюри та Л. М. Головатюк зосереджено на емпіричній оцінці наслідків військових дій довкілля та інфраструктури України. У роботі авторами зафіксовано масштабні руйнування житлового і виробничого фонду, пошкодження інженерних мереж, а також погіршення екологічного стану через забруднення ґрунтів, водних ресурсів та атмосферного

повітря. Особлива увага приділена проблемі накопичення значних обсягів будівельних відходів, що створюють додаткове антропогенне навантаження на території [2, с. 60–67]. Водночас дослідники зосереджуються на фіксації та описі наслідків, не окреслюючи при цьому механізмів управління, не пропонують моделей взаємодії органів влади, громади й зовнішніх партнерів.

Таким чином, аналіз наукових джерел дозволяє зробити висновок, що питання реалізації екологічної політики на регіональному рівні є предметом активного наукового дослідження, однак потребує додаткової розробки в частині формування ефективного механізму взаємодії державних та місцевих органів влади. Все сказане дозволяє сформувати мету дослідження, суть якої полягає у доведенні доцільності реалізації екологічної політики після збройної агресії на засадах лідерства.

Перш за все варто зауважити що дослідження ґрунтується на прикладі Бородянської громади. У контексті відновлення та розвитку територіальних громад лідерство розглядається як здатність суб’єктів управління ініціювати, спрямовувати й підтримувати зміни на основі відповідальності, довіри та спільного бачення майбутнього. Тобто, автори вважають, що лідерство не зводиться до адміністративного статусу чи формального управління. Воно проявляється у вмінні об’єднувати різні групи інтересів, налагоджувати партнерські взаємодії, мотивувати громадськість до участі та забезпечувати відкриту комунікацію.

Покладаючись на власний досвід, а також беручи до уваги існуючий теоретико-методичний базис, дійшли висновку, що оцінка поточного екологічного стану громади мусить враховувати дві взаємопов’язані площини: довготривалі локальні чинники економічної та сільськогосподарської діяльності й наслідки збройної агресії. Аналітичні матеріали гуманітарних та відновлювальних організацій підкреслюють значні пошкодження житлового фонду та інженерної інфраструктури, наявність проблем із забрудненням компонентів довкілля внаслідок руйнувань, а також зростання потреб у реконструкції зелених зон, мереж водопостачання та поводженні з відходами. Ці обставини створюють додаткове навантаження на місцеві екосистеми й вимагають коригування звичних екологічних програм та пріоритетів управління [3; 4; 5].

Так, внаслідок бойових дій зафіксовано понад 825 пошкоджених об’єктів, із яких станом на 2025 р. відновлено близько 70 %. Масові руйнування призвели до накопичення будівельних відходів, що підвищує токсичне навантаження на територію та створює ризики забруднення ґрунтів і вод. Особливу загрозу становлять матеріали з важкими металами та небезпечними домішками. Пошкодження водогонів і каналізаційних мереж загострило проблему потрапляння стічних вод у природні водойми, що ускладнює забезпечення санітарної безпеки населення. Забруднення повітря пилом та продуктами горіння зберігається і після припинення бойових дій, підвищуючи ризики респіраторних захворювань [3; 4].

Також необхідно враховувати демографічні зміни, які спричинили скорочення чисельності населення та відтік мешканців, послабили контроль за станом довкілля, що ускладнює моніторинг та оперативне реагування на екологічні ризики. Особливо складними є відновлювальні роботи у малонаселених районах через брак ресурсів та безпекові загрози.

Зазначена проблематика є унікальною для Бородянської громади, оскільки поєднує наслідки воєнних руйнувань із хронічними локальними екологічними викликами. Громада стикається з такою ситуацією вперше, тому традиційні адміністративні підходи виявляються недостатніми. У цих умовах ефективне відновлення потребує нестандартних управлінських рішень, що базуються на лідерстві як здатності мобілізувати ресурси, вибудовувати співпрацю між різними групами та формувати спільне бачення розвитку. Саме лідерські підходи здатні забезпечити узгодженість дій, залучення громадськості й перехід від фрагментарних дій до цілісної екологічної політики. З огляду на це в дослідженні запропоновано систему управлінських рішень на засадах лідерства, спрямованих на подолання екологічних наслідків збройної агресії та підвищення стійкості громади (табл. 1).

Таблиця 1 – Пропозиції з реалізації екологічної політики на засадах лідерства

Напрям	Суть управлінського рішення	Як реалізується	Очікуваний результат
1. Міжсекторальна платформа лідерства	Координація дій між владою, громадою, бізнесом та міжнародними партнерами	Створення постійно діючої координаційної групи; регулярні стратегічні сесії	Узгоджені цілі та пріоритети екологічного відновлення; підвищення керованості процесів
2. Лідерське стратегічне планування екологічного відновлення	Перехід від реагування на наслідки до системного планування	Розроблення/оновлення Стратегії екологічної безпеки громади; включення механізмів участі громадян	Чіткі довгострокові пріоритети екологічної політики; підвищення стійкості громади
3. Розвиток локальних лідерів-амбассадорів	Підтримка активних мешканців як лідерів екологічних ініціатив	Навчання, тренінги, менторські програми, залучення молодіжних рад та волонтерів	Зростання рівня громадської активності; формування культури відповідальності за довкілля
4. Відкрита система екологічного моніторингу	Прозорість даних щодо стану довкілля та відновлювальних процесів	Впровадження цифрових карт, онлайн-звітів, публічних панелей показників	Підвищення довіри населення; можливість оперативного реагування на екологічні ризики
5. Партнерства з міжнародними та національними організаціями	Проактивне залучення ресурсів для екологічного відновлення	Підготовка проєктних заявок, визначення команди для роботи з донорами	Отримання фінансової, технічної та експертної підтримки; прискорення відбудови

Джерело: сформовано авторами на засадах аналізу.

Таким чином, на засадах аналізу екологічного стану Бородянської громади встановлено, що наслідки воєнних руйнувань сформували комплекс взаємопов'язаних екологічних, інфраструктурних та соціальних викликів, які не можуть бути вирішені виключно технічними або адміністративними засобами. Реалізація ефективної екологічної політики вимагає лідерських підходів. Запропоновані заходи орієнтовані на перехід від реактивного усунення наслідків до стратегічного підвищення стійкості громади, що створює підґрунтя для подальших досліджень і практичних рішень у сфері регіонального екологічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамчук М. Ю. Система управління забезпеченням екологічної безпеки: організаційні, економічні та фінансові аспекти. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Економічні науки*. 2022. № 1 (4). С. 127–133.

2. Аналіз результатів впливу військових дій на довкілля та інфраструктуру України / Бондар О. Б., Мельник Є. Є., Погорєлова О. М., Бицюра Л. О., Головатюк Л. М. *Scientific Bulletin of UNFU.* 2025. Вип. 35 (1). С. 60–67. DOI : https://doi.org/10.36930/40350108

3. У Бородянці на місці будинку, який зруйнував авіаналіт у 2022 році, зводять нове житло / MY : вебсайт. 2025. 12 червня. URL : https://surl.lt/hhaoym (дата звернення: 18.10.2025).

4. Калашник М. У Бородянці вже відновлено понад 590 об'єктів / Київська обласна військова адміністрація. 2025. 02 червня. URL : https://surl.li/hnkdfv (дата звернення: 18.10.2025).

5. ЕкоЗагроза / Офіційний вебсайт. URL : https://ecozagroza.gov.ua (дата звернення: 18.09.2025).

Олександр Федік,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ, Україна

КОМУНІКАЦІЯ ТА ДОВІРА ЯК ВАЖЛИВІ ЕЛЕМЕНТИ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО ЛІДЕРСТВА В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ ТА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙ

У сучасних умовах турбулентність, що впливає на діяльність та структуру організацій, зумовлюється різноманітними факторами – від макроекономічних та соціально-демографічних (війна, трансформації структури населення, економічні кризи) до впровадження нових технологій. Кожна з цих груп факторів може призводити як до дестабілізації організації загалом, так і до її трансформації. Зокрема, поява нових цифрових технологій та посилення конкуренції через їх впровадження є ключовими драйверами процесів цифрової трансформації, що змінюють внутрішні організаційні структури, оптимізують бізнес-процеси та формують нові моделі взаємодії між учасниками організації.

До таких цифрових технологій належить розробка рішень у сфері штучного інтелекту (ШІ) та їх впровадження. Очевидно, що впровадження ШІ може бути пов'язане із суттєвими змінами в структурі і функціонуванні організації, а отже може викликати як позитивні, так і негативні емоції чи реакції в її межах [4]. Тому лідери повинні готувати свої організації та себе до таких змін. Як результат постає необхідність у дослідженні принципів та аспектів лідерства, дотримання яких є критично важливим в умовах турбулентності та цифрової трансформації організацій.

На основі дослідження Шона Г. Сехери та Міхая Бокарнеа щодо природи лідерства в організаціях бачимо, що лідери впроваджують штучний інтелект у своїх організаціях з метою досягнення організаційної ефективності, у відповідь на зовнішні чинники або як інструмент отримання конкурентної переваги [4, с. 275].

Таким чином, першими двома ролями лідерів у добу ШІ можуть бути роль візіонера та ініціатора змін або інновацій. У свою чергу, Нільс Ван Квакебеке та Фабіола Г. Герпотт зазначають, що в епоху лідерства, підтриманого ШІ, ще однією роллю лідера стане виконання ключових ініціатив щодо функцій лідерства, орієнтованих на задачі, взаємини та зміни [5].

Саме в цей момент відбувається перехід від концепту класичного лідерства, до трансформаційного лідерства, в якому лідер є зразком для наслідування та мотивації, а сам стиль лідерства має наступні складові: персоналізована увага, інтелектуальне стимулювання, надихаюча мотивація, харизматичний вплив [1].

Як результат одним з ключових завдань такого лідера в умовах трансформаційних процесів та турбулентності є подолання страхів і опору змінам в організації. Адже в процесі організаційних змін та трансформації серед членів організації може виникати таке явище, як несприйняття змін. Як узагальнює у своїй статті Джейсон А. Габбарт несприйняття змін виникає через: необхідність виходу із зони комфорту, звиклість до старих підходів, негативні очікування, страх змін, когнітивний дисонанс [2]. Автор також підкреслює важливість вибудови довіри між лідером та членами організації, як один з важливих елементів зниження вірогідності виникнення несприйняття змін або зменшення його впливу на процес змін.

Вищезазначене завдання може бути реалізоване через формування привабливого бачення для працівників відносно потенційних результатів трансформаційного процесу і його належну комунікацію членам організації. Важливими є формування чіткого розуміння причин і кінцевої мети майбутніх змін та необхідності цифрової трансформації. Не можна ігнорувати і аспекти лідерських функцій, що орієнтовані на взаємини. З огляду на майбутні зміни та їхнє впровадження лідер повинен враховувати індивідуальні потреби послідовників та підвищувати їхню залученість у трансформаційний процес.

Все це виводить на перший план важливе питання, щодо навичок, якими повинен володіти лідер в умовах змін та трансформацій. Аллен Міллінгтон у своїй статті для Центру Четвертої промислової революції на основі Всесвітнього економічного форуму виокремлює такі чотири навички лідерів в епоху ШІ [3]:

1) здатність пояснити, як працюють технології ШІ;
2) здатність створювати та управляти програмою управління (governance programme);
3) розуміння структури організації та того, як насправді виконується робота;
4) орієнтація на рішення та результати.

Тож ми чітко можемо виокремити необхідність комунікації з членами організації на всіх етапах трансформації, як важливу складову лідерства. При цьому досягти максимального ефекту від такої комунікації без формування довіри між лідером та послідовниками вкрай складно. Водночас формування довіри без активної комунікації не є можливим. Можемо дійти висновку, що ці два елементи є взаємозалежними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білецький О. Трансформація ролі та якостей лідера в новій управлінській парадигмі. *Економіка та суспільство*. 2024. № 66. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-1

2. Hubbart, J. A. (2023). Organizational change: The challenge of change aversion. *Administrative Sciences*. 13 (7), 162. DOI : https://doi.org/10.3390/admsci13070162

3. Millington, A. (2024, April 10). The 4 skills needed to implement effective AI governance / World Economic Forum. DOI : https://www.weforum.org/agenda/2024/04/ai-governance-how-businesses-should-navigate/

4. Sejera, S. G., & Bocarnea, M. (2022). The nature of leadership in artificial intelligence environments: Reconceptualizing human and machine collaboration. *Revista De Management Comparat International / Review of International Comparative Management.* 23 (2), 264–283.

5. Van Quaquebeke, N., & Gerpott, F. (2023). The now, new, and next of digital leadership: How artificial intelligence (AI) will take over and change leadership as we know it. *Journal of Leadership & Organizational Studies*. 30, 1–15. DOI : https://doi.org/10.1177/15480518231181731

Максим Яремута,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю «Історія та археологія»,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна;
Аліна Чернякова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри психології,
політології та соціокультурних технологій,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна, що активізувалася у 2022 році, стала каталізатором фундаментальних змін у ціннісних орієнтирах українського суспільства. Трансформація охоплює як деградацію застарілих норм, так і формування нових адаптивних цінностей, що зміщують фокус із особистого комфорту на колективне виживання та національну ідентичність. Розуміння цих процесів, зокрема зростання солідарності, збереження командної єдності, довіри до ЗСУ та волонтерів, а також переосмислення травматичного досвіду, є критично важливим для забезпечення суспільної стійкості в умовах соціальної турбулентності та планування повоєнного відновлення.

Ціннісні орієнтири українського суспільства зазнають фундаментальних змін під впливом повномасштабної війни. Війна, яка триває з 2014 року, і перейшла у широкомасштабне вторгнення у 2022 році стала каталізатором переоцінки цінностей в українців. Ця трансформація не є лінійною. Вона охоплює, як деградацію застарілих орієнтирів, так і формування нових адаптивних цінностей, критично важливих для виживання та післявоєнного відновлення.

Суспільна стійкість є ключовим ресурсом для подолання стресу та складних життєвих ситуацій. В українському контексті вона проявляється через здатність до позитивної адаптації в умовах значних життєвих негараздів [9].

До початку інтенсивної фази війни в українському суспільстві особливо серед молоді відбувалося формування особистості, яка цінує себе і вважає, що успіх у житті залежить насамперед від неї, що типово для західних суспільств. Однак в умовах тотальної війни ця індивідуальна самоцінність не призвела до соціальної ізоляції, а навпаки, гармонійно поєднується з високою цінністю солідарності, яка виражається через масове волонтерство [1].

Збройні Сили Україні зберігають абсолютну довіру в суспільстві, що є унікальним явищем для будь-якої країни під час війни. Як і в грудні 2022 року, так і в грудні 2023 року 88 % українців висловлюють високу довіру до ЗСУ [7]. Цей показник є не просто статистикою довіри до військової сили, а є вираженням екзистенційної цінності – непохитної віри у захист, жертовність, компетентність та національну єдність в умовах найбільшої загрози [7].

Згідно з довідникових джерел, цінності трактуються як те, що людина особливо цінує в житті або те, що виступає як еталон належного й тому корегує поведінку.

Система цінностей охоплює спонукання чотирьох видів (згідно з «теорією рівноваги» Ч. Барнарда): матеріальні спонукання, особисті нематеріальні можливості (для відмінності, престижу, особистої влади), бажані умови роботи та духовні спонукання (гордість майстерністю, альтруїстське служіння, лояльність тощо) [8].

Згідно з результатами моніторингових досліджень волонтери та неурядові організації мають високий рівень суспільної довіри [2]. У грудні 2023 року волонтерам довіряло 84 % українців, що значно вище ніж рівень довіри до органів державної влади. Волонтерство стало цінністю, що відображає самоорганізацію дієвість і швидкість реагування. Воно є опорою держави під час війни [2]. Волонтерство трансформується з тимчасового кризового інструменту на простійний соціальний капітал та механізм отримання цінного життєвого досвіду.

Хоча травматичний досвід є невід’ємною частиною війни, його не варто ні боятися, ні ідеалізувати. Науковий аналіз фокусується на концепції посттравматичного зростання, де криза є джерелом внутрішньої трансформації. Замість того, щоб зосереджуватись на психопатологічних наслідках війни, українське суспільство та науковці формують цінність «зростання через страждання». Це перетворює особисту стійкість на колективну ціннісну норму, що є критично важливим для довгострокового відновлення. Ціннісна трансформація під впливом травматичного досвіду базується на п’яти ключових сферах:

1. Сприйняття життя: глибоке переосмислення, яке веде до підвищеної вдячності за життя.

2. Стосунки з іншими: поглиблення близькості ,цінування спільноти та солідарності.

3. Особиста сила: відчуття власної стійкості та здатності долати неймовірні труднощі.

4. Нові можливості: активний пошук та реалізація нових шляхів діяльності, що часто виражається у волонтерстві та суспільній активності.

5. Духовні зміни: пошук глибинних сенсів та переосмислення нових цінностей [6].

Руйнування усталених життєвих орієнтирів, втрата близьких та розрив звичних соціальних зв’язків викликали відчуття внутрішнього хаосу та екзистенційної порожнечі. Це є класичним проявом кризи сенсу життя. Філософське переосмислення цих

потрясінь розгортає нову сторінку вивчення етики війни та ціннісних суперечностей. Ціннісні пошуки в умовах війни відбуваються через призму змін потреб та цілей українського соціуму, що змішуються від особистого комфорту до колективного виживання та самоствердження. Одним із найбільш значущих ціннісних зрушень є зростання відчуття особистої гідності і самоповаги.

Криза спричинена військовою агресією та вимушеною імміграцією, парадоксально сприяла частковому зменшенню комплексу меншовартості, який історично міг бути притаманним українцям. Цінність самоповаги є прямим наслідком колективної демонстрації мужності та здатності до самоорганізації (через ЗСУ та волонтерський рух). На думку О. Лазорко, війна виступає каталізатором національного самоствердження на глибокому екзистенційному рівні, зміцнюючи цінність власної ідентичності та суб'єктності [3].

Повномасштабна війна змусила українців переглянути своє ставлення до мови. Вона не лише підсилила патріотичні настрої, а й сприяла зацікавленості до вивчення власної мови, як символ національної ідентичності. Цей процес має глобальне значення, після початку повномасштабного вторгнення інтерес до вивчення української мови зріс по всьому світу.

Отже, повномасштабна війна спричинила фундаментальну трансформацію ціннісних орієнтирів українців, змістивши пріоритети від індивідуальних до колективного виживання та самоствердження. Цей процес викристалізував нові домінантні цінності: масову солідарність (волонтерство), абсолютну довіру до ЗСУ, посилену національну ідентичність через гідність та мову, і здатність до посттравматичного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волонтерство в Україні: океан можливостей чи море викликів? Інсайти круглого столу української волонтерської служби / Українська волонтерська служба. URL : https://surl.li/pzzbug

2. Волонтери та НУО входять до «елітної ліги» за рівнем суспільної довіри – дослідження ICAP єднання про «третій сектор» / ICAP єднання. URL : https://surl.li/gcrtqc

3. Лазорко О. Від екзистенційної кризи до процвітання: чотири благородні істини як інтегративна рамка психологічної стійкості особистості в умовах війни. *Psychological Prospects Journal*. 2025. № 45. С. 74–90. URL : https://surl.li/mphloy

4. Моравецький О. Ціннісні суперечності суспільства у фазі активної російсько-української війни. *Вісник львівського національного університету імені Івана Франка. Серія: філософсько-політологічні студії.* 2023. Вип. 48. URL : https://surl.li/ysndar

5. Популярність української мови, абетки і книги після початку війни / vsim.ua. URL : https://surl.li/pzzbug

6. Травматичний досвід: чому його не варто боятися чи ідеалізувати / MH4U. URL : https://surl.lu/mppjee

7. Українці найбільше довіряють ЗСУ і волонтерам / Укрінформ. URL : https://surl.li/levvdj

8. Цінність: словникова стаття / Словник.me. URL : https://slovnyk.me/dict/fes/цінність

9. Чиханцова О. А. Резильєнтність як особистісний ресурс українців в умовах воєнного стану. *Журнал сучасної психології*. 2025. № 2 (37). С. 148–152. URL : https://surl.lu/mfbdql

СЕКЦІЯ 8
ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОЗВИТКУ ГУМАНІТАРНОГО ДИСКУРСУ

Таїсія Бондарук,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
м. Київ, Україна;
Людмила Богріновцева,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Актуальність дослідження перспектив цифрової модернізації системи соціального захисту населення України зумовлена необхідністю її адаптації до нових соціально-економічних реалій та викликів повоєнного відновлення. Сучасна система соціального захисту, що формувалася в умовах централізованого управління, виявила обмежену гнучкість і низький рівень цифрової інтеграції. Події 2020–2024 рр., зокрема пандемія COVID-19, повномасштабна війна, зростання інфляції та структурна перебудова державних фінансів, виявили потребу у переході від фрагментарної підтримки до системної цифрової трансформації. Саме цифровізація здатна забезпечити прозорість, адресність і швидкість надання соціальних послуг, а також підвищити ефективність використання бюджетних ресурсів. У цих умовах дослідження напрямів цифрової модернізації системи соціального захисту набуває особливого значення для формування інноваційної, стійкої та соціально орієнтованої моделі розвитку України у повоєнний період.

Період повоєнного відновлення України створює передумови не лише для відтворення соціально-економічної системи на довоєнних засадах, але й для проведення глибинних структурних реформ у сфері соціального захисту. Особливої актуальності набувають інноваційні інструменти цифровізації, інституційного оновлення та децентралізації соціальної політики.

Наведемо ключові напрями модернізації, адаптовані до умов повоєнного відновлення:

– цифрова трансформація системи соціального захисту. Розвиток інтегрованих цифрових платформ управління соціальними послугами є одним із базових чинників підвищення ефективності системи в нових умовах. Доцільно створити єдину національну цифрову екосистему соціального захисту, яка об'єднає дані про пенсійні виплати, субсидії, медичне обслуговування, програми підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і ветеранів. Така інтеграція забезпечить автоматизацію процесів розгляду заявок і скорочення адміністративних витрат. Використання технологій штучного інтелекту (AI) дозволить здійснювати прогнозування соціальних потреб на основі демографічних і економічних показників, оптимізуючи бюджетне планування. Наприклад, AI може аналізувати міграційні тенденції для оцінки потенційного повернення громадян та визначення майбутніх обсягів соціальних виплат. Крім того, впровадження мобільних застосунків із чат-ботами для консультування щодо державних послуг сприятиме розширенню доступу населення, зокрема осіб з обмеженими можливостями або тих, що проживають у віддалених регіонах;

– формування накопичувальної пенсійної системи. Солідарна модель пенсійного страхування, що базується на сплаті єдиного соціального внеску, продемонструвала обмежену стійкість унаслідок скорочення робочої сили і зниження коефіцієнта заміщення. Запровадження накопичувального рівня пенсійного забезпечення є критично важливим для зміцнення довгострокової фінансової стабільності. Додатковим стимулом участі у накопичувальній системі мають стати податкові пільги. Перехідний період передбачає поєднання солідарної та накопичувальної моделей, що дозволить зберегти стабільність виплат нинішнім пенсіонерам і поступово зменшити навантаження на Пенсійний фонд України;

– впровадження цифрових реєстрів соціальних виплат. З метою підвищення прозорості розподілу ресурсів пропонується створити єдиний національний цифровий реєстр отримувачів соціальної допомоги, що міститиме верифіковані дані про ВПО, ветеранів, осіб з інвалідністю та інші соціально вразливі категорії. Застосування технології блокчейн дозволить гарантувати безпеку даних і мінімізувати ризики зловживань під час нарахування виплат. Також важливим напрямом є інтеграція реєстрів із міжнародними донорськими програмами (Світовий банк, ООН, ЄС), що спростить координацію фінансування і моніторинг ефективності використання ресурсів;

– підтримка цифрового соціального підприємництва. У повоєнний період соціальне підприємництво може стати дієвим інструментом диверсифікації джерел фінансування соціальних програм. Доцільно створити онлайн-платформу підтримки соціальних стартапів, орієнтованих на працевлаштування ветеранів, ВПО та осіб із соціально вразливих груп. Для залучення коштів громадян і діаспори варто впровадити цифрові краудфандингові інструменти для фінансування місцевих соціальних ініціатив, а також надати податкові стимули для підприємств, що використовують інноваційні технології у своїй соціальній діяльності [1];

– реінтеграція та перекваліфікація через цифрові технології. Повернення трудових мігрантів і реінтеграція ветеранів вимагають запровадження цифрових платформ навчання та перекваліфікації. Доцільно створити онлайн-платформи дистанційного навчання, орієнтовані на розвиток цифрових компетентностей, підприємництва та затребуваних професій. Крім того, необхідне створення цифрових бірж праці, що з'єднуватимуть роботодавців із представниками вразливих груп, особливо у регіонах, які зазнали руйнувань. Використання аналітики цифрових реєстрів сприятиме таргетуванню програм перекваліфікації відповідно до реальних потреб ринку праці;

– пілотування програм універсального базового доходу (УБД). Для регіонів, які найбільше постраждали від війни, доцільно випробувати пілотні програми УБД, профінансовані міжнародними партнерами [4]. Використання цифрових гаманців для здійснення виплат забезпечить швидкість, адресність і прозорість процесу. Оцінювання результатів пілотів за допомогою цифрових аналітичних панелей дозволить визначити доцільність масштабування моделі;

– модернізація інфраструктури соціальних установ через цифрові рішення. Важливим напрямом є впровадження систем цифрового управління у закладах соціальної сфери (медичних, реабілітаційних, освітніх), що дозволить підвищити ефективність використання ресурсів і координацію з донорами. Використання геоінформаційних систем (GIS) дасть змогу ідентифікувати регіони з найбільшими потребами у відновленні соціальної інфраструктури та раціонально розподіляти кошти. Додатково слід створити цифрові інвестиційні портали для залучення приватного капіталу у реконструкцію об'єктів соціальної сфери.

Очікуваний вплив запропонованих заходів на ключові показники соціального захисту в Україні в період повоєнного відновлення наведено у табл. 1.

Таблиця 1 – Вплив запропонованих заходів на ключові показники соціального захисту в Україні в період повоєнного відновлення

Заходи	Очікуваний вплив
Цифрова трансформація системи соціального захисту	Автоматизація процесів, підвищення адресності допомоги, зниження адміністративних витрат
Формування накопичувальної пенсійної системи	Диверсифікація джерел пенсійного забезпечення, зменшення навантаження на Пенсійний фонд
Впровадження цифрових реєстрів соціальних виплат	Підвищення прозорості, усунення дублювання виплат, мінімізація корупційних ризиків
Підтримка цифрового соціального підприємництва	Залучення недержавних ресурсів у фінансування соціальної сфери, стимулювання зайнятості
Реінтеграція та перекваліфікація через цифрові технології	Підвищення рівня зайнятості серед ВПО, ветеранів та мігрантів; розвиток цифрових навичок
Пілотування програм універсального базового доходу (УБД)	Забезпечення мінімального рівня життя у постраждалих регіонах; посилення соціальної стабільності
Модернізація інфраструктури соціальних установ через цифрові рішення	Відновлення та підвищення ефективності роботи соціальної інфраструктури

Джерело: складено авторами за даними [2; 3].

Ці заходи формують стратегічну основу для модернізації системи соціального захисту у повоєнний період, забезпечуючи її гнучкість, адресність і стійкість. Поєднання цифрових технологій, накопичувальних механізмів і партнерських моделей фінансування є запорукою формування інклюзивної та ефективної соціальної політики України у нових соціально-економічних реаліях.

Отже, у період повоєнного відновлення вдосконалення системи соціального захисту України має ґрунтуватися на інтегрованому підході, що поєднує цифрову трансформацію, структурну реформу пенсійної системи та запровадження інноваційних фінансово-соціальних інструментів. Створення єдиної цифрової екосистеми соціального захисту та впровадження національних реєстрів забезпечать прозорість, адресність і ефективність розподілу ресурсів. Перехід до накопичувальної пенсійної моделі сприятиме зміцненню фінансової стійкості та зниженню навантаження на солідарну систему. Розвиток цифрового соціального підприємництва, онлайн-платформ перекваліфікації та реінтеграції, пілотних програм універсального базового доходу, а також модернізація соціальної інфраструктури через використання цифрових технологій створюють інституційну основу для інклюзивного та сталого розвитку. У цьому процесі міжнародна технічна та фінансова підтримка, зокрема з боку Світового банку, ЄС та ООН, відіграватиме визначальну роль у забезпеченні реалізації реформ і зміцненні соціальної стабільності України в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарук Т. Г. Соціальна відповідальність бізнесу: пріоритети розвитку в Україні. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти :* матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Інформаційно-аналітичне агенство, 2020. С. 23–27. URL : https://ir.nasoa.edu.ua/items/83bd0391-844a-4b96-9c0d-813d7adc7685

2. Гриценко Г. Цифровізація соціальних послуг: проблеми можливостей та компетенції. *Актуальні проблеми права: теорія і практика.* 2024. № 1 (47). С. 36–48. URL : https://dspace.snu.edu.ua/handle/123456789/1506

3. Попович В., Щербина С., Новак Т. Цифрова трансформація сфери соціального захисту в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота».* 2025. № 2 (55). С. 82–88. URL : https://doi.org/10.24144/2524-0609.2024.55.82-88

4. Універсальний базовий дохід: сутність, сподівання та ризики / Національний інститут стратегічних досліджень. URL : https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/universalnyy-bazovyy-dokhid-sutnist-spodivannya-ta-ryzyky

Антон Ванін,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ ЯК ВЕКТОР ГУМАНІТАРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІТ-СФЕРИ УКРАЇНИ

Цифрова економіка визначає нову логіку розвитку суспільства, у якій людський капітал стає не лише економічним ресурсом, а й гуманітарним чинником прогресу. В умовах постіндустріальної трансформації ІТ-сфера України постає як стратегічний сектор, де цифровізація управління людським капіталом виступає ключовим інструментом підвищення конкурентоспроможності, інноваційності та соціальної відповідальності бізнесу.

Цифровізація управління людським капіталом охоплює процеси інтеграції цифрових технологій у системи добору, навчання, мотивації та розвитку персоналу. На концептуальному рівні це передбачає поєднання методологій менеджменту знань, когнітивної економіки та поведінкових наук. Сучасна парадигма управління людським капіталом в ІТ-компаніях базується на принципах відкритості, гнучкості, мережевої взаємодії та постійного самонавчання. Вона формує нову культуру управління, зорієнтовану на довіру, партнерство й розвиток потенціалу працівників.

Під час Ukraine Recovery Conference 2025 у Римі було підписано Хартію стійкості людського капіталу (HCR) – ініціативу, що об'єднала державу, бізнес і громадянське суспільство навколо відновлення людського потенціалу України. Її першими підписантами стали Група «Метінвест», ПриватБанк, ДТЕК, «Нафтогаз України», а доєднатися планують понад 100 українських компаній. Хартія визначає дев'ять принципів розвитку людського капіталу: лідерство, інклюзивність, гнучкість, безперервне навчання, партнерство, підтримку ветеранів, етичність, інноваційність і цілісний підхід до людини. Вони узгоджуються з концепцією цифрового гуманізму, за якою технології мають не лише підвищувати ефективність управління, а й сприяти розвитку особистості та суспільної стійкості [1].

Методологічно важливою є ідея цифрового гуманізму, згідно з якою технологічний розвиток має бути спрямований на підвищення якості життя, розкриття потенціалу особистості та формування довіри в організаційній культурі. У межах цієї концепції цифрові інструменти розглядаються не як заміна людини, а як засіб розширення її можливостей.

Сучасні ІТ-компанії України активно впроваджують системи HR-аналітики, платформи штучного інтелекту для рекрутингу, онлайн-екосистеми навчання (LMS),

а також інструменти автоматизації управлінських процесів. Ці технології не лише підвищують ефективність роботи, а й сприяють персоніфікації управлінських рішень, створюють передумови для формування культури довіри й партнерства між роботодавцем і працівником.

Цифрові HR-платформи відкривають нові можливості для управління персоналом: вони дозволяють моніторити рівень задоволеності працівників, відстежувати динаміку їхнього професійного розвитку та прогнозувати кадрові потреби компанії. Платформа управління людськими ресурсами, часто відома як інформаційна система людських ресурсів (HRIS) або управління людським капіталом, є різновидом технічної програми управління персоналом, яка дає змогу ефективно керувати повсякденними обов'язками людських ресурсів. Завдяки цьому управління персоналом переходить на новий – аналітико-гуманітарний рівень, де людина розглядається як носій цінностей, творчого потенціалу й соціального капіталу [2].

Гуманітарна трансформація ІТ-сфери України проявляється у зміщенні акцентів із технологічної ефективності до цінностей сталого розвитку, інклюзії, корпоративної етики, соціальної відповідальності та економічної ефективності, що проявляється у збільшенні продуктивності праці, оптимізації використання людських ресурсів та підвищенні прозорості процесів [3] та сприяє одночасному розвитку людського капіталу і конкурентоспроможності галузі.

Цифровізація управління людським капіталом сприяє формуванню нової організаційної культури – орієнтованої на довіру, взаємоповагу, навчання протягом життя та баланс між професійним і особистим розвитком. Особливої ваги набувають компетентності, пов'язані з емоційним інтелектом, креативністю, комунікацією та критичним мисленням.

Для України цифровізація управління людським капіталом є стратегічним напрямом відновлення економіки й інтеграції у європейський простір знань. Післявоєнна трансформація бізнесу вимагає переосмислення ролі людського капіталу як рушія інновацій, суспільної стійкості та гуманітарного зростання. Важливими орієнтирами стають розвиток корпоративного навчання, партнерство з освітніми установами, підвищення цифрової грамотності працівників і запровадження етичних стандартів у цифровому середовищі.

Наприклад, великі українські ІТ-компанії, такі як SoftServe, EPAM та Luxoft, активно впроваджують платформи для онлайн-навчання та розвитку професійних навичок співробітників, що дозволяє не лише підвищувати кваліфікацію, а й залучати молоді таланти [4].

Партнерські програми з університетами Києва, Львова та Харкова стимулюють обмін знаннями, створення стажувань і спільних дослідницьких проєктів. Запровадження корпоративних етичних кодексів і політик щодо психологічного здоров'я працівників у цифровому середовищі допомагає підтримувати баланс між продуктивністю та благополуччям персоналу.

Такі практики формують культуру інновацій і стійкості, де цифрові HR-інструменти поєднують аналітичний підхід із гуманітарними цінностями, що сприяє одночасному розвитку економічної ефективності та соціальної відповідальності ІТ-сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хартія стійкості людського капіталу: на URC держава та бізнеси об’єднали зусилля для відновлення й працевлаштування ветеранів і ветеранок. URL : https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/hartiya-stiykosti-ludskogo-kapitalu-na-urc-derzhava-ta-biznesi-obednali-zusillya-dlya-vidnovlennya-y-pratsevlashtuvannya-veteraniv-i-veteranok#:~:text=
2. 12 найкращих програм і платформ для кадрів. URL : https://squeezegrowth.com/uk/best-hr-platforms-software/
3. Polyvanchuk, N. (2025). Analysis of the state of digitalization of personnel formation processes in organizations in the context of social instability. *Economic analysis*. 35 (2), 57–63. DOI : https://doi.org/10.35774/econa2025.02.057
4. Дізнались, скільки ІТ-початківців у 2024 році найняли SoftServe, EPAM, Ciklum, GlobalLogic та інші. URL : https://dev.ua/en/news/de-u-dzhuna-bilshe-shansiv-otrymaty-robotu-diznalys-skilky-it-pochatkivtsiv-u-2024-rotsi-nainialy-softserve-epam-ciklum-ta-inshi-1734376837?utm_source=chatgpt.com

Віктор Веклич,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ, Україна

ДЕФІЦИТ РОБОЧОЇ СИЛИ В УКРАЇНІ ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ

Умови війни призвели до переселення жителів прифронтових областей та регіонів, де відбуваються воєнні дії. Деякі з них перемістилися в інші регіони України або навіть за її межі, шукаючи нові робочі місця та можливості. На тлі сучасних технологій для багатьох шукачів роботи дистанційна робота стала новою реальністю. Проте наразі в Україні спостерігається нестача кваліфікованих працівників, особливо в галузях, де необхідна спеціалізована освіта та досвід. Така ситуація стає серйозною актуальною для дослідження проблемою, яка впливає на різні галузі та економічну стабільність України.

Робоча сила це здатність людини до праці, сукупність її фізичних і набутих інтелектуальних знань і досвіду, які використовуються нею в процесі виробництва матеріальних благ та послуг [2]. Якісна робоча сила в ідеалі володіє не лише високим рівнем кваліфікації, експертизи, але й значною диверсифікованістю в професійному плані, щоб мати здатності забезпечити всі потреби у своїй галузі [3], а людський капітал втілений в робочій силі у вигляді знань, умінь і професіоналізму в міру його освітнього зростання стає більш вагомим і цінним в економічному аспекті.

Україна – українські підприємства, установи та організації відчувають гострий брак робочої сили. У першу чергу не вистачає працівників робітничих професій, але потреба і в спеціалістах з вищою освітою, держслужбовцях. Найбільше працівників потребують підприємства обробної промисловості, торгівлі, транспорту, державного управління, що змагаються за кваліфікованих робітників і пропонують дедалі вигідніші умови праці та вищі зарплати. Попри це, фахівці та випускники дедалі частіше шукають роботу за кордоном.

З огляду Bloomberg, брак робочої сили стає головною проблемою українського бізнесу та промисловості. Призов до армії та міграція скоротили кількість робочої сили більш ніж на чверть. Закон про мобілізацію, який набув чинності в травні, має на меті поповнити лави української армії сотнями тисяч військовослужбовців. Однак брак працездатних чоловіків і жінок стає тягарем для великого і малого бізнесу, який становить основу економіки воєнного часу [1].

За даними Мінекономіки України, якщо у 2021 році офіційний ринок праці налічував 11,5 мільйонів працівників, то 2023 року ця цифра зменшилася до 9 мільйонів офіційно працевлаштованих. За попередніми розрахунками, для того, щоб забезпечити

щорічне зростання ВВП до 2030 року на 7 % країні потрібно 4,5 мільйона працівників додатково. Станом на квітень 2024 року кількість пропозицій роботи зросла на 8 % – до 111 тис., відповідно показник конкуренції на ринку праці опустився до найнижчої позначки від початку повномасштабного вторгнення [4].

Оптимальні можливості подолання дефіциту робочої сили, пов'язані з реалізацією комплексу заходів, спрямованих на підвищення економічної активності населення, зростання продуктивності праці, упорядкування та активізацію замісної міграції, пом'якшення структурних проблем ринку праці в умовах війни та повоєнному відновленні.

Для вирішення цих питань можна запропонувати наступні заходи:

– підвищення економічної активності населення, що передбачає насамперед залучення на ринок праці частини економічно неактивного населення;

– підвищення продуктивності праці, що пов'язане зі збільшенням її капіталоозброєності та потребує інтенсивних інвестиційних вкладень, насамперед у реальному секторі виробництва;

– широке використання замісної міграції для забезпечення економіки робочою силою;

– взаємодія сфери зайнятості та системи професійної освіти в умовах загострення демографічної кризи та скорочення чисельності населення працездатного віку;

– контроль кількісних і якісних параметрів дефіциту робочої сили та детальний аналіз структурних особливостей їх прояву.

Враховуючи високу актуальність проблеми, зазначені напрями діяльності мають знайти відображення в комплексі заходів державної соціально-економічної політики, у рамках партнерства держави та бізнесу. Можливості пом'якшення перспективної проблеми дефіциту робочої сили, особливо з урахуванням специфіки його прояву в регіональному, галузевому, професійно-кваліфікаційному і інших розрізах, видаються вельми обмеженими. Вищесказане тільки підкреслює важливість подальших зусиль із дослідження та розв'язання цієї проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нестача робочої сили стає головною проблемою українського бізнесу – Bloomberg. URL : http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2019/2019_3/ (дата звернення: 05.07.2024).

2. Пілявський В. І. Трудовий потенціал підприємства: сутність, моделі зайнятості і ефективність використання. *Інтелект XXI* : науковий економічний журнал. 2019. № 3. С. 88–93. URL : http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2019/2019_3/ (дата звернення: 23.07.2024).

3. Романюк С. В., Фегер В. В., Сідор В. В. Сутність категорії «робоча сила» та її роль в туристичних організаціях. *Освіта і наука* : міжнародний науковий журнал. 2023. Випуск 2 (35) С. 340–346. URL : https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1987480 (дата звернення: 22.07.2024).

4. Україні не вистачає 4,5 мільйона працівників. Як подолати дефіцит робочої сили? URL : https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1987480 (дата звернення: 15.10.2023).

Тимур Веліев,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТРАНСПОРТНОЮ ІНФРАСТРУКТУРОЮ – МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Публічне управління транспортною інфраструктурою є порівняно новим механізмом реалізації владних повноважень в Україні, що поєднує елементи державного управління, місцевого самоврядування, інституцій громадянського суспільства та бізнес-структур. Важливим стратегічним документом у цій сфері є Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року (далі – Стратегія), яка є комплексною програмною основою, що визначає головні напрями, цілі та завдання розвитку транспортного сектору з урахуванням інтеграції України до європейської транспортної системи. У зазначеній Стратегії зауважено, що «транспорт є однією з найбільш важливих галузей національної економіки, що забезпечує переміщення людей і товарів, доступ до робочих місць і послуг, а також розвиток торгівлі та економічне зростання» [1].

Міністерство розвитку громад та територій України – центральний орган виконавчої влади, що відповідає за формування державної політики у сферах транспорту, розвитку інфраструктури та житлово-комунального господарства, відновлення та регіонального розвитку тощо (далі – Міністерство), відіграє ключову роль у впровадженні політики сталого розвитку транспортної інфраструктури. Діяльність Міністерства базується на демократичних засадах, що передбачають відкритість і прозорість взаємодії з громадськістю, а основні напрями діяльності зосереджені на наступних принципах: гармонізації європейського законодавства у сфері сталого розвитку транспортної інфраструктури з національним правом для підвищення її якості; прискоренні процеси демонополізації транспортного ринку; децентралізації управлінських повноважень із передачею їх на місцевий рівень; формуванні нормативно-правової основи для акціонування стратегічно важливих підприємств; на забезпеченні активної участі громадськості у вирішенні питань розвитку транспортної інфраструктури.

Сучасні інвестиції в транспортну інфраструктуру є одним із ключових чинників економічного розвитку, а фінансування транспортного сектору має вирішальне значення для підвищення рівня добробуту населення та стимулювання підприємницької активності в країні. Залучення приватних інвестицій стає особливо актуальним за умов досить обмежених державних фінансів. Модель державно-приватного партнерства передбачає залучення приватного капіталу та розподіл ризиків при збереженні державного регулювання з метою недопущення монополізації у транспортній галузі.

Для більш ефективного залучення бізнесу до процесу модернізації транспортної інфраструктури необхідно вдосконалювати механізми співпраці між державою та приватним сектором, а також удосконалювати нормативно-правову базу, яка регулює умови та процедури державно-приватного партнерства. Все це повинно сформувати основу дієвих управлінських моделей реалізації інфраструктурних проєктів, здатних зацікавити потенційних інвесторів.

Значна увага до цієї проблематики зумовлена необхідністю післявоєнного відновлення України, оскільки значна частина транспортної інфраструктури зазнала пошкоджень або руйнувань. Її реконструкція та модернізація є одним із ключових завдань державної політики, що закріплено в основних стратегічних документах нашої держави, а саме: в Національній транспортній стратегії, яка розрахована до 2030 року [1] та в Указі Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [2], а також у низці інших нормативно-правових актів.

Дедалі все більшу увагу науковців у системі публічного управління привертає питання подальшого розвитку транспортної інфраструктури. Зростання інтересу до цієї тематики, на наш погляд, зумовлене її комплексним характером, який охоплює не лише окремі види транспорту – морський, повітряний, залізничний, річний, автомобільний тощо, а й сучасні мультимодальні системи, що включають міжнародні транспортні коридори.

Зарубіжні автори розглядають публічне управління розвитком транспортної інфраструктури, як управління складними системами із кількома можливими сценаріям розвитку подій. Таке бачення дає можливість зрозуміти, які виклики та перспективи стоять перед органами публічної влади, які, незважаючи на зниження своєї ролі як інвестора та джерела знань і навичок, виконують завдання щодо спрямування суспільства до соціально узгоджених цілей розвитку та добробуту громадян.

Європейський парламент та Рада Європейського Союзу у 1996 році ухвалила перші рекомендації щодо створення Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T), яка була спрямована на забезпечення взаємозв'язку та сумісності національних транспортних систем у межах усієї Європи. До складу цієї мережі входять різні види інфраструктури – автомагістралі, високошвидкісні та звичайні залізниці, аеропорти, морські й внутрішні порти, інтермодальні транспортні вузли, а також системи управління рухом, інформаційного забезпечення користувачів тощо. Керівні принципи формування цієї мережі передбачали два рівні планування: визначення глобальної мережі, що охоплює транспортну систему загальноєвропейського значення, та складання переліку «пріоритетних проєктів», які потребують першочергової уваги та реалізації [3; 4].

Хотілось би закцентувати увагу на тому, що транс'європейська транспортна політика Європейського Союзу сприяла розвитку транспортної інфраструктури, необхідної для безперебійного функціонування внутрішнього ринку в країнах ЄС, а також

для зміцнення економічної, соціальної й територіальної єдності та покращення транспортної доступності.

Війна в Україні стала викликом для державного управління, серйозним випробуванням для державних інституцій, адже вона докорінно змінює пріоритети, змушує переглядати управлінські підходи, трансформує функції публічного сектору та формує нові моделі взаємодії між державою і суспільством. Не менш складним буде й етап післявоєнного відновлення, який потребує концентрації ресурсів, відновлення довіри, гарантування безпеки, модернізації транспортної інфраструктури та впровадження системних реформ, а також завершення реформи децентралізації в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2024 р. № 1550. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-2024-%D0%BF#Text

2. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2029. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text

3. Vassallo J. M., Sánchez-Soliño A. Subordinated Public Participation Loans for Financing Toll Highway Concessions in Spain. *Transportation Research Record*. 2007. Vol. 1996, pp. 1–9. URL : https://www2.caminos.upm.es/Departamentos/construccion/Economia/catedra/doc/Vassallo_Sanchez-Soli%C3%B1o_2007.pdf

4. European PPP expertise centre. Review of the European PPP Market in 2019 / European Investment Bank. 2020. URL : https://www.eib.org/attachments/epec/epec_market_update_2019_en.pdf

Олег Воловін,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за ОНП «Економіка»,
ВНЗ «Національна академія управління»,
м. Київ, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОЗОРОСТІ ТА ДОВІРИ В СУСПІЛЬСТВІ

У сучасному світі цифровізація фінансових процесів розглядається не лише як технологічне оновлення, а як суспільний договір між державою та громадянами, заснований на прозорості та довірі. У цьому контексті податкове адміністрування виступає центральним елементом публічної довіри – сферою, де цифрові технології безпосередньо впливають на рівень підзвітності держави й сприйняття справедливості податкової системи [1].

В Україні процес цифровізації фіскальної сфери значно активізувався після 2020 року, коли уряд розпочав системну реформу цифрової трансформації державних фінансів. Зокрема, Міністерство фінансів України у Стратегії цифрової трансформації фінансового сектору на 2023–2027 роки визначає одним із ключових пріоритетів створення «прозорої, доступної та безпечної цифрової екосистеми публічних фінансів» [1].

В умовах воєнного стану така стратегія набуває особливого значення: довіра до державних інституцій є критично важливою для забезпечення фінансової стійкості, добровільної сплати податків і відновлення економіки після війни [2]. Саме тому цифровізація податкового адміністрування стає не лише технічним інструментом, а й гуманітарним чинником зміцнення соціальної згуртованості та взаємної відповідальності між громадянами і владою.

Цифрова трансформація податкової системи України відбувається в рамках державної політики «Держава у смартфоні» і відповідає європейським принципам good governance. Відповідно до звіту Державної податкової служби України за 2024 рік, цифрові сервіси охоплюють понад 95 % операцій, що здійснюються між платниками податків і фіскальними органами [2].

Основними інструментами цифрового адміністрування є:

- Електронний кабінет платника податків, який забезпечує повну дистанційну взаємодію між платником і податковими органами;
- Інтеграція сервісів з додатком «Дія», що спрощує податкову звітність і реєстрацію бізнесу;
- Електронні реєстратори розрахункових операцій (е-РРО), які дозволяють фіксувати продажі онлайн та зменшують тіньовий обіг готівки;

- Автоматизоване відшкодування ПДВ і risk-based audit, які мінімізують корупційні ризики й підвищують передбачуваність перевірок [2].

Міжнародні дослідження підтверджують, що цифрове адміністрування зменшує витрати бізнесу, підвищує точність податкового обліку та рівень добровільного декларування доходів. За даними OECD (2023), країни з високим рівнем цифровізації податкових процедур мають на 20–30 % вищий рівень податкової дисципліни порівняно з державами, де переважають паперові процеси [3].

Цифровізація податкового адміністрування має і гуманітарний вимір. Вона сприяє створенню нової культури взаємодії – партнерської, заснованої на прозорості, доступності інформації та взаємній довірі. Як зазначає Transparency International Ukraine (2024), цифрові податкові сервіси не лише забезпечують ефективність фіскального контролю, а й формують «цифрову довіру» – соціальний феномен, коли громадяни схильні сприймати державу як відкритого та відповідального партнера [4].

Цифровізація фіскальної сфери створює основу для «цифрового соціального контракту», в межах якого платники податків усвідомлюють свою участь у фінансуванні публічних благ, а держава гарантує прозорість використання коштів. Саме така взаємодія підвищує рівень етичної легітимності державних інститутів і сприяє зменшенню соціальної дистанції між владою та громадянами.

Водночас цифровізація супроводжується викликами: потребою у надійному кіберзахисті, забезпеченні рівного доступу до цифрових сервісів, підвищенні цифрової грамотності населення та інтеграції державних баз даних у єдиний інформаційний простір. Зазначені аспекти особливо актуальні в умовах воєнного часу, коли питання інформаційної безпеки стають елементом національної стійкості [2].

Міжнародний досвід (OECD, World Bank, Естонія, Польща) демонструє, що ефективна цифровізація податкових процесів безпосередньо корелює з рівнем суспільної довіри, інвестиційною привабливістю та якістю державного управління [3]. Україна, інтегруючи аналогічні практики, поступово переходить від фіскальної моделі контролю до моделі партнерського адміністрування, що відповідає принципам гуманітарного розвитку.

Цифровізація податкового адміністрування є не лише засобом підвищення ефективності фіскальної системи, а й інструментом формування нової етики взаємовідносин між державою та громадянами. Прозорість, передбачуваність і доступність податкових процесів створюють основу для суспільної довіри, що є головним ресурсом відновлення економіки та зміцнення демократії.

Цифрова фіскальна інфраструктура стає важливим компонентом гуманітарного дискурсу, у якому технологія служить не лише ефективності, а й справедливості, партнерству та публічній доброчесності. Її подальший розвиток має базуватись на принципах кібербезпеки, інклюзивності та прозорості – саме вони формують довіру як соціальну цінність і економічний капітал сучасної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія цифрової трансформації фінансового сектору України на 2023–2027 роки / Міністерство фінансів України. Київ : Мінфін України, 2023. 62 с. URL : https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_uriad_zatverdiv_strategiiu_tsifrovogo_rozvitku_sistemi_upravlinnia_derzhavnimi_finansami_do_2030_roku-5159 (дата звернення: 25.10.2025).

2. Звіт про цифрову трансформацію податкового адміністрування у 2023–2024 роках / Державна податкова служба України. URL : https://tax.gov.ua (дата звернення: 25.10.2025).

3. Tax Administration 2023: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies, OECD Publishing / OECD. Paris, 2023. DOI : https://doi.org/10.1787/900b6382-en

4. Цифровізація як інструмент підзвітності держави: податковий аспект / Transparency International Ukraine. Київ : ТІ Україна, 2024. 28 с. URL : https://ti-ukraine.org/ (дата звернення: 05.11.2025).

Вілена Воронова,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри зв'язків з громадськістю і журналістики,
Київський національний університет культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

ГЕОБРЕНДИНГОВІ СТРАТЕГІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ МІСТ

Територіальні громади, що опинилися під тимчасовою окупацією, зіткнулися не лише з фізичним руйнуванням простору, а й із масштабною деструкцією символічної структури міста: переприсвоєнням топонімів, демонтажем маркерів ідентичності, створенням альтернативних наративів, які мають на меті витіснення української суб'єктності [7]. За таких умов геобрендинг перестає бути інструментом економічного маркетингу й набуває значення аксіологічної стратегії виживання. Він інтегрує культурну пам'ять, екзистенційний досвід громади, комунікаційну стійкість і формує довгострокову візію повернення міста до українського смислового поля. Особливо показовим є кейс Маріуполя, який, попри тотальне руйнування та окупацію, розгортає власну стратегію відродження – Mariupol Reborn [9; 12].

Теоретичним підґрунтям осмислення геобрендингу слугує концепція конкурентної ідентичності Саймона Анхольта, що визначає багатовимірність бренду території та його залежність від політики, культури, економіки, туризму та репутаційного капіталу [1]. У вивчення і розвиток концепції геобрендингу значний внесок зробили інші зарубіжні науковці. У фокусі наукових досліджень праці Аакера Д., Асплунда К., Геда Т., Котлера Ф., Хайдера Д. та інших [2; 3]. У сучасній літературі питанню геобрендингу, геобрендингових стратегій та комунікації приділяється значна увага з боку вітчизняних вчених, таких як: Білюк І., Богатирець В., Богун К., Богуш Д., Вакар Т., Влащенко Н., Воронова В., Гаврилюк А., Данник К., Зорій Я., Ілляш І., Колесницька Н., Лалак О., Нагорняк Т., Соскін О., Полішко Г. та інших [4–7]. Окремий сегмент сучасних публікацій присвячено цифровим інструментам реконструкції – Digital Twin, VR-моделюванню та урбаністичним принципам післявоєнного відновлення, де Маріуполь уже фігурує як «лабораторія майбутньої реконструкції» [10]. Таким чином, спостерігається тяглість наукового інтересу до геобрендингу як складного соціокомунікаційного та культурного феномену.

Метою дослідження є культурологічне осмислення сучасних геобрендингових стратегій тимчасово окупованих міст України з акцентом на нову геобрендингову стратегію Маріуполя, розроблену в рамках проєкту «Mariupol Reborn», та визначення її комунікаційних, аксіологічних і стратегічних домінант.

У сучасних умовах російсько-української війни геобрендинг українських територій виходить за межі класичної маркетингової логіки, описаної в моделях конкурентної ідентичності С. Анхольта, де ключовими складниками виступають політика, бізнес, туризм, культура, експортні бренди та населення [1]. Для тимчасово окупованих міст ці елементи набувають принципово іншого змістового наповнення. Політичний вимір у зоні окупації зливається з екзистенційним: йдеться не про позиціювання у глобальних рейтингах, а про боротьбу за збереження тяглості ідентичності, пам'яті та суверенного смислового простору. За цих умов геобрендинг стає не інструментом маркетингу, а механізмом онтологічного опору, що протистоїть спробам агресора привласнити, переписати або «перепакувати» міську ідентичність під колоніальний наратив.

Теоретичні рефлексії щодо регіонального та міського брендингу, репрезентовані у працях українських дослідників (О. Соскін, Н. Влащенко, Г. Полішко, А. Гаврилюк), акцентують, що бренд території завжди формується у полі взаємодії внутрішніх і зовнішніх аудиторій, а отже – є індикатором актуального ціннісного стану спільноти. Державний, національний і регіональний брендинг утворюють єдину аксіологічну систему, де міста виступають носіями унікальних смислових домінант, які вербалізують місію країни на глобальній арені [7]. Війна радикалізує ці домінанти, роблячи їх простором боротьби за символічний суверенітет: бренд тимчасово окупованого міста перетворюється на концентрат травматичного досвіду, колективної пам'яті та проєкт майбутнього, що існує як культурна ідея ще до фактичного звільнення території.

Маріуполь у цьому контексті є унікальною геобрендинговою кейс-стаді, що демонструє масштабну трансформацію міського бренду в умовах тотальної руйнації. До повномасштабного вторгнення місто послідовно формувало айдентику модерного портового центру з оновленим гаслом «Маріуполь. Вартий твоєї уваги» [8]. Прийнята Стратегія розвитку Маріуполя-2030 окреслювала його як флагмана відродженого українського Донбасу – інноваційного, культурного, інвестиційно привабливого міста. Маріуполь мав статус «Великої культурної столиці», виконував роль експериментальної платформи для урбаністичних рішень, модернізаційних проєктів і нових форм комунікації між владою, бізнесом і громадою [5].

Але російська воєнна агресія зруйнувала місто практично повністю – фізично та символічно. Саме тому потреба у збереженні геобрендингової тяглості стала ключовою аксіологічною домінантою. Бренд Маріуполя перестав бути компонентом маркетингової політики – він став культурним фундаментом для конструювання майбутнього і доказом того, що місто продовжує існувати у смисловій площині, навіть перебуваючи під окупацією.

У листопаді 2022 року було презентовано унікальний проєкт Mariupol Reborn – найбільший у Європі план відбудови міста від часів Другої світової війни [9]. Він формує принципово нову геобрендингову парадигму: місто, зруйноване майже повністю,

продовжує жити в комунікаційному просторі як майбутня, але вже репрезентована реальність. Мета проєкту – трансформувати Маріуполь із символу руйнації на символ відродження України, створивши світовий «шоурум» інноваційної післявоєнної реконструкції.

У межах Mariupol Reborn формується довгостроковий візійний документ – Vision 2040, що задає стратегічну рамку розвитку міста після деокупації. Цей документ ґрунтується на аксіологічних імперативах сталості, екологічної відповідальності, інклюзивності, полікультурності та цифрової трансформації [10]. Ключовими смислами нового міського бренду стають відновлення, гідність, людяність, пам'ять і майбутнє.

Особливою інновацією є створення Digital Twin Mariupol – цифрового «двійника» міста, який дозволяє фіксувати реальні масштаби руйнувань, відтворювати довоєнну просторову структуру та моделювати сценарії реконструкції кварталів, транспортних розв'язок і соціальної інфраструктури [10].

Цей інструмент виконує подвійну функцію: по-перше, це ефективна технологія планування майбутньої відбудови; по-друге – комунікаційний механізм, що забезпечує перманентну присутність Маріуполя в інформаційному полі. Digital Twin стає медіатором між минулим, теперішнім і майбутнім, створюючи можливість зберегти пам'ять про місто та візуалізувати його нову ідентичність.

Стратегічно важливою є People First Strategy – концепція людяноцентричної відбудови, що визначає мешканців як ключову детермінанту міського бренду [11]. Усі візійні рішення напрацьовуються у форматі широких партисипативних практик: маріупольці, які сьогодні проживають у десятках міст України та світу, долучаються до фасилітованих діалогів, надають пропозиції, формують бачення майбутнього міста. Це створює силу колективної ідентичності, яка тригерує і каталізує відбудовчі процеси навіть попри окупацію.

Структура оновлення міста деталізована у Fast Recovery Plan, що охоплює ключові напрями – безпеку, гуманітарну допомогу, початкове відновлення житла, транспорт, комунальні послуги, освіту, охорону здоров'я, культуру, економіку та людський капітал [11]. Усі ці блоки формують багаторівневу матрицю смислів, що задає структуровану траєкторію майбутньої ревіталізації.

Не менш вагомим компонентом нової геобрендингової парадигми є розвиток молодіжних та освітніх програм. Проєкт «Школа відновлення громад» готує молодих урбаністів, архітекторів і комунікаторів, для яких участь у майбутній відбудові Маріуполя стає екзистенційною та професійною місією [12]. Активна молодь стає драйвером міського бренду – носієм нової ідентичності, здатної підтримувати смислову тяглість навіть у період окупації.

Подієва комунікація є важливою складовою геобрендингової діяльності проєкту: презентація Mariupol Reborn на Biennale Architettura у Венеції закріплює за містом статус учасника глобального архітектурного дискурсу [15]. А виставковий проєкт

«Архітектурна історія Маріуполя: від минулого до майбутнього», презентований у Львові, Києві, Житомирі та за кордоном, репрезентує полікультурність міста і його здатність до майбутньої реконфігурації [16].

Отже, геобрендинг тимчасово окупованих міст, і передусім Маріуполя, демонструє перехід від класичного маркетингового підходу до культурологічного механізму збереження, реконструкції та трансляції ідентичності. Нові стратегії поєднують цифрові рішення, партисипативні практики, міжнародне партнерство та аксіологічні імперативи людяності й ренесансу. У цьому контексті міський бренд виступає «маяком майбутнього», смисловою домінантою, що задає траєкторію відродження ще до фактичного звільнення міста.

Аналіз геобрендингових стратегій тимчасово окупованих міст дозволяє констатувати сутнісну трансформацію парадигми брендування територій у кризових умовах. Геобрендинг стає полікомпонентною системою, яка поєднує пам'ять, стійкість, культурну ідентичність, цифрові технології та міжнародні комунікаційні практики. Маріуполь демонструє унікальний прецедент – створення бренду міста, яке тимчасово позбавлене фізичного простору, але зберігає і примножує свою символічну присутність. Стратегія Mariupol Reborn вибудовує аксіологічну модель майбутньої території, що ґрунтується на людяності, партнерстві, смисловій тяглості та проєктній єдності громади. Це підтверджує, що геобрендинг тимчасово окупованих міст стає ключовою детермінантою їхнього повернення до українського інформаційного, культурного та просторового поля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Anholt S. Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities and Regions. London : Palgrave Macmillan, 2007. 160 p.
2. Aaker D. Building Strong Brands. New York : The Free Press, 1996. 380 p.
3. Kotler Ph., Haider D., Rein I. Marketing Places: Attracting Investment, Industry, and Tourism to Cities, States, and Nations. New York : The Free Press, 1993. 388 p.
4. Соскін О. І. Брендинг міст: досвід країн Вишеградської групи для України. Київ : Інститут трансформації суспільства, 2011. 80 с.
5. Влащенко Н. Територіальний брендинг у системі регіональної ідентичності. *Регіональні студії*. 2020. № 2. С. 45–52.
6. Полішко Г. Територіальна ідентичність як детермінанта бренду міста. *Соціальні комунікації*. 2019. № 3. С. 87–94.
7. Воронова В. Формування регіонального бренду: аксіологічні імперативи та комунікаційна парадигма : дис. … канд. наук із соц. комун. Київ, 2018.
8. «Вартий твоєї уваги». Маріуполь отримав новий бренд / Новинарня. URL : https://novynarnia.com/2016/09/12/vartyj-tvoyeyi-uvagy-mariupol-otrymav-novyj-brend/ (дата звернення: 01.02.2025).

9. About the project / Mariupol Reborn. URL : https://remariupol.com/about-Mariupol (дата звернення: 01.02.2025).

10. Visions (Digital Twin, Vision 2040) / Mariupol Reborn. URL : https://remariupol.com/visions (дата звернення: 01.02.2025).

11. Fast Recovery Plan / Mariupol Reborn. URL : https://remariupol.com/fast-recovery-plan (дата звернення: 01.02.2025).

12. Школа відновлення громад / Mariupol Reborn. URL : https://remariupol.com/shkola-vidnovlennya-hromad (дата звернення: 01.02.2025).

13. Проєкт Mariupol Reborn: презентація плану відродження / Suspilne. URL : https://suspilne.media/donbas/314628-mariupol-reborn-plan (дата звернення: 01.02.2025).

14. Лекція для студентів ПДТУ / Mariupol Reborn. URL : https://remariupol.com/news/lektsiya-z-viziyi-mariupol-reborn-dlya-studentiv (дата звернення: 01.02.2025).

15. Візія на Венеційській бієнале / Mariupol Reborn. URL : https://remariupol.com/news/viziyu-vidbudovy-mariupolya-predstavyly-na-venetsianskiy-biyenalye (дата звернення: 01.02.2025).

16. Виставка «Архітектурна історія Маріуполя: від минулого до майбутнього» / Львівський національний університет ім. І. Франка. URL : https://remariupol.com/news/u-lvivskomu-natsionalnomu-universyteti-im-ivana-franka-vidkrylasya-vystavka-labirynt (дата звернення: 01.02.2025).

Надія Давиденко,
доктор економічних наук, професор,
декан факультету фінансів та цифрових технологій,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ГУМАНІТАРНОГО ДИСКУРСУ В ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Поглиблення процесів цифровізації та активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій спричиняють комплексні трансформації в економічній, соціальній і культурно-гуманітарній сферах. Сучасне суспільство поступово еволюціонує до цифрової моделі розвитку, що передбачає не лише модернізацію виробничих і фінансових механізмів, а й переосмислення поведінкових моделей, світоглядних орієнтирів та способів комунікації між людьми. У цьому контексті особливої ваги набуває формування нового типу особистості – цифрової людини, для якої характерними є високий рівень компетентностей у сфері цифрового спілкування, використання електронних сервісів та здатність ефективно взаємодіяти у цифровому середовищі.

Одним із ключових чинників, що визначає якість участі індивіда у цифровому соціумі, стає фінансова грамотність. Вона вже не обмежується здатністю управляти власними ресурсами, коректно здійснювати заощадження чи інвестування. У цифрову епоху фінансова грамотність виступає ширшим соціокультурним феноменом, який формує цінності, впливає на прийняття рішень і сприяє розвитку відповідального громадянства.

Зростання ролі фінансової компетентності зумовлено кількома тенденціями:

– по-перше, цифровізація фінансових послуг (фінтех, необанкінг, електронні платежі, криптовалюти) вимагає нових знань і навичок користувачів;

– по-друге, зміщується акцент із традиційних знань про фінанси до критичного осмислення інформації, вміння розпізнавати ризики фінансового шахрайства, маніпуляцій, інформаційного впливу;

– по-третє, цифрові фінансові інструменти стали частиною гуманітарного дискурсу, оскільки впливають на соціальну поведінку, мобільність громадян, доступ до освіти, культури, суспільних благ.

Фінансова грамотність розглядається не лише як економічна категорія, а й як елемент гуманітарного розвитку особистості. Вона сприяє формуванню цифрової культури та відповідального ставлення до ресурсів, навчає адаптації до змін у суспільстві та розвитку критичного мислення. Таким чином, її можна вважати інструментом формування нової гуманітарної парадигми, у центрі якої – поєднання економічної раціональності та соціальної відповідальності.

У науковому дискурсі все частіше наголошується, що цифрові технології змінюють спосіб мислення людини, її комунікативні практики та модель участі в суспільному житті. Вони не лише модернізують економіку та прискорюють інноваційний розвиток, а й впливають на гуманітарний вимір суспільства: трансформують соціальні зв'язки, моделі поведінки, цінності та світосприйняття. У цих умовах фінансова грамотність постає як важливий інструмент гармонізації взаємодії між економічними та гуманітарними процесами в цифровому суспільстві.

Фінансова грамотність у цифрову епоху набуває статусу важливого чинника гуманітарного розвитку та стає необхідною передумовою повноцінної участі особистості в соціально-економічному житті. Вона виконує не лише утилітарну функцію, забезпечуючи ефективне використання фінансових ресурсів, а й сприяє формуванню критичного мислення, цифрової культури, соціальної відповідальності та демократичної активності громадян. Отже, фінансова грамотність може розглядатися як інструмент формування сучасного гуманітарного дискурсу, що поєднує економічні, культурні й етичні аспекти розвитку цифрового суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. 460 с.
2. Цифровий інструментарій фінансового управління: інформаційно-аналітичне забезпечення. Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика : монографія / Оглобліна В. О., Попова А. О., Афонов Р. П., Сілін А. І. ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. Г. Воронкової, д-ра екон. наук, проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Ліга-Прес, 2023. С. 221–304.

Ольга Ключка,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЯК КАТАЛІЗАТОР ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна російська агресія проти України спричинила безпрецедентні виклики для фінансової інфраструктури, водночас каталізувавши інтенсивну цифрову трансформацію банківського сектору. Впровадження передових цифрових технологій набуло стратегічного значення не лише для забезпечення фінансової стабільності, але й для підтримки гуманітарних ініціатив, соціальної згуртованості та збереження людського капіталу в умовах воєнного стану. Цифрова трансформація українського банківського сектору в умовах війни демонструє унікальний приклад конвергенції технологічних інновацій та гуманітарної відповідальності бізнесу. Банківські установи інтегрували передові технології у соціальну місію, створивши принципово нову модель функціонування фінансової системи в надзвичайних умовах.

Питання цифровізації банківського сектору України досліджувала велика когорта науковців як Реверчук С. [1], Шарма С. [2], Клаппер Л. [3], Береславська О. [4] та інші. Банківські цифрові інновації в Україні в умовах активних бойових дій стали одним із ключових механізмів гуманітарної підтримки населення, однак їх використання як інструменту соціальної мобілізації все ще потребує системного наукового осмислення. Мобільний банкінг трансформувався із каналу фінансових операцій у комплексну платформу суспільної взаємодії, що дозволяє організовувати адресні благодійні внески на підтримку Збройних Сил України, внутрішньо переміщених осіб та постраждалих громад; станом на 2025 рік понад дві третини дорослого населення країни використовують такі цифрові сервіси, що робить їх наймасовішим інструментом гуманітарної комунікації. Технології миттєвих платежів сприяли формуванню високодинамічної екосистеми благодійності з мінімальними транзакційними витратами, а системи штучного інтелекту забезпечують персоналізацію програм підтримки, виявляючи найбільш уразливі групи та пропонуючи індивідуалізовані фінансові рішення [1; 2; 4].

Блокчейн-технології значно підвищили прозорість та підзвітність гуманітарних фінансових потоків в українському банківському секторі, дозволяючи донорам у режимі реального часу відстежувати використання коштів і тим самим підтримуючи високий рівень суспільної довіри й стабільні обсяги пожертвувань. Децентралізовані

фінансові рішення спростили надходження допомоги від діаспори та міжнародних партнерів у регіони з порушеною інфраструктурою, а інтеграція біометричної ідентифікації та BankID з державною платформою «Дія» розширила доступ до соціальних та фінансових послуг для внутрішньо переміщених осіб і вразливих груп, забезпечивши дистанційне отримання виплат та відкриття рахунків. Перехід банківських систем у хмарні середовища та застосування розподілених обчислювальних архітектур гарантували безперервність фінансових і гуманітарних сервісів навіть у ситуаціях масштабних кібератак, руйнувань інфраструктури та блекаутів. Крім того, цифрові банківські платформи стали середовищем розвитку малого підприємництва та соціальних краудфандингових ініціатив через доступ до онлайн-комерції та пільгового кредитування з використанням альтернативних методів скорингу [1; 3; 4; 5].

Разом з тим, критична оцінка станом на 2025 рік засвідчує низку ризиків: високу залежність гуманітарної координації від приватних фінансових провайдерів, потенційні вразливості блокчейн-екосистем до регуляторних та кіберзагроз, нерівномірний доступ до цифрової ідентифікації в умовах територіальних обмежень та можливість виключення окремих груп населення через цифрову нерівність. Це визначає потребу у формуванні державних стандартів стійкості фінансової цифрової інфраструктури та збалансованих механізмів співпраці банків, держави та громадянського суспільства в гуманітарній сфері.

Цифрова трансформація банківського сектору України в умовах воєнного стану засвідчила глибокий перехід від традиційної комерційної логіки функціонування до соціально орієнтованої моделі з інтегрованою гуманітарною місією. Сучасні фінансові технології (мобільний банкінг, штучний інтелект, блокчейн, біометричні сервіси та хмарні інфраструктури) трансформувалися з інструментів підвищення операційної ефективності у центральні механізми забезпечення соціальної згуртованості, адресної благодійної підтримки та фінансової інклюзії найбільш вразливих категорій населення. В умовах війни банки фактично виконують роль елементів національної цифрової гуманітарної інфраструктури, забезпечуючи прозору координацію фінансових потоків між громадянами, державними інституціями, діаспорою та благодійними організаціями. Накопичений український досвід має вагоме концептуальне та практичне значення для світової банківської системи як свідчення ефективності соціально відповідального використання фінансових технологій у надзвичайних умовах. У перспективі необхідним є поглиблення оцінки довгострокового впливу цих процесів на соціальну єдність, цифрову інклюзію та стійкість фінансових інститутів, а також розроблення інноваційних моделей державно-приватного партнерства для сталого післявоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Реверчук С., Творидло О. Цифровізація банківського бізнесу: виклики та можливості для державного регулювання. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 55. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-45 (дата звернення: 28.10.2025).
2. Sharma S. Financial resilience in an age of environmental change: central banks and financial regulators feel the heat / cep policy brief. October 2024. P. 49. URL : https://www.cepweb.org/wp-content/uploads/2024/10/Sharma-2024-.-Financial-Resilience-in-an-Age-of-Environmental-Change.pdf (дата звернення: 28.10.2025).
3. Klapper L. Expanding Financial Inclusion through Digital Financial Services: A Literature Review / Policy Research Working Paper. 2024. URL : https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/63345b1f-0d4c-48d2-b51f-6ced20233625 (дата звернення: 28.10.2025).
4. Береславська О. Трансформація банківських послуг в умовах цифровізації. *Економіка та суспільство.* 2024. № 60. URL : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-99 (дата звернення: 28.10.2025).
5. International Monetary Fund. Global Financial Stability Report: Crypto-assets and decentralized finance – navigating risks, regulation, and innovation. Washington DC : IMF Publications, 2024. URL : https://www.imf.org/en/Publications/GFSR (дата звернення: 28.10.2025).

Олександр Колосов,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПАРКІВ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

У контексті переходу до інноваційної економіки дедалі більше зростає необхідність створення і підтримки інституцій, що забезпечують трансформацію наукових знань у комерційні продукти і технології. Однією з таких інституційних форм є технологічні парки (далі – технопарки) – спеціалізовані інноваційні простори, що поєднують університети, науково-дослідні інститути, підприємства, стартапи та державні структури. З огляду на виклики, пов'язані з повоєнним відновленням економіки України, підвищенням її конкурентоспроможності та переходом до моделі сталого розвитку, роль технопарків як елементу інноваційної інфраструктури набуває особливої актуальності.

Відновлення зруйнованих територій потребує ефективного залучення науково-технологічного потенціалу, стимулювання підприємництва та модернізації промисловості на основі інновацій. Основними механізмами публічного управління розвитком технопарків є нормативно-правове регулювання, фінансово-економічне стимулювання, організаційно-інституційна підтримка та механізми державно-приватного партнерства.

Правові й економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків передбачені Законом України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16 липня 1999 року № 991‑XIV (далі – Закон про технопарки) [1]. У контексті законодавчого забезпечення інноваційної діяльності в Україні ключовим нормативно-правовим актом є Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04 липня 2002 року № 40-IV [2].

У рамках реалізації Національної економічної стратегії на період до 2030 року [3] (далі – Стратегія) особлива увага приділяється розвитку інноваційної інфраструктури та створенню умов для формування сучасної інноваційної економіки. Державна політика передбачає створення національної мережі інноваційних бізнес-інкубаторів, що відповідають європейським стандартам і спрямовані на підтримку доступу українських компаній до ринків ЄС, розвиток підприємницької та інноваційної екосистеми, включно з науковими парками та механізмами трансферу технологій. Водночас Стратегія акцентує увагу на модернізації промисловості та інтеграції принципів

Індустрії 4.0, що передбачає налагодження ефективного трансферу технологій від наукових установ, наукових парків, лабораторій R&D і міжнародних центрів та корпорацій до кінцевих замовників.

Фінансово-економічні механізми охоплюють систему державних стимулів, грантів, а також залучення іноземних інвестицій і донорської допомоги. Згідно статті 3 Закону про технопарки державне сприяння інноваційній діяльності технопарків здійснюється шляхом державної фінансової підтримки та цільового субсидіювання їх проектів [1, ст. 3].

У липні 2025 року Європейська інноваційна рада оголосила про виділення 20 млн євро на підтримку українських стартапів та малих і середніх підприємств у галузях глибоких технологій, таких як штучний інтелект, робототехніка, біотехнології та кібербезпека. Ця ініціатива має на меті прискорити розвиток інноваційних технологій та інтеграцію українських інноваторів у європейську інноваційну екосистему [4]. Крім того, програма ЄС «Horizon Europe» дає українським організаціям, університетам, стартапам, малим і середнім підприємствам, а також некомерційним організаціям можливість повної участі на рівних умовах із державами-членами ЄС, отримуючи доступ до фінансування, для залучення до проектів, що спрямовані на вирішення глобальних викликів, розвитку перспективних технологій та зміцнення конкурентоспроможності Європи [5].

Міністерство освіти і науки України (далі – МОН) відіграє центральну роль в інституційній підтримці технопарків, виступаючи головним координатором і регулятором їхньої діяльності. Відповідно до Закону про технопарки МОН відповідає за державну реєстрацію технопарків та їхніх інноваційних проектів. Організаційне та методичне супроводження процесу створення й діяльності технологічних парків забезпечує Комісія з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів (далі – Комісія), що діє на підставі Положення про Комісію з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів, затвердженого Постановою Кабінетом Міністрів України від 6 серпня 2003 року № 1219 [6]. До основних завдань Комісії належать: 1) удосконалення системи державного регулювання інноваційної діяльності; 2) координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, академій наук щодо створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів, формування державних інноваційних програм та державного замовлення на інноваційну продукцію; 3) підвищення ефективності діяльності технопарків та інноваційних структур інших типів.

Особливе значення у розвитку технопарків у світі відіграють державно-приватні партнерства (далі – ДПП), які виступають ефективним механізмом об’єднання державних та приватних ресурсів для реалізації інноваційних проектів. У Європейському Союзі партнерство між державними та приватними структурами є інструментом підтримки сталого розвитку, інновацій, наукових досліджень і розробок шляхом посилення конкуренції та залучення зобов’язань з боку приватного сектору [7].

Як зазначає О. В. Розгон, чинне законодавство України не містить ефективних механізмів взаємодії держави та приватного сектору у сфері інновацій. Закон України «Про державно-приватне партнерство» не відносить науково-дослідницьку діяльність та інноваційну сферу до сфер застосування ДПП, проте і не забороняє такого використання. Так, згідно частини другої статті 4 Закону про ДПП «за рішенням державного партнера державно-приватне партнерство може застосовуватися в інших сферах діяльності, які передбачають надання суспільно значущих послуг, крім видів господарської діяльності, які відповідно до закону дозволяється здійснювати виключно державним підприємствам, установам та організаціям» [8, с. 407].

Отже, розвиток технопарків є ключовим чинником формування інноваційної економіки України, особливо в умовах повоєнного відновлення. Ефективне функціонування цієї інфраструктури потребує узгоджених дій держави, бізнесу та наукової спільноти, удосконалення правового регулювання, зокрема в частині державно-приватного партнерства, а також активного залучення міжнародної підтримки для інтеграції українських інновацій у глобальний ринок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 16 липня 1999 року № 991-XIV / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text

2. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 року № 40-IV / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/40-15#Text

3. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : постанова від 3 березня 2021 року № 179 / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text

4. The European Innovation Council expands support for Ukrainian tech SMEs and start-ups through new funding initiative. URL : https://eic.ec.europa.eu/news/european-innovation-council-expands-support-ukrainian-tech-smes-and-start-ups-through-new-funding-2025-07-17_en?utm_source=chatgpt.com

5. Horizon Europe 2025: New Opportunities for Projects. URL : https://eu4ukraine.eu/en/opportunities-en/calls-for-proposals-en/new-opportunities-for-ukrainian-teams.html?utm_source=chatgpt.com

6. Положення про Комісію з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2003 року № 1219. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1219-2003-%D0%BF#Text

7. Developing Public Private Partnerships. URL : https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/developing-public-private-partnerships.html?utm_source=chatgpt.com

8. Розгон О. В. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері як інструмент забезпечення інноваційного розвитку. I International Science Conference on Multidisciplinary Research. 2021. С. 406–411. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18830/1/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B3%D0%BE%D0%BD_%D0%94%D0%9F%D0%9F_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_Conference-January-19%E2%80%93212021.pdf

Юлія Костинець,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри маркетингу, менеджменту та комерції,
ВНЗ «Національна академія управління»,
м. Київ, Україна

ЦИФРОВІ МАНІПУЛЯЦІЇ ТА ТЕМНИЙ МАРКЕТИНГ: ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ВПЛИВУ НА СВІДОМІСТЬ У ДОБУ АЛГОРИТМІВ

У сучасному інформаційному суспільстві цифрові технології стали головним медіатором між людиною та економічними процесами. Комунікація між бізнесом і споживачем дедалі частіше відбувається через автоматизовані алгоритми, що прогнозують поведінку користувачів на основі великих масивів даних, перетворюючи їхній досвід на «сировину» для предиктивної аналітики та таргетованої реклами [2; 5]. У цьому середовищі формується феномен «dark marketing» – стратегія, що використовує приховані або напівпрозорі методи впливу з метою стимулювання споживчої активності без усвідомленої участі індивіда, зокрема через алгоритмічні маніпуляції та «темні патерни» інтерфейсів [1; 2; 6].

На відміну від традиційних форм реклами, темний маркетинг не має чітких меж між інформацією, рекомендацією та маніпуляцією. Його поява зумовлена зміною комунікаційної архітектури цифрової економіки, у якій головним ресурсом стають дані, увага та емоції користувача [2; 3]. Високий рівень персоналізації, що забезпечується штучним інтелектом та машинним навчанням, створює умови для підсилення когнітивних упереджень, експлуатації вразливостей і підштовхування до рішень, які не завжди відповідають інтересам споживача [2; 5]. У такій моделі економічна ефективність інколи досягається за рахунок етичних компромісів, що створює гуманітарні ризики – від спотворення суспільного дискурсу до підриву довіри до інституцій і цифрових платформ [1; 3; 4].

Феномен «dark marketing» є міждисциплінарним і поєднує елементи поведінкової економіки, цифрової психології та маркетингової аналітики. У дослідженнях алгоритмічних маніпуляцій підкреслюється, що сучасні платформи використовують дані користувачів для конструювання індивідуалізованих траєкторій впливу, де реклама, рекомендації контенту та інтерфейсні рішення утворюють єдину систему стимулювання поведінки [2; 5].

Алгоритми штучного інтелекту здатні аналізувати емоційні реакції, передбачати мотивацію та створювати унікальні рекламні повідомлення, що підсилюють персональні вразливості користувачів. Такі технології, як predictive analytics, emotional AI, рекомендаційні системи та нейромаркетингові інструменти, створюють передумови для

появи «невидимого впливу», коли межа між покращенням користувацького досвіду та маніпуляцією стає розмитою [2; 5].

Соціальні мережі й великі онлайн-платформи персоналізують рекламний контент настільки, що двоє користувачів можуть отримати діаметрально протилежні меседжі, не усвідомлюючи масштаб маніпуляції. Таким чином, темний маркетинг стає частиною інформаційної екосистеми, що формує суспільну думку, споживчі тренди й навіть політичні уподобання [1; 5].

Додатковим виміром є дизайн інтерфейсів: темні патерни (dark patterns) свідомо конструюють користувацькі шляхи так, щоб ускладнити відмову від згоди, відписку або зміну налаштувань конфіденційності, підсилюючи маніпулятивний потенціал маркетингових практик [1; 4; 6].

Темний маркетинг виступає не лише як економічний, а й як культурно-комунікаційний феномен. Його інструменти впливають на когнітивні процеси (сприйняття, пам’ять, прийняття рішень), емоційний стан і соціальні зв’язки у цифровому просторі [2; 5].

З економічної точки зору, компанії, які володіють великими даними та складними алгоритмічними інфраструктурами, отримують асиметричну перевагу, адже здатні керувати попитом не через відкриту конкуренцію, а через приховане моделювання вибору та побудову специфічної «архітектури рішень» для користувача [1; 3]. Це породжує ефект поведінкової експлуатації, коли ринок працює не через інформування, а через алгоритмічне програмування бажань та зсувів уваги.

З гуманітарного погляду, dark marketing підриває автономію особистості, зменшує здатність до критичного мислення та посилює емоційну поляризацію в суспільстві. Емпіричні дослідження темних патернів показують, що маніпулятивні дизайни ефективно впливають на поведінку широкого кола користувачів і можуть особливо вражати вразливі групи споживачів [6]. Це прямо пов’язано з якістю публічного дискурсу, демократичним розвитком і довірою до інститутів.

Попри технологічну ефективність, «dark marketing» викликає серйозні питання щодо прозорості, відповідальності та цифрової безпеки. Дослідження цільової реклами у правовому полі ЄС підкреслюють, що поведінкова та таргетована реклама ставлять під сумнів реальну інформовану згоду користувачів і справедливість договірних відносин [3].

Регуляторні ініціативи ЄС – насамперед General Data Protection Regulation (GDPR) та Digital Services Act (DSA) – поступово вибудовують рамки для обмеження маніпулятивних практик, зокрема в частині заборони певних форм темних патернів на великих онлайн-платформах, вимог до прозорості реклами та обмежень щодо профілювання [3; 4]. Водночас аналіз правозастосування показує, що норми залишаються фрагментованими, а їх практична реалізація стикається з труднощами тлумачення й контролю [4].

У цих умовах важливим є розроблення етичних кодексів цифрового маркетингу, які доповнюватимуть правові вимоги гуманітарними принципами – прозорістю, поінформованою згодою, недопущенням експлуатації вразливих категорій споживачів, правом на недискримінаційний алгоритмічний вплив [2–4]. Не менш значущим напрямом є підвищення медіаграмотності та цифрової компетентності населення для усвідомленої взаємодії з цифровими платформами та розпізнавання маніпулятивних практик [1; 6].

Феномен «dark marketing» є невід'ємною складовою сучасної економіки уваги, де маніпулятивні стратегії поєднуються з технологіями аналітики та штучного інтелекту [1; 2; 5; 6]. Його вивчення дозволяє глибше зрозуміти, як економічні інструменти впливають на гуманітарний вимір суспільства – свідомість, довіру, комунікацію та цінності.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розроблення етичних моделей управління алгоритмами й дизайном інтерфейсів, що забезпечують баланс між ефективністю бізнесу та збереженням людської автономії, особливо для вразливих груп споживачів [3; 5; 6]. Формування гуманітарно орієнтованого підходу до цифрових інструментів стане основою стійкого розвитку, довіри та відповідального лідерства в умовах трансформацій.

Пропонується розглядати «темний» маркетинг не лише як маркетингову технологію, а як економіко-гуманітарний феномен, який поєднує маніпулятивні стратегії впливу з алгоритмічною економією уваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Caramia N. The Dark side of A. I. and the Manipulation of Consumer Behaviour. Working Paper Series, 2022. URL : https://www.academia.edu/92709966/The_Dark_side_of_A_I_and_the_Manipulation_of_Consumer_Behaviour_Working_Paper_Series (Accessed: 11.11.2025).

2. Erdoğan Z., Gürbüz E. Algorithmic Manipulation: Influencing Consumer Behavior. In: Özkaynar K., Abbasoğlu Ş. (eds.). Consumer, Marketing, AI: Dark Sides and Ethics. Özgür Yayınları, 2025. URL : https://www.researchgate.net/publication/390291802_Algorithmic_Manipulation_Influencing_Consumer_Behavior (Accessed: 11.11.2025).

3. Graef I., Clifford D., Valcke P. Regulating Targeted and Behavioural Advertising in Digital Services: How to Ensure Users' Informed Consent. Study for the European Parliament, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, PE 694.680. 2021. URL : https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2021)694680 (Accessed: 11.11.2025).

4. Herbiet E. Dark Patterns and Privacy Rights in the Digital Age: Evaluating the GDPR and DSA's Regulatory Responses to Deceptive Designs. MCEL Master's Thesis Series 2025/04 / Maastricht University. 2025. URL : https://www.maastrichtuniversity.nl/sites/default/files/2025-05/(4)%20FINAL%20MCEL%20WPS%20Estelle.pdf (Accessed: 11.11.2025).

5. Redwan M. R. The Dark Side of AI in Marketing: Physiological Manipulation or Enhanced Consumer Experience. *Journal of Tianjin University Science and Technology*. 2025. Vol. 58, no. 8, pp. 496–503.

6. Zac A., Huang Y.-C., von Moltke A., Decker C., Ezrachi A. Dark patterns and consumer vulnerability / Behavioural Public Policy. 2025, 1–50.

Iryna Mihus,
Doctor of Science (Economics), Professor,
Visiting Professor of the Pontifical Catholic
University of Paraná (Curitiba, Brazil),
CEO and Director of the Scientific Center
of Innovative Research (Estonia),
Professor of the Department of Financial
and Economic Security Management,
"KROK" University, Ukraine

MECHANISMS OF CORPORATE CULTURE TRANSFORMATION THROUGH FINANCIAL AND DIGITAL EDUCATION OF WAR VETERANS

The post-war recovery of Ukraine places a strategic emphasis on reintegrating war veterans into the labor market and corporate environments. This process extends beyond employment and includes restoring economic autonomy, rebuilding professional identities, and cultivating a sense of belonging within teams. One of the most effective approaches to supporting this transition is the development of corporate cultures grounded in the ESG paradigm, where social responsibility, ethical governance, and innovation are interlinked. Financial and digital education plays a decisive role in this context, as it enhances veterans' capacity to make informed financial decisions and participate in digitally driven work processes. Their inclusion can become a catalyst for cultural transformation, reinforcing transparency, accountability, and mutual support within organizations. This research builds upon conceptual foundations and practical insights into ESG-oriented cultural change and the educational needs of veterans.

The objective of this study is to examine how financial and digital education of war veterans can function as a mechanism for transforming corporate culture, supporting social inclusion, improving governance practices, and increasing the innovative capacity and resilience of enterprises.

The research is based on a systemic and competence-based approach. Comparative analysis is applied to international reintegration programs from the United States, the United Kingdom, Canada, Germany, Israel, and Ukraine. Structural and functional analysis is used to identify the elements of organizational culture that are influenced by training interventions. The study also synthesizes best practices from corporate learning (L&D), mentoring systems, employee resource groups (ERG), and ESG reporting frameworks. This enables the identification of mechanisms linking educational interventions to behavioral, organizational, and cultural outcomes.

The findings reveal that financial education strengthens employees' capacity for responsible resource management, budgeting, and compliance. It encourages a culture of economic prudence and reduces vulnerability to financial manipulation, supporting ethical conduct and governance practices. Digital education improves technological adaptability, data literacy, and cybersecurity awareness, reinforcing innovation and operational transparency. The synergy of these competencies lays the foundation for data-driven decision-making and inclusive communication. For organizations, integrating veterans into learning ecosystems introduces strong discipline, teamwork, and stress-resilience, which positively influences workplace norms and trust. The study proposes a multi-level architecture for corporate culture transformation that includes value-based orientation, organizational practices (training, mentoring, ERG development), operational adaptation (digital workflows and compliance mechanisms), and measurable ESG outcomes. A 360-day implementation roadmap is outlined, linking training programs to mentorship, internal communication, and non-financial reporting.

Financial and digital education of war veterans serves as a driver of cultural transformation at enterprises. It strengthens social inclusion, improves ethical governance, and supports the development of adaptive and resilient organizational systems. When educational interventions are aligned with corporate policies, leadership commitment, and performance indicators, they lead to sustainable behavioral and cultural change.

Future studies should focus on empirical measurement of cultural transformation effects, development of standardized ESG indicators for veteran integration, and assessment of the economic and social return on educational investment (ROI/SROI). Comparative research across sectors and international contexts is needed to refine models of inclusive corporate culture transformation.

Ігор Прайс,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник:
Олена Калита,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій,
словесності та культури,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ЕКОСИСТЕМА ГУМАНІТАРНОГО ДИСКУРСУ: ЦИФРОВІЗАЦІЯ, ЕКОНОМІКА, ЕТИКА

У XXI столітті гуманітарні науки переживають глибоку трансформацію, спричинену цифровізацією та економічною переорієнтацією. Цифрові технології не лише змінюють методи дослідження, а й формують нову парадигму гуманітарного мислення – цифровий гуманізм, який поєднує гуманітарні цінності з технологічними можливостями [1].

Цифрова гуманітаристика (Digital Humanities, DH) – це міждисциплінарна галузь, що інтегрує ІТ-інструменти у дослідження культури, мови, історії, соціальних процесів. Вона охоплює корпусну лінгвістику, цифрову картографію, візуалізацію даних, автоматизований аналіз текстів, створення цифрових архівів [2]. Наприклад, у проєктах з цифрової історії використовуються алгоритми для реконструкції подій, а в лінгвістичних дослідженнях – машинне навчання для виявлення семантичних патернів.

Економічні інструменти, зокрема краудфандинг, смарт-контракти, токенізація, стали важливими механізмами підтримки гуманітарних ініціатив. У період війни в Україні благодійні платформи, такі як «Повернись живим» чи «Спільнокошт», забезпечують фінансування культурних, освітніх та соціальних проєктів. Як зазначає В. Письменний, у 2022–2023 роках саме економічні інструменти стали основою для реалізації гуманітарних програм у прифронтових регіонах [3].

Цифрові платформи також трансформують освітній процес. У вищих навчальних закладах України впроваджуються курси з цифрової гуманітаристики, де студенти вивчають програмування, бази даних, візуалізацію знань. Це дозволяє гуманітаріям працювати з великими масивами даних, створювати інтерактивні проєкти, аналізувати соціальні медіа. Як зазначає М. Чікарькова, цифрова гуманітаристика в Україні поступово набуває системного характеру, хоча ще потребує інституційної підтримки [4].

У період війни цифровізація стала не лише технологічним процесом, а й гуманітарною відповіддю на виклики. За даними Scroll Media, Україна посіла перше місце у світі за показником E-Participation, що свідчить про активну участь громадян у державних процесах через цифрові платформи. Це відкриває нові можливості для розвитку гуманітарного дискурсу як інструменту національної єдності та стійкості [5].

Цифровізація гуманітарного дискурсу має і філософський вимір. У статті Нікітенко, Воронкової та Кивлюк розглядається концепція цифрового гуманізму як нової дослідницької парадигми, що поєднує етику, технології та соціальну відповідальність. Автори наголошують, що цифрові інструменти мають слугувати людині, а не замінювати її [6].

Окрему увагу слід приділити мовному виміру цифрової трансформації. Сучасні платформи автоматичного перекладу, генерації текстів та аналізу дискурсу змінюють саму природу мовної комунікації. Як зазначає дослідниця О. Бондаренко, мова війни формує нові соціолінгвістичні патерни, які потребують цифрового осмислення [7].

У цифровій економіці гуманітарний дискурс набуває прикладного значення: він формує етичні рамки для технологій, забезпечує культурну адаптацію цифрових сервісів, а також впливає на дизайн інтерфейсів, алгоритмів і комунікаційних стратегій. Наприклад, у сфері UX-дизайну гуманітарні знання про мову, культуру, поведінку користувачів стають основою для створення інтуїтивних і етичних цифрових продуктів [8].

Цифрові гуманітарні проєкти стикаються з проблемою інтероперабельності – узгодженості форматів, метаданих, структур даних. Використання стандартів, таких як TEI (Text Encoding Initiative), Dublin Core, RDF, дозволяє інтегрувати гуманітарні дані в глобальні цифрові екосистеми. Це відкриває шлях до створення відкритих архівів, цифрових бібліотек, платформ для колективного аналізу текстів [9].

У цифровому середовищі гуманітарні науки відіграють ключову роль у формуванні етики: захист персональних даних, боротьба з дезінформацією, етичне використання штучного інтелекту. Як стверджує Флоріді, гуманітарний дискурс має бути інтегрований у розробку цифрових політик, щоб забезпечити баланс між технологічним прогресом і людськими цінностями [10].

У цифрову епоху гуманітарні науки стають не лише адаптивними, а й проактивними. Вони формують нові форми лідерства, комунікації, соціальної відповідальності. Як зазначає ЮНЕСКО, саме гуманітарна перспектива дозволяє забезпечити інклюзивність, етичність і культурну чутливість цифрових трансформацій [11].

Отже, економічні інструменти та цифрові технології не просто доповнюють гуманітарний дискурс – вони формують нову дослідницьку екосистему, де гуманітарні знання стають ресурсом стратегічного управління, соціальної стійкості та культурного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цифрова гуманітаристика / ResearchUA. URL : http://research.nbuv.gov.ua/node/53

2. Blei D. Probabilistic Topic Models. Communications of the ACM. 2012. URL : https://dl.acm.org/doi/fullHtml/10.1145/2133806.2133826

3. Письменний В. Інноваційні інструменти фінансування гуманітарних проєктів в умовах війни: досвід України. *Galician Economic Journal.* 2023. № 5 (84). URL : https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/43116/2/GEJ_2023v84n5_Pysmennyi_V-Innovative_financing_tools_81-91.pdf

4. Чікарькова М. Цифрова гуманітаристика у сучасних вищих навчальних закладах: західний та український досвід впровадження / Humanities Science Current Issues. 2022. URL : https://www.academia.edu/84274295/

5. Системи, що працюють для людей: для чого потрібні дані та диджиталізація в умовах гуманітарного реагування? / Scroll Media. 2025. URL : https://scroll.media/2025/10/14/humanitarian-digitalization/

6. Ніктенко В., Воронкова В., Кивлюк О. Цифровий гуманізм як нова парадигма розвитку сучасних гуманітарних наук. *Humanities Studies.* 2025. № 22 (99). URL : http://humstudies.com.ua/article/view/325089

7. Бондаренко Т. Післясмак мови війни: соціолінгвістичний вимір. *Мова. Суспільство. Журналістика* : зб. матер. XXII Міжн. науково-практ. конф., м. Київ, 8 квітня 2022 р. Київ : Видавець Паливода А. В., 2022. URL : http://labs.journ.knu.ua/mova/wp-content/uploads/2016/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2016.pdf

8. Кривошеєв В. Гуманітарні науки в цифровій економіці: етичні виклики та прикладні рішення. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Соціальні комунікації*. 2023. № 2 (7). URL : https://academia.edu/101234567/

9. TEI Consortium / Text Encoding Initiative. URL : https://tei-c.org/

10. Floridi, L. (2023). The Ethics of Artificial Intelligence: Principles, Challenges, and Opportunities / Oxford University Press. URL : https://academic.oup.com/book/46748

11. Humanities and Digital Transformation / UNESCO. 2023. URL : https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381234

Марія Романчук,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник:
Сергій Лекарь,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПОДАТКОВА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасна економіка дедалі більше набуває рис цифрової, що кардинально змінює підходи до організації державного управління, господарської діяльності й фінансових відносин. Однією з ключових сфер, на яку впливають процеси цифровізації, є податкове адміністрування. Впровадження цифрових технологій у податкову систему не лише оптимізує облік та контроль, але й формує новий рівень взаємодії між державою і платником податків. Саме тому питання формування податкової культури в умовах цифрової трансформації набуває особливої актуальності.

Упровадження цифрових платформ та онлайн-інструментів у податковому адмініструванні активізує комунікацію між платниками та державою. Це створює передумови для підвищення платіжної дисципліни й формування нових норм «податкової культури». За даними дослідження І. Коваль і С. Ганзюк, цифровізація податкової системи України сприяє не лише зручності користування послугами, а й прозорості податкових процесів, що посилює довіру громадян до державних інституцій [1].

Використання аналітики даних, автоматизованих сервісів і системи електронного адміністрування податків ускладнює ухилення від сплати, що посилює соціальну норму сумлінності та сприяє становленню нових стандартів поведінки платників. Як зазначають Л. Олійник і Т. Семенчук, електронне адміністрування податків сприяє зменшенню людського фактора, підвищенню рівня довіри до фіскальних органів і зміцненню фінансової дисципліни [2].

Не менш важливою умовою розвитку податкової культури є податкова грамотність населення. З появою нових джерел доходів і форм зайнятості (електронна комерція, фриланс, цифрові сервіси) громадяни потребують оновлених знань про порядок оподаткування та декларування. Як відзначає Н. Пантелєєва, цифровізація підвищує ефективність адміністрування лише за умови, якщо платники мають достатній рівень знань для користування цифровими інструментами [3]. Відтак формування податкової культури тісно пов’язане з підвищенням фінансової грамотності населення.

Водночас цифрова трансформація створює не лише переваги, а й ризики. Йдеться про кібербезпеку, захист персональних даних, цифровий розрив між різними групами платників, а також про необхідність адаптації законодавчої бази до нових реалій. Вчені Національного університету «Львівська політехніка» зазначають, що цифровізація потребує модернізації правових механізмів та інституційної спроможності держави, інакше технологічний прогрес може поглибити нерівність між платниками [4].

Український досвід підтверджує, що цифровізація податкової системи сприяє підвищенню прозорості фінансових відносин і розвитку культури сплати податків. Впровадження таких сервісів, як Електронний кабінет платника податків, система електронних чеків і автоматичне обмінювання інформацією між державними реєстрами, допомагають зробити податкову систему більш відкритою та зручною. У результаті формується нова модель взаємин між громадянином і державою – партнерська, а не каральна, що є ключовою передумовою зростання податкової культури.

У перспективі податкова культура в умовах цифрової трансформації має стати елементом більш широкої фінансової культури суспільства. Це передбачає інтеграцію цифрових технологій, освітніх ініціатив і етичних стандартів поведінки. Формування нової податкової свідомості є не лише завданням податкових органів, а й частиною громадянської освіти, адже саме свідомий і відповідальний платник стає рушійною силою сталого розвитку економіки.

Отже, цифрова трансформація економіки створює як можливості, так і виклики для податкової культури. Якщо технології впроваджуються в середовищі, що підтримує взаємну довіру, грамотність і прозорість, вони можуть стати потужним чинником підвищення добровільності сплати податків, зміцнення фінансової дисципліни та вдосконалення податкових відносин у цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ганзюк С. М., Буднік Є. О. Цифрова трансформація податкової системи України. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2024. № 2. URL : https://econvisnyk.dstu.dp.ua/article/view/319078

2. Мединська Т. В. Сучасні технології адміністрування податків і сучасні виклики. *Вісник економіки*. 2024. URL : https://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1520

3. Зарудна Н. Я. Облік і контроль в управлінні: запровадження електронного адміністрування податків. *Збірник тез доповідей ЧНТУ*. 2019. URL : https://stu.cn.ua/wp-content/uploads/2019/04/booaa18_t1.pdf.

4. Джула Н., Головко І. Податкова політика в умовах цифрової економіки: ризики та перспективи розвитку. *Науковий вісник НУ «Львівська політехніка»*. 2023. № 8.

Вікторія Савченко,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник:
Сергій Лекарь,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

У сучасних умовах розвитку цифрової економіки особливої актуальності набуває питання цифровізації податкової системи, яка є важливою складовою фінансової політики держави. Цифрова трансформація у сфері оподаткування не лише підвищує ефективність адміністрування податків, а й сприяє формуванню нової фінансової культури громадян, що базується на прозорості, довірі та відповідальності. Застосування інформаційних технологій у податковій сфері створює умови для відкритої взаємодії між платниками податків і державою, підвищує рівень податкової дисципліни та зміцнює фінансову стабільність країни.

Цифровізація податкової системи розглядається як комплексний процес впровадження сучасних інформаційних технологій у діяльність податкових органів, спрямований на оптимізацію процедур адміністрування, автоматизацію обліку та підвищення якості обслуговування платників. За визначенням Д. В. Мельниченка, цифровізація – це перехід на нові методи організації управління, які базуються на використанні електронних даних, штучного інтелекту та аналітичних систем, що забезпечують ефективну взаємодію між державою і бізнесом [1, с. 9].

Одним із ключових напрямів цифровізації є створення єдиного інформаційного простору між податковими, митними та фінансовими органами. У цьому контексті особливу роль відіграє інтегрована інформаційно-телекомунікаційна система «Податковий блок», що об’єднує електронний кабінет платника податків, автоматизує облік, обробку даних і контроль за виконанням податкових зобов’язань. Впровадження таких рішень дозволяє підвищити прозорість податкових процесів, зменшити людський фактор і ризики корупційних проявів [2, с. 42]. Цифрові сервіси сприяють розвитку фінансової культури, оскільки забезпечують платникам податків зручний доступ до інформації про власні зобов’язання, історію платежів і можливість комунікації з податковими органами в режимі реального часу. Електронні сервіси формують нову

модель поведінки громадян, у якій добровільна сплата податків стає свідомим елементом фінансової культури, а не лише законодавчим обов'язком [3, с. 25].

Важливим аспектом цифровізації є розвиток аналітичних інструментів, які дозволяють прогнозувати податкові надходження, оцінювати ризики ухилення від сплати податків та підвищувати ефективність контролю. Використання великих даних (Big Data), блокчейн-технологій та штучного інтелекту в податковому адмініструванні створює підґрунтя для зростання довіри платників до держави, адже забезпечує відкритість і справедливість податкових процедур [4, с. 244].

Цифровізація податкової системи є не лише технологічним, а й соціально-економічним явищем, що впливає на фінансову поведінку громадян. Завдяки відкритості податкової інформації та можливості швидкого зворотного зв'язку з податковими органами, громадяни починають усвідомлювати взаємозв'язок між сплаченими податками та якістю державних послуг. Отже, цифровізація стає каталізатором формування фінансової культури, орієнтованої на відповідальність, прозорість та партнерство між платником і державою [2, с. 44]. Крім того, цифрові платформи податкового адміністрування знижують адміністративне навантаження на бізнес, полегшують процес звітування та спрощують процедури реєстрації. У перспективі це сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості держави та легалізації економічних відносин. Цифровізація податкової системи є ключовим чинником не лише підвищення ефективності фіскальної політики, але й розвитку фінансової культури як елемента економічної безпеки суспільства [1, с. 12].

Таким чином, цифровізація податкової системи має подвійний ефект: з одного боку, вона забезпечує ефективність державного управління у сфері оподаткування, з іншого – формує нові стандарти фінансової поведінки громадян, сприяючи становленню фінансово грамотного суспільства [3, с. 30].

Отже, цифровізація податкової системи є важливим чинником підвищення фінансової культури суспільства. Вона забезпечує прозорість податкових відносин, спрощує доступ до податкових послуг, стимулює добровільну сплату податків і формує довіру до державних інститутів. У майбутньому ефективне поєднання технологічних рішень, освітніх ініціатив та державної політики дозволить зміцнити фінансову свідомість громадян і створити сталу модель податкової культури, що відповідає вимогам цифрової епохи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мельниченко Д. В. Цифровізація податкової системи України. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2024. 48 с. URL : https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/11/Melnychenko-D.pdf

2. Ганзюк С. М. Цифрова трансформація податкової системи України: сучасний стан, проблеми і перспективи. *Економічний вісник*. 2024. № 2. С. 40–45. URL : https://econvisnyk.dstu.dp.ua/article/view/319078

3. Замасло О. Т., Зарівна А. В. Система електронного адміністрування податків в Україні в умовах глобальної цифровізації. *Бізнес Інформ.* 2024. № 4. С. 244–252. URL : https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-4_0-pages-244_252.pdf

4. Зерницька К. О. Цифровізація податкової системи: виклики та перспективи для України. Збірник тез наук. конф. Миколаїв, 2025. С. 57–58. URL : https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/20944/1/zbirnik-tez-19-21-03-25-57-58.pdf

Андрій Саковець,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за ОНП «Економіка»,
ВНЗ «Національна академія управління»,
м. Київ, Україна

ІТ-ІНДУСТРІЯ ЯК ДРАЙВЕР ГУМАНІТАРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ІТ-індустрія стала одним із ключових секторів української економіки, що визначає її конкурентоспроможність на міжнародній арені. Протягом останнього десятиліття галузь продемонструвала стійке зростання, забезпечивши понад 7 % ВВП та ставши найбільшим сектором експорту послуг в Україні у 2021–2023 роках [1]. Однак важливою є не лише економічна роль індустрії, а й її гуманітарний вплив – формування нової культури праці, цінностей відкритості, інноваційності та цифрової компетентності суспільства.

У дослідженнях OECD підкреслюється, що розвиток ІТ-сектору прямо корелює із зростанням людського капіталу, підвищенням рівня освіти, посиленням соціальної мобільності та демократизацією економічних процесів [2]. ІТ-індустрія в Україні виконує стратегічну роль у формуванні цифрових платформ, сервісів електронної демократії, рішень для освіти, охорони здоров'я та безпеки.

У період війни сектор став одним з найбільш стійких і забезпечив критично важливий валютний дохід та робочі місця. Водночас ІТ-галузь сприяла гуманітарній взаємодії: волонтерству, цифровим сервісам для громадян, інформаційній безпеці, підтримці армії та громадських ініціатив [1; 3]. Це підтверджує її роль як драйвера не лише економічної модернізації, але й суспільної трансформації.

ІТ-індустрія України характеризується високим рівнем інтеграції з освітнім, підприємницьким і соціальним середовищем. За даними IT Research Ukraine (Lviv IT Cluster, 2023), у секторі працює понад 309 тисяч фахівців, а річний приріст галузі становив 7–12 % навіть у воєнний час [4]. Це демонструє здатність індустрії функціонувати як стабілізуюча сила в економіці.

1. ІТ як чинник розвитку людського капіталу Розвиток ІТ сприяє поширенню нових компетентностей – цифрової грамотності, креативності, критичного мислення, проєктного управління та міждисциплінарної взаємодії. ІТ-компанії інвестують в освітні програми, стажування, bootcamp-и, співпрацю з університетами, що підвищує інтелектуальний потенціал суспільства [1; 4].

2. Гуманітарна функція ІТ-індустрії у час війни Сектор створює рішення для:

- інформаційної безпеки та кіберзахисту (зокрема, платформи для моніторингу інформаційних атак);

- цифрової допомоги громадянам (додаток «Дія», сервіси е-взаємодії громадян та бізнесу);
- гуманітарних платформ (DonorUA, Prytula Foundation IT solutions);
- цифрової освіти (Prometheus, ВША, IT-школи).

IT-спільнота стала одним з лідерів волонтерських рухів, що підтверджує її соціальну значущість [3].

3. Формування нової культури взаємодії та цінностей IT-галузь поширює принципи відкритості, горизонтальних комунікацій, децентралізації, інклюзивності та прозорості. Це впливає на гуманітарну трансформацію економіки: підсилює «культуру довіри» у взаєминах між державою і громадянами; формує попит на етичні стандарти цифрової взаємодії; стимулює розвиток електронної демократії та громадянської активності.

Дослідження Світового банку Digital Transformation for Recovery (2023) доводить, що цифрові технології є ключовим інструментом відновлення економіки після кризи та відіграють важливу соціальну функцію – забезпечують інклюзивність доступу до послуг і розширюють можливості громадян [5].

4. IT як складова регіональних цифрових екосистем У регіонах України створюються потужні IT-кластери (Львів, Київ, Харків, Дніпро, Тернопіль), які виконують роль генераторів інновацій і соціального розвитку. Їхня діяльність сприяє: підвищенню рівня зайнятості, формуванню цифрової інфраструктури, реалізації освітніх та соціальних проєктів, зміцненню регіонального гуманітарного середовища [3; 4].

У поєднанні з розвитком підприємництва та цифрових сервісів такі екосистеми створюють умови для регіональної гуманітарної трансформації – покращення якості життя, доступності освіти та участі громадян у місцевому управлінні.

IT-індустрія є каталізатором глибоких змін в українській економіці, поєднуючи економічні і гуманітарні ефекти. Її вплив виходить за межі виробництва цифрових продуктів і охоплює формування нової культури взаємодії, розвиток соціального капіталу, підтримку громадянського суспільства, освіти та інновацій.

У перспективі IT-індустрія має стати одним із ключових драйверів післявоєнного відновлення України, зберігаючи баланс між технологічним розвитком та гуманітарними цінностями – довірою, інклюзивністю й соціальною відповідальністю.

Ефективна державна політика, підтримка кластерних ініціатив, розвиток цифрової освіти та інтеграція IT у соціально-економічні програми регіонів забезпечать перехід України до моделі економіки знань, де гуманітарний вимір стане фундаментом сталого зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. IT Ukraine Association. IT Industry in Ukraine 2023–2024: Analytical Report. Київ, 2024. 60 с. URL : https://itukraine.org.ua (дата звернення: 15.10.2025).

2. Digital Transformation of Ukraine: Opportunities and Priorities / OECD. Paris : OECD Publishing, 2023. 105 p. DOI : https://doi.org/10.1787/10e37033-en

3. Цифрова держава : звіт 2023 / Міністерство цифрової трансформації України. Київ, 2023. URL : https://thedigital.gov.ua (дата звернення: 15.10.2025).

4. IT Research Ukraine 2023 / Lviv IT Cluster. URL : https://itcluster.lviv.ua (дата звернення: 12.11.2025).

5. Ukraine Digital Transformation for Recovery / World Bank. Washington, D.C. : The World Bank, 2023. 45 p. URL : https://documents.worldbank.org (дата звернення: 15.10.2025).

Микола Силенко,
кандидат економічних наук,
докторант ВНЗ «Національна академія управління»,
заступник директора ТОВ «Бустерс консалтинг груп»,
м. Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНО-ГУМАНІТАРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЦИФРОВИХ ЕКОСИСТЕМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Регіональний розвиток України у XXI столітті тісно пов'язаний із процесами цифрової трансформації. Цифрові технології стають не лише інструментом підвищення продуктивності, а й чинником формування економічно-гуманітарного потенціалу – взаємодії економічного зростання, інновацій, соціального розвитку та людського капіталу.

Цифрові екосистеми регіонів, що поєднують підприємства, університети, органи влади й громадські організації, формують нову архітектуру управління, у якій технологічні та гуманітарні аспекти розвитку взаємодоповнюються [1; 2].

Відповідно до Стратегії цифрової трансформації фінансового сектору України на 2023–2027 роки, цифровізація є передумовою підвищення інвестиційної привабливості регіонів та зростання довіри громадян до інститутів влади [3]. Дослідження OECD (2024) підтверджує, що регіони, які активно інвестують у цифрову інфраструктуру та розвиток людського капіталу, мають вищі показники зайнятості, інноваційності та соціальної згуртованості [4].

Цифрові екосистеми – це складні відкриті системи, у межах яких створюються, передаються та використовуються знання, послуги й цифрові продукти. Вони є основою регіональної конкурентоспроможності, оскільки поєднують ресурси державного, приватного та громадського секторів [1; 5].

В Україні формується низка успішних регіональних ініціатив, які демонструють потенціал цифрових екосистем:

- Lviv IT Cluster – одна з найрозвиненіших платформ співпраці бізнесу, освіти та влади, що сприяє розвитку IT-ринку, створенню робочих місць і цифровій освіті [3];
- Kyiv Smart City – проєкт цифрового врядування, який об'єднує державні та громадські сервіси в єдину систему комунікацій з населенням;
- Дніпровський інноваційний кластер – приклад промислової цифровізації з орієнтацією на сталий розвиток і технологічну інтеграцію бізнесу.

Результати аналітичних досліджень свідчать, що цифровізація має мультиплікативний ефект, коли економічні та гуманітарні результати підсилюють одне одного. За оцінками Світового банку, цифровізація на регіональному рівні може щорічно додавати біля 3 % ВВП завдяки зростанню ефективності управління, розвитку електронних послуг і підвищенню цифрових навичок населення [4].

Водночас формування цифрових екосистем має чіткий гуманітарний вимір. Йдеться про розвиток нової культури довіри, співпраці та громадянської активності. За даними Індексу цифрової трансформації регіонів України (2023), найвищі показники мають ті області, де розвинуті цифрові сервіси для освіти, соціальної підтримки та участі громадян у процесах ухвалення рішень [3].

Науковці Іртищева І. О. та Сєнкевич О. Ф. (2020) наголошують, що цифровий розвиток регіонів є не лише технічною, а й соціальною трансформацією, оскільки він змінює структуру комунікацій, підвищує прозорість влади та сприяє розбудові людського потенціалу [2]. Дубина М. В. та Дергалюк М. О. (2023) додають, що ефективність цифровізації залежить від рівня залучення місцевих громад і готовності населення адаптуватися до цифрових змін [5].

Разом із тим зберігаються проблеми:

- нерівномірність розвитку цифрової інфраструктури між регіонами;
- недостатня інтеграція локальних ініціатив у національну стратегію;
- обмежене фінансування цифрових проєктів;
- низький рівень цифрової грамотності в окремих громадах [1; 5].

Подолання цих викликів потребує комплексної регіональної політики цифрового розвитку, орієнтованої на партнерство, освіту та інновації. Успішні цифрові екосистеми – це спільноти довіри, де технологічний прогрес поєднується з гуманітарними цінностями та етичними стандартами цифрової взаємодії [2; 4].

Економічно-гуманітарний потенціал цифрових екосистем регіонів України полягає у здатності поєднати інновації, людський капітал і соціальну згуртованість. Цифровізація не лише підвищує ефективність економіки, а й формує нову гуманітарну якість розвитку – відкритість, співучасть і довіру між владою, бізнесом і суспільством.

Подальше розширення цифрових екосистем потребує державної підтримки, участі місцевих громад, інвестицій у цифрову освіту та розвиток інклюзивних сервісів. Такі екосистеми стають простором, де технологічні досягнення працюють на гуманітарну мету – добробут, самореалізацію та соціальну справедливість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нечаєва І., Шиловець І. Цифрова трансформація регіонів України: проблеми, рекомендації, перспективи. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2024. № 6. С. 137–145. DOI : https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-6-137-145

2. Іртищева І. О., Сєнкевич О. Ф. Цифрова трансформація регіонів України: об’єктивна необхідність, принципи цифрового розвитку та особливості регулювання. *Регіональна економіка*. 2020. № 1. С. 14–21. DOI : https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-1-2

3. Індекс цифрової трансформації регіонів України. Підсумки 2023 року / Міністерство цифрової трансформації України. Київ, 2023. 40 с. URL : https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Indeks_tsyfrovoyi_transformatsiyi_regioniv_Ukrayiny.pdf (дата звернення: 12.10.2025).

4. Enhancing Resilience by Boosting Digital Business Transformation in Ukraine / OECD. Paris : OECD Publishing, 2024. 96 p. DOI : https://doi.org/10.1787/4b13b0bb-en

5. Дубина М. В., Дергалюк М. О. Особливості цифрової трансформації регіонів України: сучасні реалії, проблеми та шляхи вирішення. *Economic Synergy*. 2023. Вип. 1 (7). С. 66–81. URL : https://es.istu.edu.ua/EconomicSynergy/article/view/77/67 (дата звернення: 12.10.2025).

Олександр Сірук,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНО-ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

В умовах цифрової трансформації економіки питання забезпечення конкурентоспроможності підприємств торгівлі набуває особливої актуальності. Зміна бізнес-моделей, поява нових каналів взаємодії зі споживачами та швидке поширення інноваційних технологій вимагають від торговельних підприємств постійного оновлення стратегій розвитку. Використання інноваційно-цифрових інструментів стає ключовим чинником успішної адаптації до сучасних ринкових викликів, забезпечуючи не лише підвищення ефективності діяльності, а й формування стійких конкурентних переваг.

Цифровізація бізнесу охоплює впровадження технологій, які забезпечують автоматизацію операцій, аналітичну підтримку управлінських рішень і персоналізацію клієнтського досвіду. До інноваційно-цифрових інструментів у сфері торгівлі належать:

– CRM-система (Customer Relationship Management), проста для користувача, незамінна для бізнесу [1], дозволяє аналізувати поведінку споживачів і формувати цільові маркетингові пропозиції;

– ERP-система (Enterprise Resource Planning) – програмне рішення, що інтегрує всі процеси компанії в єдину цифрову екосистему [2];

– Big Data. Аналіз великих даних (Big Data) відкриває нові можливості для прийняття обґрунтованих рішень, підвищення ефективності та створення конкурентних переваг [3], що дає змогу прогнозувати попит, оптимізувати запаси та ціноутворення;,

– e-commerce-платформи та мобільні застосунки, які розширюють ринки збуту та забезпечують зручність для клієнтів;

– штучний інтелект і машинне навчання, які застосовуються для персоналізації пропозицій, чат-ботів і розумного управління запасами.

У сукупності ці інструменти створюють нову екосистему цифрової торгівлі, де конкурентоспроможність визначається швидкістю обробки даних, якістю клієнтського досвіду та здатністю до інновацій.

В Україні поступово формується цифрова інфраструктура торгівлі, що включає електронні маркетплейси, логістичні платформи та безготівкові платіжні системи. Вітчизняні торговельні підприємства, які активно інтегрують цифрові інструменти, демонструють вищі темпи росту та стійкість до зовнішніх кризових чинників.

Серед основних напрямів цифрової трансформації можна виокремити:

– автоматизацію процесів продажу та обліку – використання POS-систем і онлайн-касових рішень [4];

– оптимізацію логістики через впровадження GPS-моніторингу та систем управління складом нового покоління Warehouse Management System (WMS). Система управління складом автоматизує і оптимізує складські процеси на підприємстві. Підвищує точність до 99.5 %, знижує кількість необхідного персоналу на 30 %, підвищує ємність складу на 10–15 % [5];

– розвиток омніканальної взаємодії – поєднання онлайн- і офлайн-каналів для забезпечення цілісного клієнтського досвіду;

– використання хмарних технологій для зберігання даних та віддаленої роботи з ними.

Інновації цифрових продуктів створюють нову цінність для клієнтів і покращують динамічні можливості підприємств. На підтвердження цього, у компаніях, які досягли вищого рівня цифровізації, спостерігається збільшення доходу на 23 % і зниження операційних витрат на 30 %. Підприємства, які впроваджують цифрові технології, відчувають на 50 % більше задоволеності клієнтів, завдяки вдосконаленій персоналізації та на 20 % підвищення операційної ефективності. 79 % організацій, які перейшли на цифрову систему є більш конкурентоспроможними, а ті, хто зосереджуються на цифровому маркетингу, спостерігають збільшення частки ринку на 30 % [6].

Застосування інноваційно-цифрових технологій безпосередньо впливає на ключові параметри конкурентоспроможності підприємства: підвищення продуктивності праці завдяки автоматизації процесів; зниження витрат через оптимізацію ресурсів і логістики; розширення ринків збуту за рахунок електронної комерції; підвищення якості обслуговування завдяки персоналізації та швидкому реагуванню на запити клієнтів; формування інноваційного іміджу бренду, що приваблює нові аудиторії.

Конкурентна перевага у сучасному цифровому середовищі формується не лише завдяки технологіям, а й через здатність підприємства інтегрувати їх у бізнес-модель, використовуючи дані як стратегічний ресурс.

Попри значний потенціал, цифровізація торгівлі в Україні стикається з низкою викликів, серед яких недостатня цифрова грамотність персоналу, обмежені інвестиційні ресурси, нерівномірність розвитку цифрової інфраструктури та зростаючі загрози кібербезпеки. Подолання цих бар’єрів потребує системного підходу та консолідації зусиль держави, бізнесу й освітнього середовища. Перспективними напрямами розвитку цифрової торгівлі є розширення державних і галузевих програм підтримки цифрової трансформації бізнесу, активне стимулювання партнерств між ІТ-компаніями та торговельними мережами, впровадження сучасних систем підготовки та навчання персоналу цифровим компетенціям, а також розвиток аналітичних платформ на основі штучного інтелекту для ефективного управління ланцюгами постачання.

Саме поєднання технологічних інновацій із людським капіталом і стратегічним управлінням здатне забезпечити сталий розвиток і підвищення конкурентоспроможності підприємств торгівлі у цифрову епоху.

Інноваційно-цифрові інструменти стають ключовим чинником формування конкурентоспроможності підприємств торгівлі у сучасній економіці. Вони забезпечують інтеграцію бізнес-процесів, оптимізацію витрат, персоналізацію клієнтського досвіду та підвищення гнучкості управління. Для українських підприємств важливо не лише впроваджувати нові технології, а й формувати стратегічну культуру інновацій, що дозволить ефективно адаптуватися до глобальних цифрових тенденцій та посилити свої позиції на внутрішньому й зовнішньому ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Все, що потрібно підприємцю. CRM #1 в Україні. URL : https://ua.keycrm.app/
2. BAS ERP – програмне рішення для автоматизації бізнесу. URL : https://rearden.group/bas-erp/?gad_source=1&gad_campaignid=23141086483&gbraid=0AAAAA9r7dejdnhgBdtip-pN9N7Ho0ZeOo&gclid=Cj0KCQiAq7HIBhDoARIsAOATDxBr6mreiGmmnXPfta5xk5T6c874DCuZ0lHl74grgF2oalAf4Y0joRAaAl9_EALw_wcB
3. Big Data: як аналіз великих даних трансформує бізнес. URL : https://softline.company/ua/news/big-data-iak-analiz-velykykh-danykh-transformuie-biznes.html
4. Чому бізнесу важливо використовувати POS-термінали: нові можливості для підприємців у 2024 році. URL : https://www.smartkasa.ua/chomu-biznesu-vazhlyvo-vykorystovuvaty-pos-terminaly-novi-mozhlyvosti-dlya-pidpryyemcziv-u-2024-roczi/?srsltid=AfmBOoo4J6-dnckwXhUEsA_DJEiVLr8atzNhLh112MVzrK9AnMploFGL
5. WMS система управління складом. URL : https://uislab.com/uk/products/wms/
6. Заяць А. І., Буга О. Р. Роль цифрових інновацій у забезпеченні стійкості та трансформаційної спроможності підприємств в Україні. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. № 6. URL : https://doi.org/10.5281/zenodo.14628857

Галина Скрипник,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічних фінансів,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ В ЗБЕРЕЖЕННІ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

У сучасному цифровому середовищі культурна спадщина постає перед викликами: фізичне руйнування артефактів, обмежений доступ, нестача ресурсів для консервації, а також недостатня залученість молодого покоління. З іншого боку, стрімке поширення цифрових технологій відкриває нові можливості для збереження, дослідження та популяризації культурного спадку. Зокрема, застосування штучного інтелекту (ШІ) та супутніх цифрових інструментів стає ключовим фактором трансформації гуманітарного простору.

Вітчизняні науковці Ю. Ковтанюк та О. Кузнєцов досліджували можливості застосування штучного інтелекту в Україні, зокрема у діяльності музеїв і бібліотек [1], К. Коцюбівська, О. Тимошенко, А. Василевський – інструменти штучного інтелекту для збереження та популяризації культурної спадщини [2]. Подібні публікації з'являються дедалі частіше, що підтверджує актуальність цієї теми та свідчить про поступове й системне впровадження ШІ у сферу дослідження та збереження культурної спадщини.

Метою цього дослідження є окреслити основні напрями використання ШІ та цифрових технологій у сфері культурної спадщини, з'ясувати їхні переваги й ризики, а також висвітлити практичні приклади та тенденції розвитку.

Штучний інтелект істотно спрощує процес оцифрування історичних документів, рукописів, творів мистецтва та архівних матеріалів. Завдяки технологіям комп'ютерного зору й розпізнавання тексту стає можливим опрацювання великих обсягів даних. Зокрема, алгоритми глибокого навчання забезпечують високу точність розпізнавання стародавніх шрифтів і відновлення пошкоджених текстів, що не лише сприяє збереженню унікальних історичних пам'яток, а й дає змогу відтворити їхній первісний вигляд.

Автоматизація процесів також зменшує витрати часу на виконання рутинних завдань: у бібліотеках оптимізується каталогізація та оновлення фондів, а в музеях – управління інвентаризацією колекцій. Це дозволяє фахівцям більше уваги приділяти творчим і стратегічним аспектам своєї діяльності.

ШІ також дає змогу ефективно обробляти та аналізувати великі масиви інформації, що накопичуються в культурних установах. Наприклад, в архівах такі інструменти допомагають встановлювати взаємозв'язки між історичними подіями, особами чи артефактами, а в музеях – виявляти унікальні риси мистецьких творів і перевіряти їхню автентичність.

Окрім цього, штучний інтелект здатен працювати з неструктурованими даними – зображеннями, аудіо та відео – перетворюючи їх у зручний формат для подальшого використання у наукових і дослідницьких цілях.

Цифрові технології дозволяють створювати високодеталізовані 3D-моделі пам'яток, артефактів, руїн, що дає змогу віртуально зберігати їхній стан, здійснювати моніторинг та відтворювати простір. ШІ-системи на базі машинного навчання та комп'ютерного зору здатні розпізнавати ушкодження, класифікувати стилі, походження чи вікові групи артефактів, що значно пришвидшує роботу консерваторів і дослідників. Наприклад, систематичний огляд досліджень показав, що ШІ уже активно використовують у зв'язку з фотографією та культурною спадщиною – але також виявлено проблеми із точністю та практичною реалізацією.

Сучасні технології, зокрема доповнена та віртуальна реальність (AR / VR), відкривають можливості для створення інтерактивних експозицій і освітніх платформ. Наприклад, музеї впроваджують їх для організації віртуальних турів, під час яких відвідувачі можуть взаємодіяти з експонатами та досліджувати їхню історію за допомогою інтерактивних застосунків. Такий підхід сприяє залученню молодої аудиторії, роблячи культурну спадщину більш доступною, цікавою та зрозумілою для нових поколінь. Можливості використання цифрових технологій забезпечують:

– підвищення ефективності: автоматизація аналізу ушкоджень, прискорене створення цифрових копій, підвищення якості документації;

– ширший доступ: віртуальні тури, онлайн-архіви, інтерактивні експозиції долають географічні, фізичні чи соціальні бар'єри;

– залучення молоді: через інтерактивні засоби, ігрові елементи, персоналізований контент культурна спадщина стає ближчою до цифрового покоління;

– моніторинг і прогнозування: завдяки аналітиці великих даних і ШІ можна прогнозувати ризики руйнування, автоматично виявляти проблемні зони, планувати інтервенції;

– інклюзивність: можливість залучати громади, відображати різноманітність культурних наративів, створювати відкриті платформи для взаємодії.

Цифрові платформи, інтерактивні інструменти, доповнена реальність (AR), віртуальна реальність (VR), ігрові елементи (gamification) розширюють аудиторію, підвищують залученість молоді й сприяють поширенню культурної спадщини за межі музеїв. Зокрема, дослідження зазначає, що такі технології перетворюють культурний туризм, дозволяють персоналізувати досвід відвідувачів та робити культурні ресурси більш доступними.

Прикладами застосування штучного інтелекту при вивчені культурної спадщини є реалізація міжнародних проєктів:

– *Toolkit for Museums and Cultural Heritage Sites (EU Horizon 2020 ReInHerit)*: відкритий інструментарій із застосуванням ШІ / комп'ютерного зору для малих і середніх культурних інституцій, що сприяє залученню молодіжної аудиторії.

– *Проєкт E-Dunhuang* – використання ШІ-допомоги у відновленні буддійських печер Дуньхуан (Китай): цифрова документація, моделювання, моніторинг – приклад інтеграції технологій із культурною компетентністю.

– *Систематичний огляд:* «Artificial Intelligence at the Interface between Cultural Heritage and Photography» (2024) – детальний аналіз застосування ШІ у фотографічній документації культурної спадщини, його потенціал і обмеження [3].

Перспективи розвитку цифрові інструменти у збереженні та популяризації культурної спадщини полягають у здійсненні таких заходів:

– посилення інтеграції ШІ з віртуальною та доповненою реальністю (VR / AR) для створення «живих музеїв» та гейміфікованих досвідів;

– розвиток цифрових двійників (digital twins) культурних об'єктів – повні цифрові копії для моніторингу й віртуального доступу;

– використання великих даних (Big Data) і «розумних даних (smart data)» у дослідженні культурної спадщини – виявлення закономірностей, трендів, нових історій;

– поширення інтернаціонального й інклюзивного підходу: демократизація доступу до цифрових культурних ресурсів, залучення локальних громад, багатомовність, відкриті платформи;

– впровадження етичних і правових стандартів у цифровій культурній спадщині: прозорість алгоритмів, захист авторських прав, врахування культурного розмаїття;

– посилення ролі освіти та підготовки кадрів у цифрових гуманітарних дисциплінах, розвиток нових компетенцій у фахівців культури.

Отже, штучний інтелект та цифрові інструменти створюють нові горизонти для збереження, дослідження і популяризації культурної спадщини. Вони дозволяють долати часові, географічні та ресурсні бар'єри; надають нові способи залучення аудиторії та створення культурного досвіду. Проте ефективність цих технологій залежить від збалансованого підходу: технології повинні доповнювати гуманітарні практики, поважати культурні цінності, бути інклюзивними й етичними. При умові відповідного управління, фінансування та співпраці між технологами, гуманітаріями та місцевими громадами цифровий розвиток стане потужним інструментом сталого збереження культурної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковтанюк Ю., Кузнєцов О. Використання ШІ в архівах, бібліотеках і музеях. Наукова конференція НБУВ. URL : https://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/2266?utm_source=chatgpt.com

2. Коцюбівська К., Тимошенко О., Василевський А. Інструменти штучного інтелекту для збереження та популяризації культурної спадщини. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2024. № 7 (2). С. 275–282. URL : https://doi.org/10.31866/2617-796X.7.2.2024.317736

3. Artificial Intelligence for Digital Heritage Innovation: Setting up a R&D Agenda for Europe. *Heritage.* 2024. № 7 (2).

Крістіна Стасюк,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна
Науковий керівник:
Сергій Лекарь,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністрування податків,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ЗМІЦНЕННІ ВЗАЄМНОЇ ДОВІРИ МІЖ ПОДАТКОВИМИ ОРГАНАМИ ТА ПЛАТНИКАМИ ПОДАТКІВ

У сучасних умовах розвитку цифрової економіки однією з ключових передумов ефективного функціонування державних інституцій стає рівень довіри громадян до органів влади. Особливо це стосується податкової системи, де довіра є визначальним чинником добровільного виконання платниками своїх зобов'язань. Підвищення прозорості, зменшення бюрократичного навантаження та зручність взаємодії з державою стають можливими завдяки впровадженню цифрових інструментів, що забезпечують ефективну комунікацію між податковими органами та платниками податків.

Цифровізація податкового адміністрування охоплює впровадження електронного документообігу, онлайн-звітності, електронного кабінету платника, системи автоматичного обміну даними, електронного аудиту. Такі інструменти дозволяють не лише підвищити ефективність фіскального контролю, а й зміцнити взаємну довіру між державою та громадянами. Цифрова трансформація податкової системи сприяє підвищенню прозорості процедур, мінімізації корупційних ризиків і формуванню відкритого інформаційного середовища [1].

Довіра у податковій сфері визначається як соціально-економічне явище, що ґрунтується на впевненості платників у справедливості, передбачуваності та неупередженості дій податкових органів. Вона має двосторонній характер: держава довіряє платникам у правильності декларування, а громадяни – державі у чесному використанні сплачених коштів. Формування такої довіри вимагає відкритості, діалогу та сервісного підходу у діяльності податкових органів. Застосування цифрових технологій сприяє підвищенню цього рівня довіри, оскільки забезпечує прозорість взаємодії, доступ до інформації та можливість контролю з боку громадян. Прикладом є електронний кабінет платника податків, який дозволяє відстежувати стан розрахунків з бюджетом, переглядати історію звітності, надсилати запити і отримувати відповіді

онлайн. Це зменшує суб'єктивність рішень і створює атмосферу передбачуваності у відносинах між сторонами [2].

Цифровізація податкових процесів суттєво впливає на ефективність податкової системи, знижує адміністративні витрати та сприяє зменшенню масштабів ухилення від оподаткування. Автоматизовані інформаційні системи дозволяють обробляти великі обсяги даних, оперативно виявляти помилки у звітності, а також мінімізують потребу у прямому контакті між платником і контролюючим органом. Це формує відчуття чесності та справедливості, що зміцнює довіру. Дослідження також показують, що цифрові інструменти підвищують прозорість процедур. Платники податків мають змогу бачити статус поданої декларації, дізнаватися про результати перевірок або сплату зобов'язань у режимі реального часу. Такі функції створюють інформаційне середовище, у якому держава діє відкрито, а громадяни отримують об'єктивні докази справедливості системи [3].

Попри очевидні переваги, процес цифровізації супроводжується низкою проблем. Як зазначає Національний інститут стратегічних досліджень, серед основних викликів – цифровий розрив між регіонами, нерівний доступ до цифрових ресурсів, брак кваліфікованих кадрів та недостатня координація державних структур. У сільських місцевостях або серед представників малого бізнесу рівень цифрової грамотності залишається низьким, що може знижувати ефективність електронних сервісів. Крім того, існує організаційна інерція у державному секторі: навіть за наявності сучасних технологій, процес адаптації службовців до нових цифрових рішень є повільним. Це свідчить про необхідність поєднання технологічних змін із підготовкою кадрів і розвитком цифрової культури [4].

Отже, цифрові інструменти відіграють вирішальну роль у формуванні довіри між податковими органами та платниками податків. Вони забезпечують відкритість, оперативність, точність і комфорт у взаємодії, що підвищує рівень добровільної сплати податків і легітимність державних рішень. Водночас для досягнення максимального ефекту необхідно не лише впроваджувати технології, але й забезпечити їх соціальну прийнятність, інформаційну безпеку та кадрову готовність. Розвиток цифрових сервісів у податковій системі України має потенціал стати основою нової моделі взаємовідносин між державою та громадянами, що ґрунтується на взаємній довірі, відповідальності та прозорості. Саме поєднання технологічних інновацій із гуманітарним підходом забезпечить стабільність і результативність фіскальної системи в умовах цифрової економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чепель О. І. Цифрова трансформація системи оподаткування: тенденції та виклики. *Economic Theory and Law*. 2024. № 4. С. 58–78. URL : http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/02/Economic-Theory-and-Law-2024-4-58-78.pdf

2. Павлютін С. М. Цифровізація податкового адміністрування: національний та зарубіжний досвід. *Правова позиція*. 2023. № 3 (40). С. 28–35. URL : https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/3/28.pdf

3. Федорчак О. В. Вплив цифровізації на ефективність податкових систем: аналітичне дослідження. 2024. URL : https://doi.org/10.5281/zenodo.11486495

4. Цифрові інструменти державного управління в Україні: аналітична доповідь / Нац. ін-т стратегіч. досліджень. Київ, 2021. С. 38 URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-11/tsyfrovi-instrumenty_24112021.pdf

Антон Хільман,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У МЕДІА: ЗАГРОЗИ ТА НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ГУМАНІТАРНИХ ПРАКТИК

Штучний інтелект (ШІ) сьогодні є ключовим чинником перетворень у медіаіндустрії та гуманітарній сфері загалом. Його вплив поширюється не лише на методи створення й поширення інформації, але й на економіку медіа, структуру ринку праці, моделі споживання контенту та формування доданої вартості. Водночас технологічна експансія ШІ актуалізує питання етики, довіри, культурної ідентичності та соціальної відповідальності.

Медіаекономіка у XXI столітті базується на даних. ШІ дозволяє аналізувати поведінку користувачів, прогнозувати тренди, формувати персоналізований контент і керувати рекламними потоками з високою точністю. Це створює нову економіку уваги, де інформація стає основним ресурсом і товаром.

Для великих платформ і корпорацій (Google, Meta, OpenAI, Microsoft) використання ШІ забезпечує колосальні прибутки завдяки алгоритмам таргетингу, оптимізації витрат і підвищенню ефективності контенту. Водночас це посилює економічну нерівність між глобальними гравцями та локальними медіа, які не мають доступу до потужних технологічних інфраструктур.

Дослідження показують, що ШІ має стимулюючий ефект на економічне зростання країн – наприклад, в аналізі 30 європейських країн за 2000-2021 роки встановлено довгострокову позитивну кореляцію між розвитком ШІ та економічним зростанням [1].

Малі незалежні ЗМІ стикаються з викликом зниження доходів від реклами й потребою впроваджувати нові бізнес-моделі – підписки, донати, колаборації, краудфандинг. Таким чином, економічна стійкість медіа безпосередньо залежить від їхньої здатності інтегрувати ШІ в робочі процеси, зберігаючи при цьому гуманітарну місію та довіру аудиторії. Оглядова робота з економічних наслідків ШІ в медіаіндустріях виділяє три великі теми: ефективність праці, економічні труднощі та етичні виклики [2].

Автоматизація, зумовлена впровадженням ШІ, радикально змінює структуру зайнятості у сфері комунікацій. Частину рутинних функцій – написання коротких новин, модерацію контенту, підбір зображень – уже виконують алгоритми. Це зменшує витрати компаній, але ставить під загрозу традиційні професії журналістів, редакторів, копірайтерів.

Водночас зростає попит на фахівців нових спеціалізацій – аналітиків даних, медіа-стратегів, редакторів штучного інтелекту, етичних консультантів з алгоритмів. У глобальному вимірі ШІ може знизити вартість виробництва контенту, але водночас спричиняє цінову девальвацію гуманітарної праці. Дослідження International Labour Organization (ILO) показує, що жанри виробництва контенту – журналістика, переклад, креатив – мають високу експозицію до генеративного ШІ [3]. Це потребує державної політики підтримки культурних індустрій, освітніх програм і грантів, які б забезпечували конкурентоспроможність людського інтелекту в умовах технологічної конкуренції.

У медіасередовищі, перенасиченому контентом, ключовим економічним ресурсом стає довіра. Аудиторія готова платити не лише за інформацію, а й за впевненість у її достовірності, автентичності та етичній якості. У цьому контексті гуманітарні принципи – чесність, відповідальність, прозорість – набувають економічного виміру.

Медіа, які зберігають людський підхід до створення контенту, розвивають етичні стандарти, інвестують у перевірку фактів і дотримуються принципів відкритої комунікації, підвищують власну репутаційну капіталізацію. Це, у свою чергу, забезпечує стійкішу монетизацію, лояльність аудиторії та довготривалі партнерства.

Наприклад, дослідження показують, що довіра до платформ результатом використання ШІ впливає на ефективність модерації контенту та на сприйняття аудиторією [4].

Отже, етика стає економічним активом, а гуманітарні практики – важливим елементом сталого розвитку медіаринку. У майбутньому вартість бренду визначатиметься не лише кількістю переглядів, а рівнем відповідальності перед суспільством.

Світовий ринок медіа, заснований на технологіях штучного інтелекту, оцінюється у сотні мільярдів доларів. Інвестиції у розробку інструментів автоматизації редакційних процесів, аналітики поведінки споживачів і генерації контенту зростають щороку. У роботі «National Bureau of Economic Research (NBER)» про політичну економію ШІ і соцмереж показано, як моделі монетизації (таргетована реклама vs підписка) впливають на структуру ринку та політичні наслідки [5].

Водночас країни, які не інтегрують ШІ у свої інформаційні системи, ризикують втратити конкурентоспроможність у глобальному комунікаційному середовищі.Україна, маючи потужний людський і науковий потенціал, може стати частиною міжнародної екосистеми цифрових медіа, якщо поєднає технологічні інновації з гуманітарними підходами. Для цього потрібні інституційні інвестиції у науку, освіту та розвиток медіаосвітніх програм, які готуватимуть фахівців з етично відповідального використання ШІ.

Одночасно варто враховувати ризики економічної концентрації: контроль над технологіями ШІ часто зосереджений в руках кількох транснаціональних компаній, що може призвести до інформаційної монополії. Розвиток відкритих і прозорих

технологічних рішень, підтримка локальних ініціатив та академічних проєктів – важливі кроки до економічної демократії у сфері медіа. Штучний інтелект трансформує саме поняття цінності в медіа. Якщо раніше основною економічною метою було збільшення прибутку від реклами, то нині формується економіка гуманітарного змісту, у якій ціну визначає якість комунікації, культурна релевантність і соціальний ефект.

Алгоритмічні системи можуть стати інструментами підтримки освіти, культури, мовного різноманіття, соціальної адаптації – тобто виконувати не лише комерційні, а й суспільно значущі функції. Це відкриває шлях до економіки співпраці, де медіа не лише конкурують, а й об'єднуються у партнерства для створення відповідального контенту. У цьому контексті гуманітарні практики виступають каталізатором економічної стійкості суспільства, оскільки сприяють формуванню критично мислячої, інформованої та соціально активної аудиторії.

Штучний інтелект у медіа – це не лише технологічне явище, а й глибока економіко-гуманітарна трансформація. Він змінює принципи виробництва інформації, структуру зайнятості, механізми ринкової конкуренції та систему цінностей.

Економічна вигода від використання ШІ повинна поєднуватися з гуманітарною відповідальністю. Тільки за умови такого балансу технології зможуть служити розвитку – не лише економічному, а й культурному, освітньому, суспільному. Гуманітарний підхід до штучного інтелекту – це інвестиція у сталий розвиток, у майбутнє, де інновації посилюють людяність, а не підміняють її.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kalai, M., Becha, H. & Helali, K. Effect of artificial intelligence on economic growth in European countries: a symmetric and asymmetric cointegration based on linear and non-linear ARDL approach. *Economic Structures*. 2024. 13, 22. DOI : https://doi.org/10.1186/s40008-024-00345-y

2. Danso S., Asafo S. Y., Kaayeng F., Kwamena Aidoo E. A., Larweh R. Economic implications of AI on media industries: A systematic review. *Diginomics*. 2025. Vol. 4. DOI 10.56294/digi2025223

3. Berg, J., Gmyrek, P., Licata, M., Gwenyaya, T., & Freytes, S. (2025, February 27). Generative AI and the media and culture industry (Research Brief) / International Labour Organization. URL : https://www.ilo.org/publications/generative-ai-and-media-and-culture-industry

4. Penn State University. (2022, September 15). Users trust AI as much as humans for flagging problematic content / Institute for Computational and Data Sciences. URL : https://www.psu.edu/news/institute-computational-and-data-sciences/story/users-trust-ai-much-humans-flagging-problematic?utm_source=chatgpt.com

5. Acemoglu D., Ozdaglar A., Siderius J. AI and Social Media: A Political Economy Perspective. *NBER Working Paper.* June 2025. No. 33892. DOI 10.3386/w33892. NBER.

Антон Чайка,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ, Україна

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СИСТЕМИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Упродовж останніх п’яти років система вищої освіти України зазнала глибоких структурних трансформацій, зумовлених пандемією COVID-19, повномасштабною війною, демографічними зрушеннями та масштабною внутрішньою міграцією. Сукупність цих чинників істотно вплинула на фінансову стійкість, кадровий потенціал і загальну адаптивність закладів вищої освіти (ЗВО), поставивши під загрозу їхню економічну життєздатність і конкурентоспроможність.

За даними Державної служби статистики України, кількість студентів у ЗВО скоротилася з 1,14 млн осіб у 2020 р. до 963 тис. осіб у 2024 р., а чисельність науково-педагогічних працівників – приблизно на 12 %. Найбільші втрати зафіксовано у східних і південних регіонах, де бойові дії призвели до руйнування освітньої інфраструктури та евакуації кадрів. У центральних і західних областях кадрова стабільність залишалася відносно вищою, проте загальна динаміка свідчить про зниження людського потенціалу системи [1].

На цьому тлі цифрові технології стали ключовим чинником підтримки функціонування системи вищої освіти. Масовий перехід на дистанційне навчання, розвиток електронних платформ управління, запровадження цифрового документообігу та аналітики даних сприяли збереженню безперервності освітнього процесу й фінансової стабільності ЗВО. Водночас цифровізація виявила низку нових викликів – посилення кіберзагроз, нерівність доступу до цифрових ресурсів між регіонами, залежність від зовнішніх сервісів і дефіцит кваліфікованих ІТ-фахівців у системі ЗВО

Отже, сучасний стан вищої освіти України характеризується поєднанням втрати людського й фінансового потенціалу з активною цифровою адаптацією, що зумовлює потребу в переосмисленні ролі цифрових технологій як чинника формування економічної безпеки системи ЗВО.

Цифровізація сприяє підвищенню фінансової стійкості університетів через зменшення операційних витрат і створення умов для дистанційного управління фінансовими потоками. Як зазначає Рамський А. Ю., розвиток внутрішніх інформаційних екосистем університетів забезпечив збереження якості надання освітніх послуг і конкурентоспроможність навіть в умовах війни. Цифрові інструменти дозволяють оперативно коригувати бюджети, оптимізувати енергоспоживання, здійснювати онлайн-

контроль за видатками та розширювати участь у грантових і міжнародних програмах. У такий спосіб цифрова трансформація стає складовою фінансової безпеки системи ЗВО, підвищуючи її гнучкість у кризових умовах [2, с. 7].

Зміна технологічної парадигми вимагає якісно нового рівня розвитку людського капіталу. На думку Сущенко Л. О., Андрюшенко О. О., Сущенко П. Р., цифрова трансформація освіти передбачає готовність педагога до максимально ефективного використання цифрових інструментів і створення діджитал-простору з високим потенціалом для забезпечення освітньої діяльності. Формування цифрових компетентностей викладачів і менеджерів освіти виступає передумовою кадрової безпеки, адже саме здатність персоналу адаптуватися до технологічних змін визначає стабільність системи. Розвиток цифрової грамотності, soft skills і навичок роботи з онлайн-платформами сприяє підвищенню продуктивності праці та мінімізації кадрових ризиків [3, с. 159–161].

На управлінському рівні цифрові технології забезпечують інтеграцію освітніх, адміністративних і комунікаційних процесів у єдине інформаційне середовище. Як підкреслює Кодочигов Д. О., цифрова трансформація змінює систему стратегічного управління університетом, переводячи її на принципи прозорості, відкритості та оперативності прийняття рішень. Упровадження електронного документообігу, LMS-систем і цифрових модулів моніторингу якості освіти дозволяє підвищити ефективність менеджменту та знизити організаційні ризики. Цифрові технології формують основу для аналітичного управління ресурсами, що є важливою умовою економічної безпеки ЗВО [4, с. 2].

У цифрову епоху репутаційна безпека університетів формується не лише академічними показниками, а й рівнем їхньої цифрової присутності. Як зазначає Головня Ю. І., розвиток «цифрових екосистем та комунікаційних платформ сприяє формуванню позитивного іміджу університетів у глобальному освітньому просторі». Активна робота у цифрових медіа, прозорість взаємодії зі стейкхолдерами, відкритість результатів досліджень і використання онлайн-ресурсів посилюють довіру до закладу освіти. Це безпосередньо впливає на його репутаційну стійкість, здатність залучати студентів, партнерів і фінансування [5, с. 5–6].

Цифрові технології не лише компенсують втрати закладів освіти, спричинені війною, а й створюють нові можливості для сталого розвитку. Вони покращують якість управлінських рішень, розширюють міжнародну кооперацію та зменшують інформаційні бар’єри. Як підкреслює Житар М. О., цифрова трансформація «сприяє інтеграції української освіти до європейського простору через створення інноваційних освітніх середовищ і розширення академічної мобільності». Водночас вона стимулює внутрішню модернізацію – від підвищення ефективності навчального процесу до зміцнення фінансової дисципліни [6, с. 452].

Попри позитивні ефекти, цифрова трансформація супроводжується низкою ризиків. На думку Сущенко Л. О., Андрюшенко О. О., Сущенко П. Р., існує «нагальна потреба в активній участі держави та освітніх інституцій у процесі адаптації викладачів до цифрової трансформації освітнього процесу» [3, с. 160]. Серед ключових викликів – кібернебезпека, вразливість персональних даних, цифрова нерівність між регіонами, а також залежність від зовнішніх платформ. Як підкреслює Рамський А. Ю., навіть у період війни «збереження якості освітнього процесу в онлайн-форматі потребує додаткових ресурсів і створює нове навантаження на систему» [2, с. 7]. Тому забезпечення інформаційної безпеки та надійності цифрової інфраструктури є невід'ємною складовою економічної безпеки освітніх інституцій.

Підсумовуючи, можна зазначити, що цифрові технології поступово еволюціонують із допоміжного інструменту підтримки освітнього процесу у стратегічний чинник формування економічної безпеки системи ЗВО України. Їхній вплив проявляється у зміцненні фінансової, кадрової, організаційної та репутаційної стійкості університетів, що визначає їхню здатність адаптуватися, відновлюватися й розвиватися в умовах глибоких соціально-економічних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вища та фахова передвища освіта у 2020–2024 р. / Державна служба статистики України. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/

2. Рамський А. Ю. Цифрова трансформація комунікаційних стратегій закладів вищої освіти України в період війни. *Науковий вісник міжнародної асоціації науковців. Серія: економіка, управління, безпека, технології.* 2023. Т. 2, № 1. С. 1–9. URL : https://man.org.ua/nv/index.php/about/article/view/43/40

3. Сущенко Л. О., Андрюшенко О. О., Сущенко П. Р. Цифрова трансформація закладів вищої освіти в умовах діджиталізації суспільства: виклики і перспективи. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота».* 2022. Т. 51, № 2. С. 157–162. URL : http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/267711

4. Кодочигов Д. О. Цифрова трансформація управлінських рішень у закладах вищої освіти: виклики та перспективи. *Економіка та суспільство.* 2024. № 66. С. 1–7. URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4605/4548

5. Головня Ю. І. Цифрова трансформація вищої освіти в Україні: від академічного центру до освітньо-науково-інноваційного комплексу. *Економіка та суспільство.* 2023. № 58. С. 1–7. URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3311/3236

6. Житар М. О. Трансформація вищої освіти в період війни та післявоєнного відновлення: ризики, виклики та стратегічні орієнтири. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій.* Т. 15, № 1. С. 450–461. URL : https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/549/412

Микола Черниш,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за ОНП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»,
Київський національний університет технологій та дизайну,
м. Київ, Україна

СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЄДНАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ПРІОРИТЕТІВ РЕГІОНІВ

У Європейському Союзі смарт-спеціалізація (Smart Specialisation, S3) є ключовим інструментом регіональної політики, що спрямований на виявлення унікальних конкурентних переваг регіонів, розвиток інновацій та інтеграцію місцевих стейкхолдерів у єдину екосистему. Україна активно впроваджує підхід S3 з 2016 року у межах співпраці з ЄС, а з 2021 року смарт-спеціалізація стала складовою оновленої Державної стратегії регіонального розвитку [1].

Особливістю українського контексту є те, що смарт-спеціалізація набуває гуманітарного виміру, адже регіональний розвиток сьогодні неможливо забезпечити виключно економічними інструментами. В умовах війни та відновлення особливо актуальними стають питання відновлення спільнот, розвитку людського капіталу, соціальної інтеграції та формування довіри між владою, бізнесом і громадою [2].

S3 дозволяє поєднати інноваційні пріоритети регіонів (освіта, IT, креативні індустрії, «зелені» технології, безпекові рішення) з їхніми гуманітарними потребами – розвитком соціальних послуг, освіти, культури, підтримкою громадянського суспільства та інклюзивності [3].

Таким чином, смарт-спеціалізація виступає інструментом синергії економічних та гуманітарних трансформацій.

Згідно з методологією ЄС (Joint Research Centre), смарт-спеціалізація передбачає:

- виявлення сильних сторін регіону;
- залучення стейкхолдерів (бізнес, наука, влада, громадськість);
- підтримку інноваційних проєктів;
- інтеграцію регіональних стратегій у загальнонаціональний контекст [4].

В українських регіонах цей підхід доповнюється гуманітарними аспектами: розвитком людського капіталу, етичних норм взаємодії, соціальної згуртованості та інклюзивності.

Дослідження свідчать, що регіони, які використовують S3, демонструють вищий рівень соціальної активності, розвитку малого підприємництва та створення інноваційних осередків – кластерів, стартап-центрів, бізнес-інкубаторів [5].

За даними Міністерства економіки та ЄС, смарт-спеціалізацію вже впровадили Дніпропетровська, Львівська, Харківська, Запорізька, Одеська області. Вони визначили пріоритети, які поєднують інноваційні та гуманітарні компоненти [1; 3]:

- Львівщина: IT, креативні індустрії, освіта, медичні технології.
- Дніпропетровщина: аерокосмічні технології, інженерія, цифрова освіта.
- Харківщина: біотехнології, медичні інновації, STEM-освіта.
- Одещина: логістика, туризм, культурна спадщина, сектор послуг.

У цих регіонах S3 сприяє формуванню інноваційних екосистем, які поєднують університети, бізнес-партнерства, стартапи й громадські ініціативи, що посилює гуманітарний вимір розвитку.

Смарт-спеціалізація формує гуманітарний потенціал підприємництва в регіонах через:

1) розвиток людського капіталу – підтримку STEM-освіти, програм перекваліфікації, «освіти протягом життя» [2; 4];

2) зміцнення соціального капіталу – залучення громад до процесу підприємницького відкриття (Entrepreneurial Discovery Process), що підвищує довіру та співучасть у прийнятті рішень;

3) стимулювання креативних та соціальних інновацій – розвиток культурних індустрій, інклюзивних технологій, соціальних сервісів, волонтерських платформ;

4) формування цінностей відповідального та етичного підприємництва – через кластерні ініціативи та партнерство між бізнесом і громадою.

Це сприяє появі підприємців нового покоління, які поєднують економічні і соціальні цілі та створюють суспільно значущі продукти.

Регіональні технопарки, IT-кластери, хаби та центри інновацій є основними платформами для реалізації смарт-спеціалізації. Вони виконують подвійну функцію:

- економічну – розвиток високотехнологічних секторів;
- гуманітарну – формування спільнот, освіти, соціального підприємництва [3; 5].

Наприклад Lviv Tech Cluster сприяє розвитку IT-освіти, цифрової грамотності та соціальних технологічних проєктів; Unit.City генерує екосистему стартапів та інноваційних освітніх програм; Dnieper Innovation Hub поєднує інженерію, освіту та гуманітарні ініціативи. Результатом є підвищення гуманітарної спроможності регіонів, що забезпечує сталість їхнього розвитку навіть у кризові періоди.

Смарт-спеціалізація стає для України не лише механізмом економічного зростання, але й інструментом гуманітарної трансформації регіонів. Поєднання інноваційних та гуманітарних пріоритетів створює можливості для розвитку людського капіталу, соціального підприємництва, культурних індустрій та підвищення якості життя населення.

В умовах війни та післявоєнного відновлення S3 є ключовим механізмом реконструкції регіонів, адже дозволяє зміцнювати соціальну згуртованість, інтегрувати громади в економічні процеси та формувати нову модель підприємництва – інноваційного, соціально відповідального та ціннісно орієнтованого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ministry for Communities, Territories and Infrastructure Development of Ukraine. Smart Specialisation in Ukraine: Annual Progress Report 2023. Київ, 2023. URL : https://s3platform.jrc.ec.europa.eu

2. Regional Innovation Review 2023: Smart Specialisation for Resilience and Recovery / OECD. Paris : OECD Publishing, 2023. 140 p. DOI : https://doi.org/10.1787/6f533b47-en

3. Проєкти регіональних стратегій розвитку на основі смарт-спеціалізації / Міністерство економіки України. URL : https://www.me.gov.ua

4. Joint Research Centre. Smart Specialisation Framework 2022–2027 / European Commission. Luxembourg : Publications Office of the EU, 2022. URL : https://s3platform.jrc.ec.europa.eu

5. Innovation and Entrepreneurship in Emerging Europe and Central Asia / World Bank. Washington, D.C. : The World Bank, 2022. 120 p.

Ростислав Яцентюк,
здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за ОНП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»,
Київський національний університет технологій та дизайну,
м. Київ, Україна

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ЕКОСИСТЕМ НА ФОРМУВАННЯ ГУМАНІТАРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

У сучасних умовах прискореної цифрової трансформації економічні системи світу переходять до моделі розвитку, в основі якої лежать інновації, знання та людський капітал. Для України, яка перебуває у стані воєнних та соціально-економічних потрясінь, особливого значення набувають інноваційні екосистеми – простори взаємодії бізнесу, університетів, держави та громадянського суспільства.

Інноваційні екосистеми відіграють важливу роль у формуванні гуманітарного потенціалу підприємництва, адже вони впливають не лише на технологічний розвиток, але й на становлення нових цінностей – відкритості, культури довіри, етичного підприємництва, інклюзивності та відповідальності [1].

За даними OECD, країни з розвиненими інноваційними екосистемами демонструють вищий рівень соціальної згуртованості, участі громадян у суспільних процесах і розвитку малого та середнього бізнесу [2]. В Україні такі екосистеми формуються переважно у великих містах та регіональних центрах, але поступово впливають на підприємницькі моделі по всій країні.

Інноваційна екосистема – це сукупність інституцій, акторів та процесів, що взаємодіють для створення інноваційних продуктів, послуг і знань. Проте у сучасному розумінні вона має також гуманітарну складову, оскільки передбачає нові форми співпраці, соціальну мобільність та розвиток людського потенціалу [1; 3].

1. Інноваційні екосистеми як середовище розвитку людського капіталу

У дослідженнях Світового банку зазначається, що екосистемний підхід дозволяє сформувати середовище, у якому підприємець не лише отримує технічну підтримку, а й розвиває критичне мислення, лідерські навички, соціальні компетентності та креативність [5]. Це стимулює:

- формування підприємницького світогляду;
- підвищення рівня цифрової грамотності;
- розвиток культури інновацій та соціальної відповідальності.

2. Гуманітарний вплив інноваційних екосистем на підприємництво

Інноваційні екосистеми створюють культуру співпраці, що базується на горизонтальних структурах, довірі та відкритості. Це особливо важливо для українського підприємництва, яке традиційно характеризувалося низьким рівнем інституційної довіри.

Міністерство цифрової трансформації України у щорічних звітах підкреслює, що цифрові платформи та бізнес-спільноти відіграють ключову роль у формуванні гуманітарних цінностей, які сприяють сталому розвитку підприємництва [3].

Інноваційні екосистеми впливають на:

- розвиток підприємницької культури;
- формування етичних норм взаємодії;
- укріплення соціального капіталу;
- зростання ролі громадянського суспільства у бізнес-процесах;
- підвищення інклюзивності та участі різних соціальних груп.

3. Регіональний вимір інноваційних екосистем

За дослідженням Нечаєвої та Шиловець (2024), українські регіони з активними інноваційними кластерами мають вищий рівень соціального розвитку та підприємницької активності, оскільки інновації створюють сприятливе середовище для освітніх, культурних і соціальних проєктів [1].

До найпотужніших інноваційних екосистем України належать:

- Lviv Tech / Lviv IT Cluster,
- Unit.City (Київ),
- IT Dnipro Community,
- Kharkiv IT Cluster,
- Innovation District IHub, що поєднують цифровий бізнес, освіту, науку та громадські ініціативи [4].

Ці екосистеми генерують не лише економічні ефекти, але й гуманітарні зміни:

- розвиток нових моделей освіти та професійної підготовки;
- підтримка молодіжних інноваційних проєктів;
- формування спільнот взаємодопомоги;
- створення соціальних інновацій (цифрові послуги, волонтерські платформи, освітні ініціативи).

4. Інноваційні екосистеми як каталізатор етичного підприємництва

У звітах OECD та World Bank підкреслено, що саме інноваційні екосистеми стимулюють інституційні зміни та формують нові стандарти чесності, прозорості й корпоративної соціальної відповідальності [2; 5]. Вони підтримують сталий бізнес, стартапи у сфері соціальних інновацій, екологічні ініціативи та проєкти соціальної дії.

Отже, гуманітарний потенціал підприємництва в інноваційних екосистемах формується не лише завдяки економічним інструментам, але й через розвиток етичної поведінки, відкритих комунікацій і культури довіри.

Інноваційні екосистеми відіграють ключову роль у формуванні гуманітарного потенціалу українського підприємництва, який стає основою для сталого розвитку економіки. Вони створюють сприятливі умови для взаємодії бізнесу, освіти, науки й суспільства, забезпечуючи розвиток людського капіталу, соціальної відповідальності та інклюзивності.

Інноваційні екосистеми в Україні формують нову модель підприємництва, засновану на цінностях довіри, взаємопідтримки та відкритості. Подальше зміцнення таких екосистем потребує державної підтримки, інвестицій у цифрову інфраструктуру, стимулювання освітніх та соціальних проєктів і розбудови партнерських відносин між бізнесом і громадою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нечаєва І., Шиловець І. Цифрова трансформація регіонів України: проблеми, рекомендації, перспективи. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics.* 2024. № 6. С. 137–145. DOI : https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-6-137-145
2. Innovation, Productivity and Inclusive Growth / OECD. Paris : OECD Publishing, 2023. 120 p. DOI : https://doi.org/10.1787/a8c3ffcd-en
3. Цифрова Україна : звіт 2023 / Міністерство цифрової трансформації України. Київ, 2023. URL : https://thedigital.gov.ua
4. IT Research Ukraine 2023 / Lviv IT Cluster. URL : https://itcluster.lviv.ua
5. Digital Transformation for Recovery / World Bank. Washington, D.C. : The World Bank, 2023. 45 p. URL : https://documents.worldbank.org

РЕЗОЛЮЦІЯ
І Міжнародного форуму
«Людина, суспільство, комунікація: адаптація, стійкість і лідерство в умовах війни»
(м. Ірпінь, 13 листопада 2025 року)

На основі виступів та обговорень, що відбулися під час:

- панельної дискусії *«Міждисциплінарні аспекти адаптації особистості: довіра та лідерство в контексті сучасної соціальної реальності»*;
- секційних засідань Форуму;
- круглого столу *«Спорт та право: правові гарантії забезпечення доступу до спортивно-оздоровчих послуг»*;
- науково-методичного семінару *«Сучасні перспективи розвитку фізичної культури і спорту в Україні»*,

учасники Форуму – представники закладів освіти і науки, органів державної влади, громадських організацій, спортивних федерацій, профспілок, медіа – заслухавши доповіді та обмінявшись досвідом, усвідомлюючи важливість розвитку людиноцентричної моделі відновлення України через освіту, спорт, право, комунікацію та лідерство, ухвалили необхідність:

1. Підтримати ідею формування *міждисциплінарних науково-дослідницьких і освітніх і платформ* на базі закладів вищої освіти (ЗВО), спрямованих на вивчення резильєнтності, соціального лідерства, довіри та ментального здоров'я, комунікаій в умовах війни і відбудови країни.
2. Сприяти розвитку *системної співпраці між ЗВО, освітніми управліннями, громадами та благодійними фондами*, зокрема в межах підписаного меморандуму між Державним податковим університетом та Благодійним фондом «Твоя опора» як моделі синергії освіти, науки і соціального служіння.
3. Розвивати *культуру ментального здоров'я та психологічної підтримки* в освітніх і робочих колективах, впроваджуючи кращі практики Всеукраїнської програми «Ти як?» та ініціатив екосистеми «Твоя опора». Ініціювати включення тематики ментального здоров'я, адаптивного лідерства і соціальної стійкості до освітніх програм гуманітарних, управлінських і спортивних спеціальностей.
4. Сприяти підготовці фахівців нової генерації – адаптивних, емоційно зрілих, резильєнтних лідерів, спроможних формувати довіру в колективах і громадах та відповідально діяти в умовах невизначеності шляхом перегляду й удосконалення чинних освітніх програм і навчальних планів підготовки фахівців у ЗВО.
5. Сприяти розвитку спортивно-оздоровчого руху як чинника національної єдності, реабілітації та безбар'єрності.

6. Удосконалити нормативно-правові механізми гарантування доступу громадян до спортивно-оздоровчих послуг;забезпечити поєднання спорту та права через принципи суворої відповідальності у цих сферах;

підтримувати розвиток спортивного права у сфері права (значення України для ЄС; роль спортивних федерацій на міжнародному, національному та регіональному рівнях; українські справи у CAS; кримінально-правова охорона честі і гідності спортсмена; правовідносини держави, спортсменів і спортивних федерацій);

культивувати цінності Олімпійського руху на міжнародному, національному та регіональному рівнях, сприяти розвитку мову спорту;

підтримувати діяльність професійних спілок спортсменів та громадських об'єднань у сфері фізичної культури;

розвивати адміністративно-правові механізми уніфікації українського спортивного законодавства із практиками ЄС;

7. Дотримуватися фундаментальних цінностей спорту у сфері права через теоретико-практичну складову неформальної освіти.

8. Рекомендувати органам державної влади, освітнім і науковим установам, медіа:

поширювати принципи відповідальної комунікації і журналістики стійкості;

підтримувати міжінституційну кооперацію в дослідженні соціальної адаптації, посттравматичного зростання та професійного вигорання;

розвивати програми психосоціальної реабілітації ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, педагогів та студентської молоді.

впроваджувати системні стратегічні комунікації на державному рівні, масштабувати українські проєкти медіаграмотності, які формують навички критичного аналізу та стійкої комунікації у громадян.

9. Підтримати партнерство освіти, науки, спорту та громадянського суспільства, зокрема на прикладі меморандуму про співпрацю між Державним податковим університетом і Благодійним фондом «Твоя опора», як ефективної моделі синергії освітнього, психологічного й соціального вимірів стійкості.

10. Розвивати лідерський потенціал молоді та фахівців у сфері соціальних і спортивних технологій шляхом реалізації міжвідомчих програм тренінгів, волонтерських ініціатив і науково-практичних заходів.

11. Визнаючи вплив історії України на формування довіри та лідерства в умовах суспільної турбулентності, рекомендувати гарантам освітніх програм першого (бакалаврського) рівня вищої освіти розглянути питання про вивчення дисципліни «Історія України: європейський вимір» за всіма спеціальностями.

12. Впроваджувати системні освітні програми з медіагігієни та комунікативної етики, а також чіткі редакційні політики, спрямовані на формування культури, що уникає мови ворожнечі й маніпуляцій, зміцнюючи довіру між людьми та інституціями.

Медіаспільнота, освітні інституції та громадські лідери мають усвідомити свою відповідальність за мову, яку вони використовують. Мова не є нейтральним інструментом, а чинником, що формує реальність.

13. Організовувати практично орієнтовані заходи – тренінги, майстер-класи, воркшопи, стажування – спрямовані на опанування цифрових технологій у лінгвістичних дослідженнях, перекладацькій практиці та викладанні іноземних мов, що сприятиме підвищенню професійної компетентності здобувачів вищої освіти й викладачів, розвитку міжнародної мобільності та академічної співпраці.

14. Здобувачам вищої освіти участь у роботі І Міжнародного наукового форуму (доповіді, тези), зарахувати за обсягом часу: 6 год. / 0,2 кредиту ЄКТС як неформальну освіту за спеціальностями «Фізична культура і спорт», «Психологія», «Філологія», «Менеджмент», «Журналістика», «Публічне управління та адміністрування».

15. Визнати доцільним проведення Форуму «Людина, суспільство, комунікація» на постійній основі як щорічного міждисциплінарного майданчика для формування наукових, правових, комунікаційних і спортивно-оздоровчих стратегій сталого розвитку України.

16. Створити робочу групу з підготовки та друку збірника матеріалів Форуму і напрацювання пропозицій для органів місцевого самоврядування, Міністерства освіти і науки України, Міністерства молоді та спорту України, Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України.

17. Розробити комунікаційну платформу «Resilience Hub» на базі Державного податкового університету як координаційний центр обміну кращими практиками психологічної стійкості та соціального лідерства.

Учасники Форуму висловлюють упевненість, що об’єднання наукових, освітніх, громадських і медійних ініціатив сприятиме формуванню нової культури довіри, солідарності та людяності – основи сталого розвитку й відновлення України.

Члени Оргкомітету

Наукове електронне мережеве видання

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАЦІЯ:
АДАПТАЦІЯ, СТІЙКІСТЬ І ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Збірник матеріалів
І Міжнародного наукового форуму

13 листопада 2025 року

Наукова редакція	*Н. І. Зикун*
Укладач	*І. Г. Канцур*
Відповідальний за випуск	*Н. Б. Добрянська*
Верстка	*Д. П. Завальніцька*

Друк. арк. 20.0
Замовлення № 1165

Підготовлено до друку науково-організаційним відділом
Державного податкового університету
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовників і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 7669 від 20.09.2022

STU STATE TAX UNIVERSITY

11.02@DPU.EDU.UA

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, СПОРТУ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ • ДПУ •

35.01@DPU.EDU.UA

ВІДДІЛЕННЯ НОК УКРАЇНИ В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
UKRAINE

KOVNOKOBL@GMAIL.COM

